T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI

" KUR'AN " DAKİ DEYİMLER
VE ZEMAHŞERİ'NİN 'KEŞŞAF' I

Doktora Tezi

Abdülcelil Bilgin

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Paçacı

Ankara - 2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (TEFSİR) ANABİLİM DALI

" KUR'AN " DAKİ DEYİMLER VE ZEMAHŞERİ'NİN 'KEŞŞAF' I

Doktora Tezi

Abdülcelil Bilgin

Ankara – 2007

ÖNSÖZ

Dil hem tükenmeyen bir hazine,
hem dermanı olmayan bir derttir.
Hz. Mevlâna

Türkiye'deki Kur'an araştırmalarına göz atıldığında deyimlerle ilgili çalışmaların eksikliği, hatta yok denecek kadar az olduğu hemen fark edilecektir. Gerek te'lif ve gerekse tercüme türündeki çalışmaların daha çok; tefsir usulü, Kur'an tarihi, Kur'an'daki bir kavramın araştırılması veya Kur'an'ın herhangi bir konuya yaklaşımı noktalarında yoğunlaştığı görülmektedir. Konusu Kur'an'ın tercümesi ve bu konuda karşılaşılan problemler olan çalışmalarda, son yıllarda, fark edilir bir artış olduğu gözlenmekle birlikte, bunun yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Spesifik olarak "Kur'an'daki deyimler ve çeviri sorununu" merkeze alan çalışmaların sayısı ise çok daha azdır. Hatta bu konuda, Dücane Cündioğlu'nun bir makalesi (1) ve şahsımızın yüksek lisans tezi (2) dışında, herhangi özel bir çalışma/araştırma - bildiğimiz kadarıyla - yapılmış değildir. Kanaatimizce bu ilgisizliğin sebebi; "deyim" in niteliği, dil içindeki yeri ve önemi, yazı ve konuşma dilinde deruhte ettiği rolü hakkında yeterli bir bilgiye sahip olunmamasıdır. Bu nedenle olsa gerek; Kur'an'da çok sayıda yer aldığını gördüğümüz deyimler, Kur'an araştırmacılarından yeterli ilgiyi görmemiş ve gündeme layıkıyla gelememiştir. Oysaki konuya gereken önem verildiğinde ; deyimlerin, Kur'an'ın anlaşılması açısından ne kadar önemli olduğu, Kur'an'ın Türkçe çevirilerinde çok sayıda yer alan ve göz yumulamayacak düzeyde olan

---

(1) Cündioğlu, Dücane, *Kur'an'ı Anlamada Deyimsel İfadelerin Rolü ve Önemi, Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, s.56-100, Kitabevi, İst., 1999

(2) Bilgin, Abdülcelil*, Kur'an'da Deyimler ve Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü*, Pınar Yay., İst., 2003

hataların da aslında deyimlerin doğru bir şekilde tercüme edilememesinden kaynaklandığı görülecektir.

Son derece önemli ve zor olan bu konuyu araştırmaktaki amacımız; Kur'an'da var olduğunu gördüğümüz ve çoğunlukla deyimlerin yanlış tercüme edilmelerinden kaynaklanan çeviri hatalarına işaret etmek, bunları somut örneklerle ispat etmek, konuyla ilgili yanlışlıkların giderilmesine katkıda bulunmak ve en önemlisi "deyim" olgusunu Kur'an araştırmacılarının gündemine hak ettiği şekilde taşımaktır.Bir başka deyişle, ilim dünyasında referans kabul edilen eserler ışığında gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın hedefi; daha doğru, anlaşılır ve güvenilir "Kur'an çevirileri"nin vücut bulmasına bir nebze de olsa katkıda bulunmaktır.

Böyle bir çalışma teklifimi kabul ederek, tezin hazırlanması aşamasında sağladığı kolaylıklardan, yönlendirici ve olumlu eleştirilerinden dolayı Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet PAÇACI Bey'e; engin hoşgürüsü ve değerli katkılarından dolayı hocam Prof. Dr. Salih AKDEMİR Bey'e, tez yürütme kurulundaki hocalarım Prof. Dr. A.Nedim SERİNSU ve Yard.Doç.Dr. Gürbüz DENİZ Bey'lere; bu tezin zihindeki kurgusundan en son haline kadar geçirdiği her bir aşamada bana destek olan Ahmet CAN, Ali AKSOY, Muhsin KESKİN, M. Akif FİDAN ve Atik ASLAN Bey'lere; değerli zamanlarından feragat ederek dizgi ve tashih işlemlerini gerçekleştiren arkadaşlarıma ve maddi katkılarından dolayı Taha BİLGİN(BET-PA) Bey'e teşekkürlerimi sunarım. Annem, babam, eşim ve çocuklarımın fedakârlıkları ise her türlü takdirin üstündedir.

Abdülcelil BİLGİN

Ankara 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

MEALLER :

- Akdemir: Akdemir, Salih Prof. Dr., *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara., 2004
- Atay: Atay, Hüseyin, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, S/E/K Yay., Ankara., 1995
- Ateş: Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitapevi, Ankara, Tarihsiz.
- Bilmen: Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996
- Bulaç: Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Girişim Yayınları, İstanbul, 1990
- Çantay: Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim* 14. Baskı, Naşiri: Mürşid ÇANTAY, İstanbul,1990
- Davutoğlu: Davutoğlı, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1981
- D.İ.B.: Diyanet İşleri Başkanlığı., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı(Meal)*, 14. Baskı, Hazırlayan: Kurul, Ankara, 1987
- Eryarsoy-Ağırakça: Eryarsoy, Beşir- Ağırakça, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Buruc Yay., İst., 1997
- Hayrat: Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat, İst., 2001

- Koçyiğit: Koçyiğit, Talat, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Kılıç Kitapevi, Ankara, 1993
- Öztürk: Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an- ı Kerim Meali (Türkçe Çevirisi)*, Yeni Boyut, İstanbul, 1993
- T.D.V.: Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, T.D.V. Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Hazırlayan: Kurul, Ankara, 1993
- Yavuz: Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âlisi*, Sönmez Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul, 1974
- Elmalılı: Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İslamoğlu Yayıncılık, Hazırlayan ve Notlandıran: Dücane Cündioğlu, İstanbul, 1993
- Yıldırım: Yıldırım, Suat Prof. Dr., *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay., İst., 2002

TEFSİR VE SÖZLÜKLER :

- Esed, Mesaj : Esed, Muhammed , *Kur'an Mesajı (meal-tefsir)* terc: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996
- Firuzabâdi, Kamus : Mecdüddin Muhamed b. Ya'kub el-Firuzabâdi, *El-Kamusu'l-Muhit*, Dar'ul Fikr, Beyrut, 1995
- İsfahani, Müfredat : Ebu'l-Kasım Hüseyn b. Muhammed Rağıb el-İsfahani, *El-Müfredat Fi Ğaribi'l-Kur'an*, Dar'ul Fikr, Beyrut, Tarihsiz
- Manzur, L.Arab : Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem İbn-i Manzur, *Lisanü'l-Arab*, III. Baskı, Dar'ul Fikr, Beyrut, 1994
- Mevdudi, Tefhim : Mevdudi, Ebu'l-A'la, *Tefhimü'l-Kur'an*, Terc: Kurul, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986
- Mülekkin, Ğarib : Siracüddin Ebi Hafs Ömer b. Ebi'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Tefsir-ü Ğaribi'l-Kur'an*, Tahkik: Semir Taha El- Meczub, Alemü'l Kütüb, Beyrut, 1987
- Sabuni, Safvet : Es- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Terc: Kurul, Yeni Şafak, İstanbul, 1995
- Zemahşeri, Keşşaf : ez- Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *El-Keşşaf an - Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vucuhi't-Te'vil*, Tahkik ve tahric: Abdurrezzak el- Mehdi, Dar-u İhya-i Turasi'l Arabi, Beyrut, 1997
- Zuhayli, Veciz : Vehbe ez-Zuhayli, *Et-Tefsirü'l-Veciz Ala Hamişi'l Kur'an'il Azim ve Meahu Esbabu'n Nüzul ve Kavaidü't Tertil*, II. Baskı, Daru'l Fikr, Dımeşk, 1996

DİĞER KISALTMALAR :

a.g.e.	: adı geçen eser
a.s.	: aleyhisselam
b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
CC	: Celle Celalühü
C.Ü.İ.F.	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
çev.	: çeviren
H.	: Hicri
Haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
M.	: Miladi
Mö	: Milattan önce
Ms	: Milattan sonra
r.a.	: radiyallahu anhu
SAV	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
s.	: sayfa
tsz.	: tarihsiz
tah.	: tahkik
trh.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Y.Y.Ü.İ.F.	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

A) ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

B) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

C) ARAŞTIRMANIN ÖZELLİKLERİ

D) KULLANILAN KAYNAKLAR

GİRİŞ

A) ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ :

Kur'an'ı herhangi bir dile yapılmış çevirisinden anlamak durumunda olan insanların, çeşitli problemlerle karşılaştığı bilinmektedir. Bu problemlere sebep olan en önemli unsur ise Kur'an'da çokça bulunan mecazî ifadelerdir. Zira mecazî ifadeler, bir olay veya durumun gerçek anlamından uzak kelime veya kelime gruplarıyla yansıtılması işlevini görürler. Yani bu ifadelerde kullanılan dil, daha çok sembolik bir özellik göstermektedir. İfadelerin sembollerle anlatıldığı metinlerin, başka bir dile, anlam kaybına uğramadan tercüme edilmesi oldukça zordur. Bu zorluğun üstesinden gelebilmek, tercüme işini üstlenen kişinin hem tercüme ettiği metnin dilinin hem de kendi dilinin bu yönüne hakim olabilmesine bağlıdır. Mütercim, her iki dilde de kullanılagelen mecazi ifadelere/deyimlere, atasözlerine ve terimlere tam anlamıyla vakıf olmalı, söz konusu ifadelerin kesiştiği ve ayrıştığı noktaların künhüne muttali olabilmeli ve nihayetinde dilin bütün nüanslarına nüfuz edebilmelidir. Ancak bu gibi donanımları olan mütercimlerin tercümelerinin güvenilir olduğu söylenebilir.

Bizi deyimlerle ilgili böyle bir çalışmaya yönelten temel neden, Kur'an meallerinde gördüğümüz bu yöndeki eksiklikler/hatalardır. Öyle ki bu eksiklikler/hatalar süreç içerisinde hiç sorgulanmadıkları ve bir eleştiriye tabi tutulmadıkları için, artık bugün kesin doğrular olarak kabul görmektedirler. Galatımeşhur olmuş bu eksiklik ve yanlışlıklar zihinlerde bir soru işaretine de neden olmamakta ve ilahi hakikatlerin anlatıldığı, Allah'a ait sözler olarak

algılanmaktadırlar. Mesela "odun hamalı", "başımın saçı tutuştu", "kemik gevşedi bende", "kazıklar sahibi", "kulakları üzerine ağırlık vurduk" gibi ifadelerin Türkçe konuşan bir insanın zihninde inşa ettiği anlamlar ile bunların orijinallerinin muhatabına ulaştırmak istediği anlamların örtüştüğünü savunmak mümkün değildir. Fakat Türkçe meallerde sık sık karşımıza çıkan bu tür ifadeler, her ne hikmetse – sırf meallerde yer aldıkları için olsa gerek – yanlış olabilecekleri hiç düşünülmeden genel geçer doğrular olarak algılanmaktadırlar. Oysa gerek yukarıda sıraladığımız ve gerekse tezimize konu olan bu tür anlatımların doğru olduklarını kabul etmek bir yana, anlamlı birer ifade olduklarını söylemek bile çok zordur.

Bu ve benzeri deyimsel ifadelerin anlaşılabilmesi için, kadim Arap kültür ve literatüründeki tarihsel arka planlarına, buradan hareketle de anlamlarına ulaşmak gerekmektedir. Böyle bir çalışma yapıldığı zaman; "odun hamalı" diye tercüme edilen " hammalete'l hatab " (Mesed 4) ın " iğrenç söylentilerin taşıyıcısı kadın " , "dedikoducu kadın" ; "başımın saçı tutuştu" şeklinde tercüme edilen "veşteelerre'su şeyben" (Meryem 4) in "saçlarım ağardı" ; "kemik gevşedi bende" şeklinde tercüme edilen "vehene'l azmu minni" (Meryem 4) nin "yaşlandım" ; "kazıklar sahibi" olarak tercüme edilen "zü'l evtad" (Sad 12, Fecr 10) ın "payidar mülk sahibi", "sarsılmaz bir saltanat sahibi" ; "kulakları üzerine ağırlık vurduk" diye tercüme edilen "darabna ala azanihim" (Kehf 11) in "onları uyuttuk", "ağır bir uykuya daldırdık" anlamlarına geldiği görülecektir.

Meseleyi daha iyi açıklayabilmek için Türkçe bir deyimin Arapça'ya çevirisini denemekte yarar var:

Türkçe'de ; "gönül vermiş, aşık olmuş, tutulmuş" birinin durumunu anlatmak için özlü bir şekilde "abayı yaktı/yakmış" deyimini kullanırız. Bu deyimi Türkçe'den Arapça'ya tercüme eden kişi, eğer bunun Türk kültür ve geleneğindeki anlamını bilmiyorsa, muhtemelen "hareke'l aba" şeklinde literal olarak tercüme edecek, fakat bu tercüme hiçbir şekilde "abayı yakmak" ifadesinin mesajını/özünü yansıtmayacaktır. Zira "hareke'l aba" şeklindeki ibare, Arabın zihninde somut anlamdaki bir aba yakma olayını canlandıracaktır. Eğer mütercim "abayı yakmak" ibaresinin deyim olduğunu ve Türkçe konuşan bir insan için ne anlama geldiğini biliyorsa o zaman mezkur ibareyi muhtemelen "şeğefe/şeğife veya aşike" şeklinde tercüme edecek ve bunu bir Arap için de anlamlı bir ibare haline getirecektir ki doğrusu da böyledir.

B) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ :

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm dil, deyim, deyimin Arapça karşılıkları; deyim, atasözü ve terim arasındaki benzerlik ve farklılıklar ve deyimle ilgili çeşitli anlam olaylarını kapsamaktadır. Bu bölümde Arapça ve Türkçe kaynak eserlerden yararlanarak üzerinde durduğumuz konuları özlü bir şekilde anlatmaya gayret ettik ve deyimin dil içindeki öneminin ne kadar büyük; anlama ve anlatmaya katkısının ne kadar vazgeçilmez olduğunu göstermeye çalıştık.

İkinci bölüm: Tezimize konu olan çalışmayı bu bölüm kapsamaktadır. Çünkü tezimizin konusu olan "Kur'an'daki Deyimler" bu bölümde işlenmektedir. Yeri gelmişken mutlaka belirtmemiz gereken bir şey var: Tezimizin adı "Kur'an'daki deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı"dır. Dolayısıyla çalışma alanımız Zemahşeri'nin bakış açısıyla Kur'an'daki deyimlerdir. Bu nedenle birincil ve biricik kaynağımız/referansımız Zemahşeri'nin Keşşaf'ıdır. Bunu ısrarla belirtmek istiyoruz, çünkü önemli iki sebebi var:

1- Daha önceki çalışmamızda Zemahşeri'nin Kur'an'daki deyimler üzerinde geniş bir şekilde durduğunu ve adeta deyimlere özel bir ilgi ile yaklaştığını görmüştük. Dolayısıyla Zemahşeri'nin Keşşaf'ından hareketle yapılacak bir çalışmanın Kur'an'daki deyimleri belirlemede çok büyük bir katkısının olacağını görmüştük. Bundan hareketle tezimizi Keşşaf'a odakladık. Birçok eseri çalışma alanına dahil edip hiçbirinden yeterince yararlanamamak, olayı içinden çıkılamaz bir mecraya sürüklemek yerine konuyla ilgili en önemli/yetkin eserlerden biri üzerinde çalışmanın daha faydalı olacağını, bizi daha

somut ve derli toplu verilere ulaştıracağını düşündük ve tezimiz biterken en baştaki düşüncelerimizde yanılmadığımızı gördük.

2- Tezimizin konusu "Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı"dır. Yani bizi ilgilendiren Zemahşeri'nin Kur'an'daki deyimlerle ilgili tesbitleri ve yorumları, değerlendirmeleridir. Zemahşeri'nin hayatı; edebi, ilmi kişiliği; Keşşaf'ın başka yönleri veya özellikleri tezimizin kapsamına girmemektedir.

Tezimizi bu şekilde sınırlandırmak; çok önemli olduğunu iddia etiğimiz bir konuda, maksimum motivasyon ve konsantrasyonla, tezin kapsam ve sınırlarına vakıf bir şekilde nerede başlayıp nerede biteceğini bilerek hareket etmek ve konuyu dağıtmadan, dallanıp budaklanmasına ve hedefini kaybetmesine imkan vermeden; konuya çalışan kişinin kendisini çevreleyen genel ve özel şartlar içinde yapabileceği kadarıyla yetkin ve yeterli bir çalışma ortaya koymasını sağlama çabasına matuftur.

Tezimizde kullanacağımız deyimleri tesbit etmek için Keşşaf'ı iki defa baştan sona kadar okuduk. Bazı deyimlerin gözümüzden kaçmış olabileceğini varsayarak, Esed'in "Kur'an Mesajı"nı ve Elmalılı'nın "Hak Dini, Kur'an Dili"ni baştan sona tarayarak, bu iki eserde deyim olduğu iddia edilen ibareleri, Keşşaf'la karşılaştırarak sağlamalarını yaptık. Bütün bunların sonucunda deyim olduğu konusunda kanaat oluşan ibareleri çalışmamıza dâhil ettik. Birinci bölümde geniş bir şekilde açıklanacağı üzere deyim kelimesinin Arapçada sadece kendine ait, salt kendini çağrıştıran, birincil anlamı sadece kendisi olan bir karşılığı olmamıştır. Özellikle son yüzyıla kadar deyimin de mesel kelimesinin kapsamında etüt edilmiş olması, mesel kelimesinin delalet yönünü belirlemede çeşitli zorlukların

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Karşılaştığımız bu zorluğu aşmak için yaptığımız şey, deyimin durum bildirme; atasözünün ise yargı bildirme özelliklerinden yola çıkarak mesel kelimesinin delalet yönünü belirlemek olmuştur.

Yukarıda açıkladığımız yolları izleyerek çalışmamıza dâhil etmeye karar verdiğimiz her bir deyimi dört aşamada ele aldık:

1. Metin ve Yorum

2. Mealler

3. Değerlendirme

4. Öneri

Metin ve Yorum: Bu bölümde deyim, deyimle ilgili Keşşaf'tan yapılan alıntının tercümesi, başka kaynaklardan konuyla ilgili çok kısa alıntılar, Arapça deyimi karşılayan Türkçe deyimler ve kısa yorum yer almaktadır. Bütün deyimlerde Keşşaf'tan alıntı yaptığımız için, Keşşaf'a ait metinlerin cilt ve sayfa numaralarını okuyucuya kolaylık sağlaması açısından - diğer dipnotlardan farklı olarak - sayfa sonlarına değil de ilgili metnin hemen altına yazdık.

Mealler: Bu bölümde Kur'an'daki deyimlerin meallerdeki karşılıkları yer almaktadır. Meallerden yaptığımız alıntıların noktalama-imla ve anlatım bozukluklarına müdahale etmeyip olduğu şekliyle aktardık. Ayrıca alıntının sadece deyimin karşılığı olan bölümüyle sınırlı kalmasına özen gösterdik.

Değerlendirme: Bu bölümde Metin ve Yorum ile Meallerin karşılaştırması yapılmakta ve doğru meallerle yanlış mealler tesbit edilmektedir.

Öneri: Bu bölümde, Kur'an'daki deyim için Türkçe karşılık önerisi yapılmaktadır. Bu öneri bazen bize ait olabildiği gibi bazen de mütercimlerden herhangi birisine ait olan, doğru kabul ettiğimiz, bir karşılık olmuştur.

Deyimlerin kitap içindeki sıralanışını ise, Arapça bilmeyen dolayısıyla sözlük kullanma imkânı olmayan okuyucuları da gözeterek, deyimi oluşturan ilk kelimenin ilk harfine göre yaptık. Yüksek lisans tezimizde deyimleri ilk kelimenin kök harflerine göre sıralamıştık. Ancak okuyucularımızdan bazılarının bu yöntemden yararlanamadıklarını bildirmeleri bizi bu çalışmada onların da maslahatlarını gözetmek gerektiği düşüncesine sevk etti. Çünkü Arapça bilmeyen çok sayıda meal okuru bulunmakta ve bu okurlar, karşılaştıkları bir kelimenin kök harfinden hareketle deyimi bulma imkânından uzaktırlar. Bu vesileyle, herkes için elverişli olan, isteyen herkesin rahatlıkla ulaşabileceği bir yolla, deyimi oluşturan kelimenin ilk harfine göre sıralama yapmayı daha uygun gördük. Ancak bazı kelimelerin başında bulunan ama kelimeden olmayan be, fe, vav, gibi harfleri sıralamada esas almadık.

C) ARAŞTIRMANIN ÖZELLİKLERİ :

Daha önce de belirttiğimiz gibi direkt Kur'an'daki deyimleri ve bunlardan kaynaklanan tercüme problemlerini inceleyen araştırmalar yok denecek kadar azdır. Konuyla ilgili müstakil eserler az olmakla beraber, incelenen konularla birlikte deyim olgusuna da değinen ve genel olarak "Kur'an'daki Meseller, Emsal'ül Kur'an, Kur'an'da Temsili Anlatım" gibi başlıklar altında karşımıza çıkan ilgili değinilere rastlamak mümkündür. Bu tür eserlerde, birçok

konunun yanı sıra deyimlere de değinilmekte, fakat enine boyuna kapsamlı bir araştırma yapılmamaktadır. Veli Ulutürk, Faruk Gürbüz, Şahin Güven, Şadi Eren vb. ilim adamlarının eserlerinde (3) bu konu alt başlık olarak incelenmektedir ama yeterli ve kapsamlı değildir. Dolayısıyla Kur'an'daki deyimler ve bunlardan kaynaklanan tercüme problemleri ile ilgili büyük bir boşluk bulunduğunu kabul etmek gerekmektedir. Tezimiz, konuyla ilgili kitapların bıraktığı boşluğu fark etmenin, önemsemenin ve ilerideki sayfalarda göstereceğimiz hatalara kayıtsız kalmamanın ürünüdür. Tezimiz ve tezimizin genç araştırmacılara kazandıracağını umduğumuz perspektifle yapılacak yeni çalışmalar, sözünü ettiğimiz boşluğu doldurmaya ve hataları gidermeye adaydır. Tezimizin bazı özelliklerini şu şekilde sıralamakta yarar görüyoruz:

1. Tezimizin temel kaynağı, herkesçe dil konusunda otorite kabul edilen Zemahşeri'nin muhalled eseri Keşşaf'tır.

2. Tezimizde her deyim müstakil bir konu olarak ele alınmakta ve Türkçe meallerle karşılaştırmalı olarak okuyucunun ilgisine sunulmaktadır.

3. Tezimizde farklı bir yöntem denedik: Kur'an'daki deyimleri, kendilerini birebir Türkçe karşılayan deyimlerle açıklamaya çalıştık. İlk bakışta yadırganabilecek bu yöntemin ne kadar faydalı ve işlevsel olduğu sayfalar ilerledikçe anlaşılmakta ve okuyucuya yeni bir şeylerin farkına varma duygusunu yaşatmaktadır.

---

(3) Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Temsili Anlatım*, İnsan Yay., İst., 1995

Gürbüz, Faruk*, Tercüme problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İst., 2004

Güven, Şahin*, Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, Denge Yay., İst., 2005

Eren, Şadi, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*, Işık Yay., İst., 2002

D) KULLANILAN KAYNAKLAR :

Tezimizde kullandığımız eserleri üç grupta tasnif edebiliriz:

1 – Mealler :

Tezimizde değerlendirmeye tabi tuttuğumuz mealleri belirlemede bazı kriterleri göz önünde bulundurduk:

a) Artık birer klasik haline gelmiş, kaynak değeri taşıyan ve on yıllardır okunmaya devam eden mealler; Elmalılı, Çantay, Yavuz, Bilmen, Davudoğlu, Atay ve Koçyiğit'in mealleri gibi.

b) Yıllardır yeni baskılarla okuyucunun karşısına çıkan ve yüz binlerce adet satılan mealler; Ateş, Bulaç, D.İ.B., T.D.V. gibi.

c) Kamuoyu ve öğrencileri tarafından birer ekol olarak kabul edilen şahısların mealleri; Akdemir ve Öztürk gibi.

d) Belirli/sabit okuyucu kitlesi olan mealler; Eryarsoy- Ağırakça, Hayrat, Yıldırım gibi.

Günümüzde Türkiye'de otuzu aşkın meal bulunmaktadır. Bu meallerin tümünü çalışmamıza dahil etmememizin sebeplerini şu şekilde izah edebiliriz:

1. Birçok meal birbirinin tekrarı niteliğinde olduğu için tümünü incelemenin herhangi bir faydası olmayacaktı.

2. Çalışmamıza dahil edeceğimiz mealleri tesbit etme sürecinde yukarıdaki kriterlerin yanı sıra başka bir şey daha yaptık: Meal dünyasına yakın şahıslarla fikir teatisinde bulunduk ve bunun neticesinde bazı mealleri elemek zorunda kaldık.

Şunu da belirtmekte yarar görüyoruz: Okuyucunun, Kur'an'daki bir deyimin, elindeki mealde doğru tercüme edilip edilmediğini öğrenmesi için, o mealin çalışmamızda değerlendirilmeye tabi tutulup tutulmadığı önemli değildir. Çünkü okuyucu, bizim çalışmamızda deyimin doğru tercümesini bulduğunda elindeki mealin doğruluğunu veya yanlışlığını da görmüş olacaktır.

2 – Sözlükler :

Tezimiz süresince müstağni kalamadığımız bazı sözlükler de var: İslam Dünyası ve Batı'da yüz yıllardan beri referans kabul edilen bazı klasik sözlüklerden de gerektiği zaman yararlandık. Bu bağlamda İsfahani'nin Müfredat'ı, Zemahşeri'nin Esasü'l Belağa'sı, İbn-i Manzur'un Lisanü'l Arab'ı ve Firuzabadi'nin Kamusu'l Muhit'i çalışmalarımız süresince başucumuzdan ayıramadığımız eserler oldu.

3 - Konuyla ilgili Araştırmalar-Kitaplar :

Bu bölümde, konumuzla ilgili olduğunu düşünerek okuduğumuz ve bilgilerimizi temellendirmede çokça yararlandığımız eserlerden en önemlilerine yer vereceğiz:

- Anlambilim ve Türk Anlambilimi--- Aksan, Doğan, Ankara Üniv., D.T.C.F., Yay., 1987
- Türkçe'nin Gücü--- Aksan, Doğan, Türkiye İş Bankası Yay., 1986
- Her Yönüyle Dil---Aksan, Doğan, T.D.K., Yay., Ankara, 1990
- Arap Dili ve Edebiyatı'nda Deyim---Koçak, Süleyman, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, C.Ü.İ.F., Sivas, 1997
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü--- Aksoy, Ömer Asım, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1988
- Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri---Akdemir, Salih, Akid Yay., Ankara, 1989
- Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu--- Güven, Şahin, Denge Yay., İstanbul, 2005
- el Emsal fi'l Kur'ani'l Kerim--- el –Cevzi, İbn-i Kayyım, Dar'ul Marife, Beyrut, Lübnan,1983
- Kur'an Mesajı---Esed, Muhammed, İşaret Yay., İstanbul, 1996
- Kur'an Tetkikleri(1,2,3,4)---Cündioğlu, Dücane, Tibyan Yay., İstanbul, 1995-97
- Kur'an Çevirilerinin Dünyası---Cündioğlu, Dücane, Kitabevi, İstanbul, 1999
- Kur'an'da Deyimler ve Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü---Bilgin, Abdülcelil, Pınar Yay., İstanbul, 2003
- Mecmeü'l Emsal---el Meydani, Ebu'l Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. b. İbrahim Nisaburi, Daru'l Kütübi'l İlmiye, Beyrut, Lübnan

- Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü---Yurtbaşı, Metin, Mem Ofset, Ltd. Şti., Ankara, 1997

Elimizden geldiğince iyi bir tez hazırlamaya çalıştık. Çoğu zaman bizi kuşatan şartları zorlayarak en iyiye ulaşmaya gayret ettik. Birçok yönüyle alanında bir ilk olduğunu düşündüğümüz bu çalışmayı bitirdiğimizde, vicdanımızın rahat olduğunu gördük. Ancak vicdanen rahat olmamız, bizi bu konuda son sözü söylediğimiz, her şeyi hallettiğimiz zehabına kaptırmadı. Bilakis vicdanımız, son derece önemli ve zor olan bir konuya - eksiğiyle, hatasıyla - iyi bir giriş yaptığımızı bize telkin etmektedir. Kur'an'daki deyimler, birkaç tane daha doktora tezini kaldıracak kadar geniş ve bakir bir konudur. Amacımız, bu tezimizle bundan sonra yapılacak çalışmalara kapı aralamak ve ilim adamlarının dikkatlerini bu konuya celbetmektir. Çalışmamız süresince, tezimizin yapısı gereği meal sahibi birçok ilim adamıyla gıyaben muhatap olduk. Elimizden geldiğince objektif bir tutum sergilemeye çalıştık.

Son olarak; beş yıl boyunca gecesiyle gündüzüyle kendilerine öğrencilik etme şerefine nail olduğum Allame Carullah ez-Zemahşeri'ye Allah'tan rahmet diliyor ve Allah'tan beni " car-u carillah " kılmasını niyaz ediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

A) DEYİM – DİL İLİŞKİSİ

B) DEYİM DIŞINDAKİ DİL OLAYLARI

C) ARAPÇADA DEYİM

D) DEYİM – ATASÖZÜ İLİŞKİSİ

E) ÇEVİRİ – DİL İLİŞKİSİ

A) DEYİM – DİL İLİŞKİSİ :

Deyim kelimesinin dilbilgisel açıdan içerdiği anlam ve yüklendiği görevleri açıklamadan önce, kelimenin dilbilimsel açıdan ne ifade ettiği ve anlam bilimle ilgisinin nasıl kurulduğu üzerinde durmak faydalı olacaktır. Doğan Aksan deyim kelimesini, " Deyim (locution, expression; phrase, term, idiom; Resensart ve Ausdruck), belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür"(4) şeklinde tanımlamaktadır. Her bir kelimenin temel anlamının yanında bir de yan anlam ya da anlamları vardır. Kelimelerdeki bu anlam kaymaları ya da çeşitlemeleri o dilin sözvarlığının ne derece zengin olduğunu belirleyen etmenlerin başında gelir.

Her kelimenin bir temel anlamı vardır. Bir dile ait sözlüğü açtığımızda, herhangi bir madde başlığının okuduğumuz ilk anlamı o kelimenin temel anlamını verir. Farklı bir deyişle o sözcüğün, o dili ana dili olarak konuşan insanlarda oluşturduğu ilk yansıma temel anlam olarak adlandırılır. Arapça'da temel anlamı göz olan "ayn" kelimesi daha sonraki süreçlerde çeşme, altın ve baldır gibi anlamlar kazanmıştır. Keza temel anlamı "ana" olan "um" kelimesi daha sonraları kaynak, asıl, temel, öz, merkez gibi anlamlarla zenginlik kazanmıştır. Burun anlamına gelen "enf" kelimesi ise daha sonraları şeref ve gurur için kullanılır olmuştur. (5) ***Göz*** kelimesi, Türkçeyi ana dili olarak konuşan insanların tümünün zihninde, duyulduğunda ya da okunduğunda ilk olarak görme organı

---

(4) Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, "Ana Çizgileriyle Dil*" s.359, TDK y., Ank.1995

(5) Firuzabadi el-Yakub*, Kamus el Muhit*, Zabt ve tevsik:Muhammed el-Bukai Darul Fikr, Beyrut, Lübnan 1995.İbn-i Manzur Cemaleddin el ifriki , Lisanul Arab, c.4 ,3.Baskı , Beyrut, Lübnan, 1994. Ez-Zemahşeri

olarak yansımasını bulur. Kısaca, dillerin ortaya çıkış evrelerinde, bir kavrama bir ses bileşimi, bir başka deyişle bir kelimeye bir anlam vardı. Kelime kullanıldıkça, yakın ve uzak çağrışımlarla başka kavramları yansıtmaya başlar. Göz kelimesi, bir kaynak suyunun yeryüzüne çıktığı noktayı veya bir masanın çekmecelerini karşılamaya başlar. Böylece **kelimenin anlam çerçevesi** oluşmuş olur. Bu durum da söz konusu dilin zenginlik göstergesine dönüşür.

Bu anlam çerçevesi içinde temel anlamdan sonra değerlendirilmesi gereken olgu, ***yan anlam***dır. Kelimenin temel anlamının yanında yansıttığı yeni kavramı yan anlam olarak adlandırıyoruz. “Türkçede *dirsek* sözcüğü, vücudun bir bölümünü anlatan, temel anlamı bu olan bir ögedir. Ama aynı sözcüğe –öteki organ adlarında ve vücutla ilgili göstergelerde olduğu gibi- başka anlamlar da yüklenmiştir. Örneğin dirsek biçimindeki boruya, köşeli biçimlere de bu adı veriyoruz. Okumak eylemi de temel anlamı dışında ‘öğrenim görmek’, ‘şarkı ya da ezgiyi yorumlamak’ gibi yan anlamlar kazanmıştır. ‘Kapalı’nın karşıtı olan açık, bu kavramın yanı sıra ‘denizin kıyıdan uzak yeri’, ‘boş görev’, ‘para ya da mal eksikliği’ gibi anlamları da içerir duruma gelmiştir.” (6)

Yan anlamın oluşmasının temel nedeni dilin anlatım gücünü artırmaktır. Yan anlamlar benzetme ve aktarmalar yoluyla oluşurlar. Aktarmalardan bütün dünya dillerinde en yaygın olanı ***deyim aktarmaları***dır. Çalışmamızın temelini oluşturan deyim aktarmalarına geçmeden önce benzetmeler üzerinde durmak

---

Carullah Ebil Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasu'l Belağa* 1. Baskı , Darul Nefais , Beyrut 1992. Er-Razi Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir, *Muhtarussihah* , Daru'l kalem, Beyrut, Lübnan,Tarihsiz.İbrahim Mustafa-Ahmed hasen Ziyad-Hamid Abdulkadir. Muhammed Ali Neccar, *el Mucemul Vasit*, Çağrı Y. , İst. 1986. Mutçalı *Serdar Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık y. İst. Tarihsiz.

(6) Aksan Doğan*, Her Yönüyle Dil,* s.506, TDK y., Ankara 1995

yararlı olacaktır. Çünkü benzetmeler aktarmaların ilk aşamasını oluştururlar. Önemli bir anlam olayı olan benzetme (Osm. *Teşbih,* İng. *Simile*) , edebiyatta çok başvurulan bir söz sanatıdır ve özellikle, her milletin şiir dilinde önemli bir yere sahiptir. Prof. Dr. Kaya Bilgegil teşbihi, "Lafızların, bir şeyin üst dereceyi bulan bir vasıfta diğer bir şeyle ortaklığa delâlet etmesi 'teşbîh' adını alır." (7) şeklinde tanımlamaktadır. Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki varlıktan zayıfının kuvvetlisine benzetilmesi ile oluşan bir söz sanatı özelliği gösteren benzetme, anlatımda heyecan oluşmasını sağlar. Böylece anlatım güçlendirilmiş olur. Çoğunlukla şiir dilinde başvurulan bir söz sanatı olmasına rağmen, diğer edebiyat türlerinde de şiirsel bir anlatım sağlayabilmek amacıyla sıkça kullanılır. Bir nesnenin ya da olgunun, kavramın niteliğini/özelliğini daha iyi anlatabilmek; zihinde daha iyi canlandırabilmek için söz konusu özelliği daha güçlü bir şekilde yansıtan bir başka nesne ya da varlıktan yararlanma yoluna gidilir.

Benzetme sanatında en az iki, en fazla dört öğe bulunur. Teşbih de bu öğelerin bulunup bulunmamasına göre farklı isimler alır. Biz burada ayrıntıya girmeyip dört ögeyi söylemekle yetineceğiz. 1.Benzeyen (müşebbeh) 2.Kendisine Benzetilen (müşebbehün-bih) 3.Benzetme Yönü (vech-i şebeh) 4.Benzetme Edatı/İlgeci (edat-ı teşbîh). Benzeyen, birbirine benzetilen kavramlardan güçsüz olanıdır. Bir benzetmede bu dört öğenin hepsi varsa o benzetmeye eksiksiz ya da ayrıntılı(mufassal) benzetme adı verilir. Ama genelde bu dört öğe kullanılmaz ve dili konuşan insanlar tarafından bilineceği ve de tamamlanacağı düşünüldüğü için benzetme yönü ve benzetme edatı söylenmez. Bu nedenledir ki yalnızca benzeyen

---

(7) Bilgegil Kaya, *Edebiyat Bilgi Ve Teorileri, (Belağat)* Enderun Kitapevi, s.134, İst. 1989

ve kendisine benzetilenle yapılan benzetmeye *beliğ(güzel)* teşbîh denir.(8)

Benzetmenin dört türüne birer örnek vererek benzetme-deyim aktarması ilişkisine geçelim:

Ayrıntılı Benzetme;

“Durmuş saat gibiydi durup geçmeyen zaman.” Yahya Kemal,O Taraf

Kısaltılmış (Benzetme Yönü Söylenmeyen) Benzetme;

“Poyrazla söyleşir gibi yaprakların sesi.” Y.Kemal,Hüzün Ve Hâtırâ

Pekiştirilmiş (Benzetme Edatı Bulunmayan) Benzetme;

“Sürekli sevgiyi duydukça anne topraktan” Y.Kemal,Moda’da Mayıs

Beliğ(güzel) Benzetme;

“Fark etmez anne toprak ölüm mâcerâmızı” (9)

Aynı benzetme bir dilde kullanıla kullanıla kalıplaşır ve deyim aktarmasına dönüşür. *Keçi gibi inatçı* benzetmesi, bir zaman sonra beliğ teşbih haliyle deyim aktarmasına dönüşür ve *o ne keçidir* ya da *inatçı keçi* kullanımında, bir deyim aktarması olarak, keçi gibi inatçı insanların durumunu anlatmak için kullanılır hale gelir.

Benzetme yoluyla deyim aktarması, hemen hemen tüm dillerde görülen ortak bir özelliktir. İnsanlar anlatımı güçlendirmek için, kendi kültürleriyle bağlantılı olarak, aynı durumu, kavramı ya da olguyu farklı kelimelerle ve deyimlerle anlatma yoluna giderler. Bazen de aynı kelimelerle aynı tür

---

(8) Ayrıntılı bilgi için için bkz., *a.g.e.,* Teşbih bölümü

(9) Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, M.E.B., 1969

benzetmenin yapıldığı görülür. “Başka başka dillerde geçen benzetmelerde kendine benzetilen nesnenin, varlığını özelliklerinden yararlanma bakımından koşutluklar, yakınlıklar da görülür. Türkçede *aslan gibi cesur* denebildiği gibi Fr.da *hardi comme un lion*, İng.de *brave like lion [Arapça'da Zeydun kel esedi]* benzetmesine başvurulur. Türkçede, aşırı beyazlığı belirtmek için *kar gibi beyaz* benzetmesi kullanılırken, aynı yoldan kurulan bir benzetmeyle İngilizcede de karşılaşırız: *White as snow*.” (10)

İlk aşamasını benzetmelerin oluşturduğu ***deyim aktarması*** ya da ***iğretileme*** (Yun. *metaphora)*, aktarmaların hemen hemen her dilde en yaygın gerçekleşen bir türüdür. Aktarmalarda, benzetmelerde olduğu gibi anlatılmak istenen kavram, temel anlamını veren kelimelerle değil, farklı kavramların temel anlamını veren kelimelerle anlatılır. Bu farklı kavramlarla, anlatılmak istenilen kavram arasında birçok yönden ilişki vardır. Bu ilişki benzerlik ilişkisi olabileceği gibi, yakınlık ilişkisi de olabilir. Böylece bir kavramı karşılayan dilsel gösterge(kelime ya da kelimeler) başka bir kavramı karşılamaya başlar. Bunun için iki kavram arasında kurulan ilişkinin güçlü ve sürekli olması gerekir.

İnsan yaşamının karmaşıklaşması ve insanın dil ile ifade etmek zorunda kaldığı soyut ya da somut kavramların artmasıyla birlikte, deyim aktarmaları oluşmaya başlamış, böylece duygu ve düşüncelerin daha iyi, daha güçlü, daha anlaşılır bir şekilde anlatılması sağlanmıştır. Kısaca diller deyim aktarmaları ile canlı varlıklara dönüşmüşlerdir. Ünlü dil ruhbilimcisi Kainz, deyim aktarmaları ve dil arasındaki bağlantıya ilişkin “Dil, metaforik bir temele dayanır. Her dil az ya

---

(10) Aksan,Doğan, *Anlam Bilim,* Engin Y. S.61,62, Ank.1998

da çok, bir deyim aktarmaları sözlüğüdür." görüşünü dile getirmiştir. (11)

Bu nedenledir ki öğrenilmek istenilen dille ilgili olarak, ilk elde edilen kaynak olan o dile ait sözlüğün yanında, mutlaka bir tane de deyimler sözlüğünün bulundurulması gerekmektedir. " İpek bürük bürünmüş / Niksar'ın fidanları" türküsünde geçen *fidan* sözcüğü üzerindeki aktarmayı anlamadan, bir yabancının Türkçe olan bu metni anlaması imkansızdır. Genç, narin, çekici bir kızın fidana benzetilmesi ile yapılan *fidan gibi* benzetmesinden benzetme edatının atılması ile oluşmuş ve deyim aktarması olmuş *fidan* sözcüğünün temel anlamının dışında bir kavramı; genç, narin, çekici bir kızı karşıladığı anlaşılamayacak ve metnin mesajı algılanamayacaktır. Aynı olgu Arapça'daki "hayyetün tahtet tibni/saman altındaki yılan/gizli, sinsi düşman" ve " el mevtül ahmer/kötü ölüm, korkunç.. " gibi metaforlar için de geçerlidir. (12)

Aktarmalar değişik türlerde gerçekleşmektedir. En yaygın olanı insandan doğaya aktarma şeklinde gerçekleşenidir. Çünkü insanoğlu çok doğal olarak ilk önce kendine ait olanları adlandırmıştır. Daha sonra kendi organlarına, vücudunun bölümlerine veya kullandığı araç ve gerece verdiği bu adları, doğada karşılaştığı canlı cansız varlıklara ya da olgulara ad olarak vermiş ya da onların kendi temel anlamlarını karşılayan sözcüklerin yanında bu sözcükleri de kullanır olmuştur. Böylece her karşılaştığı varlığa yeni bir ad koymaktan da kurtulmuştur. Doğaya ait bu kavramları deyim aktarması yoluyla zihne daha kolay taşıma imkânına kavuşmuştur. Aktarmaların ilk örnekleri olan insandan doğaya olan aktarmalar,

---

(11) Aksan, Doğan, *a.g.e.*, s.63

(12) Koçak, Süleyman, *Arap Dili Ve Edebiyatında Deyim*, s. 8 ve 37, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, C.Ü.İ.F. Sivas, 1997

hemen hemen her dilde kalıplaşmış ve yerleşik duruma gelmişlerdir. Bu nedenledir ki bu tür aktarmalarda diller arasında benzerlikler görülmektedir. Arapça'da re's/baş sözcüğü "ra'su senetil madi/geçen senenin başında, ra'sul mal/ana para/kapital, ra'sul cibal/dağın başı gibi anlamlara da gelmektedir. (13) "Türkçede *baş* sözcüğü, temel anlamının yanında 'arazide en yüksek nokta' (*dağ başı*), 'bir şeyin toparlakça ucu' (*çıbanın başı*), 'bir şeyin uçlarından biri' (*köprü başı*), 'tane' (*bir baş soğan*), 'bir şeyin yakını ya da çevresi' (*ocak başı*), 'bir topluluğu yöneten' (*ustabaşı*)… gibi yan anlamlar da taşır. Başka dillere bakacak olursak örneğin Fr.da *la tête d'un clou* 'çivinin başı', Alm.da yine *Nagelkopf* 'çivi başı' dendiğini görürüz. Türkçede *dağın başı, dağ başı* dendiği gibi Far.da da yine *dağın başı* tamlamasına rastlanmakta (/ser-i ku:h), aynı dilde *kuyu başı* kullanımı (/ser-i ça:h) ile karşılaşılmaktadır. Fr.daki baş (*tête*) sözcüğünün 'başlangıç' anlamı *en tête, â la tête* kullanımlarında görülmekte, Far.da da, tıpkı Türkçede olduğu gibi *hafta başı* (/ser-i hefte) kullanılmaktadır… Türkçede denize uzanmış dar ve üstü düz kara parçasına *dil* dendiği gibi İngilizcede de *dil(tongue)* denmekte, Fr.da *langue de terre* aynı adlandırmayı göstermektedir." (14)

Deyim aktarmasının bir diğer türü, doğadan insana aktarma şeklinde gerçekleşenidir. Bunlar; olumlu ve olumsuz anlamda, doğada bulunan bitki, hayvan ve diğer varlıkların adlarının insanların değişik durumlarını daha çarpıcı bir şekilde anlatabilmek için kullanılması ile gerçekleşir. Örneğin müslümanlarda dini açıdan mekruh sayılan domuzun adı Türkçede hain, aksi, inatçı anlamında

---

(13) İbn Manzur,Firuzabadi,*M.Vasit*, Mutçalı *a.g.e*

(14) Aksan, Doğan, *a.g.e,* s.64

kullanılmaktadır. Aynı hayvanın adı dini açıdan olmamasına karşın hıristiyanlarda da olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Fr.da cochon ‘pis herif, utanmaz kişi’, Alm.da yine Schwein ‘pis herif’ anlamını taşımaktadır. Türkçeye hınzır biçiminde, Ar.dan geçen ‘domuz’ anlamındaki sözcük Ar.da da pis ve katı yürekli insanları anlatmaya yarar. “İnsan için ‘inatçı keçi’, ‘ne keçidir o’, kuzu, domuz, kurt, tilki, öküz, eşek gibi sözcüklerin – değişik değerlerle - her dilde kullanıldığı görülür. (15)

Doğadaki varlıklar arasında gerçekleşen aktarmalar da deyim aktarmasının bir türünü oluşturur. Hayvanlardan bitkilere, bitkilerden hayvanlara yapılan aktarmalar daha çok benzetmeye dayanmaktadır. Bazı bitkilere kuşburnu, katırtırnağı, tavşankulağı denmesinin nedeni budur. Ayrıca hayvanlardan yine hayvanlara yapılan aktarmalar da olmaktadır. Bir kuşa karatavuk, bir balığa kırlangıçbalığı denmesi bunun örneklerindendir.(16)

Somutlaştırma da, özellikle Türkçede olmak üzere, tüm dillerde çok yaygın olan bir deyim aktarması türüdür. Anlambilim açısından da büyük bir önemi vardır. “ Bu olayda temel olan, soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesi, böylelikle daha canlı, elle tutulur, güçlü bir biçimde anlatılması eğilimidir.” (17) Mesela İmam Şafii, riyadan uzak, tek başına, salt, Allah rızası gözetilerek gece yapılan duaları; isabet oranı yüksek, kabule şayan dualar olduklarına işaretle sihamulleyli/gece okları şeklinde

---

(15) Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil,* s.508

(16) T.D.K., *Sözlük*

(17) Aksan, Doğan*, Anlam Bilim*, s.66

somutlaştırmıştır. (18) Keza Kuran-ı Kerimde geçen " hablullah " (3/105,112) deyimi, Allah'ın dini, Allah'ın ahdi şeklinde anlamlandırılabilecek ifadelerin somutlaştırılmış halidir. (19) *Bu kafa değişmedikçe…, Ne kafa bu!, Nasıl bir kafadır bu!* gibi kullanımlarla günlük dilde çok yoğun bir şekilde karşılaşmaktayız. Burada *kafa* kelimesinden kasıt, vücudumuzun bir bölümü değil onun içinde yer aldığı düşünülen hayata bakış açısıdır. Ar. kökenli aynı sözcük *kafalı, kafasız* şeklinde insanların zeka düzeyine dönük düşünceleri anlatmak amacıyla da kullanılmaktadır. Hayata bakış açıları benzer insanlar için de *kafa dengi* deyimi kullanılmaktadır. (20)

Son örnek üzerinden açıklayacak olursak, motomot bir çeviride çıkacak sonuç, sözü edilen iki kişinin başlarının değişik yönlerden, büyüklük, uzunluk, ağırlık vb. birbirine eşit olduğudur. Çok basit gibi görünmesine rağmen kelimenin deyim aktarması ile kazandığı yeni anlam algılanamadı ise, dil yönünden yabancısı olunan metnin çözümlemesini yapmak mümkün olamayacaktır.

"Beni nasıl sıktığını anlatamam" cümlesindeki *sıkmak* kelimesinde de somutlaştırma vardır. Burada kastedilen kelimenin temel anlamındaki; " 1.(bir nesneyi) Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak. 2.basınçla suyunu, yağını, sıvı kısmını çıkarıp akıtmak."(21) değildir. Metnin içindeki yerine göre ya bir kemer belini sıkmış, ki temel anlama en yakın anlam, ya cümleyi kuran kişi bir başkası tarafından baskı altına alınmış, üzülmüş

---

(18) İmam Şafii, *Dîvân, Dar'ül Kutüb'il İlmiye*, s.27, Beyrut, Lübnan

(19) Bilgin, Abdulcelil *a.g.e*,. s.53

(20) Aksan, Doğan, *a.g.e*, s. 67

(21) T.D.K., *Sözlük*

veya zorlanmış ya da birisi cümleyi kurana sıkıntı vermiştir. Dolayısıyla bir cümlenin anlamı yönünden en önemli öğesini oluşturan yüklemin içinde yer alan eylem kökenli bir kelimede yapılacak bir somutlaştırma yani deyim aktarması cümlenin anlamını tümüyle değiştirecektir. Üstelik burada söz konusu olan kelimeyi kavrayamamak, açıklayamamak değil cümleyi bir bütün olarak algılayamamaktır. Cümlenin iletisi iletişim kuranlar arasında gidip gelmeyecek böylece iletişim kurulamayacaktır. *Ezilmek, kızmak, sürmek,* ve daha birçok eylemde görülen bu somutlaştırma olayı bu eylemlerin yüklemi oluşturduğu cümleleri anlamamızı güçleştirecektir. Tabi ki sözü edilen güçlük dile yabancı olan insanlar için geçerlidir. Tersi durumda yani bu dili anadili olarak konuşan insanlar açısından anlatım güçlendirilmiş olmaktadır. Konumuz ile bağlantısını kuracak olursak, Arapçada da somutlaştırma çok yoğun olarak başvurulan bir deyim aktarması türüdür. Metnin insanlar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için somutlaştırmaya gidilir. Fakat herhangi bir cümledeki somutlaştırmayı bilmeden, kavramadan Arapçayı ana dili olarak konuşmayan bir insan Arapça bir metni çevirmeye kalkarsa ortaya çok garip sonuçlar çıkacaktır. Ve yine araştırmamız ile bağlantılı olarak belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, somutlaştırmanın en fazla görüldüğü dil olayının deyim aktarması olduğudur. Kendi temel anlamlarının dışında bir araya gelerek deyimleri oluşturan sözcükler bunu en çok somutlaştırma yolu ile yaparlar. Türkçeden birkaç örnek vererek konunun bu bölümünü bitirelim: *baltayı taşa vurmak, ipin ucunu kaçırmak, kendi yağıyla kavrulmak, kabına sığmamak, kaş yapayım derken göz çıkarmak, diken(istim) üstünde oturmak, iğneyle kuyu kazmak, taşı gediğine koymak* vb. (22)

---

(22) *Türk Atasözleri Ve Deyimleri*, Milli Kütüphane Bşk. M.E.B. Y., İst.1992

B) DEYİM DIŞINDAKİ DİL OLAYLARI :

Deyim aktarmasının dolayısıyla deyimin daha iyi anlaşılabilmesi için bağlantılı dil olayları; ad aktarması, çokanlamlılık, eşadlılık, bağlam ve son olarak da anlam değişmelerine kısaca değinmek gerekmektedir.

Ad aktarmasında yine deyim aktarmasında olduğu gibi, anlatılmak istenilen kavramın kendisi kullanılmaz. Deyim aktarmasından farkı, benzerliğe değil bir ilişkiye, bir ilgiye dayanmasıdır. Anlatılmak istenilen kavramla ilgisi, ilişkisi bulunan başka bir kavramın göstergesi(kelime) anlatım için kullanılır. Ad aktarması da anlatıma güç katan bir dil olayıdır. " *tiyatro* yerine *sahne, sinema* için *beyaz perde* ya da *perde*, *gençler, çocuklar* için *körpe dimağ, körpe zihinler, seçime katılmak* yerine *sandık başına gitmek, konuşmaya başlamak* yerine *dili çözülmek; fazla konuşmak* yerine *çenesi açılmak, karnı acıkmak* yerine *içi ezilmek* ve *midesi kazınmak; ölmek* yerine *gözlerini yummak; birisinden yardım istemek* yerine *birine avuç açmak, birinin kapısını çalmak…*" (23) ***Çokanlamlılık,*** bir kelimenin birden çok kavramı karşılamasıdır. Bilim ve meslek dallarının, uzmanlık alanlarının terimlerinde görülmeyen bu durum daha çok, önceden sözünü ettiğimiz gibi, organ adları ve vücut bölümlerini karşılayan kelimelerde görülmektedir.

Yalnız çokanlamlılıkla eşadlılığın birbirine karıştırılmaması gerekmektedir. "*Yüz* sözcüğünün Türkçede hem *çehre* anlamına gelişi, hem bir sayı adı(sıfatı) oluşu, hem de yerine göre *yüzmek* eyleminin bir çekimli biçimini yansıtması buna örnek gösterilebilir." (24)

---

(23) Aksan Doğan, *Her Yönüyle Dil*, s.512

(24) *a.g.e.,* s.513

"İslamiyetin erken dönemlerinden itibaren başlayan dilbilim çalışmaları içerisinde, dildeki müşterek lafızların varlığının fark edildiği görülmektedir. Bize ulaşan beyitlerden anlaşıldığına göre, dildeki bu olguyu ilk olarak gündeme getirenlerden birisi Halil b. Ahmet'tir. Zira o, el ğurub lafzını, tek bir kafiye içerisindeki beyitlerde farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmıştır. Bu beyitlerde üç defa geçen el ğurub lafzını incelediğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Birinci beyitte kullanılan kelimenin anlamı güneşin batma anı (gurub vakti), ikinci beyitte(çoğul olarak) içi dolu büyük bir kap/kova, üçüncüsünde ise, alçak ve basık arazidir." (25)

Başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan gösterge, genellikle kolay ve etkili anlatım eğilimiyle, aktarmalarla ve kullanım sıklığının artmasıyla her dilde, ilişkili, yeni kavramları da anlatır duruma gelmektedir. Kelime temel anlamını yitirmeden yan anlamlar kazanmaktadır. Yalnız burada karşılaşılan sorun; bu yan anlamların sürekli olmayışıdır. Belki bir yüz yıl kullanıldıktan sonra unutulmakta, aynı kelimenin farklı yan anlamları kullanılmaya devam etmekte veya kelime yeni yan anlamlar kazanmaktadır. Dolayısıyla eski metinlerin çevirileri yapılırken, kelimenin o dönemdeki yan anlamlarının farklı metinlerden karşılaştırılması gerekmektedir. Bugünkü Türkçe'de kullanılan *değmek(tegmek)* eylemi VIII. yüzyılın sonuna kadar 'değmek, dokunmak' anlamının yanında ' ulaşmak, erişmek' ve 'saldırmak, yakalamak' anlamlarıyla da kullanılıyordu. (26)

---

(25) Güven, şahin*, a.g.e.,* s.81-82

(26) Caferoğlu, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitapevi, İst.,1993

Döneme ait bir metnin anlaşılabilmesi için bu çokanlamlılığın göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Kelimeler bir araya gelerek cümleleri oluştururlar ve genelde tüm dilbilgisi kitaplarında cümle, iletişimi sağlayan en küçük birim olarak gösterilir. Yani, "İnsanlar cümle ile anlaşırlar." denir. Kelime, anlamlı en küçük birim, cümle yargının olduğu yani iletişimin gerçekleştiği en küçük birim olarak görülür. Bir kelimenin anlamca, yukarıda açıklamaya çalıştığımız durumlardan hangisi içinde olduğunu, yani temel anlamında mı, yan anlamında mı, bir deyim içinde mi, bir ad aktarması olayı içinde mi ya da bir çokanlamlılık çerçevesinde mi kullanıldığını söyleyebilmek için, içinde yer aldığı cümleye bakmak gereklidir. Ancak iletişimin açıklanabilmesi ve gerçekleşip gerçekleşmediğinin söylenebilmesi için cümle de tek başına yeterli değildir. Cümle, içinde bulunduğu metinden ve konudan bağımsız olarak ele alındığında mutlaka bir anlam taşır. Bir anlamı vardır. Dilbilgisel olarak çekilmiş bir fiil yani yüklemi vardır ve bu yüklemle iletilmek istenilen yargı, diğer öğelerin de katılımıyla genişletilmiştir. Yani kelimeleri temel anlamlarıyla değerlendirerek bir sonuca varırız. Ancak, cümlenin içinde yer aldığı metni bir bütün olarak değerlendirmez isek ve işlenen konuyla bağlantısını kurmaz isek bu sonucun yanlış olma durumu vardır. Dilbilimciler bu ilişkiyi ***'bağlam'*** olarak adlandırmaktadırlar. Sonuçta kelimeler bağlamı içinde değerlendirilmek zorundadırlar. Bunun için bazen cümle bağlamı yeterli olurken bazen de cümlenin içinde bulunduğu söz, metin ve konu ile bağlantı kurmak gerekmektedir. Bu iki ayrı durumu örneklerle açıklayacak olursak;

Türkçede *çocuk* göstergesi - yerine kullanılan *bala, çağa, bebe, uşak* gibi kelimeler için de geçerli olmak kaydıyla – belli bir kavramı yansıtır. Temel olarak yansıttığı kavram kendi kendine yeterli olmayan, bakıma ihtiyaç duyan insan yavrusudur. Fakat kelime içinde yer aldığı cümlelere göre farklı kavramları da yansıtabilir.

"Çocuğu kışta kıyamette başka yere tayin etmişler."

"Çocuk askere gitti."

"Çocuk erken evlendi."

"Çocuk biberonunu emip bitirdi."

"Çocuk ilkokulun üçünde." (27)

Kelime son iki cümlede temel anlamını yansıtırken, ilk üç cümlede ise, bağlamdan dolayı, yetişkin insanları yansıtmaktadır. Bu örneklerde, kelimenin anlam çerçevesi içinde nerede olduğunu belirleyebilmemiz için cümle bağlamı yeterli olmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi bunun yeterli olmadığı durumlar da vardır. Kelimenin içinde yer aldığı sözün, metnin ve de konunun da değerlendirilmesi gereken durumlar söz konusu olabilir.

["Ben sana kıyamam." tümcesi eğer,

"… Ama bu parayı ödemeni isteyeceğim." biçiminde sürerse, söyleyenin, konuştuğu kimseye kıyabileceği anlaşılır. Ancak,

"… Bu parayı ödemene gönlüm razı olmaz." biçiminde sürerse, ilk tümcede belirtilen açıklamanın doğru olduğu, söyleyenin amacının bu olduğu anlaşılır. Öte yandan,

---

(27) Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil a.g.e*, s.524

"Ben sana kıyamam."

tümcesinin içinde geçtiği sözcede yorucu bir işi yüklemekten söz ediliyorsa buradaki *kıymak* eyleminin anlamı başka, kızı istenen annenin bu konuyla ilgili olarak kızına aynı tümceyi söylediğinde anlamı yine başkadır. (Burada, 'Seni o adama veremem.' demek olur.)] (28)

Kelimenin konuyla bağlantısını da yine Doğan Aksan'dan bir örnekle açıklamaya çalışalım:

" 'Dil konusuna gelince…' derken *dil* sözcüğüyle açıklanmak istenen, eğer anatomi dersindeysek ya da ağza ilişkin bir konuyu görüşüyorsak ağzımızdaki organ; eğer bir kültür sorununu tartışıyorsak dil adını verdiğimiz iletişim dizgesidir. Bir yabancı ülkeye gönderilecek öğrencinin sorunları konuşulurken bu dil sözcüğü 'yabancı dil' anlamına gelebileceği gibi, bir yabancının Türkiye'de öğrenim görmesinden söz ediliyorsa Türkçeyi anlatmış olabilir. Ancak bir coğrafya dersinde, deniz kıyılarından söz edilirken *dil'*le 'denize uzanmış dar ve alçak kara parçası'; nefesli çalgılar üzerinde durulan bir konservatuvar dersinde 'nefesli çalgılardaki ince safiha' anlatılmak istenmiş olabilir. " (29) "*Kitab* kelimesi Kur'an'da bağlamına göre Kur'an, Tevrat, İncil, Levh-i Mahfuz, hesap defteri, yazılı şeyler, yazışma, anlaşma ve mükatebe gibi anlamlara gelmektedir." (30)

Anlam değişmeleri de deyimlerin anlaşılabilmesi açısından üzerinde durulması gereken bir dil olayıdır. Buraya kadar kelimelerin yan anlamlarının üzerinde

---

(28) *a.g.e.*, s.525

(29*) a.g.e.*, s.524

(30) Güven, Şahin., *a.g.e.*, s.250-251-252

durduk. Ayrıca kelimenin temel anlamında bir değişiklik olmadan başka kavramları karşılamasının nasıl gerçekleştiğini anlatmaya çalıştık. Bunlar ad aktarmaları ya da deyim aktarmaları yoluyla gerçekleşiyordu. Yine çokanlamlılıkla temel anlamı değişmeden kelime farklı kavramları karşılar hale geliyordu. Anlam değişmeleri alt başlığı altında farklı bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Burada kelimenin temel anlamında değişiklik olmakta, kelime bir dönem bir kavramı karşılarken, zaman içinde temel anlamı değişmekte ve farklı bir kavramı karşılar hale gelmektedir. Araştırmamız açısından anlam değişmeleri önem arz etmektedir. Bugünkü Arapça ile vahiy dönemindeki Arapça arasında Araplar açısından bile sorunlar yaşanmaktadır. Nasıl ki bugün Shakespeare dönemi İngilizcesini anlamakta İngilizler zorluk çekiyorlarsa, Araplar da vahiy dönemi Arapçasını anlamakta aynı derecede zorluk çekmektedirler. Ana dilinde yaşanan bu zorluğun nedenlerinden en önemlisi anlam değişmeleridir. Tabiî bunun yanında birçok etmen de bu duruma neden olmaktadır. Başka dillerin etkisi, toplumun sosyoekonomik yapısının değişmesi ve de en önemlisi dilin canlı bir varlık oluşu ana dilin dönemler arasında -Dönemden kasıt yüzyıllardır.- kolay anlaşılamaz duruma gelmesinde rol oynamaktadırlar. Ana dilde bu sorunlar yaşanırken ve günümüze ait bir metnin çevirisinde bile sorun yaşanabilmekte iken, eski döneme ait bir metnin çevirisinde sorun yaşanmaması mümkün değildir. Anlam değişmeleri terimi ile anlatılmak istenen, “ Bir göstergenin başlangıçta dile getirdiği kavramda bir daralma, bir genişleme belirmesi ya da aynı sözcüğün bir zaman sonra başka bir kavramı anlatır duruma gelmesidir.” (31)

---

31) Aksan, *Doğan,Anlam* Bilim, s.88

Çok uzun zaman önce kelime bir kavramı karşılarken bugün başka bir kavramı karşılamaya başlar. ***Başka anlama geçiş*** olarak adlandırılan bu olaya en ilginç örnek Almancadaki *Gift'zehir'* kelimesidir. İlginçliği anlamın zıt yönde değişmesinden kaynaklanmaktadır. Sözcük olumlu bir kavramı karşılarken olumsuz bir kavramı karşılar duruma gelmiştir. Goethe döneminde 'armağan, bağış, sunu' anlamında kullanılan sözcük, bugün zehir anlamını almıştır. (32) Başka anlama geçiş dışında anlam değişmelerinin *anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi* gibi türleri de vardır. Bunları birer örnekle kısaca açıklayalım:

Anlam daralması*'*nın Türkçedeki en ilginç örneği *oğul,oğlan* kelimesinde görülmektedir. Başlangıçta 'evlat,çocuk' anlamına gelen kelime XVII. yy.dan sonra kavramın bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmiş ve yalnızca erkek çocuğu karşılamaya başlamıştır. Bugünkü bebek kavramının karşılığı olarak aynı dönemde *oğlancuk* kelimesi kullanılmakta idi. Günümüz Türkçesindeki *kız oğlan kız* 'bakire' kullanımı o dönemden kalmıştır. (33)

"Arapça'da önceleri herhangi bir yeri ziyaret etme anlamında kullanılan "hac" , islamla birlikte yalnızca Kabe'yi ziyaret için kullanılır olmuştur. Keza, önceleri dua için kullanılan "salat" kelimesi İslam'la birlikte namaz ibadeti için kullanılır olmuştur. Aynı şekilde önceleri her türlü ürün için kullanılan "fakihe" kelimesi zamanla anlamı daralarak yalnızca meyve anlamında kullanılır olmuştur."(34)

---

(32) *Yeni Türkçe,Almanca Sözlük*, Öğretmen Y., İst. 1970

(33) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bşk. Y. Ank.,1991

(34) İşler, Emrullah, *Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar*, Y.Y.Ü.İ.F. Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu, Van, 2001

Anlam genişlemesi'nin Türkçedeki örnekleri azdır. Bu konudaki ilginç bir örnek *alan* kelimesidir. XII. yy.a kadar 'düz ve alçak yer' demek olan kelime yerine kullanılan ve Ar. kökenli olan *saha* kelimesinin etkisiyle bugün 'iş,meslek, araştırma-inceleme konusu, uzmanlık' gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. *Çevre* kelimesinde de anlam genişlemesi olmuştur. Daha önce yalnızca bir şeyin yakınını, çevresini anlatan bu kavram bugün; muhit, ortam, geometri terimi vb. kavramları yansıtmaya başlamış ve son yıllarda bunlara 'doğal yapı' kavramı da eklenmiştir. (35) "Kur'an'daki anlamıyla münafık kelimesinde de anlam genişlemesi görülmektedir. Bu kelimenin kökü n-f-k'dir. Bu kökün, tükenmek, azalmak, ölmek, ruhu çıkmak, alış-verişin çok olması, yaranın kabuk bağlaması gibi anlamları vardır. Fakat münafık kelimesinin esas anlamı, bir çeşit tarla faresinin yuvası anlamına gelmektedir…" (36)

Yavuz sözcüğü ***anlam iyileşmesi***nin en güzel örneklerindendir. VIII. yy.da 'yabız' biçiminde 'fena, kötü, perişan' anlamlarında kullanılırken XVI. yy.dan sonra 'iyi, güzel, güçlü, çetin' anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır. (37)

Anlam kötüleşmesinin en ilginç örneklerinden biri, dilimize Farsçadan geçen *canavar* kelimesinde görülmektedir. Farsçada 'canlı, yaşayan, çabuk, hayvan' gibi anlamlarda kullanılan kelime, yine XVI. yy.dan sonra olumsuz anlamda kullanılmaya başlanmıştır. (38)

---

(35) T.D.K., *Sözlük*

(36) Güven, Şahin, *a.g.e.*, s.147

(37) Timurtaş, Faruk, Prof. Dr. *Eski Türkiye Türkçe'si Gramer-Metin-Sözlük* Edb. Fak. Basımevi İst.

(38) Şukan, Ziya, *Farsça –Türkçe Lügat*, Gencinei Güfter, Ferhengi Ziya, M.E.B. İst.1984

"Osmanlılar döneminde Türkçe'den Arapça'ya geçen efendi ünvanı, önemli ve yüksek makam sahibi kimseler çin kullanılırken zamanla kelime bu anlamından uzaklaşarak hizmetçi ve kapıcılar için kullanılır duruma gelmiştir." (39) Kanaatimizce Kur'ân çevirilerinde anlambilim olayları yeterince dikkate alınmamış ve çevirileri yapanların kişisel yorumları dilbilimin kurallarının önüne geçmiştir. Araştırmamıza konu olan deyimlerin dışında Kur'ân'ın ayrıca, yukarıda kısaca değinmeye çalıştığımız kelime anlambilimin alanına giren dil olayları yönünden de incelenmesi gerekmektedir. Bununla da yetinilmeyip burada değinmeyeceğimiz cümle anlambilimi, metin anlambilimi yönünden de Kur'ân'ın değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar Kur'ân'ın tam olarak anlaşılabilmesine katkı sağlayacak ve tefsir çalışmalarının bilimsel temellere dayanmasına yardımcı olacaktır. Tefsir-dilbilim(anlambilim) ilişkisini fizik-matematik ilişkisine benzetebiliriz. Bu iki alan arasında en az oradaki gibi bir iç içe geçmişlik vardır.

C) ARAPÇADA DEYİM :

Dil: İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir kurum; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.(40)

---

(39) Güven, Şahin, *a.g.e.,* s.145-146. 265. dipnot

40) Ergin, Muharrem, *Türk Dili ,Boğaziçi* Y. s.7 I.Baskı İst. 1986

Cahız(ö.255 h.)a göre dil, bir toplumun konuştuğu, belirli kuralları olan ve ifadeler ya da cümleler şeklinde birleşen lafızlardır.(41)

İbn-i Cinni(ö.392 h.)ye göre dil, her milletin maksat ve gayelerini, düşüncelerini kendisi ile anlattıkları seslerden meydana gelmiş konuşma düzenidir.(42)

İbn-i Sinan el-Hafaci dili, "toplumun üzerinde anlaştığı, uzlaştığı ve hemfikir olduğu kelam" olarak tanımlamaktadır.(43)

Dil, duygu ve düşünceleri ifade etmenin en önemli en fonksiyonel aracıdır.Duygu ve düşüncelerimizi kimi zaman yalın ve doğrudan ifade ederken kimi zaman da dolaylı bir anlatım yolu seçeriz.Bir anlamda, duygu ve düşüncelerimizi yoruma açık şekilde ifade etmemiz, anlatımı güzelleştirmemiz, daha etkili hale getirmemiz ve anlamı zenginleştirmemiz; dilin dolaylı anlatımından yani mecazlı ifadelerden ve söz sanatlarından çokça faydalanmamızı gerektirir.

İfadelerin daha anlaşılır ve etkileyici bir niteliğe bürünmesini sağlayan unsurlardan biri de deyimlerdir. Dilin en iyi anlatım yollarından biri olan ve konumuza esas teşkil eden deyime geçebiliriz. Bu bölümde öncelikle deyimin Arapça karşılıkları üzerinde duracağız. Deyim için Arapça'da hangi karşılıkların bulunduğunu araştırıp tespit ederek bu karşılıklardan her birinin anlam alanını açıklığa kavuşturacağız.

((41) *Kitab-ül Hayevan'dan* naklen, Güven, Şahin, *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, s.29, Denge Y. İst. 2005

(42) Güven, Şahin;*Hasais*'den naklen, *a.g.e.* s.29

(43) *Sırru'l Fesaha*'dan naklen *a.g.e.* s.29

Daha çok etimolojik yönden deyimi ele alıp inceledikten sonra deyimin grupları arasındaki farklar, deyimin dile kazandırdığı zenginlik ve güzellik, deyim-çeviri ilişkisi, deyimsel ifadelerin çevirisinde karşılaşılan zorluklar ve bu bağlamdaki yanlış çevirilerin neden olduğu anlam kayıpları detaylı bir şekilde incelenecektir.

Deyim: Tabir(44)

Deyim: Tabir ç: Teabir, ıstılah, terkib(45)

Deyim: Eskiler buna tabir derlerdi.(46)

Deyim: Mesel-Emsal(47)

Deyim: Ta'birun has, ıstılah(48)

M. Sadi Çögenli "*Arapça Deyimler Sözlüğü* (Erzurum, 1993)" adlı çalışmasına Arapça karşılık olarak "*Mu'cemu Mustalahatil Arabiyye*" ismini seçmiştir. Nitekim aynı kitabın kaynakçasında deyimlerle ilgili eserlerin aşağıdaki _ şekillerde tesmiye edildiklerini görmekteyiz:

-el-ferid fi Mustalahatil A'mal

-Kamusul Cümel Vel İbaratil İstilahiyye

-Kamusul Müteaallim Littabiril Klasikiyyetil Arabiyye

-Mu'cemu Tabiril İstilahiyye

-Mucemut Terakib Vel İbaretul İstılahiyye

---

(44) Doğan, Mehmet*, Büyük Türkçe Sözlük*, İz y. 11. Baskı İst.1996

(45) Mutçalı,Serdar, *Türkçe-Arapça sözlük*, Dağarcık Y. İst 2004

(46) Pala, İskender*, İki Dirhem Bir Çekirdek*, Sunuş, L&M y. 7.Baskı İst.2003

(47) Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri,* Önsöz, Konya, 1999

(48) Sarı, Mevlüt*, Türkçe-Arapça Lügat*, Gonca y. İst. 1991

Arapçada deyime karşılık gelen kelime ve terkibleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

1-Tabir-Teabir

2-Terkib-Terakib

3-Mustalahat

4-Tabirul ıstılahiyye

5-İbaretül istılahiyye

6-Mesel-Emsal

Şimdi sırasıyla bunları tek tek açıklayalım ki deyimin Arapça karşılıklarıyla ilgili karmaşayı giderecek sonuçlara ulaşabilelim.

1-Tabir:

1.Deyiş, anlatım, ifade 2.Terim 3.Deyim 4.Rüya yorma, yorumlama (49) Tabir: 1.İfade, söz 2.Bir mana taşıyan söz 3.Deyim 4.ıstılah, terim 5.Yorum, yorumlama, rüya yorumu. (50)

Tabir: İfade, anlatma, söz.Deyim, rüya yorma (51)

Tabir: (uburdan c.: ta'birat): 1.ifade anlatma 2.bir manası olan söz 3.* terim 4. *terim 5.rüya yorma Hüsn-i tabir: Terbiye ve edep dairesinde anlatma. Su-i ta'bir: edeb ve terbiye dışı kullanılan sözle anlatma…

"*" İşaretine sözlüğün açıklamalar kısmında, "(*) işareti XX. Yüzyılın neologisme (yeni kelimeler)ini gösterir" şeklinde açıklık getirilmektedir. (52)

---

(49) *T.Dili Sözlüğü*, Ankara, 1988

(50) Doğan, Mehmet *a.g.e.*

(51) Yeğin, Abdullah, *İslami- İlmi- Edebi-Felsefi Yeni lügat*, Hizmet Vakfı Y. 2. Baskı İst, 2004

(52) Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 19. Baskı, Ankara, 2002

Develioğlu'nun verdiği bu önemli nota binaen "Tabir" sözcüğünün "deyim ve terim " anlamını uzun zaman sonra kazandığını söyleyebiliriz.

"Tabir: ibret, ihtar, ders, nasihat vb. ubur: karşıdan karşıya geçme, boydan boya geçme ….[rüya] tabir yorum., bir duygunun ifadesi, dile dökülmesi.Tabirat: ifade söz, tabir; Teabir; deyim, tabir" (53)

"Tabir kelimesi; ifade etme, anlatma, söz, cümle, rüya yorumlama ve nihayet bir mana ifade eden söz demektir. Eskiden deyim yerine kullanılan bir kelimedir." (54)

Tabir kelimesi ile ilgili klasik ve modern çalışmalardan derlediğimiz bilgiler bizi şu sonuca ulaştırmaktadır: Bu kelime birçok anlama gelmesinin yanı sıra daha çok "ifade etme, yorumlama, özellikle rüya yorumlama, bir anlama gelen söz", gibi anlamlarıyla öne çıkmaktadır. Yine bu kelime "deyim" anlamına da gelmekte, ancak bu anlama daha sonraki süreçte kavuşmuş bulunmaktadır.

2.Terkib - Terakib:

"1-Birkaç şeyin birleşerek meydana getirdikleri yeni şey, sentez, birleşim (uyd.bileşim)2-Bu şekilde yeni bir şey meydana getirme… Terkib etmek: Farklı şeyleri birleştirerek yeni bir şey meydana getirmek, sentez yapmak"(55)

---

(53) Firuzabadi el-Yakub, *Kamus el Muhit*, Zabt ve tevsik:Muhammed el-Bukai Darul Fikr, Beyrut, Lübnan 1995.İbn-i Manzur Cemaleddin el ifriki , *Lisanul Arab*, c.4 ,3.Baskı , Beyrut, Lübnan, 1994. Ez-Zemahşeri Carullah Ebil Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasu'l Belağa* 1. Baskı , Darul Nefais , Beyrut 1992. Er-Razi Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir, *Muhtarussihah* , Daru'l kalem, Beyrut, Lübnan,Tarihsiz.İbrahim Mustafa-Ahmed hasen Ziyad-Hamid Abdulkadir. Muhammed Ali Neccar, *el Mucemul Vasit*, Çağrı Y. , İst. 1986. Mutçalı Serdar, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık y. İst. Tarihsiz.

(54) Yazıcı, Numan, *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, s.31, Rağbet y. İst.2003

55) Doğan, Mehmet, *a.g.e.*

Terkib: 1. Birkaç şeyi birleştirip karışık birşey meydana getirme 2. Terakib: Birkaç şeyden meydana getirilmiş şey. 3. Birleştirme, Fransızca: Composition(56)

Arapça sözlüklerde de terkib kelimesine verilen anlamlar yukarıdakilerle aynı paraleldedir: "Basit parçalardan veya birkaç şeyden yeni bir şey meydana getirmek" (57)

Terkib: Montaj, yapı, oluşum Terakib: deyim(58)

Görüldüğü gibi, terkib- terakib kelimesine 1900'lü yıllarda yazılmış sözlüklerde bile deyim anlamı verilmemiştir. Ancak Mutçalı'nın sözlüğünden anlaşıldığı kadarıyla son zamanlarda (80'li yıllarda) modern Arapçada terakib kelimesine deyim anlamı da verilmiştir.

Nitekim Çöğenli'nin kaynakları arasında zikrettiği "*Mu'cemu't – Terakib*" adlı kitabın baskı tarihi 1987'dir. Terkib- Terakib kelimelerinin yukarıda zikrettiğimiz anlam alanlarına bakarak bu iki kelimenin deyim yerine kullanılmasının bir çok karmaşa ve problem doğurabileceğini tahmin ediyor ve bunların uygun birer tercih olmadığını düşünüyoruz.

3.Mustalahat:

Istılah: 1.İlim, sanat, ihtisas kelimesi 2. Deyim, tabir 3.Hususi 4.Hususi manada kullanılan… Mustalah: Istılah tarzında, sözlük manasında değil ilmi manada kullanılan kelime(59)

---

(56) Develioğlu, Ferit *a.g.e.*

(57) *el- Mucemül Vasit*, a.g.e

(58) Mutçalı, Serdar *a.g.e.*

(59) Doğan, Mehmet, *a.g.e.*

Mustalah: Istılahlı, içinde çok ıstılah ve terim olan, ağdalı ıstılahi ilim sözü, tabir, terim (60)

Istılah:Terim:Lugatte, ittifak anlamındadır.İlim dilinde: belli bir topluluğun, bir meslek erbabının bir lafzı lügavi anlamından çıkararak, başka bir anlamda oy birliği ile kullanmalarıdır. (61)

Istılah: Bir topluluğun belirli bir şey üzerinde hem fikir olması, anlaşması.Her ilmin ıstılahatı(kendine has terimleri) vardır.(62)

Istılah: İlim ve sanat mefhumlarından birini anlatan kelime, terim (63)

Buraya naklettiğimiz bilgilere dayanarak ıstılah/mustalah/mustalahat kelimelerinin deyimden çok terim anlamına geldiğini söyleyebiliriz.Her ne kadar tali anlamlarından biri deyimse de daha çok terim anlamının öne çıktığı açıktır.Tam da burada yapmamız gereken deyim ve terim kelimelerinin anlam alanlarını karşılaştırarak farklılıklarını hatırlamaktır:

Deyim ve terim: Deyim ile terimi de ayırt etmek gerekir.Deyim genel dilin malı olan sözdür.Terim ise ya bilim, sanat, meslek sözüdür ya da bunlar dışında anlamı daraltılmış sözdür ve bir tanım özetidir: eşkenar, bilirkişi, içgüdü, biçerdöver… gibi. Bu örneklerdeki terimler, bileşik sözcük olarak kurulmuştur.Yani bunlar biçim ve yapı bakımından bileşik sözcük, kavram ve görev bakımından terimdirler.Sözcük öbeği biçimindeki deyimlerden böylece ayrılırlar.(64)

---

(60) Develioğlu *a.g.e.*

(61) Cürcani, Seyyid Şerif*, Kitabut Ta'rifat* Trc:Arif Erkan,Bahar y. İst.1997

(62*) Mu'cemul Vasit a.g.e.*, Mutçalı *a.g.e.*

(63) Topaloğlu, Bekir-Karaman, Hayreddin *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Ensar Neşriat 20.Baskı İst.2004

(64) Aksoy, Ömer Asım*, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* c:1 s.51 İnkılap Kitapevi İst. 1988

Deyim ile terimin farklı şeyler olduğu, deyimin daha geniş daha yaygın bir anlam ve tedavül alanına sahip olduğu herhangi bir branşla sınırlandırılamayacağı, genel olarak dille ilgili bir konu olduğu ortadadır.Terim ise daha dar bir anlam alanına ait olup daha çok herhangi bir branşla ilgilidir.

4-Teabirul Istılahiyye:

Arapça'da deyime karşılık olmak üzere kullanıldığını gördüğümüz ifadelerden birisi de "Teabirul istılahiyye" şeklindeki terkibdir.Tabir kelimesinin çoğulu "Teabir" ve ıstılah kelimesinin ismi mensubu "ıstılahiyye" kelimelerinden oluşan bu terkibin, kelimelerin anlamlarından yola çıkarak Türkçe çevirisini yapalım: Bu terkibi oluşturan- daha önce anlamları üzerinde durduğumuz ve birçok anlama geldiğini gördüğümüz- tabir ve ıstılah sözcüklerinin daha çok konumuzla ilgili anlamlarını/yönlerini göz önünde bulundurarak şu şekilde Türkçe'ye çevirebiliriz:Tabir kelimesini, birincil anlamlarını önceleyerek deyiş, anlatım, ifade şeklinde; ıstılah kelimesini ise, ikincil anlamlarını önceleyerek –bu anlamıyla az kullanılmakla beraber- deyim şeklinde tercüme ederek "Teabirul istılahiyye" terkibini "Deyimsel ifadeler", şeklinde tercüme edebiliriz.Ancak aynı ifadeyi; yine her iki kelimenin anlamlarından yola çıkarak "Terimsel ifadeler, ağdalı ifadeler" vb. şeklinde tercüme etmek de mümkündür.

5-İbaretül istılahiyye:

Deyime karşılık olmak üzere kullanılan ifadelerden biri de "ibaretul ıstılahiyye" terkibidir ki bunu da "deyimsel ifadeler, terimsel ifadeler, veya ağdalı sözler" şeklinde tercüme etmek mümkündür.

6-Mesel-Emsal:

1.Örnek alınacak söz.2.Atasözü 3.Eğitici hikaye veya masal.(65)

Mesel:1.Misal, örnek 2.Bir kaideye örnek olarak söylenen söz.3.Başka bir şeye delalet etmek üzere söylenen, zahiri manasıyla kullanılmayan söz.4.Öğretici terbiyevi ve ahlaki küçük hikaye.5.Bilmece.6.Fıkra (66)

Mesel: 1.Örnek, benzer, numune.2.Dokunaklı ve manalı söz.3.Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye, darb-ı mesel, atasözü, 4. Özdeyiş. 5. İbret. 6. Delil, Hüccet 7. Sıfat 8. Muteber söz. 9.Örnek, misal, darbu'l mesel: Atasözü irad etmek 10.Kavlun me'sur: Etkili söz 11. Bir umumi kaideye delalet eden meşhur söz 12. Mesil, bektaş, şebeh, şibih, şebih…(67)

"Mesel (Ar. İs) Örnek alınacak söz; atasözü;öğretici, eğitici, terbiye edici, hikaye veya masal .Çoğulu "emsal"dir.Bir şeyi karşılamak üzere söylenen ve mecaz anlamda kullanılan sözler de mesel olarak kullanılır.

Günümüzde daha çok atasözü anlamında kullanılan mesellerin ilk defa peygamberler tarafından söylendiği bilinmektedir.İncil, mesellerin en çok yer aldığı kaynaklardan biridir.Tanrıların çeşitli dinlerdeki buyrukları, bilge kişilerin sözleri, Tevrat'ta yer alan kıssalara da mesel denmektedir.Bu açıdan bakıldığında kıssa ile birleşmektedir.

Divan edebiyatında mesel getirmek, durumuna uyan yaygın bir söz veya atasözü söylemek anlamında darb-i mesel kullanılmıştır.Divanı Lügat-it Türk' te meseller için atasözlerini de ifade eden "sav (saw)" kelimesi kullanılmıştır.

---

(65) T.D.K., *Sözlük*

(66) Doğan, Mehmet-*a.g.e.*

(67) Develioğlu, Mutçalı, Sarı, Yeğin, *M.Vasit*, İbn-i Manzur, Firuzabadi, Zemahşeri*, a.g.e'ler*

Mesel olmak bir söz, cümle veya mısranın atasözü durumuna geldiğini ifade eden bir deyimdir.

Mesel, aynı zamanda ibret ve ders almaya yarayan, öğretici (didaktik) hikayelerin yer aldığı tiyatro oyunlarına da verilen addır…. (68)

Deyim kelimesinin Arapça karşılıkları ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesi ve görüşümüz:

Sözlüklerde deyim kelimesine tabir, terakib, ıstılah/mustalahat ve mesel olmak üzere dört ayrı karşılık verildiğini gördük. Ancak bunlardan hiç birisinin sadece deyimle ilgili olmadığını sadece "deyim"i karşılamadığını hatta deyimin, söz konusu kavramaların tali anlamları arasında olduğunu da gördük. Örneğin tabir'in daha çok ifade etme, rüya yorumlama anlamına geldiği ıstılah'ınsa özellikle belli bir ihtisas alanına ait terim anlamına geldiği açıktır.Deyime bu kelimelerin ancak tali anlamları arasında rastlamaktayız ki daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kelimeler deyim anlamını daha sonraki, oldukça geç dönemlerde kazanmışlardır.

Özellikle atasözü, örnek, delil, ibret alınacak söz vb. anlamlara gelen mesel kelimesi ise etimolojik olarak tali anlamlarıyla dahi olsun, deyime karşılık gelmemektedir.

Kanaatimize göre deyim olgusu başlı başına asal bir unsur olarak değil de daha çok atasözünün gölgesinde kalarak varlığını sürdürmüş ve özel bir adlandırma ya da nitelendirmeye gerek kalmadan atasözüyle beraber mesel adı altında değerlendirilmiştir.

---

(68) Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, L&M y. I. Baskı İst. 2004

Nitekim bu kanaate varmamızı sağlayan birçok delil söz konusudur.

Mesel'in deyim anlamına da geldiğine ilişkin ipuçları/karineler :

1- "Bugün, deyim diye isimlendirdiğimiz ve bir bilim niteliği kazanmakta olan yapılar, yakın tarihlere kadar Arapça dahil Almanca, Fransızca vb. birçok dilde müstakil bir yapı niteliğini henüz kazanmamıştı ve atasözleri olarak adlandırılan yapılar içerisinde ele alınıp incelenmekteydi.

…….

Ancak Arap dili, deyim niteliği taşıyan söz ve kalıplaşmış öğeler açısından fevkalade zengin olduğundan, müstakil çalışmalar olmasa da çok sayıda müellif bu tür yapıları kısmen de olsa ele alıp incelemişlerdir.Yoğun bir şekilde de bu yapılara emsal kitaplarında rastlamaktayız. Deyimlerin tarihi, bir anlamda emsalin tarihi ile aynilik arzetmektedir diyebiliriz…" (69)

"Özetleyecek olursak meseller, sonradan vuku bulan bir hadiseyi daha önceki bir hadiseye benzetmek üzere söylenen, halk arasında kabul görüp yayılmış hikmetli veciz sözlerdir.Bunlara Türkçemizde her ne kadar atasözü dense de bu çok net bir niteleme değildir.

Zira, Arap meselleri, içerisinde ele alınan kalıplara bakıldığında atasözlerinin yanında deyimleri ve alt gruplarını ve de bir kısım benzetmeleri içerdiği görülür." (70)

"Arapça'da atasözleri ve deyimler hep mesel ismiyle ifade edilmiştir." (71)

---

(69) Koçak, Süleyman, *a.g.e.*, s.28,

(70) Koçak, *a.g.e.* s. 115

(71) Ğatamış, Abdulmecit, *el- Emsal'ül Arabiyye*'den naklen, Koçak, a.g.e, s. 115

2-Arapça yazılmış oldukça kapsamlı kaynak niteliğindeki emsal kitaplarında sadece atasözleri değil, deyimler de yer almaktadır. Öyle ki bu kitaplarda atasözleri ve deyimler iki ayrı kategori olarak değil; aynı şeylermiş gibi ele alınmışlardır. (72)

3-Türkiye'de ve Türkçe yapılan "Arap Dilinde Atasözleri ve Deyimler"le ilgili akademik çalışmalarda her iki kavram mesel adı altında ele alınmıştır. (73)

4-Hem Arapça hem Türkçe Emsalül Kuran/Kur-an'daki Meseller gibi isimlerle yapılan çalışmalarda, tezimizde üzerinde durduğumuz ve deyim olarak algılayıp işlediğimiz ibareler de kullanılmaktadır.(74)

5-Kuran ilimleri ile ilgili kitaplarda konusu deyimler olan "Ta'birul Kur-an, ıstılahatul Kur-an veya Mustelahatul Kur-an şeklinde konu başlıkları bulunmamaktadır.(75)

6-Ulumul Kur'an kitaplarında, tezimize konu olan deyimler genellikle Emsalül Kur-an başlığı altında incelenmektedir.(bak.bir önceki madde.) Suyuti, Cerrahoğlu, Zerkani ise bu konuyu kinaye ve istiare başlıkları altında incelemektedirler.

---

(72) Bkz. el-Meydani Ebul fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim en Nisaburi *Mu'cemul Emsal* 2.cilt, Dar'ul Kutub'ul İlmiyye, Beyrut, Lübnan,1987

(73) Bkz.. Yazıcı, Numan*, a.g.e.*; Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler Ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya , 1999

(74) bkz. .İbn Kayyim, *el Emsal Fil Kur'an'il Kerim*, Dar-ul Marife, Beyrut, Lübnan, 1983; Ulutürk ,Veli, *Kuran'da*

(75) bkz. .es-Suyuti, Celaleddin, *el İtkan Fi Ulumil Kur-an*, 4. Baskı, Darul Kahraman, İst., Türk.,1978, ezZerkeşi, Bedruddin , *el Burhan fi ulumil Kur-an*, el Mektebetül Asriyyetü ,Sayda, Lübnan, 1972, ezZerkani ,Muhammed Abdulazim*, Menahilül irfan*, Dar-ul fikr, Beyrut, Lübnan, 1996, el Kasımi, Cemalüddin, *Tefsir İlminin Temel Meseleleri,* çev:Sezai Özel, İz y., İst .,1990. Cerrahoğlu, İsmail,*Tefsir Usulü*, T.D.V. 7.Baskı, Ank.,1989 vb

7-Türkiye'de yapılan Kur-an ile ilgili çalışmalara eleştirel yaklaşımlarıyla tanıdığımız Dücane Cündioğlu "Kuran'ı Anlamada Deyimsel İfadelerin Rolü Ve Önemi" adlı özgün ve konuyla ilgilenmek isteyen hiç kimsenin görmezden gelemeyeceği bizce artık klasik bir metin olarak kabul edilmesi gereken muhalled makalesinde mesel ve deyimi eş anlamlı kelimeler olarak kullanmaktadır: "… Meal sahipleri tarafından, "odun taşımak", "odun yüklenmek", "odun hamalı" gibi ifadelerle karşılanan bu deyim Arap dilinde nemmam, koğucu, dedikoducu, öteye beriye laf götürüp taşıyan fesatçı kimseler hakkında mesel olarak kullanılmakta……" (76)

Bütün bu malumattan hareketle; biz de etimolojik olarak olmasa bile, anlam alanı açısından, kategorik olarak deyimi de atasözüyle beraber mesel kapsamında incelemekte herhangi bir sakınca olmadığını düşünüyoruz. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki; Arap filologların, ya da Arap dilbilimi üzerine çalışanların, deyim konusuna daha fazla mesai ayırmaları ve deyimi meselden bağımsız, özgün bir kimliğe kavuşturmaları, sadece deyime ad olabilecek yahut en azından ilk duyulduğunda deyimi çağrıştıracak isimlendirmeler üzerinde durmaları gerekmektedir. Çünkü bu haliyle, Arapçada özel olarak deyim için kullanılan bir kelime olmaması sebebiyle, deyim genellikle başka başlıkların ve isimlendirmelerin gölgesinde kalmakta, hep başka unsurların tali anlamları arasında yer almaktadır. Bu konuda Türkçenin Arapçadan birkaç adım önde olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

---

(76) Cündioğlu, Dücane,*Kuran Çevirileri Dünyası*, s. 96, Kitabevi y., İst., 1999

D) DEYİM – ATASÖZÜ İLİŞKİSİ :

Bu arada mutlaka üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise Atasözü, Atasözü deyim ilişkisi, benzerlik ve farklılıklarıdır.

Atasözleri:Bir toplumun asırlar boyu yaşadığı tecrübeleri sonucunda, genel kurallar kapsamında, kalıplaşarak günümüze kadar gelen özlü sözlere atasözü denir.Atasözlerinde bulunan özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a-Atasözleri yargı bildiren cümlelerdir

b-Atasözleri anonimdirler.Toplumun ortak malı olup ilk söyleyeni belli değildir.

c-Kalıplaşmış ve halk diline, kültürüne yerleşmiş cümlelerdir.

d-Sözlerdeki kelimelerin yerleri değiştirilemez.

e-Atasözlerinde anlam derinliği vardır.Sayfalarca anlatılacak düşünceyi bir cümlede özetler.

Deyimlerin Özellikleri:

a-Çoğunlukla en az iki kelimeden meydana gelir: "ocağına düşmek, eli açık, kulak asmamak…."

b-Deyimlerdeki kelimelerden en az biri mecaz anlamlıdır.

c-Deyimler kalıplaşmış sözler olup isim-fiil durumundadırlar.Ancak çekim eki alabilirler: "Tepesi atmak- Tepem attı,Kılı kırk yarmak-Kılı kırk yaralım."

d-Deyimler yargı bildirmez. Kullanıldıkları yer ve duruma göre kalıplaşmış anlamlar taşırlar.

e-Deyimlerdeki kelimelerin türleri ve yerleri değiştirilemez. " Emir kulu olmak" yerine "Emir kölesi olmak" denmez.

Ancak kimi deyimlerde, bazı kelimeler eş veya yakın anlamda başka bir kelimeyle yer değiştirebilir. “Aba altından sopa göstermek-Aba altından değnek göstermek”

f-Bazı deyimler birleşik kelime yapısındadır: “Adam akıllı, kaba dayı, soğuk kanlı”

g-Bazı deyimler cümle yapısı halinde oluşmuştur: “Ayıkla pirincin taşını,” “Atı alan Üsküdar’ı geçti”.(77)

Hem yukarıdaki bilgiler ışığında hem de elimizde bulunan konuyla ilgili kaynaklara dayanarak, atasözleri ve deyimler arasındaki farkları ve benzerlikleri sıralayabiliriz:

a-Atasözleri yargı bildirirken deyimler durum bildirir. “Et tırnaktan ayrılmaz”, atasözüdür. Çünkü bir yargıyı, bir doğruyu bildiriyor. “et tırnak olmak” deyimdir. Çünkü durum bildiriyor.

b-Atasözleri de deyimler de kalıplaşmış söz gruplarıdır. Bu nedenle kalıplaştıkları şekil ve anlamda kullanılırlar.

c-Kaynakları belli olmadıkları için anonim kültür ürünleri olarak kabul edilirler

d-Deyimlerin tamamı ile atasözlerinin önemli bir kısmı mecaz anlamı ifade ettikleri için bu söz guruplarındaki kelimeleri gerçek anlamlarına göre yorumlamak veya başka bir dile çevirmek zordur.

---

(77) Ö. A. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, c.1, İnkılap Yay., İstanbul, 1988, s. 15-50’den derlenmiştir.

E) ÇEVİRİ – DİL İLİŞKİSİ :

Bu bilgiler ışığında çeviri kavramını değerlendirmeye alabiliriz. Açıklamaya çalıştığımız bilgilerle bu değerlendirmenin daha sağlıklı yapılabileceğini düşünmekteyiz. Kur'ân çevirilerinin bilimsel yazıların ya da her türlü makalenin çevirisinden büyük farklılıklar gösterdiği tartışılmaz bir gerçektir. Çünkü Kur'ân çevirilerinin bir edebi yönü de vardır ya da olmalıdır. Bu nedenle edebiyat (şiir, roman, öykü, tiyatro, deneme vb.) çevirilerinde göz önüne alınması gereken kurallara Kur'ân çevirilerinde de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu savı öne sürdükten sonra çeviri kavramını açmaya başlayabiliriz.

Öncelikli olarak, edebiyat-çeviri ilişkisi üzerinde duralım. Çeviribilim, edebî çeviri olgusunu bilimsel olarak araştıran ve dilbilimle edebiyat bilimini birbirine yaklaştıran bir bilim dalıdır Bir çeviri söz konusu olduğunda sorulması gereken üç soru vardır:

1.Hangi eser çevrilecektir?

2.Daha önceki çevirilerde yapılan yanlışların ya da sapmaların nedenleri nelerdir?

3.Aynı eser başka dillere de çevrilmiş mi ve bu çeviriler anadilden mi yapılmış?

Birinci sorumuzun cevabı yeryüzünde hiçbir cevabın sahip olamayacağı bir öneme sahiptir. Çünkü çevirisi yapılacak olan eser bir dinin birincil kaynağıdır. Ve bu kaynak, bu dinin mensuplarının- ki sayıları milyarlarla ifade edilmektedir- yanında tüm insanlığı etkileyen bir kaynaktır.

İkinci sorumuzun cevabı ise tezimizin ortaya çıkmasına neden olan cevaptır. Bu soru sorulduğu içindir ki Kur'ân çevirilerinde deyimlerin yeterince

dikkate alınmadığı görülmüş ve bu noktadaki eksikliğin giderilmesine katkıda bulunma niyetiyle bu çalışmaya başlanmıştır. Ayrıca yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi yanlışların tek nedeni deyimlerin yeterince değerlendirilmemesi değildir. Bunun yanında hangi alanlarda Kur'ân çevirilerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini söyledik. Üstelik söylediklerimiz yalnızca dilbilim alanının içindeki bölümler idi. Dilbilimin yanı sıra özellikle tarih ve sosyoloji gibi bilim dalları ile de tefsir bilimi arasında yakın ilişki kurulması gerekmektedir. Vahiy dönemi Arap toplumunun sosyolojik yapısının çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme yapılırken en büyük destekçinin tarih bilimi olacağı açıktır.

Kur'ân'ın Arapça aslından kaç dile çevrildiğini bilmiyoruz. Ama yeryüzünde konuşulan dillerden en çok konuşulanlarına çevrildiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu dillerdeki çevirilerin karşılaştırılması yapılmalı ve özellikle deyimlerin nasıl çevrildiği incelenmelidir. Böylece Türkçede bulamadığımız bir deyimin karşılığını bulmada çok büyük bir kolaylık elde edebiliriz. Daha önce örneğin İngilizce eserlerdeki bir deyimin Türkçeye çevrilirken hangi deyim ile karşılandığı, hangi Türkçe deyim üzerinde mutabakata varıldığı sorularına yanıt verilmişse aynı deyimin Kur'ân çevirisinde kullanılmış olması işimizi kolaylaştıracaktır. Bu çalışmaların genişletilmesi ile yeryüzündeki insanların tümünün Kur'ân'dan aynı mesajı almaları sağlanmış olacaktır. Ve diller, Kur'ân'ın anlaşılabilmesinde birbirlerine yardım etmiş olacaklardır.

Değişik diller arasında ortak payda bulmanın zorluğu bilinmektedir. Çünkü bir ülkenin dilinde bile aynı eserin çevirisinde büyük farklılıklar görülebilmektedir. Ama bu farklılıkların ortadan kaldırılması, özellikle de Kur'ân

gibi, önemi başka hiçbir eserle karşılaştırılamayacak olan bir eserde ortadan kaldırılması çok büyük önem arz etmektedir. Bu noktada en önemli sorun, çevirisi yapılan dil ile eserin çevrildiği dilin deyimler ya da daha genel olarak kelime haznesi bakımından aynı zenginliğe sahip olmamasıdır. Bu yüzdendir ki Kur'ân çevirilerinde Arapça deyimlere karşılık bulmak yerine ne yazık ki çoğunlukla kolaya kaçılmış ve deyimler adeta yok sayılarak, tek tek deyimleri oluşturan kelimelerin temel anlamları dikkate alınmıştır.

Kur'ân çevirisinde ilk koşul, mütercimin Arapçayı, Arap edebiyatının ürünlerini yazıldığı dilden yani Arapça orijinallerinden okuyabilecek kadar iyi bilmesi gerektiğidir. Bu bazen aynı kökenden gelen dillerde bile mümkün olamamaktadır. Arapça ile Türkçe de aynı kökenden gelmemektedirler. Yalnız burada Türkçe çeviri yapacak mütercimlerin avantajı, bu iki ulus arasındaki kültürel ve sosyolojik yakınlıktır. Aynı coğrafyada yaşayan bu milletler, çok uzun bir zamandır aynı tarihi, dini, kültürü ve hatta dili paylaşmışlardır. Ve hatta imparatorluk döneminde Arapça, resmi dil olmuştur. Ne yazık ki bu avantaj tam olarak kullanılamamış ve edebî çeviri Tanzimat döneminde Avrupa'ya yönelmiş ve özellikle de Fransız edebiyatından eserler Türkçeye çevrilmiştir. Bunda, o dönemde Arapça yazılmış şiir dışındaki edebi ürünlerin azlığı da etkili olmuştur. " Cumhuriyet Dönemi'nde 1940'lar, Batı edebiyatlarından devlet eliyle yaptırılan çevirilerin doruğunu oluşturur. Devrin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Sebahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç'ı görevlendirerek, Tercüme Bürosunu yüklü bir programla çalıştırmaya başlar. 'Dünya Edebiyatından Tercümeler' adı altında yayınlanan ve 'beyaz kitaplar' diye anılan bu devlet kitaplarına İsmet İnönü'nün yazdığı önsözde amaç, '*Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve*

fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek' şeklinde belirleniyor. Ne var ki söz konusu 'Milletler'in Avrupa ulusları olduğu, on yıl içinde yayınlanan çevirilerin sayısal tablosundan anlaşılmaktadır. Fransız edebiyatından 210, Alman edebiyatından 90, İngiliz edebiyatından 65, Rus edebiyatından 78, İskandinav edebiyatlarından 16, vd. toplam 604 Batı eserinin yanında Şark edebiyatlarından 34 eser çevrilmiştir." (78)

Halbuki aynı Batı, medeniyete Ortaçağ'dan başlayarak, Şark klasiklerini çevirerek ve özellikle şiir alanında birçok biçimi kendi edebiyatına uyarlayarak ulaşmıştır. " Yabancıyı tanımak konusunda edebi çevirinin başarısı, Alman edebiyatının Romantizm Döneminde âdeta bir devrim yaratır. Çünkü bu dönemde Avrupa'nın Doğu'ya, Asya'ya açılması söz konusudur. Viyanalı şarkiyatçı Joseph von Hammer Purgstall, İran şairi Hafız (1320-1389) ın şiirlerini 1812 yılında Almanca'ya çevirmiş ve Goethe'yi ünlü 'Batı-Doğu Divanı'nı yazmaya heveslendirmiştir. Edebî çevirinin farklı edebiyat dünyalarını birleştiren bir köprü oluşunun en somut örneğini Friedrich Rückert (1788-1866) vermiştir. Kuran'ı Almancaya çevirmiştir. İranlı Nizami'nin (?-1209) 'İskendername' adlı destanını, keza Arap edebiyatının ünlü yazarı Hariri'nin (?-1122) makamelerini, Abu Tamam (?-846) ın bini aşkın eski Arap şiirinden oluşturduğu 'Hamasa' adlı antolojiyi, Almancaya kazandırmıştır (1846). Rückert, çeviri yaparak daldığı Şark şiir dünyasından bizzat etkilenerek gazel vb. nazım formlarını benimsemiş ve çevirdiği şairlerin tarzında şiirler yazarak çeviriden yaratıcılığa

---

(78) Aytaş, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan y., s.38 , Ank., 1997

giden yolu somutlaştırmıştır."(79)

Batılı bunları yapıp medeniyet yolunda hızla ilerlerken, biz yukarıda saydığımız avantajlara karşın Arap edebiyatına gereken ilgiyi göstermedik. O dönemde Arapça ile ilişkiler çok daha sıkı iken, çeviriler daha fazla yapılabilseydi, Kur'ân dönemi Arapçasına uzak olduğumuz bu döneme göre daha başarılı sonuçlar elde edilebilirdi. Kesintiye uğramayan bir süreç, deyimlerdeki değişimleri daha iyi takip etmemizi sağlayabilirdi. Çünkü bugün Kur'ân'da geçen bir deyim vahiy döneminden bugüne anlamsal değişikliklere uğramış olabilir. Dolayısıyla bugünkü anlamına ulaşabilsek ve bugünkü anlamına denk düşen Türkçe karşılığını bulsak bile yanlış yapma olasılığı vardır. Yukarıda deyimlerde anlam değişmelerinin nasıl gerçekleştiğinden söz etmiştik. Bugünkü çevirilerde yapılan yanlışların birçoğu bu süreç kopukluğundan kaynaklanmaktadır. Süreç kopmamış olsa idi Kur'ân çevirilerinde, rivayetlerden ve yorumlardan çok direkt olarak Arapçanın imkanlarından yararlanılabilecekti. Böylece Kur'ân daha iyi anlaşılabilecek ve toplum yaşantısını Kur'ân ile birleştirebilecekti. Ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek olan, tefsire politik düşüncelerin karıştırılmasının rolü de yok değildir.

Sonuç olarak geçmişten günümüze çeviri konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Nedir çeviri dediğimiz? İki dilin birbiriyle konuşması, anlaşması. Aynı, tek bir dile dönüşmesi. Tek bir dil diyoruz, çünkü insanlar dil ile düşünürler; duygularını, düşüncelerini ortak dil ile birbirlerine aktarırlar. İki dil birbiriyle konuşmaya başladıysa birleşmişler demektir.

---

(79) *a.g.e.*, s.36-37

Birbirlerini anlamsal olarak etkilemeye başlamışlar demektir. Bunu da bünyelerinde barındırdıkları kelimeler, deyimler, terimler vb. ile yaparlar. İşte bu nedenledir ki aralarında bir aktarmanın gerçekleşebilmesi için birbirlerinin duygu ve düşünce dünyalarını en ücra köşesine kadar tanımaları, bilmeleri gerekir. İnsanların, bilim adamlarının kendi dillerinin dünyalarını bile tam olarak keşfedemedikleri bir zamanda bir başka dilden bir yapıtın çevrilmesinin zorluğu büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ana malzeme olan dilin kendisi bir bakıma çeviridir. İnsanın iç dünyasının dışa vurumu olduğu için. Bunu bir şiiri aynı dilde düz yazıya dönüştürürken daha yoğun bir şekilde hissederiz. Artık elimizdeki metin aynı dilde yazıldığı halde eski metin değildir. Yani çeviri, kısaca bir dile getirme sürecidir. Yani kısaca çevirdiğimiz şey ile çeviri-yapıtı hiçbir zaman özdeş olamaz. Bu nedenledir ki mealin yanında hep tefsire gerek duyulmuştur. Ama tefsirin doğru olabilmesi için çevirinin metnin aslına olabildiğince yakın olabilmesi gerekmektedir. Bunun için birinci koşul çevrilen dilin çok iyi bilinmesidir. Çeviri başkalığa dayanan bir aynılık, birlikteliktir. Ayrılık içinde bir bağdaşma, tıpatıp olmayan bir uygunluktur.

Çeviri yapıtı hem çevirdiği şeyi gösterir, hem de yapıtta görünen, çevrilenin kendisi değildir. Çevrilen, çeviri yapıtında yeniden çevrilmiştir. Bir dönüşüm söz konusudur çeviride. Dil çevirisi ne bir fotoğraf makinesidir ne de telefon. Varolanı dönüştürür. Onu olduğu gibi değil, türlü türlü katkılarla yoğurarak sunar. Ama olanın kendisini değiştirmez; olanı dil kılığında yeni bir varoluşa geçirir. Çevirdiği ile bağlantısını koparmadan yapar bunu dil.

Basit kelimeler için bile böylesine dönüşüm içeren bir sürecin, karmaşıklığını yukarıda anlatmaya çalıştığımız deyimlerin çevirisinde daha da zor

geçeceği açıktır. Bu süreçte hataların aza inmesi için engin bir bakış açısı gerekmektedir. Dilbilimcilerin bazıları çevirinin kendisini çevirdiği dile yapılan bir hainlik olarak görürken Kur'ân çevirisi gibi önemli bir işe gereken önemin verilmemesi anlaşılır bir şey olmaktan çıkar. Dilbilimcilerin bu bakış açısından yola çıkarak çeviri yapılmamasını da savunacak değiliz. Herkese Arapça öğretmek gibi bir işi gerçekleştiremeyeceğimize göre yapmamız gereken, bu zamana kadar yapılanı değiştirmek ve Kur'ân çevirilerini bilimsel yöntemlere kavuşturmaktır. Ancak bu şekilde Peygamber'e söylenenlerin insanlara aktarılması sağlanmış olur.

Buraya kadar hep çevirisi yapılan dilin iyi bilinmesi gereğinden söz ettik. Halbuki Kur'ân'ın mesajının ulaşmasını istediğimiz insanların konuştuğu dili yani Türkçeyi de çok iyi bilmemiz ve onun uğradığı aşınmaları da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Türkçe onu anadili olarak konuşan insanlar tarafından korunmadığı için yıllardır aşınmaya devam ediyor.

Her dil sürekli değişim halindedir. Bu değişiklikleri bizzat o dili konuşan insanlar yaparlar. Tabi ki dünya dillerinin de birbirleri üzerinde etkileri vardır. Bu dışardan kaynaklanan değişimlerin olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Önemli olan o dili konuşanların dillerine sahip çıkmaları ve olumsuz dış etkileri en aza indirgemeleridir.

Bir metni, macera romanı okuyormuş gibi değil de, didik didik ederek, tüm kavramları yerine oturtmayı deneyerek okuduğumuzda anlayabiliriz. Böyle bir okuma sonunda gerçekleşecek olan çeviri iyi bir çeviri olacaktır. Bir metni bir dilden başka bir dile geçirmek, çevirmek ya da deyim yerindeyse söküp yeniden

örmek, o metni parçalara ayırmayı, yalnızca satırları değil satır aralarını da okumayı, kavramları yerli yerinde kullanmayı gerektiriyor.

Bu çalışma Kur'ân'daki deyimleri doğru okumayı amaçlıyor. Eğer iyi Kur'ân çevirilerine katkısı olacaksa veya bu alanda çalışan insanlara değişik bir bakış açısı kazandırabilecekse bizleri mutlu edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

- **KUR’AN’DAKİ DEYİMLER**
- **METİNLER ve YORUMLAR**
- **MEALLER**
- **ÖNERİLER**

HÛD:92

وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءكُمْ ظِهْرِيّاً

Metin ve Yorum:

Onu unuttunuz; kulak ardı edilen değersiz, itibar edilmez şeyler konumuna indirgediniz.

Keşşaf II. 399

Burada, önemli bir şeye layık olduğu değerin verilmemesi, hatta değersiz kabul edilip benimsenmemesi, sıradan bir varlık haline indirgenmesi şeklinde somutlaşan bir tavır, kökü klasik Arapçadaki bir deyime dayanan Kur'ân ibaresiyle yerilmektedir. Kaldı ki burada, eleştirilen haksız tavrın muhatabı Yüce Allah' tır. "Hem klasik Arapça'da, hem de günümüzde belli bazı bedevi kabilelerin dilinde 'ittehazehu (yada ce'alehu) zıhriyyen' tabiri 'Onu küçümsedi.', 'Onu unuttu/gözden çıkardı.' ya da 'Onu unutulacak/gözden çıkarılacak bir şey olarak gördü.' anlamına gelmektedir ki, bu sonuncusu, yukarıdaki anlam örgüsü içinde en uygunu olarak gözüküyor." (80)

Türkçe'de, yukarıda sözü edilen durumları karşılayan deyimler vardır: "arkasını çevirmek/dönmek: Önem vermemek, ilgilenmez olmak" (81)

---

(80) Esed*, a.g.e.,* c.1, s.445

(81) Yurtbaşı,*a.g.e.*, s.48

“sırt/yüz çevirmek: Eski ilgiyi göstermemek” (82)

“kulak ardı etmek/arkasına almak: Dinlememek, dikkat etmemek, özen vermemek” (83)

“işitmemiş gibi davranmak” (84)

“göz ardı etmek: Görmezlikten gelmek” (85)

“gözden çıkarmak: Bir malının elden gitmesine razı olmak” (86) vb.

Mealler:

-Akdemir: ...Onu hiçe sayarak ondan yüz çevirebiliyorsunuz.

-Atay: ...Allah’a sırt çevirdiniz....

-Ateş: ...O’nu arkanıza at(ıp unut)tunuz?

-Bilmen: ...onu ardınızda unutulmuş tutuverdiniz.

-Bulaç: ...O’nu arkanızda-unutuvermiş (önemsiz) bir şey edindiniz.

-Çantay: ...Onu (tutub) rkanıza atılmış (değersiz) bir şey edindiniz?

-Davudoğlu: ...O’nu arkanıza atıp unuttunuz?

-D.İ.B.: ...Allah’a sırt çevirdiniz?

-Elmalılı: ...O’nu arkanıza atıp unuttunuz?

-Eryarsoy-Ağırakça: ... O’nu arkanıza atılmış önemsenmeyen bir şey edindiniz?

-Hayrat: ...O’nu (ve emirlerini unutup), sırt dönmekle (hesaba almayarak) arkanızda bıraktınız.

---

(82) Yurtbaşı,*a.g.e.*, s.438

(83) Yurtbaşı,*a.g.e.* s.351

(84) Ö..A. Aksoy*, a.g.e.,* s.943

(85) Ö..A. Aksoy, *a.g.e.,* s.807

(86) Ö..A. Aksoy*, a.g.e.,* s.808

-Koçyiğit: ...O'nu arkanızda nisyana terkettiniz.

-Öztürk: ...Allah'ı arkanıza atıp dışlanmış hale getirdiniz.

-T.D.V.: ...onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz.

-Yavuz: ...Allah'ı arkanıza atıp unuttunuz.

-Yıldırım: ...O'nun buyruklarını arkanıza atıverdiniz.

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, D.İ.B. ve Hayrat'ın çevirileri, ibarenin deyimsel yansımasını tercümede somutlaştıran ideal çevirilerdir. Diğer mütercimler ise, "veraeküm zıhriyye" ibaresinin lafzi anlamına sıkı sıkıya bağlı kalarak, tercümelerinde " arkanıza atıp/arkanızda unutup/arkanızda nisyana terk edip" vb. ifadelere yer vermişlerdir. Bu durum, ibaredeki deyimsel temanın karanlıkta kalmasına sebep olmuş, bunun doğal sonucu olarak da anlamın zayi olmasına yol açmıştır. Oysa ki "arkanıza atıp" yerine "arka/sırt çevirmek" deselerdi ayette söylenileni doğru aktarmış olacaklardı.

Öneriler:

-Ondan yüz çevirdiniz.

-Ona sırt çevirdiniz.

-Onu kulak ardı ettiniz.

TEVBE :38

اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الأَرْض

Metin ve Yorum:

Gevşeyip tembelleştiniz.

...

Anlamı şöyledir: Dünyaya ve şehvetlerinize yönelerek seferin/savaşın zorluklarından ve sıkıntılarından ikrah ettiniz ... Araf:176 da bu ayetin benzeridir.

Keşşaf I. 258

Zemahşeri'nin yorumuna göre bu ibare, Tebuk Savaşı'na katılmak istemeyenlere yönelik bir yergi ifadesidir. Çünkü savaşa katılmak istemeyenler dünyayı ve nimetlerini savaşa tercih ederek, işi ağırdan almışlardı. Savaşa katılma teklifi kendilerine olabildiğince sevimsiz gelmişti. Bu istek, onların gevşeyip tembelleşerek dünya nimetlerini ahirete öncelemelerine sebep olmuştu.

Hoşa gitmeyen bir işten geri kalmayı özlü bir şekilde anlatan oldukça güzel deyimlerimiz var:

"ağırdan/ağır almak: Bir işi yapmak için hemen davranmamak, gönülsüz, isteksiz gibi hareket etmek" (88)

---

(88) Yurtbaşı,*a.g.e.,* s.12; Ö.A. Aksoy, a.g.e., s.534

"istemeye istemeye: istemeyerek,gönülsüzce" (89)

"ayak sürümek: acele etmemek; vakit geçirmek; geciktirmek; bir işi ağırdan almak; kaytarmaya çalışmak; iş yapmamak için çeşitli yollar aramak; gönderildiği yere isteksiz gitmek" (90)

Mealler:

-Akdemir: ...yere çakılıp kaldınız...

-Atay: ...yere yığılıp kaldınız...

-Ateş: ...yere çakıldınız...

-Bilmen: ...yere yığılıp kaldınız....

-Bulaç: ...yer(iniz) de ağırlaşıp kaldınız?....

-Çantay: ...yere (mıhlanıp) ağırlaştınız?

-Davudoğlu: ...yere (mıhlanıp) ağırlaştınız?

-D.İ.B.: ...yere çöküp kaldınız?

-Elmalılı: ...yerinize yığılıp kaldınız.?

-Eryarsoy-Ağırakça: ...ağırlaşıp yere çakıldınız.?

-Hayrat: ...(olduğunuz) yere ağırlaştınız (çakılıp kaldınız)!....

-Koçyiğit: ...yere çakılıp kaldınız?

-Öztürk: ...yere çakılıp kaldınız..

-T.D.V.: ...yere çakılıp kalıyorsunuz?

-Yavuz: ...yere ve meskenlerinize meyledip ağlaştınız?..

-Yıldırım: ...bulunduğunuz yere yığılıp kaldınız?...

---

(89) Yurtbaşı,*a.g.e.*, s.293

(90) Yurtbaşı,*a.g.e.*, s.61

Değerlendirme:

Mütercimler, genellikle yere çakılıp/yığılıp/çöküp/meyledip kaldınız şeklindeki ifadelerle bu deyimi tercüme etmişlerdir. Her ne kadar doğru gibi görünseler de aslında ifadeyi tam olarak karşılamaları bir yana, çeşitli hatalarla ma'lül olduklarını bile söyleyebiliriz. Sözlüklere baktığımızda "issakeltüm/tesakale" kelimesinin; "ağırlaşmak, ağır kanlı, ağır canlı, huysuz olmak, yılmak, korkmak, ağır kalmak, sıkıcı bulmak, tahammül edememek" gibi anlamlara geldiğini görürüz. (91)

Zemahşeri ibarede yer alan "arz" kelimesinin ise bizim de çalışmamıza dahil ettiğimiz A'raf 176 'ya atıfta bulunarak anlaşılması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla burada da "arz" kelimesi ile amaçlanan " yer" değil, "dünya ve nimetleri" dir.

Öneriler:

-Dünyaya tamah edip işi ağırdan aldınız.

-Dünya nimetlerine meyledip ayak sürüdünüz.

-Dünya nimetlerini tercih ederek isteksizce davrandınız.

---

(91) İbn-i Manzur *a.g.e., Mu'cemul vasit a.g.e.*, Mutçalı *a.g.e.* "sekule" maddesi

ŞU’ARÂ:215-HİCR:88-İSRÂ:24

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ

Metin ve Yorum:

Kuş, konmak istediğinde kanatlarını indirir, uçmak için çırpındığında ise kanatlarını açar /gerer/kaldırır. Konma esnasında kanatlarını indirmesi, tevazu ve şefkat/merhamet için mesel yapılmıştır.

Bazılarının şu şekildeki sözü de bu kabildendir:

Sen tevazunla (hafdu’l cenah) ünlüsün

Katı/kibirli olmak yolunda (ref’ihi) mücadeleci olma

Bu söz, muhatabını, tevazuyu bırakıp büyüklenme isteğinden alıkoymaktadır.

Keşşaf III. 345

Kibirlenmemek, böbürlenmemek, büyüklük taslamamak; kendini küçük görmek, alçak gönüllü olmak, kol kanat gerip saygıda kusur etmeyerek insanlara merhamet duyguları kabarmış bir vaziyette yaklaşmayı emreden yukarıdaki ibareyi anlamsal açıdan tamamlayan Türkçe deyimleri sıralarsak konuyu daha iyi açıklamış olacağız:

“alçakgönüllü/olmak: böbürlenmeyen, büyüklük taslamayan, kibirlenmeyen; kendini olduğundan küçük gösteren; büyüklük taslamamak, tevazu sahibi olmak, kendi değerini herkesinkiyle bir tutmak, kendini olduğundan daha aşağı bir düzeyde saymak” (92)

---

(92) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.34

"merhamet etmek: birine acımak" (93)

"kol kanat germek/olmak: bir kimseyi korumak, ona yardımcı olmak" (94)

"himayesine/korumasına almak: korumak" (95)

Mealler:

-Akdemir: ...[şefkat] kanatlarını ger!...

-Atay: ...alçak gönüllü ol...

-Ateş: ...kanadını indir (onlara karşı mütevazi ve şefkatli davran)...

-Bilmen: ...kanadını indir...

-Bulaç: ...(koruyucu) kanatlarını ger...

-Çantay: ...kanadını indir...

-Davudoğlu: ... kanadını indir (tevazu göster)...

-D.İ.B.: ...müminleri kanatların altına al...

-Elmalılı: ... kanadını indir [kucak aç]*

* "kanat indirmek" tevazu ile merhamet ve şefkat manasına istiaredir.

-Eryarsoy-Ağırakça: ... kanadını indir...

-Hayrat: ...(şefkat tevazu) kanadını indir...

-Koçyiğit: ... kanadını ger...

-Öztürk: ... kanadını indir...

---

(93) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.371

(94) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.343

(95) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.273

-T.D.V.: ... Merhamet kanadını indir...

-Yavuz: ... kanadını indir (tevazu yap)...

-Yıldırım: ...kol kanat ger...

Değerlendirme:

Yapılan bütün tercümelerin doğru olduğunu söylemek mümkün olmakla beraber yukarıdaki tercümelerden "kanadını indir" şeklinde olanlarla ilgili ufak bir eleştirimiz söz konusu olacaktır: Eğer mütercimler "kanadını indir" ifadesini bir iki kelimeyle açıklasalardı anlam daha da belirginleşecekti. Çünkü "kanadını indir" ifadesi her ne kadar deyim gibi gözükse de aslında değildir. Deyim olmayan böyle bir ifade eksik anlaşılma ihtimalini taşıdığı için açıklansa daha iyi olurdu. Yavuz: Kanadını indir (Tevazu yap) gibi.

Öneriler:

-Kol kanat ger(Yıldırım)

-Alçakgönüllü ol(Atay) vb.

A'RÂF:176

أَخْلَدَ إِلَى الأَرْضِ

Metin ve Yorum:

Dünya' ya yöneldi ve ona rağbet etti. Sefalete yöneldi anlamına geldiği (de) söylenir.

Keşşaf II. 167

Bu ibare; dünyaya yönelmeyi, dünyayı ahirete tercih etmeyi, başka bir deyişle alçak olanı yüce olana, değersizi kıymetli olana yeğ tutmayı veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Türkçe'de kullanılan aşağıdaki deyimler de insanoğlunda var olan bu zaafı anlatırlar:

"dünyaya tapmak: dünya hayatına çok düşkün olmak (96)

"dünyaya kazık kakmak/çakmak: çok uzun yaşamak; ölmeyecek gibi davranmak (97)

Mealler:

-Akdemir: ...kendini dünyaya adamıştı...

-Atay: ...yere doğru eğildi...

---

(96) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.189

(97) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.189

-Ateş: ...yere saplandı...

-Bilmen: ...dünyaya meyletti...

-Bulaç: ...yere meyletti (veya yere saplandı)

-Çantay: ...yere saplandı*...

*Dünyaya, yahud alçaklığa "Beyzavi" "İhlad" bir yerde mukiym olmak manasınadır. "Ahlede ilel ard", "mukim olacağını zannederek yere meyl etdi", demektir. "Kamus-ı Arabi tercemesi"

-Davudoğlu: ... yere saplandı...

-D.İ.B.: ... dünyaya meyletti...

-Elmalılı: ... yere (alçaklığa) saplandı...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...yere mıhlandı...

-Hayrat: ... dünyaya meyletti...

-Koçyiğit: ... dünyaya meyletti...

-Öztürk: ... yere saplandı...

-T.D.V.: ... dünyaya saplandı...

-Yavuz: ...aşağılığa saplandı...

-Yıldırım: ... dünyaya saplandı...

Değerlendirme:

Akdemir, Bilmen, Çantay, D.İ.B., Hayrat ve Koçyiğit'in tercümeleri kanaatimizce son derece isabetli, okuyucu için açıklayıcı ve ibaredeki deyimsel temayı yansıtıcı bir niteliktedir. Ancak diğer tercümeler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Örneğin; Atay'ın "Yere doğru eğildi", Ateş'in "Yere saplandı",

Bulaç'ın "Yere meyletti", Ersoy-Ağırakça'nın "Yere mıhlandı" şeklindeki tercümeleri ve diğerleri ayetin anlamını yansıtmaktan uzak ifadelerdir. Bu tercümelerden yola çıkarak doğru anlama ulaşmak ancak çeşitli batınî yorumlardan sonra mümkün olabilir ki bu, tercüme olgusunun taşıdığı espriye aykırıdır.

Sıksık belirttiğimiz ve yeri geldikçe belirtmekten geri durmayacağımız bir şey var: Mütercim Kur'an'ı kendisi için tercüme etmez. Onun böyle bir ihtiyacı yok. Dolayısıyla tercüme etmekte olduğu bir ayet veya terkib onun zihninde çok berrak, çok net, her şeyiyle yerli yerinde olabilir. Bu önemlidir. Fakat bundan daha önemli olan; mütercimin, zihnindeki berraklığı ve netliği okuyucusuna da aynı şekilde yansıtabilmesidir. Aksi takdirde yapılan işin, harcanan mesainin, katlanılan zorlukların karşılıksız kalacağı muhakkaktır.

Öneriler:

-Kendini dünyaya adadı/adamıştı. (Akdemir)

-Dünyaya meyletti. (Bilmen, D.İ.B.,Koçyiğit)

-Dünyaya kazık çakacakmış gibi yaşadı.

-Dünyayı ahirete yeğledi. vb.

NAHL:112

فَأَذَاقَهَا اللّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ

Metin ve Yorum:

Zemahşeri konuyu aşağıdaki şekilde açıklıyor:

İzake/tattırma kelimesinin (Araplar tarafından); insanlara dokunan bela ve sıkıntılar için kullanımı fazlasıyla yaygınlaştığı için adeta hakiki (ağızla bir şeyin tadına bakma) anlamıyla kullanılır olmuştur.

Nitekim "zake fülanûn elbe'se veddarre" falanca, sıkıntı ve zarar tattı, "ezakehûl azebe" azabı onlara tattırdı (şeklinde sözler) söylüyorlardı.

Elem ve zarardan duyulan nahoş hisler, acı ve buruk tadlardan duyulan sıkıntıya benzetilmiştir. Burada libas kelimesinin kullanılmasının sebebi; insanı her yönden etkileyen (korku ve açlık gibi) sıkıntıların, insan bedenini örten elbiseye benzemesidir.

İzake/tattırma kelimesinin korku ve açlık elbisesi için kullanımına gelince; korku ve açlıktan insanları -elbise gibi- sarıp sarmalayan sıkıntılar peydah olduğu için; Allah sıkıntı ve korkudan meydana gelenleri -her ne iseler- tattırmıştır.

Keşşaf II. 596-597

Sembolik ifadelerle dantela gibi örülmüş bir ibareyle karşı karşıyayız. Kendilerine bahşedilen nimetlere nankörlükle karşılık veren insanların, nasıl da

korku ve açlık gibi canlıyı hem biyolojik hem de psikolojik olarak yakıp yıkan iki tehlikeyle karşı karşıya bırakıldığı, mecazi ifadelerle anlatılmaktadır.

"Lafzen 'giysi/elbise' (libas) insanı bir elbise gibi her yandan kuşatan felaketi ifade için klasik Arapça'da kullanılan deyimsel bir ifade (Tac'ul Arus, yukarıdaki ayete özel bir atıfta bulunarak)." (98)

Meallere baktığımızda , mütercimlerin kelimelerin gerçek anlamlarını tercih ederek ; oldukça yoğun bir şekilde hissedildikleri halde mecazi anlamları yok saydıklarını görmekteyiz.

Mealler:

-Akdemir: ...açlık ve korku elbisesini giydirmiştir...

-Atay: ...açlığa ve korkuya bürünmeyi tattırdığı...

-Ateş: ... açlık ve korku elbisesi tattırdı...

-Bilmen: ... açlık ve korku libasını tattırdı...

-Bulaç: ... açlık ve korku elbisesini tattırdı...

-Çantay: ... açlık ve korku libasını (giydirdi, bunların acılarını) tattırdı...

-Davudoğlu: ... açlık ve korku libasını taddırdı...

-D.İ.B.: ... açlık ve korku belasını taddırdı...

-Elmalılı: ... açlık ve korku libasını tattırıverdi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... açlık ve korku elbisesini (giydirdi, bunların acılarını) tattırdı...

-Hayrat: ... açlık ve korku elbisesini tattırdı...

-Koçyiğit: ... açlık ve korku libasını giydirdi...

---

(98) Esed, *a.g.e.,* c.2, s.554,137 dipnot

-Öztürk: ... açlık ve korku elbisesini tattırdı...

-T.D.V.: ... açlık ve korku sıkıntısını tattırdı...

-Yavuz: ... açlık ve korku elbisesini taddırdı (açlık ve korkuyu hissettiler)...

-Yıldırım: ... açlığı ve korkuyu tattırdı, (açlık ve korku elbisesi gibi kaplayıverdi bütün vücutlarını)...

Değerlendirme:

Mütercimler çoğunlukla "libas/elbise" kelimesinin literal anlamından vazgeçmeyerek bunu olduğu şekliyle tercüme etmişlerdir ki Zemahşeri ve Esed'den yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı üzere böyle bir tercihte bulunmak hatadır. Oysa ki 'elbise' yerine 'kuşatmak' kelimesi tercih edilseydi ortaya çıkan metin daha anlaşılır olurdu. "Libası" elbise olarak tercüme etmenin doğal sonucudur ki "ezake/tattırdı" kelimesini de "giydirdi/giydirmiştir" şeklinde tercüme etmişler. Bu da hatadır. Burada bir paradoks söz konusudur. Sembolik bir anlatımla tercüme edilmesi gereken "libas" kelimesi gerçek anlamıyla; gerçek anlamıyla tercüme edilmesi gereken "ezake" kelimesi sembolik anlamıyla tercüme edilmiştir.

"Açlık ve korku elbisesine bürünmeyi tattırdı" gibi tercümeler de hatalıdır. Elbise tadılmaz, açlık ve korkudan hasıl olan "sıkıntı/zorluk" tadılır.

D.İ.B, Eryarsoy-Ağırakça, T.D.V, Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri diğerlerine oranla daha anlaşılır ve doğru kabul edilebilir. Ancak, iyice düşünüldüğünde söz konusu tercümelerin de ideal tercümeler olmadığı anlaşılacaktır.

Bizce, lafızlara takılmayarak kelimelerin mecazi yönlerini ihmal etmeden yapılabilecek tercümeler daha doğru olacaktır.

Öneriler:

-Kuşatıcı bir açlık ve korku felaketi tattırdı. (Esed, *a.g.e.*, c.2 , s.554)

-Onları, açlık ve korku felaketiyle (çepeçevre) kuşattı.

HUCURÂT:11

الاِسْمُ

Metin ve Yorum:

Burada (isim kelimesi) nam, vasıf gibi anlamlara gelir. Arapların şu sözlerinde olduğu gibi : O, halk arasında cömertlikle yahut pintilikle nam (isim) salmıştır. Şu sözlerinde olduğu gibi: Halk arasında övünç ve iyi nam salmıştır. Bu ifade gerçekte, insanlar arasında konum ve kişilik bakımından önde/yüksek olanlar için kullanılır. Şu sözlerine bakmaz mısın? Eşade bizikrihi: Nam ve şerefine tanıklık etti. Sanki ayette şöyle deniliyor: İşledikleri cürümlerden dolayı mü'minlerin fasık olarak nitelendirilmeleri ne kadar da kötü bir nam ve vasıftır.

Keşşaf IV. 373-374

Bir kişinin belirleyici özelliği iman olduktan sonra ona başka lakaplar takmak, ona hoş olmayan sıfatlar yakıştırmak özellikle de fasıklıkla ve küfürle itham etmek, Allah'ın yasakladığı bir şeydir. Yukarıdaki ibarenin yer aldığı ayet, bu konu üzerinde durmakta ve müminleri uyarmaktadır.

Mealler:

-Akdemir: ...nam...

-Atay: ...nitelenme...

-Ateş: ...şey...

-Bilmen: ...ad...

-Bulaç: ...isim...

-Çantay: ...ad...

-Davudoğlu: ...ad...

-D.İ.B.: ...ad...

-Elmalılı: ...isim...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...ismi...

-Hayrat: ...ismi (günahla anılmak)...

-Koçyiğit: ...isim (ile çağrılmak...

-Öztürk: ...adlanmak...

-T.D.V.: ...isim...

-Yavuz:. ...isim...

-Yıldırım: ...damga...

Değerlendirme:

Görüldüğü üzere mütercimlerin çok büyük bir kısmı ibareyi isim/ad şeklinde tercüme etmiştir. Oysa burada söz konusu olan; kötü bir şeyle nam salmaktır, vasıflanmaktır. İbareyi, Zemahşeri'nin klasik Arap dil geleneklerine göre örneklerle zenginleştirdiği yorumuna göre tercüme etmek bizce daha doğrudur. Bu açıdan baktığımızda yukarıdaki tercümeler arasında sadece Akdemir'inkinin doğru olduğunu görürüz: …nam…

Öneriler:

-Ne kadarda kötü bir nam (Akdemir)

-Ne kadar da kötü bir vasıf vb.

KEHF:42

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ

Metin ve Yorum:

“Uhite bihi”, onu helak etmek demektir. Aslı, “ehate bihi’l aduvvu”, düşman onu çepeçevre kuşattı şeklindedir. Çünkü düşmanın onu kuşatması; onu esir alması ve kontrolünü ele geçirmesi demektir. Daha sonraları “ehate bihi”, helak olmaya /mahfolmaya maruz kalan herşey için kullanılır olmuştur. Yusuf:66’daki gibi (İlle en yuhate bikum)

“Eta aleyhi”, onu helak etti. Şeklindeki sözleri de aynı türdendir. “Eta aleyhi” sözü, “Eta aleyhimü’l aduvvu” düşman onlara galebe çaldı, sözüne dayanır.

Keşşaf II. 676

Kûfran-ı nimette bulunarak, Allah’ın ûluhiyyet hakkına layıkıyla riayet etmeyen insanların varlıklarının nasıl da yok edildiği ve bunca çabalarının boşa çıkarıldığı söz konusu edilmektedir. Şüphesiz insanın en çok acı duyacağı şeylerin önemlilerinden biri de el emeğinin boşa çıkarılması, heba edilmesidir. İnsan böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında fazlasıyla üzüntü duyar ve yaptığı nankörlüklerden dolayı pişman olur.

İnsan emeğinin, boşa çıkarılmasını, yok edilmesini veciz bir şekilde anlatan deyimlerimiz var:

emeği hebaya gitmek: emeğinin karşılığını alamamak

emeği sağdıç emeğine dönmek: emeği boşa gitmek, emeğinin karşılığını alamamak

"emeğini yele vermek: boşa çalışmış, emek vermiş olmak" (99)

"eli boş kalmak: umduğunu ve beklediğini bulamamak." (100)

Mealler:

-Akdemir: ...Bütün ürünleri yok oluvermişti...

-Atay: ...Ürünleri yok edildi...

-Ateş: ...(......bütün) ürünü yok edildi...

-Bilmen: ...ve meyvesini- servetini- helak kapladı...

-Bulaç: ...onun ürünleri (afetlerle) kuşatılıverdi...

-Çantay: ...onun bütün serveti istilaya uğratıldı...

-Davudoğlu: ...Bütün serveti kuşatıldı (helak oldu)...

-D.İ.B.: ...ürünleri yok edildi...

-Elmalılı: ...Bütün serveti istila ediliverdi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Bütün serveti yok edildi...

-Hayrat: ...(Bütün) geliri (helak ile) kuşatıldı...

-Koçyiğit: ...bütün mahsulü helak olur...

-Öztürk: ...bütün ürününe el kondu...

-T.D.V.: ... serveti kuşatılıp yok edildi...

-Yavuz: ... bütün serveti helak edildi...

-Yıldırım: ... bütün serveti kül oldu...

---

(99) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s..209

(100) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s..203

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerin neredeyse tümü deyimin amaçladığı anlamı yansıtabilecek niteliktedir.Özellikle Çantay ve Elmalılı'nın tercümeleri ideal tercümelerdir.

-Onun bütün serveti istilaya uğratıldı. (Çantay)

-Bütün serveti istila ediliverdi.(Elmalılı)

Burada sadece Öztürk'ün tercümesinde anlama problemine yol açabilecek bir hususu dile getirmeyi faydalı buluyoruz.

Öztürk: …Bütün ürününe el kondu.

'El konmak' deyiminin burası için iyi bir tercih olmadığını düşünüyoruz. "El koymak (bir şeye) 1.Hükümetin bir malı, bir kuruluşu buyruğu altına alması, 2.Bir yolsuzluğu ortaya çıkarma incelemesine girişmek" (101) Burada fiili bir duruma müdahil olmak söz konusudur. Bu açıdan Allah'ın sözü edilen topluluğun isyankarlığına müdahale etmesi, olaya el koymak şeklinde anlaşılabilir belki ama ürünlerini yok etmesi "el koymak" değil, olayı neticelendirmektedir, sonuçtur. Bir olay ya da duruma "el koymak" onu sonuçlandırmak değil, bilakis incelemeye başlamaktır. Sonuç, "el koyma" ameliyesinden sonra gelir.

Öneriler:

-Bütün serveti istilaya uğradı/uğratıldı/istila ediliverdi.(Çantay ve Elmalılı)

-Bütün serveti helak edilerek (emeği heba edildi).

-Bütün ürünü yok edilerek (eli boş bırakıldı). vb.

---

(101) Ö..A. .Aksoy, *a.g.e.*, s.763

MERYEM:4

وَاشْتَعَلَ الرَّأسُ شَيْباً

Metin ve Yorum:

Yaşlılık gereği saçların ağarması; beyazlığıyla, parıldamasıyla, saçta tutuşup yayılmasıyla, her tarafı kaplamasıyla; ateş korunun şavkına benzetilmiştir. Daha sonra bu benzerliğe istiare kuralları uygulanmıştır. Ardından istiarenin kuralları icabı iştial/parıldama kelimesi saçların bittiği yer ola re'se/kafaya isnad edilmiştir.

Keşşaf III. 6

Zemahşerinin eşsiz bir anlatıma bürüdüğü yorumuna göre; "veşteale resu şeyben/lafzen başı beyaz alevler sardı" şeklideki söz gurubu; saçların ağarması, başta beyaz saç tellerinin çoğalması, adeta her şeyi kasıp kavuran bir yangın gibi etrafı sarıp sarmalaması olgusunu ifade eder.

Saçların ağarması olgusunu ifade eden birçok deyim bulunmaktadır: "saç sakal ağarmak, saçı başı ağarmak/ağarmış, saçına ak düşmek" gibi deyimler yaşlanarak saç ve sakalın ağarmasına işaret eder.(102) Konuya doğrudan işaret eden bunca karine ne yazık ki bazı mütercimler için,tercümeyi anlaşılır bir dille yapmaya etki eden bir avantaja dönüşememiştir.

---

(102) Yurtbaşı,*a.g.e.*, s.423

Mealler:

-Akdemir:....saçlarım ağardı..

-Atay:..... saçlarım ağardı..

-Ateş:.....baş ihtiyarlık aleviyle tutuştu...

-Bilmen:....başımın tüyü de tutuştu...

-Bulaç:.....ve baş, yaşlılık aleviyle tutuştu

-Çantay:......Başımın saçı tutuşdu*

*Başıma yangın sardı, yani saçlarım ağardı, ihtiyarladım. "Beyzavi"

-Davudoğlu: ...başımı (ihtiyarlıktan) bembeyaz alev aldı...

-D.İ.B.: ...saçlarım ağardı...

-Elmalılı: ...baş bembeyaz alev aldı (saçlarıma ak doldu)!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...ağarmış saçıyla başım alev alıp tutuştu...

-Hayrat: ...(ihtiyarlıktan) baş(ım), beyaz alev aldı(saçlarım ağardı)...

-Koçyiğit: ... baş, ihtiyarlık ateşiyle alevlendi...

-Öztürk: ...ihtiyarlıktan başım beyaz ateşle tutuştu...

-T.D.V.: ...saçım, başım ağardı...

-Yavuz: ...ve başımın saçı bembeyaz alev gibi tutuştu...

-Yıldırım: ...başımdaki saçlarım ağardı...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, D.İ.B. ve T.D.V.' nin tercümeleri arzulanan ideal tercüme örnekleridir. Çantay ve Elmalılı'nın tercümeleri ise parantez içi ifadeler

sayesinde, okuyucuyu doğru anlama ulaştıracak bir nitelik kazanmıştır. İki alimimizin de izlediği bu yol ne kadar hassas olduklarını gösteriyor. Davudoğlu ve Hayrat'ın parantez içi ifadeleri ise ne yazık ki anlamı kurtarmaya yetmemiştir. Ateş, Bilmen, Bulaç, Eryarsoy-Ağırakça, Koçyiğit, Öztürk ve Yavuz 'un tercümeleri ise hem gereksiz kelime tekrarları hem de lafza gereğinden fazla bağlı kalınması sonucu, okuyucunun rahatlıkla faydalanabileceği ifadeler olmaktan uzaktır: Bu zatların tercümelerinde yer verdikleri "başımın tüyü de tutuştu, başım beyaz alev aldı, ihtiyarlık alevi ile tutuştu" gibi ifadeler hem kurgusal hem de retorik olarak anlamlı değildir. Kelimelerin tamamıyla mecazi yönleriyle öne çıktığı bu tür ifadeler ancak dillerin çeşitli imkanlarından gerektiği gibi yararlanılarak doğru bir şekilde tercüme edilebilir. Yıldırım'ın "başımdaki saçlarım ağardı" şeklindeki tercümesinde ise "başımdaki" kelimesi gereksiz yere kullanılmıştır.

Yukarıdaki tercümelerde dikkatimizi çeken birkaç husus üzerinde durmakta fayda görüyoruz. Dikkat edilirse bazı mütercimler "başımın saçı" şeklinde bir ifade kullanmışlardır. Bildiğimiz kadarıyla saç sadece başta olur. Başımız dışındaki herhangi bir uzvumuzda, mesela kol ve ayaklarımızda saç olmaz tüy olur. Mütercimlerimizin bu tür ifadelere yer vermiş olmaları gerçekten şaşırtıcıdır. Bir başka örnek ise " başımın tüyü" örneğidir. Yine bildiğimiz kadarıyla başta tüy değil, saç bulunur. Tüy kol ve bacak gibi uzuvlarda bulunur.

Öneriler:

-Saçlarım ağardı(Akdemir,Atay)

-Saçım başım ağardı(T.D.V.)

-Saçıma aklar doldu/düştü vb.

VÂKI'A: 8, 9, 27, 38, 41, 90, 91

BELED:18, 19

أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ........وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

Metin ve Yorum:

(Ashab-ül meymene) sahifeleri sağ taraflarından verilenler. (Ashab-ül meş'eme) sahifeleri sol taraflarından verilenler. Veya yüksek mertebe sahipleri ve derecesi düşük/alçak olanlar. Bu (ifadeler) sana göre mertebesi yüksek olan birisi için " fulanun minni bil yemin" ; mertebesi düşük birisi içinse "fulanun minni bişşimal" şeklindeki sözlerine dayanır. Bunun sebebi onların "yemin" ile uğurluluğu "şimal" ile uğursuzluğu, sanih ile hayrı/bereketi barih ile şerri/bereketsizliği kastetmeleridir. Bundan dolayı yemin için yumn (uğur, bereket) ismini türetmişler, şimali ise şu'ma /uğursuzluk, bereketsizlik diye isimlendirmişlerdir.

Ashab-ül meymene ve Ashab-ül meş'eme : Ashabul yumn (uğurlular vb...) ve şu'm de denmiştir.Çünkü iyi insanlar taat ve ibadetleri ile benliklerine uğur ve bereket ederken, kötü insanlar isyankarlıkları ile benliklerine kötülük ekerler.

....

Keşşaf IV. 455-456

Zemahşeri ve birçok müfessirin yorumları ışığında yukarıdaki ibareye verilen anlamları şöyle özetleyebiliriz:

"*ashabul meymene* : a-kitapları sağ taraflarından verilenler, b-yüksek makam sahipleri, c- uğurlu olanlar, d-bahtiyar olanlar, e-mesud olanlar, f-doğruyu bulanlar, g-doğruluk-dürüstlük, h-Adem'in sağındakiler, ı- arşın sağındakiler, i-cennete girecekler, k-müslüman çoçuklar.

ashabul meş'eme: a-kitapları sol taraflarından verilenler, b-düşük mertebe, c-uğursuzluk, d-talihsizlik, e-bedbaht olanlar, f-eğrilik, g-kötülük h-Adem'in solunda yer alanlar, ı-arşın solunda olanlar, i-ateşe girecek olanlar " (103)

Türkçe'de konu ile ilgili deyimler şunlardır:

"bahtı açık olma (talihi yâr olmak): talihli olmak, işi hep yolunda gitmek" (104)

"alnı açık olmak, yüzü ak/pak olma: tertemiz, utanılacak durumu yok" (105) "talih yüzüne gülmek: talihi yardım etmek" (106)

"talihi yâr (dost) olmak/talihi(şansı) yaver gitmek: talihi yardım etmek, bahtı açık olmak, şanslı olmak, işi hep yolunda gitmek" (107)

"bahtı kara olmak: talihsiz olmak" (108)

"bahtı bağlı olmak: talihi düzgün gitmemek, yapmak istediği iş yürümemek" (109)

---

(103) Bilgin, *a.g.e.*, s.115-116-117

(104) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.69

(105) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.38

(106) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.461

(107) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.461

(108) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.69

(109) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.69

“kara bahtlı: şanssız, kısmetsiz, alınyazısı kötü kimse” (110)

Mealler:

-Akdemir:

(Vâkı’a:8): [Amel defteri] sağ taraflarından verilenlere gelince; kimdir [amel defterleri] sağlarından verilenler.

(Vâkı’a:9): [Amel defteri] sol taraflarından verilenlere gelince; kimdir [amel defterleri] sol taraflarından verilenler.

-Atay: ...8: Amel, defterleri sağdan verilenler; ne uğur sahipleridir onlar.

...9: Amel, defterleri soldan verilenler; ne uğursuzluk sahipleridir onlar.

-Ateş: ...8: sağın adamları (amel defterleri sağ tarafından verilenler) ne uğurlulardır onlar

...9: solun adamları (amel defterleri sol tarafından verilenler) ne uğursuzlardır onlar

-Bilmen: ...8: İmdi-biri- ashabı meymene. Nedir ashabı meymene?

...9: Ve ikincisi Ashabı meşemedir. Nedir Ashabı meşeme?

-Bulaç: ...8: işte o “Ashabı meymene”* , ne (kutludur o) “Ashabı meymene”*

*Ahirette amel defterleri sağdan verilen muttakiler veya sağ yanda olanlar.

...9: “!*”* ne (mutsuzdur o) “Ashabı meşeme”

* Ahirette defterleri soldan verilen suçlu günahkar, inkarcılar veya sol yanda olanlar

---

(110) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.217

-Çantay: ...8: Sağcılar(a gelince)* o sağcılar ne (mutlu) durlar.**

*Bunlar amel defterleri sağlarından verilecek olanlardır "Beyzavi, Celaleyn, Medarik"

**Şanlarını tazim için böyle buyrulmuştur. Çünkü onlar cennete girecek olan bahtiyarlardır. "Celaleyn, Medarik"

...9: Solcular(a gelince)* o solcular ne (bedbaht) dırlar.**

*Kitapları sollarından verilecek olanlar"Beyzavi ,Celaleyn, Medarik"

**Bu beyan şanlarını tahkir içindir zira onlar cehenneme gireceklerdir. "Celaleyn, Medarik"

-Davudoğlu: ...8: (Birincisi) sağcılar (amel defterleri sağ taraflarından verilenler) hemde ne sağcılar!....

...9: (İkincisi) solcular (amel defterleri sol tarafından verilenler) hemde ne solcular!...

-D.İ.B.: ... 8: Amel defterleri sağdan verilenler: Ne mutlu o sağcılara

...9: Amel defterleri soldan verilenler: Ne yazık o solculara

-Elmalılı: ...8: Sağda Ashabı meymene: ne Ashabı meymene!*

* " Ne hayırlı ne mübarek zatlar" !

...9: Solda Ashabı meşeme: ne Ashabı meşeme!*

* "Ne uğursuz ne bedbaht kimseler" !

-Eryarsoy-Ağırakça: ...8: Ashabul meymene* ne Ashabul meymenedir.

*Amel defterleri sağ taraflarından verilenler.

...9: Ashabul meşeme* ne Ashabı meşemedir.

* Amel defterleri sol taraflarından verilenler

-Hayrat: ...8: Artık (bir kısmınız) Ashabı meymene (kurtulduğuna bir alamet olarak amel defterleri sağ eline verilenler) ki, ne (mutlu o) Ashabı meymene (ye)!

...9: Ve (bir kısmınız) Ashabı meşeme (amel defterleri sol eline verilenler) ki, ne (bedbaht insanlardır) Ashabı meşeme!

-Koçyiğit: ...8: Meymenetli olanlar. (Amel defterleri sağından verilecek olanlar) ne mutludur o meymenetliler.

...9: Meymenetsizi olanlar ne bedbahttır o meymenetsizler!

-Öztürk: ...8: işte uğur ve mutluluk yaranı. Nedir mutluluk yaranı!

...9: işte şomluk ve bunalım yaranı. Nedir şomluk ve bunalım yaranı!

-T.D.V.: ...8: Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!

...9: Soldakiler, ne bahtsızdırlar onlar!

-Yavuz: ...8: Sağcılar (amel defterleri sağ eline verilenler), o sağcılar ne mutludurlar!

...9: solcular (amel defterleri sol eline verilenler ise), o solcular ne acıklı durumdalar!

-Yıldırım: ...8: Ashabı yemin ki ne ashabı yemin! Ne mutludur onlar.

...9: Ashabı şimal ki ne ashabı şimal! Ne bedbahttır onlar

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler bu iki ifadeyi; a-sağcılar - solcular, b-ashab-ı meymene - ashab-ı meşeme, c-sağın adamları - solun adamları, d-amel defterleri sağdan verilenler - amel defterleri soldan verilenler, e-sağ ashabı - sol ashabı, f-meymenetli olanlar - meymenetsiz olanlar şeklinde tercüme etmişlerdir. Ancak

hemen tümü de tercümelerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için ya parantez açmış ya da not düşmüştür. Sözü edilen parantez içi ifadeler ve dipnotlar doğru olan anlamın ortaya çıkmasına az da olsa yardımcı olmakla beraber amaçlanan anlamı iyice belirginleştirme noktasında yetersizdir.

Yapılan tercümeleri sırasıyla ele alalım:

a-sağcılar-solcular: Ashab-ı meymenenin sağcılar, Ashab-ı meşemenin solcular şeklinde tercüme edilmesi doğru değildir. Sağcı ve solcu ifadeleri orijinal ibarenin yerini tutmuyor. Sağcı ve solcu kavramlarının zihinlerde uyandırdığı anlam ibarenin anlamıyla uyuşmuyor. Sağcılık ve solculuk sözü edilen deyimlerin anlamlarından sadece ideolojik olanlarıyla çakışıyor ki Allah'ın böyle bir şeyi amaçlamış olabileceğini düşünmüyoruz. Mütercimlerin böyle bir tercümeyi tercih etmiş olmaları; yakın geçmişte yaşanan sürecin ürünü politik tercihlerin etkisinde kalmış olabilecekleri endişesini akla getiriyor.

b-ashab-ı meymene - ashab-ı meşeme: Bu ifadeler tercüme edilmiş sayılmazlar.

c-sağın adamları - solun adamları: Bu ifadeler her ne kadar Türkçe iseler de, Türkçe'deki uğur-uğursuzluk, bahtiyar-bedbaht, mutluluk-mutsuzluk kelimelerinin karşılıkları değildirler. Türkçede bu bağlamda ifadeler yoktur.

d-amel defterleri sağından verilenler-amel defterleri solundan verilenler: Bu şekildeki tercümeler, bizim de işaret ettiğimiz bazı rivayetlere dayanmaktadır. Ancak ilk dönemde böyle bir anlama olmuş ise de rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla pek benimsenmemiştir.

e-sağ ashabı - sol ashabı: Bunlar da tam olarak Türkçe ifadeler olmayıp herhangi bir fayda sağlamaktan uzaktır.

f-meymenetli olanlar - meymenetsiz olanlar: Bu ifadeler, ibarenin karşılığı olabilecek nitelikte olmakla beraber, mütercimin tercihini yansıtan parantez içi ifade, tercümedeki güzelliği gölgelemiştir.

"ashab-ı meymene - ashab-ı meş'eme" deyimlerini en doğru şekilde tercüme eden mütercim gördüğümüz kadarıyla Öztürk'tür. Zira Öztürk'ün tercümesi, ibarenin deyimsel anlamını yansıtacak niteliktedir: "Vâkı'a:8: İşte uğur ve mutluluk yaranı. Nedir uğur ve mutluluk yaranı? Vâkı'a:9: İşte şomluk ve bunalım yaranı. Nedir şomluk ve bunalım yaranı? "

Öneriler:

Vâkı'a 8: Bahtiyar olanlar! Ne kadar da bahtiyardırlar!

Vâkı'a 9: Bedbaht olanlar! Ne kadar da bedbahttırlar!

SECDE:22

أعْرَضَ عَنْهَا

Metin ve Yorum:

(Önceki ayetlerde anlatılan ahiretteki azap ile ilgili gerçeklerin vukuunu) uzak gördüğü için.........

Anlamı şöyledir: Bütün açıklığına, aydınlatıcılığına, doğru yola iletmesine, büyük mutluluk(lar) sağlamasına ve bunların hatırlatılmasına rağmen, Allah'ın benzeri ayetlerinden uzak durmak/yüz çevirmek akıl ve adaletten/muvazaneden /dengeden uzaktır.

Bu arkadaşına şöyle demene benzer: Fırsatı yakaladığın zaman –yüz çevirerek/uzak kalarak – değerlendirmedin. Bunu, (eline geçen fırsatı terk ettiğinden dolayı arkadaşına) söylüyorsun.

Keşşaf III. 522

Zemahşeri'nin, yukarıdaki ibarenin anlamını açık bir şekilde ortaya koyan, fazla söze hacet bırakmayacak nitelikteki yorumunu; Türkçe deyimlerle güçlendirmek yerinde ve yeterli olacaktır:

"yüz çevirmek: birine gösterdiği ilgiyi, yakınlığı kesmek; birine düşman olmak" (111)

"sırt(arka) çevirmek: bir arkadaşına, dostuna, yakınına artık ilgi

---

(111) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.515

göstermemek, önem vermemek, ilgi göstermemek, bir işi sürdürmemek, yapmamak" (112)

"arkasını dönmek/çevirmek: önem vermemek, ilgilenmez olmak" (113)

"kulak ardı etmek/kulak arkasına atmak: dinlememek, dikkat etmemek, önem vermemek" (114)

"Kulak asmamak, kulak tıkamak, aldırış etmemek" gibi deyimler de benzer anlamlarda kullanılır. (115)

Mealler:

-Akdemir: ...yüz çeviren...

-Atay: ...yüz çeviren...

-Ateş: ...yüz çeviren...

-Bilmen: ...yüz çeviren...

-Bulaç: ...yüz çeviren...

-Çantay: ...yüz çeviren...

-Davudoğlu: ...yüz çeviren...

-D.İ.B.: ...yüz çeviren...

-Elmalılı: ...yüz çeviren...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...yüz çeviren...

-Hayrat: ...yüz çeviren...

---

(112) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.438

(113) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.48

(114) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.351

(115) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.351-34

-Koçyiğit: ...yüz çeviren...

-Öztürk: ...yüz çeviren...

-T.D.V.: ...yüz çeviren...

-Yavuz: ...yüz çeviren...

-Yıldırım: ...sırtını dönüp uzaklaşan...

Değerlendirme:

Mütercimlerin "yüz çevirmek" deyiminden esinlenerek tercih ettikleri "yüz çeviren" şeklinde tercüme, ibarenin deyimsel karşılığı olup, amaçlanan anlamı olması gerektiği gibi yansıtmaktadır. Mütercimlerin -biri hariç- tümünün aynı doğruda ittifak etmiş olması her türlü takdirin üstündedir.

Yıldırım'ın "sırtını dönüp uzaklaşan" şeklindeki tercümesi "sırtını çevirip uzaklaşan" formunda karşımıza çıksaydı daha anlamlı olurdu. Çünkü yukarıya da aktardığımız gibi "sırt çevirmek" diye bir deyim vardır ama sırtını dönmek diye bir deyim yoktur. 'Yıldırım'ın çevirisi bu haliyle de ibarenin anlamını yansıtmıyor mu?' sorusuna vereceğimiz cevap şudur: Bu tezin amacı sadece hatalı tercümeleri tesbit etmek değil, daha doğru olduğuna inanılan çeviri örneklerini de –hasbelkader-mütercimlerin ilgilerine sunarak, meallerini gözden geçirmelerine vesile olmak ve daha iyi/doğru tercümelerin meallerde yer almasına katkıda bulunmaktır.

Öneriler:

-...yüz çeviren... (Akdemir vd.)

-...sırt çeviren…

-...arkasını çeviren/dönen…

EN'ÂM:135

اعْمَلُواْ عَلَى مَكَانَتِكُمْ

Metin ve Yorum:

....

Şu anlamda olması muhtemeldir: İmkan ve gücünüzün en son noktasına kadar bulunduğunuz hal üzre istikrarlı/müdavim/kalıcı olun. Ya da üzerinde bulunduğunuz hal ve istikamette istikrarlı olun. Bulunduğu hal üzre kalması emredilen birine; "ale mekanetike ya fülan/ bulunduğun hal üzre istikrarlı ol yani üzerinde bulunduğun şeyde sabit kal, sapma" denir. "İnni amilun" yani ben bulunduğum hal üzere kalmaya devam edeceğim. Anlamı şöyledir; küfrünüz ve bana karşı sergilediğiniz düşmanlığınızda kararlı olun; ben de İslam'da ve size karşı sabır göstermede kararlı olacağım.

Keşşaf II. 74

Burada kafirlere karşı adeta bir meydan okuma söz konusudur. Madem iman edip teslim olmuyorsunuz ve durumunuzdan memnunsunuz öyleyse böyle kalmaya devam edin. Ben de İslam'da kararlı bir şekilde kalmaya devam edeceğim. Bakalım sonunda kim kârlı, kim zararlı çıkacak.

Zemahşeri "i'melü ala mekanetiküm" ibaresinin sabit, kararlı, devamlı, kalıcı gibi anlamları ifade eden bir deyim olduğunu yine başka bir deyimle izah etmektedir: "Ala mekanetike ya fülan/Bulunduğun hal üzerine sabit kal ey falanca!"..

Mealler:

-Akdemir: ...elinizden ne geliyorsa yapın!...

-Atay: ...Durumunuzun gerektirdiğini yapın...

-Ateş: ...gücünüz yettiğince yapacağınızı yapın...

-Bilmen: ...son derece iktidarınız ile yapacağınızı yapın...

-Bulaç: ...bütün yapabileceğinizi yapın...

-Çantay: ...elinizden geleni (komayın) yapın*...

*Küfrünüzde, düşmanlığınızda sebat edin. Ben de İslam'da ve sabr-u mücahedemde sabit kademim. "Haazin"

-Davudoğlu: ...bütün kuvvetinizle yapacağınızı yapın...

-D.İ.B.: ...durumunuzun gerektirdiğini yapın...

-Elmalılı: ...bütün kuvvetinizle yapın yapacağınızı...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...bütün gücünüzle yapacağınızı yapın...

-Hayrat: ...elinizden geleni yapın...

-Koçyiğit: ...elinizden geleni yapın...

-Öztürk: ...yapabileceğinizi yapın...

-T.D.V.: ...elinizden geleni yapın...

-Yavuz: ...bütün kuvvetinizle yapın yapacağınızı...

-Yıldırım: ...var gücünüzle elinizden geleni yapın...

Değerlendirme:

Meallere baktığımızda: "elinizden ne geliyorsa, durumunuzun gerektirdiğini, gücünüz neye yetiyorsa, bütün yapabileceğinizi yapın" v.b. tercümelerle karşılaşıyoruz.

Zemahşeri'nin yorumuna göre ayeti bu şekilde tercüme etmek hatalıdır. Biz de Zemahşeri'nin izinden giderek yukarıdaki tercümeler arasında sadece Çantay'a ait olanının, dipnotu sayesinde doğru kabul edilebileceğini düşünüyoruz.

İbare'nin aşağıdaki tercümeleri, deyimsel yönünün açığa çıkmasını sağlayacağı için daha doğrudur.

Öneriler:

-Bulunduğunuz hal üzere sabit kalın

-Küfrünüz ve bana karşı sergilediğiniz düşmanlığınızda kararlı olun…. vb.

KÂRİ'A :4

كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ

Metin ve Yorum:

(İnsanlar, kıyamet gününde) çoklukları, sağa sola yayılmaları, zayıf ve zelil olmaları; pervanelerin ateşe koşması misali, çağrıldıkları her bir yere koşmaları dolayısıyla, pervanelere benzetilmişlerdir.

Cerir şöyle diyor: Ferezdak ve kavminin ; dağ başında , ayazda kalmış, yolunu şaşırmış, yoksul, sefil insanlar için yakılan ateşin etrafını perveneler gibi sardığını bilmiyordum.

Arapların emsallerindendir : Pervaneden daha zayıf, daha zelil, daha bilmez. Yayılıp serilmesinden/ döşenmesinden dolayı feraş'e olarak isimlendirilmiş(ler)dir. *Keşşaf* IV. 796

Yukarıdaki ibare, kıyamet gününde mezarlarından çıkan insanların; kalabalık bir halde, telaşlı, düzensiz ve amaçsız bir şekilde hareket edeceklerini, sağa sola kaçışacaklarını tasvir ediyor. Aşağıdaki deyimler de bu durumu açıklamaya elverişli niteliktedir.

"karınca yuvası gibi kaynamak: bir yer aşırı hareketli ve kalabalık olmak; telaşlı ve kalabalık halde olmak" (116)

"çil yavrusu gibi dağılmak: herhangi bir sebeple toplu olarak bulunulan

---

(116) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.320

yerden, düzensiz bir şekilde sağa sola kaçışmak" (117)

"darmadağın (olmak): düzensiz, dağınık" (118)

Mealler:

-Akdemir: ...her bir tarafa uçuşan pervaneler gibi...

-Atay: ...ateş etrafında çırpınıp düşen pervaneye dönecekler...

-Ateş: ...yayılmış pervaneler gibi...

-Bilmen: ...çırpınıp dağılacak pervaneler gibi...

-Bulaç: ..."her yana dağılmış" pervaneler gibi...

-Çantay: ...yaygın (ve salgın) pervaneler* gibi...

*Mütekasif dalgalar halinde çekirgeler gibi. Bu, hisaba davet zamanına kadar böylece devam edecektir. "Celaleyn" Çoklukda, horlukda, yayılmakda, ızdırabda "Beyzavi, Medarik"

-Davudoğlu: ...yayılmış pervaneler gibi...

-D.İ.B.: ...ateş etrafında çırpınıp dönen pervaneye dönecekler...

-Elmalılı: ...çırpınıp dökülen pervaneler gibi olacak,...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...darmadağın pervaneler gibi...

-Hayrat: ...çırpınıp yayılan kelebekler gibi...

-Koçyiğit: ...dağılmış pervane gibi...

-Öztürk: ...çırpınarak yayılmış pervaneler gibi...

-T.D.V.: ...ateşin etrafını sarmış pervaneler gibi...

---

(117) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.145

(118) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.155

-Yavuz: ...çırpınıp yayılan kelebekler(pervaneler) gibi...

-Yıldırım: ...uçuşan kelebekler gibi...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimlerin çok büyük bir kısmı ibareyi "uçuşan/çırpınan/yayılan pervaneler gibi" şeklinde tercüme etmiştir. Bizce bu tür ifadeler, kıyametin dehşetengiz ahvalini taşıyacak ve aktaracak nitelikte değildir. Bunların yerine; insanların telaşını, hareketliliğini, düzensiz bir şekilde kaçışmalarını ve bu sebeplerle meydana gelen psikolojik gerilimlerini vurgulayacak ifadeler seçilmeliydi.

İkinci bir husus ise "pervane gibi" ifadesinin başka çağrışımlara da kapı aralayacak nitelikte olmasıdır: Pervane gibi [ifadesi mecazî olarak] bir kimsenin yanından hiç ayrılmayan kimseler için kullanılır. (Birine)pervane olmak büyük bir bağlılıkla yanından ayrılmamak, anlamına gelir. (119)

Dolayısıyla ibarenin tercümesini, sadece kendisini çağrıştıracak ve kıyamet ahvalini yeterince vurgulayacak şekilde yapmak gerekmektedir. "Uçuşan/yayılan kelebekler" ifadesi ise ibaredeki acıklı durumdan ziyade romantik bir ortamı çağrıştıracak türdendir.

Öneriler:

-Darmadağın bir şekilde

-Çil yavrusu gibi dağılacaklardır.   vb.

---

(119) TDK, *Sözlük*, 'pervane' maddesi

RÛM:30

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ

Metin ve Yorum:

Sağa sola sapmadan/yalpalamadan dosdoğru bir şekilde ona(dine) yönel/ona odaklan. Bu ifade dine yönelmeyi, onda kararlı ve sebatkar olmayı, dindarlığı güçlendiren sebepleri önemsemeyi anlatan bir meseldir. Zira her kim bir şeyi önemserse gözünü ondan ayırmaz, bakışlarını ona sabitler/odaklar ona bütün varlığıyla yönelir ve ondan sarf-ı nazar etmez.

Keşşaf III. 484

Bu ibarede Allah Te'alâ, Peygamber (s.a.v.)'e, İslam dininde kararlı olmasını, bütün samimiyet ve benliğiyle kendini bu dine verip; bunun dışındaki din ve inançlara meyletmemesini emrediyor. Bu durum Türkçe'de "karar kılmak" deyimiyle ifade edilir. "Karar kılmak" birçok şeyden birini tercih etmektir. (120)

"Yani bütün varlığınla teslim ol"; 'Yüz' terimi genelde, bir kişinin 'bütün varlığı' anlamında mecaz olarak kullanılmaktadır." (121)

Mealler:

-Akdemir: ...Sen yüzünü ... kararlı bir biçimde dine ... yönelt...

-Atay: ...Hakka yönelerek kendini ... dine ver...

-Ateş: ...Sen yüzünü ... doğruca dine çevir...

---

(120) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.318

(121) Esed, *a.g.e.*, c.2 , s.826, 26.not

-Bilmen: ...Artık yüzünü çevirerek dine ... tut...

-Bulaç: ...Öleyse sen yüzünü ... dine ... çevir...

-Çantay: ...Hakka yönelerek kendini ... dine ver...

-Davudoğlu: ...O halde yüzünü ... dine ... ver...

-D.İ.B.: ...Hakka yönelerek kendini ... dine ver...

-Elmalılı: ...O halde yüzünü dine ... tut...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Sen yüzünü ... dine ... çevir...

-Hayrat: ...öyleyse hakka yönelmiş olarak yüzünü (hak) dine doğrult...

-Koçyiğit: ...Dosdoğru olarak yüzünü dine ... çevir...

-Öztürk: ...O halde sen yüzünü, ... dine ... çevir...

-T.D.V.: ...sen yüzünü ... dine ... çevir...

-Yavuz: ...O halde(ey Resulüm),...kendini dine doğrult.(başka bir şeye iltifat etme)...

-Yıldırım: ...O halde sen, batıl dinlerden uzaklaşarak yüzünü ve özünü, hak din olan islama yönelt...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimlerin geneli “vech/yüz kelimesinin literal anlamından vazgeçmeyerek, bunu tercümelerine yansıtmak konusunda büyük gayret göstermiştir. Yukarıda belirtildiği gibi burada amaç yüz değil, topyekün kendini Allah’a vermek ve bu konuda samimi ve kararlı olmaktır.

Her ne kadar “yüz/vech” kelimesini zikreden mütercimlerin tercümeleri de anlaşılacak nitelikteyse de bizce doğru olan mecazi anlamına dikkat ederek tercüme etmektir.

Bu bağlamda Atay, Yavuz, Yıldırım’ın tercümelerinin –ibarenin mecaz anlamını okuyucuya taşımış olmaları hasebiyle- daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

Öneriler:

-Kendini bütün varlığınla dine ver.

-Kendini içten ve kararlı bir şekilde dine ver. vb.

KIYÂME:29

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاق

Metin ve Yorum:

Bacağı bacağına dolandı. Ölüm tedirginliği/korkusu esnasında bacakları birbirine dolandı. Katade'ye göre şu anlama gelir: Daha önce (kişi ayakları üzerinde) cevval/atik/dinç iken (şimdi artık) ayakları ölmüş ve onu taşıyamıyor. Dünyadan ayrılmanın ve ahiretle yüzyüze gelmenin sıkıntısını vurgulamak için" sak" kelimesinin - ki şiddeti sembolize eden bir meseldir- kullanıldığı söylenir.

....

Keşşaf IV. 664

Yukarıdaki ibare, deyim yerindeyse "ölümle burun buruna gelen" insanların kapıldıkları heyecan, telaş, sıkıntı ve çaresizliği dile getirmektedir.

Bu durumu oldukça güzel bir şekilde tasvir eden deyimler bulunmaktadır:

"iki ayağı bir papuca girmek: zor duruma düşmek, telaşa kapılmak" (122)

"eli ayağı dolaşmak: heyecandan, korkudan, telaştan, ne yapacağını şaşırmak, karışık iş yapmak" (123)

"eteği ayağına dolaşmak: heyecan, ivecenlik, korku ve telaştan yapacağı

---

(122) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.284

(123) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.203

işi şaşırmak, yürüyüşü bozulmak " (124)

"eteği/etekleri tutuşmak: çaresiz kalmak,tehlikeye düşmek, telaş etmek, heyacana kapılmak" (125)

"paçaları tutuşmak: aşırı telaş ve heyecana kapılmak" (126)

Mealler:

-Akdemir: ...ölüm sancıları içinde kıvrandığında...

-Atay: ...Bacaklar birbirine dolaşır...

-Ateş: ...ve bacak bacağa dolaşır...

-Bilmen: ...ve bacak ta bacağa dolaşmış olacaktır...

-Bulaç: ...(ölüm korkusundan) ayaklarda birbirine (ayak ayağa) dolaştığında...

-Çantay: ...bacak ta bacağa dolaştı mı?*

*Kımıldamayacak bir hale geldiği, yahut dünyadan ayrılış derdi ile ahirete yöneliş elemi birbiri ile çarpıştığı zaman "Beyzavi, Celaleyn, Medarik"

-Davudoğlu: ...Bacak bacağa dolaşır...

-D.İ.B.: ...Bacaklar birbirine dolaşır...

-Elmalılı: ...ve dolaşır el ayak, bacağa bacak...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Bacaklar birbirine dolaşacak...

-Hayrat: ... ve bacak bacağa dolaşır...

---

(124) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.213

(125) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.214

(126) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.403

-Koçyiğit: ...bacak, bacağa dolaşır...

-Öztürk: ...dolaşmıştır el- ayak/kol-bacak...

-T.D.V.: ... ve bacak bacağa dolaşır...

-Yavuz: ...(ölümün şiddetinden de) bacak bacağa dolanmıştır...

-Yıldırım: ...ve bacağı bacağına dolaşır, ölüm acısıyla kıvranır...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümeler, çoğunlukla "sak" kelimesinin lafzi anlamından hareketle varılan sonuçlardır.

Elmalı ve Öztürk'ün tercümeleri, deyimsel anlamın öne çıktığı ve doğal olarak daha anlaşılır hale geldiği ifadelerdir.

Akdemir'in tercümesi de dünyadan ayrılıp ahiret ile karşı karşıya kalmanın verdiği sıkıntıyı anlaşılır bir şekilde ifade etmektedir.

Diğer tercümeler ise daha önce de değindiğimiz gibi lafza bağlı kalma endişesinin ön plana çıktığı - dolayısıyla - geliştirilmesi gereken tercümelerdir. Yukarıdaki ibareyi Türkçe'deki deyimlerden de yararlanarak güzel bir şekilde tercüme edebiliriz:

Öneriler:

-Eli ayağı dolaşır.

-Eteği ayağına dolaşır.

-Paçaları tutuşur. vb.

BÜRÛC:20

وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ

Metin ve Yorum:

“El ihatetu bihim min veraihim“(ifadesi bir) meseldir. Çünkü hiçbiri Allah’tan kurtulamaz.Etrafına çepeçevre duvar örülen birinin kendini kurtaramaması gibi...

Keşşaf IV. 734

Yukarıdaki ayet, yalanlayıp durmakla uğraşan inkarcıların, kendilerini Allah’tan kurtaramayacağını; Allah’ın onları güç ve kudretiyle kuşattığını, onlara egemen olduğunu mesel yoluyla anlatmaktadır. Türkçe’de söz konusu durumu anlatan birçok deyime rastlamak mümkündür:

“ablukaya almak/abluka etmek: bir yerin (veya şeyin) dışarıyla ilişiğini kesmek; bir yeri kuşatıp çevreyle ilişkisini kesmek” (127)

“etrafını almak: ortaya almak; kuşatmak, çevresinde toplanmak” (128)

“avucunun içine almak/avucunun içinde tutmak: birisini buyruğu altına almak; her istediğini yaptırır duruma getirmek; etkisiz bırakmak; birini tamamıyla etkisi ve baskısı altına almak” (129)

“elde tutmak: sahibi olsun olmasın, bir şeyi saklamak ya da o şeye hakim olmak” (130)

---

(127) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.1

(128) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.215

(129) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.56

(130) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.200

Mealler:

-Akdemir: ...Allah kendilerini arkalarından kuşattığı halde...

-Atay: ...Allah onları arkalarından kuşatmıştır...

-Ateş: ...Allah ise onları arkalarından kuşatmıştır...

-Bilmen: ...Halbuki Allah, arkalarından kuşatıcıdır...

-Bulaç: ...Allah ise, onları arkalarından sarıp kuşatmıştır...

-Çantay: ...Halbuki Allah, arkalarından (onları) kuşatıcıdır*...

*" Onun elinden kurtaracak yokdur." "Celaleyn" Allah-ü teala onların bütün hallerini bilen, onları kahr ve tenkile kaadir olandır "Medarik"

-Davudoğlu: ... Halbuki Allah onları, arkalarından kuşatıcıdır...

-D.İ.B.: ...Oysa Allah onları ardlarından çevirmiştir...

-Elmalılı: ...Halbuki Allah arkalarından kuşatmış!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Halbuki Allah onları, arkalarından kuşatandır...

-Hayrat: ...Halbuki Allah, onları arkalarından kuşatıcıdır(Geriye dönüşleri yoktur.)...

-Koçyiğit: ...Allah ise onları arkadan çepeçevre kuşatmıştır...

-Öztürk: ...Allah ise onları arkalarından kuşatmış bulunuyor...

-T.D.V.: ...Allah onları arkalarından kuşatmıştır...

-Yavuz: ...Halbuki, Allah(kendilerini, ilim ve kudreti ile) arkalarından kuşatmıştır...

-Yıldırım: ...Zira Allah, ilim ve kudretiyle onları, arkalarından kuşatmıştır...

Değerlendirme:

Mütercimlerin tümü "arkalarından kuşatmak" ifadesine yer vermişlerdir."Min veraihim" ibaresinin lafzi anlamına bağlı kalındığı için böyle bir tercihte bulunulmuştur.Oysa burada söz konusu olan "arkadan kuşatılmak" değil; Zemahşeri'nin de belirttiği gibi "çepeçevre dört bir taraftan kuşatılmak" tır.Esed' in yorumu da Zemahşerininkini perçinleyecek niteliktedir: "lafzen, arkalarından; pek yakın olduğu halde farkında olunmayan bir şeyin başa gelmesini gösteren deyimsel bir ifade" (131)

Öneriler:

-Allah onları her taraftan kuşatmıştır.

-Allah onları dört bir taraftan kuşatmıştır. vb.

---

(131) Esed, *a.g.e.,* c.3, s.1215, 10. Dipnot

NAHL:120

أُمَّةً

Metin ve Yorum:

Bu konuda iki görüş vardır:

1. Bütün iyi sıfatları kendisinde toplamasındaki mükemmeliyeti sebebiyle

tek başına ümmetlerden bir ümmet idi.

Ebu Nuvas'ın Harun Reşid için yazdığı şu sözünde olduğu gibi:

Allah için, alemin sıfatlarını bir kişide toplamak zor değildir.

Mücahid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:Sadece kendisi mü'min diğer insanlar ise kafirdi.

2. Me'mum anlamına gelen ümmet olması : Yani insanlar ondan hayr/iyilik alabilmek için ona tabi olurlar.

...

Dinde imam idi .Çünkü imamlar hayr/iyilik öğretmenleridirler.

Keşşaf II. 599-600

"Ümmet" terimiyle ilgili olarak alimlerin görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a-İmam/önder

b-İyi hasletlerin kendisinde somutlaştığı kişi

c-Seçkin/güzide/örnek

d-Yol gösterici/işaret taşı

e-İnsanlara hayrı öğreten kişi (132)

Türkçe'de; başlıca, belli başlı kişiler işler için "önde gelen" ,önemli durumda olanlar içinse "önde gelmek" deyimleri kullanılır. (133)

Mealler:

-Akdemir: ...bir önderdi...

-Atay: ...bir önderdi...

-Ateş: ...bir ümmet(her iyliği kendinde toplayan bir önder) idi...

-Bilmen: ...başlıca bir ümmet idi...

-Bulaç: ...(tek başına) bir ümmetti...

-Çantay: ...(başlı başına) bir ümmetti...

-Davudoğlu: ...bir ümmetti (önderdi)...

-D.İ.B.: ...bir önderdi...

-Elmalılı: ... başlı başına bir ümmet idi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...başlı başına bir ümmetti...

-Hayrat: ...(başlıca) bir ümmet (her hususta kendisine tabi olunan bir rehber) idi...

-Koçyiğit: ...bir ümmetti...

-Öztürk: ...başlı başına bir ümmet idi...

-T.D.V.: ...bir önder idi...

-Yavuz: ...bir imamdı(önderdi)...

---

(132) Bilgin, *a.g.e.*,s.24

(133) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.398

-Yıldırım: ...tek başına bir ümmet, bütün hayırlı halleri kendinde toplayan bir önder idi...

Değerlendirme:

Bilmen, Bulaç, Çantay, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, Koçyiğit ve Öztürk, "ümmet" kelimesini ; anlaşıldığı kadarıyla "cemaat, topluluk, kavim" vb. şekilde algılamışlar ve doğal olarak bunun herkes tarafından böyle anlaşılacağı kanısıyla farklı bir anlamı veya anlamları olabileceği ihtimaline iltifat etmeyerek olduğu gibi yazmakla yetinmişler. Kelimenin bu şekilde anlaşılmasını sağlayacak sebepler yok değil. Nitekim Zemahşeri'nin rivayet ettiği görüşlerden biri de bu yöndedir. Ancak yukarda sıraladığımız görüşlerin tümü dikkatle incelenecek olursa "ümmet" kelimesinin en azından bu ayette böyle bir anlama gelebilme ihtimalinin zayıf olduğu ve alimlerin de zaten buna pek de itibar etmedikleri görülecektir.

Akdemir, Atay, Ateş, Davudoğlu, D.İ.B., Hayrat, T.D.B., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri ise; gerek "ümmet" kelimesinin mecazi anlamının doğrudan tercümeye yansıtılmış olması, gerekse bunun parantez açılarak açıklanmış olması nedeniyle tercihlerimize uygun gayet açık ve doğru tercümelerdir. Özellikle Yavuz'un tercümesi bizce daha da güzeldir.

Öneriler:

-Bir imamdı(önderdi) (Yavuz)

-Bir önderdi. (Akdemir vd.)

-Başlı başına bir örnekti. vb.

KÂRİ'A :

فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ

Metin ve Yorum:

(Ümmûhu haviyeh), Arapların;birine, helak olması temennisinde bulunurken söyledikleri hevet ummuhu (Anası ağlayasıca,kahrolasıca, Allah canını alasıca) şeklindeki sözlerinden alınmıştır. Çünkü herhangi bir kişi helak olursa, üzüntü ve ağlamaktan annesi de helak olur.

Şair şöyle der:

Ne dehşetengiz bir sabahtı kardeşinin ölümünden dolayı helak olduğunda (hevet ummuhu)

Döndüğünde gecenin neler getireceği ise belli değil.

Adeta şöyle deniyor:tartısı hafif gelen kişi ise helak olmuştur.

...

Keşşaf IV. 796-797

Devamında Zemahşeri konuyla ilgili diğer görüşleri sıralıyor.

Tartısı hafif gelenin, yani günahı sevabından çok olanın, varacağı yerin cehennem olacağı gerçeğinin deyimsel ifadesi olan yukarıdaki ibare, aynı zamanda, Zemahşeri'nin de işaret ettiği gibi sözü edilen kişi için dilenen bir temennidir. Ve bu temenni sadece tartısı hafif gelen kişiyi değil çevresini de –

örneğin annesini- etkileyecek boyuttadır. Aşağıdaki deyimler de bu konuyla ilgilidir:

“Canı cehenneme: İstemiyorum, gözüm görmesin, gitsin gidebildiğince, ne kadar kötü duruma düşerse düşsün umurumda değil.” (134)

“Cehenneme kadar yolu var: Cehenneme gitsin, defolsun; nereye giderse gitsin, korkum yok.” (135)

“anasını ağlatmak: acı çektirmek; çok fazla üzüntü vermek ve eziyet çektirmek; çok sıkıntı ve ızdırap vermek zorluk çektirmek” (136)

“burnundan (fitil fitil) gelmek: elde ettiği güzel şey sonradan gelen üzüntüler üzerine kendisine zehir olmak” (137)

Mealler:

-Akdemir: ...onun anası haviye olacaktır...

-Atay: ...onun yeri bir çukurdur...

-Ateş: ...onun anası (bağrına atılacağı) haviye (uçurum) dur...

-Bilmen: ...Artık onun anası-sığınacağı yer- haviyedir...

-Bulaç: ...Artık onunda anası (son durağı) “haviye” dir.(uçurum)...

-Çantay: ...artık onun anası “Haviye*” (uçurum)dur...

*Cehennemin isimlerinden “Beyzavi”

---

(134) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.124

(135) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.130

(136) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.42

(137) T.D.K., *a.g.e.*, burun mad.

-Davudoğlu: ...Artık onun anası haviyedir...

-D.İ.B.: ...onların yeri bir çukurdur...

-Elmalılı: ...onların anası haviye'dir*...

*Onun anası haviyedir: a-Varacağı yeri yatağı, kucağına sığınacağı ana vatanı haviyedir! Barınacak yeri kalmayacak, artık haviye denilen cehennem uçurumunun kucağına atılacaktır.

b- O öyle bir düşecektir ki anası ağlayıp yıkılacaktır.c- Onun beyninin kökü haviye olacak, tepetaklak cehennemin dibine atılacak, öyle kaynayacaktır.

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Artık onun anası(varacağı yer), Haviyedir*...

*Haviye: Uçurum demek olup cehennemin isimlerindendir.

-Hayrat: ...Artık onun anası(sığınacağı yer), Haviye'dir...

-Koçyiğit: ...onun anası bir uçurumdur...

-Öztürk: ...Anası, Haviyedir...

-T.D.V.: ...anası(yeri,yurdu) Haviye'dir...

-Yavuz: ...artık onun yeri haviye'dir...

-Yıldırım: ...onun barınağı da Haviye olur...

Değerlendirme:

Çantay, Elmalılı ve Eryarsoy-Ağırakça, parantez içi ifadeler ve dip notlarla ibarenin ne anlama geldiğini açıklamış ve okuyucunun anlıyabileceği bir netliğe kavuşturmuşlardır. Diğer mütercimler ise "onun anası/yeri/barınacağı yer haviyedir/çukurdur" şeklinde tercüme etmeye çalışmışlardır. Bizce bu tür tercümelerin anlaşılması zordur. Örneğin; "onun anası haviyedir" gibi bir ifadeyi

anlamak için üst düzeyde kültürlü olmak yetmez, aynı zamanda üst düzeyde Arapça bilmek gerekir. Deyimler, anlaşılması zor veya uzun cümlelerle anlatılabilecek şeyleri; kolay kısa ve anlaşılabilir ifadelerle özlü bir şekilde anlatan dil unsurlarıdır. İşte bu amaçladır ki Allah insanların yararına olmak üzere sık sık deyimlerle onlara hitap etmiştir. Kolaylık olsun diye tercih edilen deyimsel ifadelerin çevirileri ne yazık ki çoğu zaman içinden çıkılması zor anlatma ve anlama problemlerine dönüşmektedir. Oysa yukarıdaki deyimsel Kur'an ibaresini Türkçe konuşan insanlar için de anlaşılması son derece kolay ve zevkle okunabilecek ifadelere dönüştürebiliriz.

Öneriler:

-Tartısı hafif gelenin cehenneme kadar yolu var!

-Tartısı hafif gelenin (dünyada yaptıkları) burnundan fitil fitil gelecektir.

-Tartısı hafif gelenin (cezası) anasını ağlatmaktır. vb.

İNŞİRÂH:3

أنقَضَ ظَهْرَكَ

Metin ve Yorum:

"Enkede zehrehu" (ibaresi),kemiklerinin çatırdamasına yol açtı demektir.Nekiyd ağırlık sebebiyle kemiklerin ayrılmasına ve çıkardığı sese denir.

Zemahşeri bu mesel'in Resulullah için kullanılmış olabileceği yerleri şöylece sıralıyor:

1-Ona ağır gelen , onu üzen nûbuvvet öncesinde (yapmış olabileceği)aşırılıklar

2-Ya da (nûbuvvet öncesi)ahkâm-ı şeriyye'den haberdar olmaması

3-İslam için helak olmayı göze almış /kabullenmiş olması

4-Kavminin inatçılığı ve bu inatçılığın onu hasrete/üzüntüye sevketmesi

Yani bütün bu durumlar Resulullah'ın belini çatırdatmıştı/bükmüştü/kırmıştı/çökertmişti.

Keşşaf IV. 775

Yukarıdaki ibare, Rasulullah'ın yaşadığı üzüntü, sıkıntı, çaresizlik vb. durumları ifade etmektedir.İnsanların karşılaştığı bu tür durumlar Türkçe'de ise aşağıdaki deyimlerle ifade edilir:

"belini bükmek: büyük sıkıntı vermek, çok üzmek, etkisiz duruma getirmek; çaresizlik içinde bırakmak; bir şeyi yapamaz duruma getirmek; hakkından gelmek" (138)

"belini çökertmek: çok yormak, yıpratmak" (139)

"belini kırmak: birini bir şey yapamaz duruma getirmek; iyice hırpalamak; bir işin en güç, en önemli kısmını yapmak" (140)

Mealler:

-Akdemir: ...Belini büken...

-Atay: ...Belini büken...

-Ateş: ...Sırtını çatırdatmıştı...

-Bilmen: ...sırtına pek ağırlık vermişti...

-Bulaç: ...senin belini bükmüştü...

-Çantay: ...senin sırtına ağır gelmiş, (kemiklerini gıcırdatmış) dı...

-Davudoğlu: ...senin belini bükmüştü...

-D.İ.B.: ...Belini büken...

-Elmalılı: ...zâr etmişti bütün zahrını...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...ve sırtına çok ağır gelen...

-Hayrat: ...ve sırtına çok ağır gelen...

-Koçyiğit: ...Sırtına ağır gelen...

---

(138) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.87

(139) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.87

(140) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.87

-Öztürk: ...Belini çatırdatmıştı senin...

-T.D.V.: ...Belini büken yükünü...

-Yavuz: ...sırtını çatırdatıp bükmüştü...

-Yıldırım: ...senin belini çatırdatan...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Bulaç, Davudoğlu, D.İ.B., ve T.D.V. ibareyi "belini bükmek" deyimiyle, doğru ve anlaşılacak bir tercümeyle açıklamışlar.

Diğerleri ise "sırtını çatırdatmak, sırtına ağırlık vermek, belini çatırdatmak" gibi ifadelerle açıklamaya çalışmışlar ki bizce seçilen ifadeler tercüme için uygun değildir. Bu tür ifadeler, ibarenin literal anlamının öne çıktığı, deyime benzeyen ama aslında böyle bir özelliği olmayan, dolayısıyla tercih edilmelerini gerektiren bir durumda bulunmayan ifadelerdir.

Elmalı'nın "zâr etmişti bütün zahrını" şeklinde tercümesi ise, görüldüğü gibi bu haliyle anlaşılması fevkalade zor bir tercümedir.

Öneriler:

-Belini büken

-Belini çökerten vb.

TÛR:48-HÛD:37-MÜ'MİNÛN:27-KAMER:14

فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

Metin ve Yorum:

Meseldir. Seni görüyor ve gözetiyoruz (anlamına gelir).

Keşşaf IV. 417

Zemahşeri'nin mesel olduğunu belirttiği bu ibarede, Allah (cc.) Hz. Muhammed'e; sen bizim korumamız, gözetimimiz altındasın diyerek metin olmasını istiyor. Yukarıdaki ibare, birini korumak, gözetmek, sahip çıkmak, maddi manevi zarar görmesin diye özen göstermek gibi anlamlara gelmektedir ki aşağıdaki deyimler de bu konularla ilgilidir:

"göz kulak olmak: korunması gereken kimseyi veya şeyi görüp gözetmek; görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak" (141)

"gözü gibi bakmak/sakınmak: bir zarar gelmesin diye özenle bakıp korumak" (142)

"gözünün bebeği gibi bakmak: ihtimamla bakmak, özenle korumak, beslemek" (143)

"himayesine almak: korumak" (144)

---

(141) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.811

(142) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.249

(143) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.252

(144) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.273

Mealler:

-Akdemir:....sen gözlerimizin önündesin...

-Atay:.....sen bizim gözetlememiz altındasın..

-Ateş:..... sen gözlerimizin önündesin (seni gözetliyoruz, koruyoruz)...

-Bilmen:....çünkü sen muhakkak bizim nazar-ı hıfz ve himayamizdesin.

-Bulaç: ...Çünkü gerçekten sen gözlerimizin önündesin...

-Çantay: ...Çünkü muhakkak sen bizim gözlerimiz(önün)desin*...

*Yani himayemiz, nezaretimiz altındasın "Beyzavi, Celaleyn"

-Davudoğlu: ...Çünkü sen bizim nezaretimizdesin...

-D.İ.B.: ...Doğrusu sen, Bizim nezaretimiz altındasın...

-Elmalılı: ...Çünkü sen bizim nezaretimiz altındasın...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın...

-Hayrat: ...Çünkü sen gözlerimizin önündesin(muhafazamız altındasın)...

-Koçyiğit: ...Zira sen bizim gözümüzün önündesin...

-Öztürk: ...sen bizim gözlerimizin önündesin...

-T.D.V.: ...Çünkü sen gözlerimizin önündesin...

-Yavuz: ...Çünkü sen, bizim muhafazamız altındasın...

-Yıldırım: ...Çünkü sen bizim himayemiz altındasın...

Değerlendirme:

Akdemir, Bulaç, Koçyiğit, Öztürk ve T.D.V. ibareyi "sen gözlerimizin önündesin" ifadesiyle tercüme etmişlerdir. Mütercimlerin tercih ettiği bu ifadeyi analiz edersek isabet edip etmediklerini daha iyi öğrenmiş olacağız. "Gözlerimizin

önündesin" ifadesinin kaynaklanmış olabileceği deyimler şunlardır: " 'Göz önünde': görme ve bakma anlamındadır. 'Göz önü': Görülebilen, yakın yer demektir. 'Göz önünde tutmak(veya bulundurmak)': herhangi bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını hesaba katmak, dikkate almak anlamındadır. 'Gözünün önünde olmak': Sürekli denetim altında olmak, hiç unutmamak, olduğu gibi hatırlamak gibi anlamlara gelir." (145) Görüldüğü gibi, mütercimlerin tercümesine kaynak olabilecek hiçbir deyim, orijinal ibaredeki, "koruma, gözetme" anlamlarını taşımamaktadır. Mütercimlerin sözü edilen ifadesini, kaynaklarından soyutlayarak kendi başına bir cümle olarak ele alırsak yine alegorik çağrışımı olmayan, somut bir göz önünde olma durumuyla karşı karşıya kalacağız. Netice itibariyle böyle bir tercümenin, ibarenin deyimsel karşılığı olamayacağını belirtmek durumundayız.

Atay'ın "sen bizim gözetlememiz altındasın" şeklindeki tercümesi de ibarenin doğru bir karşılığı değildir. Çünkü "gözetleme/gözetlemek" kelimesi, birini veya bir şeyi gizlice gözlemek, uzaktan takip etmek, tarassut anlamlarına gelir. Oysa ibarede söz konusu olan; "korumak , muhafaza etmek, dikkat göstermek, himaye etmek, önem vermek gibi anlamlarıyla öne çıkan 'gözetmek' kelimesidir" (146) Bu bilgilere göre, Ateş'in "sen gözlerimizin önündesin" şeklindeki tercümesini açıklamak için parantez içine aldığı "gözetliyoruz" kelimesi yanlış; "koruyoruz" kelimesi ise doğru bir tercihtir. Aynı ifadeyi açıklamak için tercih edilen kelimelerden birinin doğru diğerinin yanlış olması düşündürücüdür.

---

(145) T.D.K.,*a.g.e.*, Göz maddesi

(146) Doğan., *a.g.e.*, göz mad.

Bilmen, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, Hayrat, Yavuz ve Yıldırım ise, deyimsel gerçekliği ya doğrudan tercümelerine yansıtarak ya da yorumlayarak ibareyi doğru bir şekilde tercüme etmişlerdir.

Öneriler:

-Sen bizim gözetimimizdesin/biz seni gözetiyoruz.

-Sen bizim korumamız altındasın/biz seni koruyoruz.

-Biz sana göz kulak oluyoruz. vb.

SEBE’:52

وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ

Metin ve Yorum:

“Tenavüş ve tenavül” eşanlamlıdır. Ancak tenavüş yakın bir şeyi kolayca elde etmek anlamındadır.

“Naşehu –yenuşuhu ve tenaveşel kavmu” : Topluluk kolayca kazandı , elde etti....

“Tenaveşu fil harbi” : Bazıları diğerlerini kolayca yakaladı. Bu ifade onların gerçekleşmeyecek isteklerini anlatan bir meseldir. İstekleri; dünyadayken iman eden mü’minlerin imanları kendilerine nasıl fayda sağlayacaksa, aynı şekilde bu dar vakitteki (ahiretteki) imanlarının kendilerine fayda sağlaması doğrultusundadır. Bu durumları, hiçbir gayret göstermeyen birinin çalışıp çabalayan biri gibi hedefe kolayca, yorulmadan ulaşmak istemesine benzetilmiştir.

Keşşaf III. 602

Dünyadayken iman etmeyerek fırsatı kaçıranlara, Ahirette iman etmenin hiçbir yarar sağlamayacağı; asıl iman etmeleri gereken mekanın ahiret değil dünya olduğu anlatılmaktadır. Dolayısı ile ahirette iman edip, henüz dünyadayken tam vaktinde iman etmiş olan müminler gibi muamele görmek istemeleri bir işe yaramayacaktır. Geçen geçti, yapılacak bir şey yok. Eldeki imkanların, fırsatların gereği gibi değerlendirilmediğinin anlatıldığı bu ibareyi çok iyi açıklayabilecek Türkçe deyimler vardır:

“iş işten geçmek: geç kalındığı zaman hareket edilmediği için artık o işi yapma imkanı ortadan kalkmış olmak; yapılan bir yanlış hareket veya davranıştan dönmemek” (147)

“elden kaçırmak: elde edebileceği bir şeyi yitirmek, ondan yararlananamak” (148)

“fırsatı kaçırmak: çıkan fırsatı iyi değerlendirememek” (149)

“Atı alan Üsküdar’ı geçti: Fırsat elden gitti; yapılacak bir şey kalmadı.” (150)

Mealler:

-Akdemir: ...nasıl olur da [kurtuluşa] ulaşmayı [ümid] edebilirler ki?...

-Atay: ...imanı nasıl elde edebilirler...

-Ateş: ...(ta dünyadan imanı) nasıl alabilsinler? (İnanmak artık dünyada kalmıştır. Burası inanma yeri değildir. Çünkü herşey gözlerinin önündedir. Görülene inanılmaz. Dünya da artık pek gerilerde kalmıştır. Oraya uzanıp imanı almaları mümkün mü?)...

-Bilmen: ...onlara uzak bir yerden el sunmak nerede?...

-Bulaç: ...(ahiretten imana) el uzatmak nerede...

-Çantay: ...onlar için......(tevbeye) el sunmak nerede?...

-Davudoğlu: ...onlar için...el uzatmak nerede? (orası ahirettir, imanın yeri ise dünya idi.)...

---

(147) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.295

(148) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.201

(149) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.222)

(150) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.54

-D.İ.B.: ...imana nasıl kolayca ulaşırlar...

-Elmalılı: ...uzak yerden el sunmak nerede...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...(imana) el atmaları ne mümkün!...

-Hayrat: ...(....imanı) elde etmek, onlar için nasıl (mümkün) olur?...

-Koçyiğit: ...imanı kolayca almak onlar için nasıl mümkün olabilir?...

-Öztürk: ...nasıl mümkün olur onlar için imana ulaşmak...

-T.D.V.: ...(dünya hayatı gelip geçtikten sonra) imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?...

-Yavuz: ...(ahiretten) tevbe etmek nerede?...

-Yıldırım: ...ta dünyadan imanı nasıl alabilsinler.?*...

*Maksat şudur: Dönüş ve tövbeleri Dünya'da kabul edilirdi. Halbuki dünya hayatı çoktan geçmiş durumda. Dünya, şimdi ahiretten o kadar uzak ki!...

Değerlendirme:

İbarenin deyimsel anlamını, birebir yansıtan bir tercüme olmamakla beraber; bazı mütercimlerin ibareyi anlamına uygun tercüme ettiğini söyleyebiliriz. Akdemir, Ateş, Hayrat, T.D.V., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri, gerek parantez içi ifadelerle gerekse dipnotlarla anlaşılabilecek bir düzeye ulaşmıştır.

Bunlar dışında kalan diğer tercümeler ise Atay, D.İ.B., ve Öztürk'ünki nisbeten anlamlı ifadelerdir.

"el sunmak", "el uzatmak", "el atmak", "imanı almak" gibi ifadelerin yer aldığı tercümelerin ise anlamayı olabildiğince zorlaştırdığını söyleyebiliriz.

Zemahşeri'nin yorumu ışığında, yukarıdaki çevirileri tekrar incelediğimizde; hiçbirinin ibarenin anlamını tamı tamına karşılamadığını göreceğiz. Bizce aşağıdaki çeviriler ibarenin anlaşılması açısından daha önemli bir yere sahiptir:

Öneriler:

-İş işten geçtikten sonra iman etmek ne mümkün?

-(Dünya'da sıcağı sıcağına iman etmek varken) fırsatı kaçıranların (ahirette) iman edebilmeleri ne mümkün? vb.

MERYEM:4

إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي

Metin ve Yorum:

“Azm” (kemik,iskelet), kelimesinin anılmasının sebebi, bedenin direği olması, onu kıvamında/dik tutması ve yapısının asıl öğesi olmasıdır. Kemiğin/iskeletin zayıflaması, bedenin çöküntüye uğraması ve gücünün gittikçe dağılıp dökülmesine sebep olur. Çünkü iskelet vücudun en sert ve dayanıklı öğesidir. Eğer (vücudun en sert ve dayanıklı öğesi olan) iskelet zayıflarsa onun dışında kalanların durumu daha kötü olur. Burada kelimenin tekil (azm) şekliyle kullanılmasının sebebi, cins isim anlamına işaret etmesidir. Bundan amaç; bedenin direği, kıvamı ve cesedi oluşturan unsurların en sağlamına zayıflık isabet ettiğni belirtmektir. Eğer çoğul kullanılsaydı akla istenmeyen başka anlamlar da gelebilirdi: vücuttaki bazı kemiklere zayıflık isabet etmişken diğer bazılarına isabet etmediği gibi...

Ama istisnasız bütün kemiklere zayıflık isabet ettiği için tümünü kapsayacak kelime tekil cins isim “azm”dır.

Keşşaf III. 6

Gerek ibarenin bağlamı ve gerekse Hz. Zekeriyya’nın durumu, bu ibarenin yaşlılığı çağrıştırdığını ortaya koyuyor. Zemahşeri ve başka alimlerin yorumları da yukarıdaki ibarenin yaşlılığa işaret ettiğini pekiştiriyor. Nihayetinde burada Hz. Zekeriyya’nın yaşlanmışlığı, bedenin güçsüz düşmesi, kuvvetini

yitirmesi gibi durumlar sembolik ifadelerle anlatılmıştır. Türkçede bu tür durumları tasvir eden güzel deyimler var:

"gücü yetmez olmak: bir işi halledecek iktidar ve kuvvete sahip olmamak; gücü yitirmek: kuvvet ve takati kalmamak" (151)

"kuvvetten düşmek: gücü azalmak" (152)

"elden ayaktan düşmek/kesilmek/kalmak: ihtiyarlamak, güçsüzleşmek, yürüyemez olmak, çalışamaz hale gelmek (153) ; yaşlılık ve hastalık dolayısıyla iş yapamaz, yürüyemez hale gelmek (154) "

İncelemeye aldığımız Kur'an meallerinin tümünde bu deyimin lafzi anlamıyla tercüme edildiğini görüyoruz.

Mealler:

-Akdemir: ...kemiklerim zayıfladı...

-Atay: ...kemiklerim zayıfladı...

-Ateş: ...bende kemik gevşedi...

-Bilmen: ...Muhakkak benim kemiklerim zayıflaştı...

-Bulaç: ...şüphesiz benim kemiklerim gevşedi...

-Çantay: ...Benim kemiğim yıprandı…

---

(151) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s. 253-254

(152) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.356

(153) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.200

(154) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.750"

-Davudoğlu: ...benim kemiğim gevşedi...

-D.İ.B.: ...Gerçekten kemiklerim zayıfladı...

-Elmalılı: ...kemik gevşedi benden…

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gerçekten kemiklerim zayıflayıp gevşedi...

-Hayrat: ...kemik(lerim) benden gevşedi(zayıfladı)…

-Koçyiğit: ...kemiklerim iyice zayıfladı...

-Öztürk: ...kemik gevşedi bende...

-T.D.V.: ...kemiklerim zayıfladı...

-Yavuz: ...benim kemiğim zayıflayıp gevşedi...

-Yıldırım: ...iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi...

Değerlendirme:

Gördüğümüz kadarıyla Yıldırım hariç, hiçbir mütercim ibarenin mecazi yönünü açığa çıkarmış değil. Mütercimler ibareyi lafızlarına bağlı kalarak tercüme etmeye çalışmışlar. Oysa daha önce de belirtildiği gibi "vehene'l azmu" ifadesi yaşlılığa telmihte bulunmaktadır ve bu haliyle ancak Araplar için belirli bir anlama gelmektedir. Türkçe'de "kemiklerin zayıflaması, gevşemesi veya yıpranması" yaşlılıktan ziyade hastalıklara işaret eder. Bu tür hastalıklara yakalanmak için de yaşlı olmak gerekmiyor.

Bu sebeple "vehene'l azmu" ibaresini "kemiklerim zayıfladı/ gevşedi" vb. şekillerde tercüme etmek hatadır. "vehene'l azmu" dendiğinde bunu dinleyen ve ana dili Arapça olan insanların zihninde canlanan anlam her neyse onu bulmalı ve Türkçe'ye çevirisini ona göre yapmalıyız. Eğer ana dili Arapça olan birinin

zihninde bu ibare; yaşlılığı, güçsüzlüğü, takatsizliği çağrıştırıyorsa yapmamız gereken, sözü edilen ibareyi bu anlamlarla tercüme etmek olacaktır, olmalıdır. Aksi durumda böyle bir ibareyi tercüme ettiğimizi söylemek ispatlanması güç bir iddia olacaktır.

Öneriler:

-Takatim kesildi/ (eski) gücüm kalmadı.

-Mecalim kalmadı/ kuvvetten düştüm.

-Yaşlandım/ elden ayaktan kesildim vb.

SÂD:22

وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ

Metin ve Yorum:

Yolların en doğrusuna ilet, bizi. Bu ifadeyi hakkın/doğrunun bizzat kendisi /ta kendisi için mesel olarak kullanmışlardır.

Keşşaf IV. 85

Konumuz, Hz.Davud'a gelen iki davacının, tefsir kitaplarında tartışıldığı üzere melek mi insan mı olduğu değil. Bu bizi ilgilendirmiyor. Olayın bizi ilgilendiren yönü, davacıların Hz.Davut'tan kendileri hakkında nasıl bir hüküm vermesini beklediklerididir. İşte yukarıdaki ibare davacıların beklentilerini dile getirmektedir. Davacılar Hz.Davut'tan en doğru, en adil, yanlışsız ve kusursuz bir karar vererek kendilerine rehberlik yapmasını istiyor.

Mealler:

-Akdemir: ...bize doğru yolu göster!...

-Atay: ...bizi doğru yola çıkar...

-Ateş: ...bizi yolun ortasına (adâlete) götür...

-Bilmen: ...bizi yolun ortasına sevk et...

-Bulaç: ...bizi yolun ortasına yöneltip –ilet...

-Çantay: ...bizi doğru yolun ortasına çıkar...

-Davudoğlu: ...bizi doğru yolun ortasına çıkar...

-D.İ.B.: ...bizi doğru yola çıkar...

-Elmalılı: ...bizi doğru yolun ortasına çıkar...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...bizi doğru yola ilet...

-Hayrat: ...bizi (doğru) yolun ortasına çıkar!...

-Koçyiğit: ...bizi de yolun ortasına çıkar...

-Öztürk: ...bizi yolun denge noktasına ilet...

-T.D.V.: ...bize doğru yolu göster...

-Yavuz: ...bizi hak yola çıkar...

-Yıldırım: ...bize tam doğruyu göster!...

Değerlendirme:

Yukarıdaki çevirilerin doğru olduğunu söylemek mümkündür. Ancak çevirilerin tümünde dikkatimizi çeken bir eksiklik var: Vurgu eksikliği. Her ne kadar Yıldırım "tam doğruyu" diye bir ifade kullanmışsa da bizce bu da yetersizdir. Bazı mütercimlerin vurguyu "yolun ortası" ya da "yolun denge noktası" türü ifadelerle yansıtmaya yönelik çabaları da bizce hedefine ulaşmamıştır: Ateş, Bilmen, Bulaç vd.

Orijinal ibaredeki vurguyu Zemahşeri'nin yorumundan yararlanarak çeviriye yansıtacak olursak, aşağıdaki gibi daha derli toplu ifadelerle karşılaşırız:

Öneriler:

-Bize yolların en doğrusuna ulaşmak için rehberlik yap.

-Bize; kusursuz/yanlışsız (bir şekilde) doğru yolun ta kendisine ulaşmak için kılavuzluk yap vb.

HÛD:116

أُوْلُواْ بَقِيَّةٍ

Metin ve Yorum:

Fazilet ve iyilik sahipleri. Fazilet ve cevdet (iyilik, güzellik) 'bakıyye' olarak isimlendirilmiştir. Çünkü insan (fıtraten) dağıttığı şeylerin iyisini ve güzelini kendine ayırır. Bunun için 'bakıyye' kelimesi kıymet ve değer ifade eden şeyler için mesel olmuştur. "Falanca, kavmin bakıyyesindendir yani iyilerindendir" denilmiştir.

...

Şu sözleri de bu türdendir:

'Fizzevaya hayâbe ve firricali bekaya': Tenhalarda/kuytularda defineler, adamlar arasında kıymetliler (bekaya) vardır.

...

Keşşaf II. 411-412

Zemahşeri'nin yorumu önümüze şöyle bir insan portresi çıkarıyor: Fazilet ve iyilikleri kendisinde toplayan, davranışlarıyla diğer insanların kendisinden örnek alabileceği bir model haline gelmiş, anıldığında akla hep iyilikler ve güzellikler gelen ya da her türlü hayır söz konusu olduğunda insanların kendisini hatırlayacağı, akla gelebilecek faydalı davranışları en üst düzeyde şahsında somutlaştıran kişi.

Bunlar çok sevildikleri ve el üstünde tutuldukları için toplumun "gözdesi" haline gelmişlerdir. Daima akıllıca davranan doğru dürüst insanlar oldukları için "aklı başında"dırlar. Yol yordam bildikleri ve kibar oldukları için "edep erkan bilen"kişilerdir. (155)

Mealler:

-Akdemir: ...erdemli kişiler...

-Atay: ...akıllı olanlar...

-Ateş: ...akıllı kimseler...

-Bilmen: ...fazilet sahipleri…

-Bulaç: ...fazilet sahibi…

-Çantay: ...fazilet saahipleri…

-Davudoğlu: ...(din ve) fazilet sahipleri…

-D.İ.B.: ...ileri gelenler...

-Elmalılı: ...bakiyye sahipleri*

*Musevi, isevi gibi eski dinlere mensup olanlardan hizmet eder,dindar, hayra yarar, faziletli topluluklar bulunsaydı da...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...fazilet sahipleri…

-Hayrat: ...faziletli kimseler...

-Koçyiğit: ...aklı başında olanlar...

-Öztürk: ...söz ve eser sahibi olanlar…

-T.D.V.: ...faziletli kimseler...

---

(155) Yurtbaşı *, a.g.e.,*, s.244, 28, 192, Ö.A. Aksoy, *a.g.e.,* s.552

-Yavuz: ...geri kalan akıl sahipleri...

-Yıldırım: ...idrak ve fazilet sahipleri...

Değerlendirme:

"Erdemli kişiler, akıllı olanlar, fazilet sahipleri" vb. tercümelerin doğru olduğunu belirtiyor ve hatalı olduğunu düşündüğümüz iki tercüme üzerinde durmanın daha faydalı olacağına inanıyoruz:

D.İ.B.: "İleri gelenler": Aynı zamanda bir deyim olan bu ibare; bir topluluğun önemli, sözü dinlenir kişileri anlamına gelir. (156) Bir toplumun eşrafından olmak, sözü dinlenir bir bireyi olmak elbetteki iyidir ama bu, ileri gelen kişilerin aynı zamanda, sürekli akıllıca davranan, doğru, dürüst, edeb erkan bilen kibar insanlar oldukları anlamına gelmez. Özellikle eski toplumlarda "ileri gelenler" çoğunlukla peygamberlerle mücadeleye girişen, onları, rahatlarını bozuyorlar diye yok etmek ya da kendilerine benzetmek isteyen kişileri çağrıştırıyor.

Öztürk "Söz ve eser sahibi olanlar": Öncelikle böyle bir ifadenin açık ve anlaşır olmadığını belirtmekte yarar var. "Söz sahibi olmak" bir konuda konuşma yetkisi bulunmak demektir. (157) Yani herhangi bir konuda uzman olmak demektir. Bir veya birkaç konuda uzman olmak; erdemli, akıllı, ahlaklı, doğru dürüst olmayı gerektirmez. Kaldı ki ortalık, saydığımız örnek insani özellikleri kendisinde bulundurmayan uzmanlarla doludur ve toplum onlardan çok

(156) Ö. .A. .Aksoy, *a.g.e.*, s.877

(157) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.1045

şey çekmektedir. Dolayısıyla burada kastedilen şey "söz sahibi olmak" deyimiyle tercüme edilemez. "Eser sahibiyle" ise ne kastedildiğini bilmiyoruz. Muhtemelen iyi, güzel, hayırlara vesile olacak eserler bırakanlar kastediliyordur diye düşünüyoruz. Böyle olsa bile, bizi tercümeyi tercüme etmek zorunda bıraktığı için tercih sebebi olamaz. Kısacası "söz ve eser sahibi olanlar" ifadesi; ne anlama geldiği belli olmadığı, anlamak için çeşitli zorluklara katlanmayı gerektirdiği için hatalıdır.

Eğer D.İ.B. ve Öztürk aşağıdaki tercümelerden herhangi birini seçselerdi daha isabetli olurdu.

Öneriler:

-Erdemli kişiler (Akdemir)

-Fazilet sahipleri (Bilmen vd.)

-Akıl sahipleri (Atay vd.) gibi

Fakat bizce söz konusu tercümeleri harmanlayarak daha güzel bir sonuca ulaşmak da mümkündür:

-Akıl ve erdem sahibi örnek kişiler. vb.

BAKARA:267

إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ

Metin ve Yorum:

Almak konusunda anlaşmanız ve temiz kabul etmeniz başka … Şu sözüne dayanır: Biri gözünü yumduğunda (‘adde) falanca hakkının bir kısmından fedakarlıkta bulundu (Ağmade) denir. Satıcıya şöyle denir: Göz yum (Eğmid), yani ince eleyip sık dokumadan görmezlikten gel…

Keşşaf I. 342

Allah, müminlere; elde ettikleri, kazandıkları güzel ve temiz şeylerden başkaları içinde harcamada bulunmayı emretmektedir. Harcadıkları/infak ettikleri şeylerin rahatlıkla kabul edilebilecek nitelikte ve kalitede olması gerektiğini belirtmektedir. İnfak eden kişinin, kendisini, infak ettiği kişinin yerine koyması ve ona göre infak etmesi istenmektedir. Çünkü adaletli ve isabetli davranmanın ölçüsü kıyas-ı nefstir. Eğer kişi kendisini ihtiyaç sahibinin yerine koyarsa, infak edeceği malın nitelikli olmasını arzu edecektir. İşte Allah bize, başkasından rahatlıkla alabileceğimiz şeyleri infak etmeyi emretmektedir.

Türkçede konuyla ilgili güzel deyimler bulunmaktadır:

“görmezlikten (görmemezlikten) gelmek: görüldüğü halde görmemiş davranmak;

Göz yummak: bir kimsenin eksiklerini, kusurlarını, kabahatlerini hoşgörüyle karşılamak” (158)

---

(158) Yurtbaşı , *a.g.e.*, s.239-244

Meallerde daha çok "göz yummak" deyiminin ön plana çıktığını görüyoruz.

Mealler:

-Akdemir: ...Göz yummadan...

-Atay: ...Gözünüzü yummadan...

-Ateş: ...göz yummadan...

-Bilmen: ...göz yummadıkça...

-Bulaç: ...göz yummadan...

-Çantay: ...göz yummadan...

-Davudoğlu: ...ancak göz yumarak...

-D.İ.B.: ...iğrenmeden alamayacağınız...

-Elmalılı: ...göz yummadan...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Göz yummaksızın...

-Hayrat: ...(kusuruna) göz yummadan...

-Koçyiğit: ...Gözü kapalı olmadıkça...

-Öztürk: ...göz yummadan...

-T.D.V.: ...gözünüzü yummadan...

-Yavuz: ...ancak göz yumarak...

-Yıldırım: ...göz yummadan, gönlünüze yatmaksızın...

Değerlendirme:

Yapılan tercümelerle ilgili söylenebilecek olumsuz bir şey yok. Mütercimlerin tümünün ibareyi doğru bir şekilde tercüme ettiği nadir bir durumla karşı karşıya olduğumuzu belirterek kendi tercihlerimizi sıralıyoruz.

Öneriler:

-Ancak göz yumarak kabul edebileceğiniz.

-Ancak görmezlikten gelerek kabul edebileceğiniz.

-İğrenmeden alamayacağınız(D.İ.B.) vb.

HÛD:56

إِلاَّ هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا

Metin ve Yorum:

“el-Ehzu bi nevasiha” ifadesi, her bir canlının O’nun/Allah’ın kontrolü, yönetimi, denetimi ve sultası altında olmasına temsildir.

Keşşaf II. 382

Yukarıdaki ibare; bütün mahlukatın Allah’ın kontrolü/egemenliği/yönetimi altında olduğunu son derece çarpıcı bir üslupla ifade etmektedir. Yani Allah, yegane Malik, Kadir ve Kahir’dir. Hiçbir şey O’nun kontrolü dışında değildir. Her konuda karar, söz ve yetki O’nundur.

Yukarıdaki ibarenin taşıdığı anlamları birebir karşılayan Türkçe deyimler de bulunmaktadır:

“avucunun içine almak: birisini buyruğu altına almak; her istediğini yaptırır duruma getirmek, etkisiz bırakmak. (159) - bir kişiyi etkisi ve baskısı altına almak “ (160)

“avucunun içinde tutmak: birisini tamamıyla etkisi ve baskısı altına almak (161)

---

(159) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.56

(160) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.594

(161) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.56

"tekeline almak: bir şeye tek başına sahip olmak, herhangi bir alanda kendi görüşünü egemen kılmak" (162)

"söz sahibi olmak: bir konuda görüş bildirme, karar verme gücüne ve yetkisine sahip olmak" (163)

Mealler:

-Akdemir: ...O, onun perçeminden tutmuş olmasın...

-Atay: ...Allah, onun perçeminden tutmamış olsun...

-Ateş: ...O, onun perçeminden tutmuş olmasın(onu dilediği gibi yönetmesin)...

-Bilmen: ...İlla onun alnından tutan o'dur...

-Bulaç: ...O'nun, alnından yakalayıp-denetlemediği hiçbir canlı yoktur.*

*Bu ayet, yeryüzünde varolan bütün canlıların Allah'ın mutlak iradesi ve kudreti altında olduğunu, ona boyun eğmeyen hiçbir canlının tasavvur edilemeyeceğini çarpıcı bir benzetme ile ifade eder...

-Çantay: ...(hepsinin) alnından tutan odur.*

*Hepsinin hükmü, tasarrufu, idaresi ondadır. "Beyzavi"...

-Davudoğlu: ...alnından o tutmuş olmasın (idaresi Allah'a ait olmasın)...

-D.İ.B.: ...Allah ona el koymamış bulunsun...

-Elmalılı: ...nasiyesini o tutmuş olmasın!*

* 'Nasiyesinden tutmak' perçeminden yakalayıp, boyun eğdirmek (zapt u teshir) manasında meseldir. Yani herşey Allah'ın kudreti önünde önünde boyun

---

(162) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.466

(163) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.445

eğmiştir, o dilediği gibi tasarruf eder, hiç birini kaçırmaz isterse kımıldatmaz!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...hepsinin alnından tutan odur*

*Dilediği gibi tasarrufu bulunan, ona malik ve kadir olan onu yöneten ve yaşatan O'dur...

-Hayrat: ...O(Allah) onun perçeminden(alnından) tutmuş (da tasarrufu altına almış) olmasın!...

-Koçyiğit: ...Onun perçeminden tutacak olan O olmasın...

-Öztürk: ...O, onu perçeminden yakalamış olmasın...

-T.D.V.: ...O, onun perçeminden tutmuş olmasın...(Allah'ın her varlığın perçeminden tutmasından maksat, her varlığın yönetiminin, hüküm ve tasarrufunun onun elinde olması, onun kudret ve iradesinin bütün varlıklar üzerinde mutlak ve kesin bir surette müessir olmasıdır.)...

-Yavuz: ...idare ve tasarrufunu O tutmasın...

-Yıldırım: ...mukadderatı O'nun elinde olmasın...

Değerlendirme:

Ateş, Bulaç, Çantay, Davudoğlu, Elmalılı, Eryarsoy, Hayrat, T.D.V., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri gerek dipnot ve parantezler sayesinde gerekse anlamın tercümeye direkt yansıtılmış olması sayesinde anlaşılır ve doğru tercümelerdir. Özellikle Yavuz'un tercümesi bizim idealize ettiğimiz türdendir: "idare ve tasarrufunu o tutmasın…"

Akdemir, Atay, Bilmen, Koçyiğit, ve Öztürk'ün "perçeminden/alnından tutmuş/yakalamış olmasın" şeklindeki literal tercümeleri; herhangi açıklayıcı bir

bilgi de içermediği için; aslında tamamıyla mecazi olan ve öyle anlaşılması elzem olan ibareyi; somut bir "perçemden tutma" olayına işaret eden bir forma sokma tehlikesi taşımaktadır.

D.İ.B. ise ibareyi "el koymak" deyiminden yararlanarak tercüme etmiştir. Türkçede "el koymak" diye bir deyim vardır ve şu durumlar için kullanılmaktadır: "el koymak" (Bir şeye): Hükümetin, bir malı, bir kuruluşu buyruğu altına alması; bir yolsuzluğu ortaya çıkarma incelemesine girişmek." (164) Görüldüğü üzere anlamıyla beraber hangi durumlarda kullanılabileceğini gösterdiğimiz "el koymak" deyimine burada yer vermek doğru değil. Çünkü bu deyim daha çok fark edilen bir olumsuzluğa, hataya, düzensizliğe müdahale etmek anlamına gelir ve el konacak olan, kişiler değil, belki kişilerden kaynaklanan fiili bir durumdur.

Öneri:

-Hiçbir canlı yoktur ki idaresi ve tasarrufu Allah'ta olmasın!

-Her canlının idaresi ve tasarrufu Allah'ın tekelindedir.

-Hiçbir canlı yoktur ki onu idare eden/ona hükmeden/çekip çeviren, Allah olmasın!..

---

(164) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.,* s.763

İBRÂHÎM:5 - CÂSİYE:14

أيَّام اللّٰهِ

Metin ve Yorum:

Onları geçmiş toplulukların başından geçen olaylarla/musibetlerle korkut, uyar. Nuh, Ad, Semud gibi… Arapların kendi aralarındaki savaş ve kargaşa günleri için de (Eyyamullah) kullanılır. “Zi kar”, “ficar”, “kudde” vb…. zahiri anlam bu şekildedir.

Kendisinden rivayet edildiğine göre İbn-i Abbas “Eyyamullah”ın Allah’ın nimet ve belaları anlamında olduğunu düşünüyor. Nimetleri: onları bulutla gölgelemesi, onlara helva ve bıldırcın eti indirmesi ve denizi yarmasıdır. Belası ise; toplulukları helak etmesidir.

Keşşaf II. 508

Allah’ın düşmanlarını cezalandıracağı günün geleceğine inanmıyorlar. Arapların önemli ve tarihi günleri için kullandıkları “Eyyam-ül Arap” (ifadesinden) alınmıştır. Yani Allah’ın mü’minleri mükafatlandıracağını ve kurtaracağını belirttiği günlere inanmıyorlar.

Keşşaf IV. 291

Zemahşeri’nin de belirttiği gibi, önemli olayların meydana geldiği günler için “Eyyamullah” tabiri kullanılır. Bu olaylar, çoğu zaman Arap kabilelerinin kendi aralarındaki savaşlarına işaret eder. Ancak İbn-i Abbas gibi bir tefsir

otoritesi, Eyyamul arab'ın, Arap tarihinde meydana gelen sadece savaş, çatışma gibi bela ve musibetler için değil; tarihte Allah'ın lutfu gereği insanlara ihsan ettiği güzel hatıraların yaşandığı günler için de kullanılır.

"Önceki peygamberlerin ümmetlerinin başından geçen büyük ve önemli olayları ve Allah'ın müminleri nasıl kurtardığını kafirleri ise nasıl helak ettiğini hatırlat" (165)

Meallere baktığımızda mütercimlerin ibareyi genellikle "Allah'ın günleri" şeklinde tercüme ettiğini görürüz.

Mealler:

-Akdemir: ...Allah'ın günleri...

-Atay: ...Allah'ın günleri...

-Ateş: ...Allah'ın günlerini (geçmiş milletlerin başlarına gelen olayları)...

-Bilmen: ...Allah'ın günlerini...

-Bulaç: ...Allah'ın günlerini...

-Çantay: ...Allah'ın günlerini...*

*Geçmiş ümmetlerin başlarına gelen vak'aları, Arab'ın harp günlerini, ba'zılarına göre Cenab-ı Hakk'ın nimet ve belalarını "Beyzavi"...

-Davudoğlu: ...Allah'ın (nimet) şükür günlerini...

-D.İ.B.: ...Allah'ın günlerini...

-Elmalılı: ...Allah'ın günleri*

---

(165) Zuhayli, *a.g.e.*, s.256

* “Tarihte ümmetlerin başından geçen ve doğrudan doğruya Allah’ın kudretini gösteren, Allah dedirten acı ve tatlı mühim olayları anlatarak öğüt ver” veya “Allah’ın nimetlerini, belalarını hatırlatarak va’zu nasihat et!”...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Allah’ın günlerini*

*Allah’ın geçmişlere verdiği nimet ve gönderdiği azapları (Kurtubi, IX, 341-342; Medarik, II, 225)...

-Hayrat: ...Allah’ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği musibet) günlerini...

-Koçyiğit: ...Allah’ın günlerini...

-Öztürk: ...Allah’ın günlerini...

-T.D.V.: ...Allah’ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felaket)günlerini...

-Yavuz: ...Allah’ın (kendilerinden önce gelen ümmetlerin başına indirdiği felaket ve nimet) günlerini...

-Yıldırım: ...Allah’ın önemli günleri...

Değerlendirme:

Bizce bu deyimin çevirisinde göz ardı edilmemesi gereken en önemli husus; deyimin muhtevasında bulunan her iki anlamı da tercümeye yansıtmak veya bir şekilde bunlara işaret etmektir. Bu bağlamda Çantay, Elmalılı, Eryarsoy ve Yavuz’un tercümeleri olması gerektiği gibidir.

Davudoğlu, Hayrat, ve T.D.V. ise deyimin bir yönüne dikkat çekerek tercüme etmişlerdir. Davudoğlu “nimet günleri”; Hayrat ve T.D.V. “musibet/felaket günleri” şeklinde açıklama getirmişlerdir. Bu son derece sakıncalı bir durumdur. Okuyucu Allah kelamının birbiriyle taban tabana zıt iki

tercümesiyle karşı karşıyadır. Bunun Kur'an'la yeni tanışan biri üzerinde bırakacağı te'sir, bir travma etkisinden daha az olmayacaktır. Öte yandan Allah ve Kur'an hakkındaki olumsuz düşüncelerini pekiştirmek için okuyan birisi ise tercümelerden kaynaklanan bu çelişkiye "mal bulmuş mağribi" gibi sarılacaktır.

Ateş'in parantez aralayarak açıklama getirmiş olması faydalı olmakla beraber yetersizdir.

Yıldırım'ın "Allah'ın önemli günleri" şeklindeki çevirisi ise "önemli olan günleri" öğrenmeye katkı sağlamadığı için keza yetersizdir.

Akdemir, Atay, Bilmen, Bulaç, D.İ.B., Koçyiğit ve Öztürk'ün, deyimi Arapça formuyla ve hiçbir açıklama yapmadan tercüme etmiş olmaları; anlamla okuyucuyu ortak bir zeminde buluşturmak gibi önemli, belki de tercümenin varlık sebebi olan bir amacı layıkıyle gerçekleştirememektedir. Çünkü bilgi düzeyi ne olursa olsun, deyimin tarihi arka planını ve Arab'ın yaşantısındaki tezahürlerini bilmeyen bir kimse "Allah'ın günleri"nin hangi günler olduğunu bilemez.

Tercümeden amaç, okuyucunun referans metni anlayıp kavraması olduğuna göre bu tür kapalı ifadelerin klasik eserlerimiz ışığında bir iki kelime ile de olsa açıklanması zorunludur.

Öneri:

-Allah'ın nimet ve musibet günleri…

-Allah'ın ceza ve mükafat günleri vb.

BAKARA:61,90

فَبَآؤُوا۟ بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ

Metin ve Yorum:

Eşitlik ve denklik tam olup birinin öldürdüğü kişiye karşılık olmak üzere öldürülmesi (kısas) uygun olduğunda senin "bâ'e fulanun bi fulan" demene benzer. (Bu ifade), Allah'ın gazabını hak ettiler, anlamındadır.

Keşşaf I. 173

Ardarda gelen gazaba müstehak oldular demektir.

Keşşaf I. 191

Görüldüğü üzere Zemahşeri bu ibareyi; Yahudilerin işledikleri birçok günah, suç ve nankörlük neticesinde; Allah'ın gazabına müstahak olmaları, azabı hak etmeleri şeklinde yorumlamıştır. Bu yorumunu da "Ba'e fülanin bi fülanin" şeklindeki Araplarca kullanılan deyimle güçlendirmiştir. Yani ona göre burada anlaşılması gereken, Yahudilerin gazaptan gazaba uğramaları değil, birbirinin ardı sıra gelen gazablara müstahak olmaları, bu gazabları yeterince hak etmeleridir.

Benzer yorumları Zuhayli ve el-Hamside de görüyoruz. (166) Türkçe'de layık olduğu (kötü) karşılığı almak, anlamını ifade eden "Hak

(166) Bak. Vehbe ez-Zuhayli *et-Tefsirül veciz*, Dar-ül fikir, Dımeşk Suriye. Muhammed Hasan el-Hamsi, *Tefsir ve Beyanu Müfredatil Kur'an*, Darurreşit Dımeşk, Beyrut

etmek" deyimi vardır. (167)

Kur'an tercümelerinde, Zemahşeri'nin işaret ettiği gerçeğin çoğunlukla ihmal edildiğini görmekteyiz.

Mealler:

-Akdemir: ...onlar gazap üstüne gazaba uğramışlardır...

-Atay: ...ve bu yüzden öfkeden öfkeye uğradılar…

-Ateş: ...gazap üstüne gazaba uğradılar…

-Bilmen: ...Artık gazaptan gazaba uğradılar...

-Bulaç: ...böylelikle gazap üstüne gazaba uğradılar...

-Çantay: ...gazap üstüne gazaba döndüler…

-Davudoğlu: ...gazap üstüne gazaba uğradılar...

-D.İ.B.: ...gazap üstüne gazaba uğradılar…

-Elmalılı: ...gazap üstüne gazaba değdiler*

* Gazap üstüne gazaba müstehak oldular...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar…

-Hayrat: ...gazap üstüne gazaba uğradılar…

-Koçyiğit: ...gazap üzerine gazaba uğradılar…

-Öztürk: ...gazap üstüne gazaba çarpıldılar...

-T.D.V.: ...gazap üstüne gazaba uğradılar…

-Yavuz: ...Allah'ın bir gazabından sonra (Hz. İsa ve İncil'i inkar ettiklerinden dolayı gazaba uğramalarından başka) bir gazaba tutuldular...

---

(167) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.835

-Yıldırım: ...gazap üstüne gazaba uğradılar!...

Değerlendirme:

Yapılan tercümeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

-Gazab üstüne gazaba uğramışlardır / uğradılar / döndüler / çarpıldılar / tutuldular.

-Öfkeden öfkeye uğradılar.

-Gazab üstüne gazaba değdiler.

-Gazab üstüne gazaba müstahak oldular.

Zemahşeri'nin yorumuna paralel tercüme; tercümesine düştüğü açıklayıcı not sayesinde Elmalılı'nınkidir.

Diğer tercümeler ise söz konusu ifadenin anlamını doğru bir şekilde yansıtmamaktan başka-bazıları-birtakım anlatım bozukluklarıyla da ma'lüldür. Şunu da belirtmek gerekir ki "gazap üstüne gazaba uğramak" başka bir şey, "ardı sıra gelen gazapları hak etmek" daha başka bir şeydir.

Öneriler:

-Ardarda gelen gazaba müstehak oldular.

-Ardarda gelen gazabı hak ettiler.

ZÜHRUF:38

بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ

Metin ve Yorum:

Doğuyu ve batıyı kastediyor.

"Umeran" iki Ömer (Ebu Bekir ve Ömer) "Kameran" iki ay (ay ve güneş) de olduğu gibi tağlib(168) yapılmıştır. Eğer bu'dül meşrikayn nedir? dersen; birbirlerine uzaklıklarıdır derim. Asıl (gaye) doğunun batıdan, batının doğudan uzaklığıdır. Tağlib yapılarak iki farklı şey (doğu-batı) biraraya getirilerek uzaklık ikisine de izafe edilmiştir.

Keşşaf IV. 254

Zemahşeri yukarıdaki ibarenin "iki doğu arasındaki uzaklık" değil, "doğu ile batı arasındaki uzaklık" anlamına geldiğini açık bir şekilde izah etmekte ve bunu klasik dil ölçütleriyle de pekiştirmektedir. Müfessirlerden çoğunun yorumları da Zemahşeri'ninkiyle paralellik arz etmektedir. (169) Birçok mütercimin, ibaredeki bu önemli detayı göz önünde bulundurarak tercüme ettiğini görüyoruz.

---

(168) Tağlib: Bazan, birbiriyle ilgili kelimelerden biri diğerinden üstün sayılır. Üstün sayılan kelimede yapılacak gramer değişikliği diğerini de şumulüne alır. Bu hal her şeyden önce bir kısım tesniyelerde göze çarpar. Mesela Haseneyn kelimesi Hasan ile Hüseyin'i, ebeveyn kelimesi ana ve babatı, Irakeyn kelimesi Arap ve Acem Irak'larını, Maşrıkayn kelimesi doğu ve batıyı, Basratan kelimesi Basra ve Kufe'yi, Fırateyn kelimesi Fırat ve Dicle'yi, Kamereyn kelimesi ay ve güneşi bu yolla ifade etmektedir. (Bilgegil, Kaya, *a.g.e.*, s.88)

(169) bkz. Bilgin, *a.g.e.*, s.27-28

Mealler:

-Akdemir: ...doğu ile batı arası kadar uzaklık...

-Atay: ...doğu ile batı arasındaki uzaklık...

-Ateş: ...iki doğu (doğu ile batı) arası kadar uzaklık...

-Bilmen: ...iki maşrıkın uzaklığı...

-Bulaç: ...iki doğu(doğu ile batı) uzaklığı...

-Çantay: ...gün doğusu ve gün batısı kadar* uzaklık.

* "Beydavi, Celaleyn, Medarik"...

-Davudoğlu: ...doğu ile batı arası kadar mesafe...

-D.İ.B.: ...doğu ile batı arasındaki kadar uzaklık...

-Elmalılı: ...iki meşrik bu'du (iki doğu arası kadar uzaklık)...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık*

* "İki doğu" senenin en uzun günündeki güneşin doğuş yeri ile en kısa günündeki doğuş yeri arasındaki uzaklık ve "doğu ile batı" arasındaki uzaklık diye açıklanmıştır. (Kurtubi, XVI, 90;Medarik,IV, 119)...

-Hayrat: ...doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı...

-Koçyiğit: ...doğu ile batı uzaklığı(kadar bir uzaklık)...

-Öztürk: ...iki doğu arası kadar uzaklık...

-T.D.V.: ...doğu ile batı arası kadar uzaklık...

-Yavuz: ...doğu ile batı uzaklığı...

-Yıldırım: ...doğu ile batı arası kadar uzak...

Değerlendirme:

Bilmen, Elmalılı ve Öztürk hariç diğer mütercimler, ibaredeki deyimsel yoğunluğu ya doğrudan ya da dipnot ve parantez içi ifadelerle tercümeye yansıtarak doğru tercihlerde bulunmuşlardır.

Bilmen, Elmalılı ve Öztürk ibareyi mecazi anlamından soyutlayarak tercüme etme yolunu tercih etmişlerdir. Bilmen ve Öztürk herhangi bir açıklamada bulunmazken, Elmalılı'nın tercümesinden hemen sonra yer alan parantez içindeki "iki doğu kadar uzaklık" ifadesi bizce hatanın devamı niteliğindedir.

"İki meşrik uzaklığı/bu'du" ve "iki doğu kadar uzaklık" şeklindeki ifadeler, görünürdeki halleriyle anlaşılmaktan uzaktırlar. Konuyla ilgili hangi yorumu benimsiyor olursa olsun, mütercimin bunu, ibareyi açıklayacak şekilde belirtmesi lazım gelirdi.

Öneri:

-Doğu ile batı arası kadar uzaklık (Akdemir vd.)

SÂFFÂT:84-ŞU'ARÂ:89

بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Metin ve Yorum:

Kalbin bütün afetlerinden arınmış olarak ... Bazıları "şirkten arınmış (bir kalble)" diye yorumlamışlar. (Oysaki) bunu şirke tahsis etmenin bir anlamı yok. Çünkü ifade mutlaktır. Bazı afetler diğerlerinden daha evla olmadığından bütün (afetleri) kapsar.

Eğer "kalbiyle Allah'a geldi", ne demektir dersen şöyle derim; Anlam, kalbini Allah'a halis kıldı şeklindedir. (Hz. İbrahim'in Allah'a selim bir kalple) geldiği bilidiği için, meci/gelmek, mesel olarak kullanılmıştır.

Keşşaf V. 50

Mealler:

-Akdemir: ...Temiz bir kalple rabbine yönelmişti...

-Atay: ...Rabbine temiz bir gönülle geldi...

-Ateş: ...tertemiz bir kalb ile Rabbine gelmişti...

-Bilmen: ...Rabbine tertemiz bir yürekle geldi...

-Bulaç: ...Rabbine arınmış (selim) bir kalp ile gelmişti...

-Çantay: ...Rabbine tertemiz bir kalb ile gelmişti...

-Davudoğlu: ...Rabbine hulus-u kalble gelmişti...

-D.İ.B.: ...Rabbine temiz bir kalble geldi...

-Elmalılı: ...Rabbine selim bir kalp* ile geldi

*Selim bir kalp: tertemiz, her lekeden salim, Allah sevgisinde halis, tamamen ona teslim olmuş kalp...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Rabbine selim (şaibelerden kurtulmuş) bir kalb ile gelmişti...

-Hayrat: ...Rabbisine selim bir kalp ile gelmişti...

-Koçyiğit: ...Rabbına salim bir kalp ile gelmiştir...

-Öztürk: ...Rabbine, tertemiz/kinsiz bir kalple gelmişti...

-T.D.V.: ...Rabbine kalb-i selim ile geldi...

-Yavuz: ...Rabbine halis bir kalb ile gelmişti...

-Yıldırım: ...Rabbine tertemiz bir kalb ile yöneldi...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Ateş, Bilmen, Bulaç, Çantay, D.İ.B., Yavuz ve Yıldırım'ın; "temiz/tertemiz/halis bir kalple/gönülle/yürekle geldi/yöneldi" şeklindeki tercümeleri ibarenin anlamını okuyucuya yansıtacak niteliktedir. Ancak bunların ideal ifadeler olduğunu söylemek de yanlış olur.

Elmalılı'nın "selim bir kalb" ifadesini, dipnotta özlü ve olabildiğince anlaşılır bir şekilde açıklamış olması bizce okuyucu için kapalı hiçbir ifade bırakmamış olmasından dolayı takdire şayandır. Bu tür açıklamalar okumayı yavaşlatsa da anlamayı çabuklaştırıyor ki önemli olan hızlıca değil anlayarak okumaktır.

Öztürk'ün "tertemiz/kinsiz bir kalp" şeklindeki ifadesi, temiz olmayı sadece kinsiz olmakla sınırlandırdığı için "temiz" ifadesinin oldukça geniş olan anlam alanını daraltmış ve okuyucuyu kelimenin diğer çağrışımlarından mahrum bırakmıştır. Her ne kadar kinsiz olmak, temiz bir kalbin vazgeçilmez özelliklerinden biriyse de burada öncelik kalbin kinsiz olmasında değildir.

Davudoğlu'nun "hulus-u kalble", Hayrat, Koçyiğit ve T.D.V.'nin sırasıyla "selim/salim bir kalb ile, kalb-ı selimle" şeklindeki ifadeleri bir bakıma ibarenin bizatihi kendisi oldukları için tecüme edilmiş sayılmazlar. Bu tür ifadeler, orijinal ibarenin Türkçe formatla yeniden dizayn edilmiş halleridir.

Eryarsoy-Ağırakça'nın "selim kalb" ibaresini açıklamak için parantez içine aldığı "şaibelerden kurtulmuş" şeklindeki ifadesi de bizce yeterince açık ve net değildir.

Öneriler:

-Her türlü kötülükten uzak arı/duru bir kalble…

-Her türlü lekeden uzak/Allah sevgisini özümsemiş bir kalble…

AHZÂB:10

وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ

Metin ve Yorum:

Korku, hayret ve dehşetten gözler rotasını ve açısını kaybeder. Korkudan, gözler düşmandan başkasını görmez oldu, anlamına geldiği de söylenmiştir. “El-Hanceretu” hançere/gırtlak demektir (Boğazın başlangıcı) “Hulkum”, yiyecek ve içeceklerin giriş yeri /boğaz demektir.

(Araplar), öfke yahut korkudan ciğeri şişen kimseye, yüreği ağzına dayandı /geldi derler. Keza aynı şekilde korkak birisi için “ciğerleri şişti” derler.

Her ne kadar kalbin/ yüreğin ağza dayanması (pratikte) söz konusu değilse de bu ifadenin, kalplerin titremesini/atmasını/çarpmasını sembolize eden bir mesel olması uygundur.

Keşşaf III. 535

Yukarıdaki ibare; düşmanın gücü karşısında darda kalan ve görünürde herhangi bir kurtuluş yolu olmayan insanların, iliklerine kadar hissettiği korku, hayret, şaşkınlık ve öfkeyi dile getirmektedir.

Aynı durumu dile getiren Türkçe deyimler de bulunmaktadır:

“gözleri dışarı fırlamak: fazla öfkelenmek, gazaba gelmek, kızmak; korkmak” (170)

---

(170) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.245

“gözleri/gözü fal taşı gibi açılmak: büyük öfkeden, şaşkınlıktan dolayı gözlerinin aşırı derecede iri iri açılması” (171)

“gözleri evinden/yerinden/yuvasından dışarı fırlamak: gözlerini olduğundan çok açıp öfkesini belli etmek; çok korkmak” (172)

“yüreği ağzına gelmek: birden bire çok korkmak” (173)

Mealler:

-Akdemir: ...gözler kaymış,yürekler ise ağızlara gelmişti...

-Atay: ...gözler dönmüştü;yürekler ağızlara gelmişti...

-Ateş: ...gözler (şaşkınlıktan ötürü yerinden)kaymış, yürekler(korkudan)hançerelere dayanmıştı...

-Bilmen: ...gözler kaymış ve yürekler gırtlaklara kavuşmuştu...

-Bulaç: ...gözler kaymış yürekler hançereye gelip dayanmıştı...

-Çantay: ...gözler yılmış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı...

-Davudoğlu: ...gözler kaymış; yürekler gırtlaklara dayanmıştı…

-D.İ.B.: ...gözler de dönmüştü; yürekler ağızlara gelmişti;...

-Elmalılı: ...gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı…

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gözler yerinden kaymış, yürekler de gırtlaklara varmıştı...

---

(171) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.246

(172) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.246

(173) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.1129

-Hayrat: ...gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı…

-Koçyiğit: ...gözler dönmüş, yürekler boğazlara gelip dayanmıştı…

-Öztürk: ...gözler kaymış yürekler gırtlaklara ulaşmıştı…

-T.D.V.: ...gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği...

-Yavuz: ...gözler yılmış,kalpler gırtlaklara dayanmıştı...

-Yıldırım: ...gözleriniz şaşkınlıktan ötürü kaymış, yüreğiniz ağzınıza gelmişti…

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler, yukarıdaki ibareyi deyimsel karşılıklarıyla tercüme etmeye çalışmışlardır. Ancak tercih edilen bazı deyimlerin konu itibariyle yukarıdaki ibare ile örtüştüğünü söylemek mümkün değildir. Tercih edilen deyimleri, deyim kaynaklarından konu ve anlam itibariyle araştırdığımızda iddiamızın ne anlama geldiği daha iyi görülecektir:

"Gözler kaymış" ifadesinin kaynağı "Gözü kaymak" deyimidir. "Gözü kaymak": Bu deyimin ilk anlamı için "gözü gitmek" deyimine bakmamız gerekiyor: " 'Gözü gitmek' (bir şeye): Bir şeye farkına varmayarak, elinde olmayarak bakmak. Krş. 'Gözü ilişmek', 'Gözü kaymak'. İkinci anlamı ise; gözü ara sıra şaşı gibi görünmek şeklindedir." (174)

Açıkça görüldüğü gibi bu deyimin konumuzla hiçbir ilgisi yoktur. "Gözleri dönmüş" ifadesinin kaynağı ise "Gözleri (gözü) dönmek" deyimidir. Bu deyim; "Aşırı bir istek ya da çok öfkelenme dolayısıyla saldıracak durumda

---

(174) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.* s.816-817

olmak, anlamındadır." (175) Bu deyimin de konumuzla ilgisi yok.Her ne kadar öfkelenme söz konusu ise de bu, saldıracak durumda olan birisinin duyduğu öfkedir.Konumuzda ise öfke duyanlar, saldırıya maruz kalanlardır.

"Yürekler gırtlaklara/boğazlara; kalpler gırtlaklara gelmişti" şeklindeki ifadeler ise deyim olmayıp ibarenin literal çevirilerinden ibarettir. Bu tür ifadeler yerine yukarıya da naklettiğimiz şekliyle "yüreği ağzına gelmek" deyiminden yararlanılmalıydı.

"Gözler yılmış" ifadesinin kaynağı ise şudur: " 'Gözü yılmak' (bir şeyden): Bu deyim, "gözü korkmak" deyimiyle eş anlamlı olup konumuzla doğrudan ilgilidir." (176)

Tamamıyla kaynaklar eşliğinde yaptığımız kritikler ışığında konumuza esas teşkil eden Kur'an ibaresinin aşağıdaki çeviri örnekleri sayesinde daha iyi anlaşılacağını düşünüyoruz.

Öneriler:

-Gözler dışarı fırlamış yürekler ağızlara gelmişti.

-Gözler yuvasından dışarı fırlamış, yürekler ağızlar gelmişti. vb.

---

(175) Ö..A..Aksoy, *a.g.e*, s.812

(176) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.,* s.823

BAKARA:95 - ÂL-İ İMRÂN:182 - NÎSÂ:40,62

ENFÂL:51 - KEHF:57 - HAC:10 - KASAS.47

RUM:36 - ŞÛRÂ:48 - CUM'A:7 - NEBE':40

بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ

Metin ve Yorum:

Daha önce işledikleri; Muhammed'i ve mesajını inkar, Allah'ın kitabını tahrif ve sair isyan ve küfür türleri gibi ateşi gerektiren (günahlarından) dolayı....

Keşşaf I. 193

Ellerin zikredilmesinin sebebi, fiillerin çoğunun onlar aracılığı ile işlenmesidir. Tağlib yoluyla, tüm fiiller, eller aracılığıyla işleniyormuş gibi gösterilmiş...

Keşşaf I. 475

Zemahşeri'nin "yed/el" kelimesini mecazi anlamıyla yorumladığı ortadadır.

İyi ya da kötü, işlenen tüm eylemler, kişi veya kişideki potansiyel sayesinde pratiğe aktarılır. Bizzat "el" ile işlenebilecek iyilik ve kötülükler olabileceği gibi bunun dışında insanın kendine özgü özellikleriyle de işleyebileceği sevap ve günahlar vardır. Ancak bütün bu durumlarda "el" kelimesi insan ve kendine özgü özellikleri yerine kullanılabilir. Dikkat kesilmesi gereken

“el” kelimesinin hangi durumlarda mecazi, hangi durumlarda gerçek anlamıyla kullanıldığıdır.

Zemahşeri’nin de belirttiği gibi yukarıdaki ayette “el” kelimesi mecazi bir anlamdadır ve ondan kasıt somut olarak sahip olduğumuz iki elimiz değildir.

Şimdi Âl-i İmrân:182’yi baz alarak bu ifadenin meallere ne şekilde yansıdığına bakalım:

Mealler:

-Akdemir: ...Bu, sizin ellerinizin sunmuş olduğunun karşılığıdır...

-Atay: ...Bu, ellerinizle sunduğunuzun karşılığıdır...

-Ateş: ... Bu, sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır...

-Bilmen: ...Bu,sizin ellerinizin takdim ettiği şey sebebiyledir...

-Bulaç: ...Bu ellerinizin önden sunduklarıdır*

*Yaptıklarınızın, işlediğiniz amellerin sonucudur...

-Çantay: ...Bu, ellerinizin öne sürdüğünün (yaptığınız günahların) karşılığıdır...

-Davudoğlu: ...Bu (azab), ellerinizin takdim ettiğinin karşılığıdır...

-D.İ.B.: ...Bu, yaptığınızın karşılığıdır...

-Elmalılı: ...Bu sizin ellerinizin takdim ettiği...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Bu ellerinizin önden gönderdiğinin karşılığıdır...

-Hayrat: ...Bu (azab), ellerinizin işlediği (günahlar) yüzündendir...

-Koçyiğit: ...bu, kendi ellerinizin işleyip çıkardığı (amellerinizin karşılığı)dır...

-Öztürk: ...Bu, kendi ellerinizin üretip önden gönderdiği yüzündendir...

-T.D.V.: ...Bu, dünyadayken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır...

-Yavuz: ...Size bu azap, yaptığınız günahların karşılığıdır...

-Yıldırım: ...işte bu, sizin ellerinizle işlediğiniz günahların karşılığıdır...

Değerlendirme:

D.İ.B. ve Yavuz'un tercümeleri, ayeti eksiksiz bir şekilde anlamanın ve aktarmanın ürünüdür.Çünkü bu iki zat ayetin deyimsel yönünü direkt olarak tercümelerine yansıtmışlardır ki olması gereken budur.

Çantay ve Bulaç'ın mealleri de birincisinde parantez içi ifade, ikincisinde ise dipnot sayesinde ayetin doğru anlamını yansıtır hale gelmiştir.Bulaç'ın mealiyle ilgili belirtmeden geçemeyeceğimiz sevindirici bir duruma da işaret etmek gerekir: Bulaç bu ayetin anlamını (1990 Girişim Yayınları) tarihli mealinde; "Bu , sizin ellerinizin önden sunduklarıdır" şeklinde tercüme edip herhangi açıklayıcı bir bilgiye de yer vermemişti. Ancak elimizdeki (Bakış Yay. Tarihsiz) daha sonraları yayınlanmış olan mealinde ayetin tercümesi yukarıdaki gibi açıklama eşliğinde verilmiştir.Mütercimlerin meallerini Bulaç örneğinde olduğu gibi geliştirmelerine şiddetle ihtiyaç vardır.

Diğer tercümelerin ise ayetin temel esprisini yansıtmaktan uzak olduklarını belirtmeliyiz.

Sorulması gereken soru şudur: Ayeti literal anlamıyla tercüme eden mütercimlerimiz günlük konuşma veya toplantılarda muhataplarına "kendi ellerinizin üretip önden gönderdiği/sunduğu" şeylere dikkat etmeniz lazım yoksa sizin için iyi olmaz, sonucuna katlanırsınız mı diyorlar yoksa hal ve

hareketlerinize, yapıp ettiklerinize, işlediklerinize dikkat edin de günaha girmeyin mi diyorlar?

Öneriler:

-Bu, işlediklerinizin karşılığıdır.

-Bu, yaptıklarınız yüzündendir.

-Bu, yapıp-ettikleriniz sebebiyledir. vb.

Not: Şûrâ:30 ve Rûm:41'deki "kesebet eydikum"; Yâsîn:35 ve 71'deki "Amilet eydina/eydikum" ibarelerinde de "el" kelimeleri sembolik bir anlatıma sahiptir.

SÂFFÂT:28

تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِين

Metin ve Yorum:

Zemahşeri, “yemin” kelimesini etimolojik, semantik ve alegorik vechelerden irdeledikten sonra şu şekilde anlam veriyor: Siz bize kuvvet ve kahırla yaklaşıyor/davranıyordunuz. Bize karşı sergilediğiniz davranışlarınızın kaynağı gücünüz ve kuvvetinizdir ki (bununla) bizi dalalete sürüklediniz/duçar kıldınız. Bu (söz) tebanın efendilerine, yoldan çıkanların şeytanlarına söyledikleridir.

Keşşaf IV. 3

Zemahşeri, “sağdan yaklaşmak” tabirinin “suret-i haktan görünerek” insanları sapıklığa ve her türlü kötülüğe sürüklemek anlamına da istiare yoluyla işaret ettiğini belirtir ve konu ile ilgili başka görüşlere de yer verir.

Keşşaf IV. 43

Nihayetinde burada okuyucunun anlaması gereken şeyin yukarıda da belirtildiği gibi; tebanın, ileri gelenler tarafından tehdit, şantaj ve her türlü güç kullanılarak sapıklığa ve küfre yönlendirilmesi gerçeği olduğudur.

Mealler:

-Akdemir: ...Siz bize sağdan yaklaşırdınız…

-Atay: ...Siz bize suret-i haktan görünürdünüz*

*Sağ yanımızdan iyiliğimize olacak yönden gelip bizi kandırdınız ve kendinizi haklı gösterdiniz...

-Ateş: ...Siz bize sağdan gelir (güvendiğimiz yandan bize sokulup vesvese verir)diniz...

-Bilmen: ...siz bize sağdan gelir olmuştunuz...

-Bulaç: ...sizler bize sağdan (sağ duyudan ve haktan) yana gelip yanaşıyordunuz...

-Çantay: ...siz, derler, bize sağdan (suret-i haktan) gelirdiniz.*

*Bunu metb'ularına söyleyenler onlara tabi olanlardır. "Celâleyn" " sağdan gelirdiniz" demek bize suret-i hakdan görünürdünüz demektir. "Celâleyn"...

-Davudoğlu: ...siz, bize sağdan gelirdiniz. (yemin ederek, hayırhâh bir surette gelirdiniz)...

-D.İ.B.: ...Siz bize suret-i haktan görünürdünüz...

-Elmalılı: ...bize sağdan gelir dururdunuz...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Siz bize sağdan gelirdiniz...

-Hayrat: ...Siz bize sağdan gelirdiniz.(hayrımıza çalışır görünürdünüz)!...

-Koçyiğit: ...Siz bize hep sağdan gelir(suret-i haktan görünür)diniz...

-Öztürk: ...Siz bize sağ taraftan geliyordunuz...

-T.D.V.: ...Siz bize sağdan gelirdiniz (suret-i haktan görünürdünüz)...

-Yavuz: …siz, bize sağdan(en sağlam taraftan) gelirdiniz...

-Yıldırım: ..." siz, derler, bize (en çok önem verdiğimiz taraftan), sağ cihetten gelir, ısrarla size tabi olmamızı isterdiniz?"...

Değerlendirme:

Yapılan çevirileri üç gurupta toplayabiliriz:

Akdemir, Bilmen, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça ve Öztürk'ün çevirileri gerekli açıklamalardan yoksun oldukları için bizce doğru bir şekilde anlaşılamamaktadır.

Atay, Ateş, Bulaç, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B, Hayrat, Koçyiğit ve T.D.V.'nin tercümeleri ise; Zemahşeri'nin de naklettiği bazı müfessirlerin "suret-i haktan görünmek" şeklindeki yorumuna dayanan ifadelerdir. Her ne kadar Zemahşeri'nin yorumuna uygun olmasa da güçlü bir klasik islami birikime yaslanan söz konusu çevirilere karşı müsbet bir yaklaşım sergilemek gerektiği kanaatindeyiz.

Yavuz ve Yıldırım'ın; çevirilerini açıklamak amacıyla ihtiyaç hissettikleri parantez içi ifadeler ise anlamın yönünü belirlemekten uzak olup, okuyucuya herhangi bir yarar sağlayacak nitelikte değildir.

Öneriler:

-Siz, bize güç kullanarak yaklaşırdınız.

-Siz, bize zor kullanarak yaklaşırdınız.   vb.

MESED:1

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍوَتَبَّ

Metin ve Yorum:

Et-tebabu, helak demektir. Onların “e şabetün em tabetün” şeklindeki sözleri de bunun gibidir. “e şabetün” : genç midir? Yoksa “tabetün” yaşlılıktan dolayı helak/yok olmak üzere olan biri midir?

Elleri yok/helak olsun anlamındadır. Çünkü rivayete göre Resulullah (S.A.V.)‘a atmak üzere eline taş alıyordu.

“Tebbe” tümü/bütün vücudu helak oldu ya da elleri helak oldu anlamındadır. Murad, cümlesinin yok olmasıdır.

...

Keşşaf I. 819

Yukarıdaki ibare Ebu Leheb’le ilgili bir bedduadır. Lafzen “elleri helak olsun” anlamına gelen cümleden kasıt, tüm varlığının helak olması/yok olmasıdır. Zemahşeri’nin final cümlesindeki yorumuna göre “eller” tüm vücudu sembolize etmekte, dolayısıyla “ellerin” zikredilmiş olması, bedduayı sadece ellere indirgememektedir. Sembolik bir ifade olarak “eller”le amaçlanan, Ebu Leheb’in bütün vücududur/parçadan amaç, bütündür.

Mealler:

-Akdemir: ...Ebu leheb’in elleri yok olsun ! Kendiside yok olsun!...

-Atay: ...Ebu leheb'in elleri kurusun, Kendisi yok olsun!...

-Ateş: ...Ebu leheb'in iki eli kurusun(yok olsun o) ; zaten yok oldu ya...

-Bilmen: ...Ebu leheb'in iki eli helak oldu, kendisi de hüsrana uğradı...

-Bulaç: ...Ebu leheb'in iki eli kurusun; kurudu ya...

-Çantay: ..."Ebu leheb"'in iki eli kurusun. (Kendisi de) kurudu (helak oldu ya)*

* ..."iki eli kurusun" demekten maksat mecazen kendisi kahrolsun demektir. İnşaiyyedir. Çünkü birçok işler iki el ile yapılır. "Beyzavi, Celaleyn" "kurudu" da ihbardır. "Beyzavi, Celaleyn"...

-Davudoğlu: ...Ebu leheb'in elleri kurusun! Hem de kurudu (mahfoldu)...

-D.İ.B.: ...Ebu leheb'in elleri kurusun; kurudu da...

-Elmalılı: ...Yuh oldu iki eli Ebu leheb'in , kendi de yuh!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Ebu leheb'in iki eli kurusun(kendisi de) helâk oldu zaten...

-Hayrat: : ...Ebu leheb'in iki eli kurusun; kurudu da!...

-Koçyiğit: ...Asıl Ebu leheb'in elleri kurusun. Nitekim kurudu da...

-Öztürk: ...Elleri kurusun Ebu leheb'in ; zaten kurudu ya...

-T.D.V.: ...Ebu leheb'in iki eli kurusun! kurudu da...

-Yavuz: ...Elleri kurusun Ebu leheb'in. Zaten kurudu,mahfoldu o...

-Yıldırım: ...Kurusun Ebu leheb'in elleri. Zaten de kurudu!...

Değerlendirme:

Yukarıdaki bütün tercümeler, lafza bağlı kalma endişesinin hat safhada hissedildiği tercümelerdir. Mütercimler kendilerini ibarenin lafzi anlamlarından kurtaramamışlardır. İkili formuyla kullanılan "yed" kelimesi aynı şekilde

Türkçe'ye de yansıtılmıştır. Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi "iki el" sadece simgesel bir özelliği olan ve kendisiyle "bütün beden/vücut" kastedilen bir tamlamadır.

Andığımız gerekçeleri göz önünde bulundurarak tercümelerini bu doğrultuda açıklama gereği duyan iki mütercim var: Ateş ve Çantay. Ateş, parantez açıp ibareden ne anlaşılması gerektiğini özlü bir şekilde belirterek, buna uygun bir şekilde cümleyi tamamlamıştır. Çantay ise çoğu kez yaptığı gibi dipnotla ibareden ne anlaşılması gerektiğini kaynaklardan aktardığı bilgilerle enfes bir şekilde açıklamıştır. Diğerlerinde ise böyle veya benzer bir durum/açıklama yoktur.

Aşağıdaki iki cümleden hangisinin herhangi bir okuyucu için ilk bakışta daha anlaşılır olduğunu düşündüğümüzde, bütün çalışmamıza yaydığımız eleştirilerimizin amacı da daha iyi anlaşılacaktır:

-Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu ya!

-Ebu Leheb yok olsun. Yok oldu ya!

Bizce ikinci cümle, her bakımdan daha anlaşılır olup anlamı net bir şekilde belirginleştirmektedir.

Öneri:

-Ebu Leheb yok olsun. Yok oldu ya!

-Ebu Leheb kahrolsun. Kahroldu ya!

ZÜMER:23

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ

Metin ve Yorum:

İkşearrel cild, ikşearre cilduhu; korkudan tüyleri diken diken oldu. Bu ifade korkunun şiddetiyle ilgili bir meseldir. Allah, aşırı derecedeki korkularını betimlemek için temsil de yapmış olabilir, bunun gerçek anlamını da kasdetmiş olabilir.

Şu anlama gelir: Kur'an'ı ve vaid (tehdit vari) ile ilgili ayetlerini duydukları zaman; onlara, derilerini kupkuru kesecek (tekşeirru minha cûluduhum) bir korku dokundu. Sonra Allah'ı, rahmetini ve cömertliğini mağfiretle andıklarında ise derileri ve kalpleri yumuşadı ve onda peydahlanan korku geçti.

Keşşaf IV. 125-126

Bu ibare, insanların hissettikleri korkular karşısında gösterdikleri çoğu kez gayri ihtiyari tepkileri tasvir etmektedir. Aynı tasvir aşağıdaki deyimlerde de söz konusudur:

"tüyleri diken diken olmak / tüyleri ürpermek: heyecan, irkilmek; korku, nefret ya da üşümeden vücuttaki kıllar, tüyler dikilmek (177) - üşümekten, korkmaktan, dehşet duymaktan vücuttaki kıl dipleri kabarmak" (178)

---

(177) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.478

(178) Ö..A. Aksoy, *a.g.e.*, s.1081

Mealler:

-Akdemir: ...tüyleri ürperir…

-Atay: ...derileri ürperir...

-Ateş: ...derileri ürperir (ondaki müjde ve tehdidi duyunca tüyleri diken diken olur...)

-Bilmen: ...derileri ondan ürperir...

-Bulaç: ...derileri ürperir…

-Çantay: ...derileri ürperir…

-Davudoğlu: ...derileri ondan ürperir...

-D.İ.B.: ...tüyleri ürperir…

-Elmalılı: ...derileri ürperir…

-Eryarsoy-Ağırakça: ...derileri ürperir…

-Hayrat: ...derileri ondan ürperir…

-Koçyiğit: ...tüyleri ürperir…

-Öztürk: ...derileri ürperir…

-T.D.V.: ...tüyleri ürperir…

-Yavuz: ...derileri, ondan ürperir…

-Yıldırım: ...derileri ... ürperti duyar...

Değerlendirme:

Yukarıdaki çevirilere baktığımızda iki farklı ifade ile karşılaşırız: "Tüyleri ürperir" ve "derileri ürperir" Yukarıya da naklettiğimiz gibi "tüyleri

ürpermek" diye bir deyim vardır ve tam da konumuzla ilgilidir. Ama bütün arama ve taramalarımıza rağmen elimizdeki deyim kaynaklarında ve Türkçe sözlüklerde "derileri ürperir" diye bir deyim bulamadık. Mütercimlerin böyle bir ifadeyi tercih etmelerinin sebebi, ibarede geçen "cild/deri" kelimesinin lafzi anlamına bağlı kalarak bunun bir sembol olduğu gerçeğini göz ardı etmeleridir. İyi niyetle yapıldığı belli olan böyle bir tercüme, ne yazık ki ibarenin anlamını yansıtmamaktadır. Doğru olan deyimsel ifadelerdeki kelimelerin gerçek anlamlarını bir tarafa bırakmak, mecazi anlamlarına sarılmaktır. Ancak bu yolla deyimlerin, deyim oldukları olgusunu kabul edebilir ve onları anlamlandırabiliriz.

Dolayısıyla Akdemir, D.İ.B., Koçyiğit ve T.D.V. dışındaki mütercimlerin tercümelerinin doğru olduğunu söyleyemeyiz.

Öneriler:

-Tüyleri ürperir (Akdemir vd.)

-Tüyleri diken diken diken olur vb.

ENBİYÂ:93-MÜ'MİNÛN:53

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ

Metin ve Yorum:

…

Anlam şudur: bir topluluğun herhangi bir şeyi aralarında paylaştırıp bölüştürmesi ve falancaya şu kadar filancaya bu kadar demesi misalince onlar da dinlerinin durumunu / birlik ve beraberliklerini paramparça ettiler. Bu, dinlerinde ihtilafa düşmelerini, parçalara ve hiziplere bölünmelerini (anlatan) bir temsildir.

...

Keşşaf III. 134-135

Bir önceki ayeti de göz önünde bulundurarak Zemahşeri'nin yorumuna zenginlik katabiliriz: Allah, insanların bir ümmet halinde tek bir dine bağlı kalarak yaşamalarını, Rab'lerinin Allah, ortak dinlerinin İslam olduğu bilinciyle hareket ederek birlik olmalarını istemiştir. Ancak insanların bir kısmı bunu önemsemeyerek başka varlıkları rabler edinmişler, hem inançta hem de sosyal hayatta Tevhid'i bertaraf ederek ihtilafa düşmüşler, bölük pörçük olmuşlardır.

Yukarıda anlatılan durumun, aşağıdaki deyimler sayesinde daha da açıklığa kavuşacağını söyleyebiliriz:

"bölük pörçük: tam değil de parça parça ; işe yarar durumda değil" (179)

---

(179) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.112

"birbirine düşmek: birbirine düşman olmak, aralarında anlaşmazlık çıkıp birbiriyle uğraşmak; birbirine hasım hale gelmek; dövüşmek. "Birbirine girmek" deyimi de aynı anlama gelir." (180)

"darmadağın olmak: düzensiz, dağınık" (181)

Mealler:

-Akdemir: ...aralarındaki bu birliği bozmuşlardı...

-Atay: ...din konusunda aralarında bölündüler...

-Ateş: ...işlerini aralarında parçaladılar (Tanrıdan gelen dini parça parça ettiler, ayrılığa düştüler.)...

-Bilmen: ...din işlerinde kendi aralarında fırka fırka oldular...

-Bulaç: ...işlerini kendi aralarında parça parça dağıttılar (dinlerinde bölünmeler yaptılar)...

-Çantay: ...aralarında, (din) işlerinde fırka fırka oldular*

*İhtilafa düştüler "Celaleyn, Medarik"...

-Davudoğlu: ...(Yahudilerle Hıristiyanlar din) işlerinde aralarında fırkalaştılar...

-D.İ.B.: ...din konusunda aralarında bölüklere ayrıldılar...

-Elmalılı: ...onlar kumandalarını beynlerinde [aralarında] parçaladılar...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...onlar işlerini (dinlerini, aralarında) parça parça edip ayrılığa düştüler...

-Hayrat: ...(....din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler!...

---

(180) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.103

(181) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.155

-Koçyiğit: ...dinlerini aralarında bölük pörçük etmişlerdir...

-Öztürk: ...işlerini aralarında parçaladılar...

-T.D.V.: ...kendi aralarında (din ve devlet) işlerinin birliğini bozdular...

-Yavuz: ...din işlerini aralarında parçaladılar, ayrılıklara düştüler...

-Yıldırım: ...aralarındaki bu birliği paramparça ettiler...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümeler hakkında genel bir değerlendirme yapacağız: Tercümeler, Kur'an'daki bu ibareden ne anlaşılması gerektiğini, okuyucuya taşıyabilecek niteliktedirler. Ancak çoğu deyimin tercümelerini değerlendirirken yaptığımız bir şey var: Hatalı olduğunu düşündüğümüz çevirileri belirttiğimiz gibi, ideal çeviri öneklerini de belirtiyor hatta konunun sonunda önerdiğimiz tercümeler arasında bunlara da yer veriyoruz. Ancak burada esefle belirtiyoruz ki önerebileceğimiz bir çeviri örneği yok. Bunun sebebi mütercimlerin, ibarede geçen "emr" ve "beyne" kelimelerinin harfi anlamlarına gereğinden fazla takılıp kalmalarıdır.

Öneriler:

-(Tevhid inancına bağlı kalmayarak) bölük pörçük oldular.

-(Konumlarını bir olan Allah'a ve ortak dinleri olan İslam'a göre belirlemeyerek) ayrılığa düştüler. vb.

ANKEBÛT:29

وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ

Metin ve Yorum:

Katu’s sebil: İnsanları öldürme ve malları yağmalama gibi eşkıyalık ameliyesidir. Yoldan gelip geçenleri fuhuşa sürükleme anlamında olduğu da söylenir. Hasan’dan “ürün vermeyen bir yere yönelmekle nesli kesintiye uğratmaktır” şeklinde rivayet edilmiştir.

Keşşaf III. 456

Yukarıdaki yoruma paralel bir yorum da Ferra’ ya aittir: “...onlar, çirkin bir davranışları olan livata ile insanların karşısına dikiliyorlardı. ‘ Taktaunes sebil’ in kadınları ihmal etmekle çoçuğun yolunu (doğumunu) kesiyor/engelliyorsunuz (anlamına geldiği de) söylenir.” (182) Paralel yorumlar için bkz. (183). Ferra gibi bir dilcinin bütün ilgisini ibarenin deyimsel anlamında yoğunlaştırması geçiştirilebilecek bir şey değildir.

Mütercimlerin çoğunlukla ibarenin deyimsel anlamını tercih etmediklerini görüyoruz.

---

(182) Ferra, *Meani*, c.2, s.316

(183) Bkz., Bilgin, *a.g.e.*, s.151,152

Mealler:

-Akdemir: ...[doğal üreme] yolunu mu kesiyorsunuz?...

-Atay: ...yolu kesecek misiniz?...

-Ateş: ...yolu kesecek misiniz?...

-Bilmen: ...yolu kesecek misiniz?...

-Bulaç: ...yolu kesecek misiniz?...

-Çantay: ...yolu kesecek* misiniz?

*Yoldan geçenleri bile şehvetiniz yüzünden çevirip fenalık yapacak ve onları yola gitmekten men edecek; “Celaleyn” Katl ile Şekavetle, gasb ile “Medarik”, Yahud meşru’dan vazgeçerek neslin üreme yolunu atıl bırakacak. ”Beyzavi”...

-Davudoğlu: ...yolu kesecek misiniz?...

-D.İ.B.: ...Yolu kesecek misiniz?...

-Elmalılı: ...Yolu kesecek misiniz?...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Yol kesmeye ... devam edip duracaksınız öyle mi?...

-Hayrat: ...Yol kesecek…

-Koçyiğit: ...Yolu kesecek misiniz?...

-Öztürk: ...Yolu kesecek misiniz?...

-T.D.V.: ...Yolu kesecek misiniz...

-Yavuz: ...(mal aşırmak için) yolu kesecek misiniz?...

-Yıldırım: ...Yolu kesecek…

Değerlendirme:

Tercümeleri incelediğimizde sadece ikisinin; Akdemir ve Çantay'ın ibarenin deyimsel anlamına atf-ı nazar ettiklerini görüyoruz. Akdemir'in köşeli parantez, Çantay'ın dipnot aracılığıyla yaptıkları açıklamalar, ibarenin anlaşılmasının önündeki engelleri bertaraf edecek niteliktedir.

Akdemir ve Çantay dışındaki mütercimler, ibarenin lafzi anlamını ön plana çıkararak: "yol kesme" yi eşkıyalık ameliyesi olarak kabul edip bunun dışındaki başka bir anlama gelebileceği ihtimalinden sarf-ı nazar etmişlerdir.

Bizce ilk dönem müfessirlerinin özelikle de Ferra ve Zemahşeri'nin görmezden gelemedikleri bir şeyi göz ardı etmek doğru değildir. Bu görüşler kabul edilmese bile bir seçenek olarak okuyucunun ilgisine sunulabilirdi.

Bu bağlamda, ibarenin aşağıdaki şekillerde de tercüme edilebileceğini hatta bunların daha sahih ve anlaşılabilir bir formda olduğunu söyleyebiliriz:

Öneriler:

-Neslin üremesini engelliyorsunuz.

-(doğacak çocuğun) yolunu kesiyorsunuz vb.

ZÂRİYÂT:39

فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ

Metin ve Yorum:

Allah'ın "Nea bicanibihi" (Fussilet :51) sözünde olduğu gibi; "yüz çevirdi" , "yalanladı" anlamındadır. Güç kaynakları olan saltanat ve ordusuyla beraber " yüz çevirdi , onu yalnız bıraktı" anlamına geldiği de söylenir.

Keşşaf IV. 406

Firavun'un bel bağladığı; zenginlik, saltanat, ordu vb. bütün güç kaynaklarına güvenerek Hz. Musa ve risaletinden yüz çevirmesi gerçeği; yukarıdaki ibarenin temel mesajıdır.

"Türkçe'de; bir şeye önem vermemek, aldırmamak, ilgi göstermemek, dinlememek, dikkat etmemek, duymazlıktan gelmek, umursamamak, yüz çevirmek, düşman olmak gibi anlamları ifade etmek için; "yüz çevirmek, dirsek çevirmek, sırt (arka) çevirmek, arkasını dönmek/çevirmek, kulak ardı etmek/kulak arkasına atmak, kulak asmamak, kulak tıkamak, aldırış etmemek" vb. deyimlerinden yararlanılır." (184)

Mealler:

-Akdemir: ...gücüne güvenerek yüz çevirmiş...

---

(184) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.515,174,438,48,351,34

-Atay: ...erkanına güvenerek Musa'ya uymaktan yüz çevirip...

-Ateş: ...(Firavun ona) yanını çevirdi...

-Bilmen: ...bütün kuvveti ile yüz çevirdi...

-Bulaç: ...'bütün kişisel ve askeri gücüyle' yüz çevirdi...

-Çantay: ...o, ordusiyle birlikde (imandan) yüz çevirmiş...

-Davudoğlu: ...bütün ordusu ile imandan yüz çevirdi...

-D.İ.B.: ...erkanıyla birlikte haktan yüz çevirdi...

-Elmalılı: ...o bütün kuvvetiyle* tersine gitti.

*Veya "kavminden dayanmış olduğu kuvvetine güvenerek"...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...o bütün güç kaynaklarıyla* yüz çevirip

* "Güç kaynakları" diye meali verilen "ruknihi" kelimesi; bütün yakınları, orduları her türlü imkanı, kendisine güç veren malı-mülkü gibi anlamlarla tefsir edilmiştir. (Maverdi,V,372)...

-Hayrat: ...bütün kuvveti (ordusu) ile (imandan) yüz çevirdi...

-Koçyiğit: ...askerlerine güvenerek yüz çevirmiş...

-Öztürk: ...o tüm gücüyle/tüm seçkin adamlarıyla birlikte yüz çevirdi...

-T.D.V.: ...ordusuyla birlikte yüz çevirmiş...

-Yavuz: ...o bütün ordusuyla (imandan) yüz çevirdi...

-Yıldırım: ...o var gücüyle ve bütün ordusuyla sırtını çevirdi...

Değerlendirme:

Mütercimlerin önemli bir bölümünün "yüz çevirmek" deyiminden faydalanarak ibareyi tercüme ettiğini görmekteyiz. Böyle bir tercih doğrudur ve ibarenin anlamını olması gerektiği şekilde yansıtmaktadır.

Ateş'in, "yanını çevirdi" ve Elmalılı'nın "tersine gitti" türünden tercümeleri ise ibarenin deyimsel yönünü taşımaktan uzak ve aslında -özellikle Ateş'inki- pek de anlamlı olmayan/ne anlama geldiği belli olmayan ifadelerdir.

Yıldırım'ın "sırtını çevirdi" şeklindeki çevirisi "sırt çevirdi" olmalıydı. Çünkü "sırt çevirmek" bir deyimdir ve yukarıda da belirttiğimiz gibi bir şeyi kabul etmemek, karşı çıkmak, önemsememek vb. anlamlara gelir. "Sırtını çevirmek" ise fiziki çağrışımları söz konusu olan bir ifadedir ve ibarenin anlamını karşılamamaktadır.

Öneriler:

-Saltanat ve ordusuna güvenerek yüz çevirdi.

-Saltanat ve ordusuna güvenerek (Musa'ya) aldırış etmedi.

HAC:9

ثَانِيَ عِطْفِهِ

Metin ve Yorum:

Senyül atf: Kibir ve böbürlenmek demektir. Kibirli bir tavırla yüzünü buruşturmak, yüz çevirmek (burun kıvırma) gibi … zikirden/Kur'an'dan yüz çevirmek, vazgeçmek anlamında olduğu söylenmiştir.

Keşşaf III. 147

Zemahşeri'nin yorumundan yola çıkarak yukarıdaki ibarenin; yüz çevirmek, böbürlenmek, büyüklük taslamak vb. anlamlara geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

İnsanların beğenmedikleri, hoşlanmadıkları ve dolayısıyla iltifat etmedikleri şeylere karşı sergiledikleri tutum ve davranışlar aşağıdaki deyimlerle güzel bir şekilde dile getirilmiştir:

"burun kıvırmak/burun burmak: küçük ve değersiz görmek; beğenmemek, küçümsemek, aşağılamak" (185)

"omuz silkmek: aldırmamak, önem vermemek, benimsememek" (186)

"tepeden bakmak: başkalarına göre kendini üstün görmek; etrafındakileri küçümsemek" (187)

---

(185) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.116-117

(186) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.391

(187) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.468

“hor bakmak/görmek/tutmak: küçümsemek, değer vermemek, değersiz saymak, aşağılamak” (188)

Mealler:

-Akdemir: ...büyüklük taslayarak…

-Atay: ...büyüklük taslayarak yanını eğip büker...

-Ateş: ...boynunu döndürerek (kabara kabara tartışmasını sürdürür)...

-Bilmen: ...boynunu böbürlenip bükerek…

-Bulaç: ...“gururla salınıp kasılarak”…

-Çantay: ...(kibir ve azametle) yanını eğip bükerek…

-Davudoğlu: ...(kibrinden) yanını büker, çevirir...

-D.İ.B.: ...büyüklük taslayarak…

-Elmalılı: ...yanını bükerek (böbürlenerek)...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...büyüklenerek yüz çevirir…

-Hayrat: ...(kibirinden) yanını büküp çevirerek…

-Koçyiğit: ...büyüklük taslayarak...

-Öztürk: ...yanını eğip bükerek...

-T.D.V.: ... yanını eğip bükerek (kibir ve azamet içinde)...

-Yavuz: ...(azamet ve kibirle) boynunu bükerek…

-Yıldırım: ...kibirle kabararak...

---

(188) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.273 vb

Değerlendirme:

Akdemir, Bulaç, D.İ.B., Eryarsoy-Ağırakça, Koçyiğit ve Yıldırım'ın çevirileri; kanaatimizce ibareyi arzulanan şekilde aktarmaktadır.

Atay, Ateş, Çantay, Davudoğlu, Elmalılı, Hayrat, T.D.V. ve Yavuz ise çevirilerini parantez içi ifadelerle veya ek açıklamalarla anlaşılır kılmaya çalışmışlardır. Yukarıdakiler kadar olmamakla birlikte bu tür çevirilerin de anlamayı kolaylaştırdığını söyleyebiliriz.

Bilmen ve Öztürk'ün çevirileri ise anlaşılmaktan uzaktır. Bu iki zatın yanı sıra; -her ne kadar ek bilgiler verilmiş olsalar da- Atay, Ateş, Çantay, Davudoğlu, Elmalılı, Hayrat, T.D.V. ve Yavuz'un çevirilerinde "boynunu bükmek" ve "yanını bükmek" gibi ifadelere rastlamaktayız.

Bu iki tercüme çeşidinin de hatalı olduğunu söylemek zorundayız:

"boynunu bükmek": Bu ifade Türkçede var olan ve sıkça kullanılan "boynu bükük" deyimine dayanmaktadır. Boynu bükük deyimi; kimsesiz, üzgün, acınacak ve yardım bekler durumda olan insanları betimlemek için kullanılır. (189) Görüldüğü gibi bu güzel deyimin konumuzla hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü gururlu, burnu büyük, tepeden bakan, burnu kaf dağında insanlar, boyun bükmezler olsa olsa diklenirler, dik kafalı olurlar.

Yanını bükmek: İlk bakışta deyim gibi görünen bu ifadeyi deyim kaynaklarında bulamadık. Türkçe'de böyle bir ifade tarzı olduğunu tahmin etmiyoruz. Kanaatimizce bu ifade, ayetteki ibarenin lafızlarını Türkçe'ye

---

(189) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.660

doğrudan aktarma isteği sonucunda elde edilen hatalı/anlamsız bir tercümedir. Eğer mütercimler “yan bükmek” yerine; küçümseyerek ya da düşmanca bakmak anlamına gelen “yan bakmak” deyimini kullansalardı isabet etmiş olurlardı. (190)

Öneriler:

- Gururla salınıp kasılarak (Bulaç)
- Büyüklük taslayarak (Akdemir) vd.
- Böbürlenerek.
- Yüz çevirerek vb.

(190) Yan bakmak deyimi için Bkz., Ö.A.Aksoy*, a.g.e.*, s.1104

MÜDDESSİR:4

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

Metin ve Yorum:

Zemahşeri, ayetin somut anlamda elbise temizliği ile ilgisini ve bunun namazın sıhhat şartlarından biri olduğunu, bir mü'mine kirli giyinmenin yakışmayacağını zikrederken şöyle diyor:

(Bu ibare), alışkanlıklarla hataya düşen, fiillerle kirlenen nefse temizlenmesi emridir. Biri kötü huylardan ve ayıplardan beri olmakla tanımlandığında; "falanca (kişi) elbiseleri temiz, cebi, eteği ve yeni pak biridir" denir. Ğadir (yalancı, sahtekar, hilekar, hain) içinse, "falancanın elbiseleri kirlidir" denir. Bu, elbisenin insanı sarması ve kuşatmasından dolayı böyledir ki elbise ile kendisi kinaye olunur. Onların/Arapların "Zeyd'in ahlakı ve aklı hoşuma gitti" dedikleri gibi "Zeyd'in elbisesi hoşuma gitti" şeklindeki sözlerine bakmaz mısın? Şöyle de derler: "Şeref, elbisesinin içinde, cömertlik konağının altındadır." Hiç kuşkusuz nefsini temizleyip arındıran kişi çoğunlukla dışını da temizlemeyi amaçlar. Ve şüphesiz her şeyde, sürekli kötülükten sakınır, iyiliği tercih eder.

Keşşaf IV. 647

Zemahşerinin yorumundan; yukarıdaki ibarenin, kişinin nefsini / kişiliğini / kalbini temizlemesi, ahlak ve davranışlarına çekidüzen vermesi anlamına geldiği açıkça anlaşılmaktadır.

Türkçede; arzularını, isteklerini kontrol altında tutabilmek; bedenin istek ve arzularına karşı gelerek benliğine hakim olmak anlamında, “nefsini yenmek ve nefsini tutmak” deyimleri kullanılır. (191)

Mealler:

-Akdemir: ...Nefsini arındır!...

-Atay: ...Giydiklerini temiz tut...

-Ateş: ...Elbiseni temizle...

-Bilmen: ...Ve elbiseni imdi temizle...

-Bulaç: ...Elbiseni temizle...

-Çantay: ...Elbiseni (bundan sonra da) temizle (mekde devam et)*

*Dipnotunda maddi temizlikten söz etmektedir.(A.Bilgin)...

-Davudoğlu: ...ve elbiseni temizle...

-D.İ.B.: ...Giydiklerini temiz tut...

-Elmalılı: ...Ve elbiseni artık temizle*

* Elbiseni: a-Kendini/nefsini, b-Çevrendekileri/etrafını tathir eyle, ıslah edip arındır. Sıyab kelimesi sadece insanın nefsinden, kendisinden değil, onu yakından bürüyen etrafından da kinaye veya mecazdır. Bu takdirde ikinci anlam birinci anlamı zaten kapsar...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Elbiseni temizle,...

-Hayrat: ...Elbiseni de temizle!...

-Koçyiğit: ...Elbiseni temizle...

---

(191) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.383

-Öztürk: ...Temizle giysini...

-T.D.V.: ...Elbiseni tertemiz tut...

-Yavuz: ...Elbiseni de (daima) temiz tut...

-Yıldırım: ...Elbiseni tertemiz tut, maddi manevi kirlerden arın,...

Değerlendirme:

Yapılan çevirilere baktığımızda, ibarenin bazı anlam kayıplarına uğradığını görüyoruz. Çünkü ibareyi, mecazi yönünü de işin içine katarak tercüme eden sadece üç mütercim var: Akdemir, Elmalılı,Yıldırım.

Diğer mütercimler ise anlaşıldığı kadarıyla ayetin mesajını/anlamını sadece bildiğimiz giyilen elbiselere hamletmişler ve ibarenin, öyle veya böyle mecazi içeriğe sahip olabilme ihtimalini düşünmemiş veya kayda değer bulmamışlardır. Oysa ki ibarede var olduğunu gördüğümüz, kendini iyiden iyiye hissettiren mecazi gerçekliğe ulaşmak için; yanı başımızda mevcut tefsir ve sözlükler bir yana, tek başına ibarenin bağlamı bile yeterlidir.

Öneri:

-Nefsini temizle.

-Nefsini arındır (Akdemir).

-Öz-benliğini temiz tut (Esed,Mesaj, c.3, s.1204)

NECM:8

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى

Metin ve Yorum:

Sonra Resulullah'a yaklaştı ve ona tutundu, sarıldı. Olgunlaşan meyvelerin dallarından sarkması ve (ya birinin) ayaklarını kanepe, sedir gibi şeylerden aşağı doğru sarkıtması da bu anlamdadır.

"ed-devali", sarkan meyveler demektir.

...

Bu mesel (dena fe tedella) "kirella" (192) gibidir. Bu kuş faydalanabileceği bir şey görünce hemen ona doğru süzülür, sarkar (tedella), görmezse yüz çevirip gider (tevella) ...

Keşşaf IV. 420

Yukarıdaki ibare, vahiy meleğinin Peygamber(s.a.v.)'e doğru yaklaşmasını / sarkmasını, olabildiğince yakınına gelmesini mesel yoluyla anlatmaktadır. Zemahşeri'nin yorumundan anlaşıldığına göre sözü edilen yakınlık sarılmaya imkan verecek niteliktedir ki bu, arada herhangi bir mesafenin kalmadığını göstermektedir. Türkçede de böyle bir yakınlığı ifade eden deyimler bulunmaktadır:

---

(192) Kirella: cüssesi/hacmi küçük, gözleri keskin , hızlıca kapıp alan, çabucak kendini koruyan ve gölgesiyle oynaşan bir kuştur. (*Mu'cem-ul vasit*, s.30)

"burnuna girmek: yanına çok yaklaşmak, iyice sokulmak; koklamak" (193)

"burnunun dibine gelmek: yaklaşmak, çok yakına gelmek" (194)

"burnunun dibinde: çok yakınında" (195)

"sarıp sarmalamak: sıkıca sarmak" (196)

"sarmaş dolaş olmak: birbirine çok sokularak kucaklaşmak" (197)

Mealler:

-Akdemir: ...Sonra da ona yaklaşmıştı ve yanına iyice sokulmuştu;...

-Atay: ...Sonra yaklaşmış ve aşağı inmiştir...

-Ateş: ...Sonra yaklaştı, (yere doğru)sarktı...

-Bilmen: ...Sonra yaklaştı da aşağıya iniverdi...

-Bulaç: ...Sonra yaklaştı, derken sarkıverdi...

-Çantay: ...Sonra (Cebrail, ona) yaklaşdı. Derken sarkdı...

-Davudoğlu: ...Sonra yaklaştı ve sarktı...

-D.İ.B.: ...Sonra yaklaşmış ve inmiştir...

-Elmalılı: ...Sonra yaklaştı da tedelli etti [alçaldı veya yükseldi]...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Sonra yaklaşıp sarktı...

-Hayrat: ...Sonra (çok perdeler geçerek Rabb'ine) yaklaştı, derken daha da yaklaştı...

---

(193) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.115

(194) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.116

(195) Ö.A.Aksoy, *a.g.e*, s.666

(196) Yurtbaşı, *a.g.e.*,s.430

(197) Yurtbaşı, *a.g.e.*, S.430

-Koçyiğit: ...Sonra da yaklaşıp inmiştir...

-Öztürk: ...Sonra iyice yaklaştı ve sarktı...

-T.D.V.: ...Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı...

-Yavuz: ...Sonra (Cebrail, Hz.Peygamber'e) yaklaştı da sarktı...

-Yıldırım: ...Sonra yaklaştı ve iyice sarktı...

Değerlendirme:

Akdemir ve T.D.V. hariç bütün mütercimler ibareyi ; literal anlamlarını önceleyen ifadelerle tercüme etmişlerdir. "Yaklaştı ve sarktı" formuna indirgenebilecek yukarıdaki tercümelerin sahih karşılıklar olduğunu söyleyemeyiz. Okuyucunun, açık ifadelerle tercüme edilmemiş ve herhangi bir açıklama yapılmamış bu tür çevirileri anlayabilmesinin zor olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi T.D.V. ve bilhassa Akdamir'in tercümesi bizce ibarenin doğru karşılıklarıdır. Çünkü sözü edilen yakınlaşmanın Akdemir'in tercümesiyle daha iyi anlaşılabileceğini düşünüyoruz.

Öneri:

-Sonra da ona yaklaşmış ve yanına iyice sokulmuştu (Akdemir).

-Sonra da O'na iyice sokuldu

KAMER:7

جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ

Metin ve Yorum:

Cerad, çokluk ve dalga dalga (gelmek) için kullanılan bir meseldir. Kalabalık, yoğun, içiçe geçmiş ordu için, çekirge ve karınca gibi geldiler, çokluklarından dolayı her tarafı kapladılar denir.

Keşşaf IV. 432-433

Yukarıdaki ibare; dağınık, düzensiz, ne yaptığı belli olmayan, izdihama sebep olan kalabalığı tasvir ediyor. Arapçada "cerad/çekirge" ile temsil edilen bu durum Türkçede "karınca" ile yapılmaktadır.

"karınca yuvası gibi kaynamak: bir yer aşırı kalabalık ve hareketli olmak; telaşlı ve kalabalık halde olmak" (198) - "halk yığını çok kalabalık ve hareketli olmak" (199)

"çil yavrusu gibi dağılmak: herhangi bir sebeple toplu olarak bulunulan yerden düzensiz bir şekilde sağa sola kaçışmak" (200)

"darmadağın (olmak): düzensiz, dağınık" (201)

---

(198) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.320

(199) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.912

(200) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.145

(201) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.155

Mealler:

-Akdemir: ...etrafa yayılmış çekirgeler gibi…

-Atay: ...dağınık çekirgeler gibi...

-Ateş: ...tıpkı yayılan çekirgeler gibi...

-Bilmen: ...sanki onlar dağılmış çekirgelerdir...

-Bulaç: ...sanki yayılan çekirgeler gibi...

-Çantay: ... çıvgın(ve yaygın) çekirgeler gibi...

-Davudoğlu: ...dağılmış çekirgeler gibi...

-D.İ.B.: ...çekirgeler gibi yayılmış...

-Elmalılı: ...sanki çıvgın[zıplayan] çekirgeler gibi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...darmadağın çekirgeler gibi...

-Hayrat: ...yayılmış çekirgeler gibi...

-Koçyiğit: ...etrafa yayılmış çekirgeler gibi...

-Öztürk: ...sanki çekirgelerdir, çılgın mı çılgın!...

-T.D.V.: ... etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi...

-Yavuz: ...etrafa yayılan çekirgeler gibi...

-Yıldırım: ...yayılmış çekirgeler gibi her tarafı dalga dalga kaplarlar...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi bütün mütercimler, Arapçada dağınık, düzensiz,sağa sola savrulan kalabalıklar için sembolik anlamıyla kullanılan “cerad” kelimesini olduğu şekliyle Türkçeye tercüme etmişlerdir. Oysaki “çekirge” kelimesi

Türkçede, Arapçada olduğu gibi mecazi bir içeriğe sahip değildir. Nitekim ne deyim kaynaklarında ne de sözlüklerde, bu yönde bize ipucu olabilecek herhangi bir veriye de rastlamadık. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, “cerad” kelimesinin Arapçadaki işlevi Türkçede bir bakıma “karıncaya” yüklenmiştir. Dolayısıyla tercümelerde diller arasındaki bu tür farklılıklara dikkat etmek, ibarenin selameti açısından daha yararlı olacaktır

Eğer Arapça bir deyimde belirli bir işleviyle “cerad” kelimesi öne çıkmışsa, çeviri yaparken aynı kelimenin Türkçede de böyle bir işlevinin olup olmadığına dikkat etmek zorundayız. Eğer kelimenin Türkçesi aynı işlevi görmüyorsa kelimeyi motamot tercüme ettiğimizde yanlış yapmış olacağız. Buna göre “cerad” kelimesini “çekirge” diye tercüme etmek yanlış olacaktır.

Dolayısıyla yapacağımız şey; “cerad” kelimesini, Arapça deyimdeki rolüne uygun kelime veya kelimelerle tercüme etmektir. Eğer bu kelime “karınca” ise; “karınca” “cerad” kelimesinin Arapçadaki rolünü Türkçede yerine getiriyorsa “cerad” kelimesini “karınca” olarak tercüme etmek daha doğru olacaktır.

Öneriler:

-Mezarlarından darmadağın bir şekilde çıkacaklar.

-Mezarları karınca yuvası gibi kaynayacak.

-Mezarlarından çıkıp çil yavrusu gibi dağılacaklar.

FURKÂN:23

فَجَعَلْنَاهُ هَبَاء مَّنثُوراً

Metin ve Yorum:

(el - Hebau) : Pencereden güneş vurduğunda, beraberinde görünen toza benzer zerreciklerdir. Şöyle bir meselleri var: Zerreden bile daha az/küçük (mensuren) Heba'nın sıfatıdır. Allah işlediklerini az ve değersiz bulduğu için "heba" a benzetmiştir ki işledikleri fiillerinden onlara bir yarar dokunmaz. Allah "heba" ile yetinmeyerek "mensur" kelimesini de kullanmıştır. Çünkü zerrecikleri (pencereden yansıyan) ışıkta muntazam/kompozisyon halinde görürsün. Fakat herhangi bir esintide dağılır ve her biri gidebileceği bir yere gider...

...

Keşşaf III. 279

Yukarıdaki ibareyle anlatılan şey şudur: İşlenen bazı ameller / iyilikler / sevaplar Allah tarafından kabul görmez, dolayısıyla boşa gider. İşlenen amellerin işleyene bir faydası olmaz. İşlenen ameller Allah'a göre hem az hem de sıradan / değersiz oldukları için; maddenin en küçük ve zayıf birimlerinden biri olan toz zerrecikleriyle temsil edilmişlerdir ki bu zerrecikler en ufak bir esintide sağa sola savrularak darmadağın olurlar. Bu temsilden amaç, inkarcıların işledikleri bazı hayırlı işlerin Allah katında herhangi bir kıymet-i harbiyyeye tekabül etmediğini pekiştirmektir.

Mealler:

-Akdemir: ...onları toz toprak haline dönüştüreceğiz...

-Atay: ...onu toz duman ederiz...

-Ateş: ...onu(etrafa) saçılmış toz zerreleri haline getirmişizdir. (İnanmadıklarından dolayı kendilerinin yaptıkları bazı güzel işleri de sildik, boşa çıkardık.Çünkü güzel iş ancak imanla makbuldur.)...

-Bilmen: ...onu bir saçılmış ince zerreler kıldık...

-Bulaç: ...onu savurulmuş toz zerreleri kılıverdik...

-Çantay: ...bunları saçılmış(ve hiçbir değeri olmayan)zerreler yapdık...

-Davudoğlu: ...onun önüne geçip saçılmış zerre haline getiririz (dünyadaki hayırlarının hiçbir faydasını görmezler.)...

-D.İ.B.: ...onu toz-duman ederiz...

-Elmalılı: ...onu bir heba-i mensura çevirmişizdir.*

*Amellerini saçılmış toz zerrelerine çevirmişiz, bir hiçe indirmişiz, bütün amelleri heder (ziyan) olmuştur...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız...

-Hayrat: ...onu (etrafa) yayılmış toz zerreleri haline getirmişizdir...

-Koçyiğit: ...hepsini toz duman ederiz...

-Öztürk: ...onu un-ufak hale getirip silmişizdir...

-T.D.V.: ...onu saçılmış zerreler haline getiririz. (değersiz kılarız) (Kafirlerin, misafire ikram, akrabayı ziyaret gibi güzel davranışlarının, iman etmemiş olmaları sebebiyle boşa gideceği, işe yaramaz telakki edileceği anlatılmaktadır.)...

-Yavuz: ...onu kasdedip saçılmış zerre haline getirmişizdir, (artık hiçbir kıymeti kalmamıştır)...

-Yıldırım: ...hepsini toz duman edeceğiz...

Değerlendirme:

Ateş, Davudoğlu, Elmalılı, T.D.V. ve Yavuz'un tercümeleri, gerekli açıklamalarla zenginleştirilerek ibarenin anlamını doğru bir şekilde yansıtacak niteliğe getirilmiştir.

Öztürk'ün tercümesi de işlenen amellerin yok sayılacağı gerçeğini yansıttığı gerekçesiyle doğru bir tercümedir.

Akdemir'in "toz toprak" nitelemesi ise bizce ibarenin anlamını tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü "toz toprak", bulut halinde olan toza verilen isimdir. (202) Dolayısıyla "Hebaen mensuren" temsilinin deyimsel çağrışımlarını yansıtmamaktadır.

Atay, D.İ.B., Koçyiğit ve Yıldırım'ın "toz duman" nitelemeleri de ibarenin anlamını yansıtabilecek düzeyde değil. Çünkü "toz duman"; yerden kalkarak havayı kaplayan yoğun toza denir. (203) Dolayısıyla bu tercümenin de, yukarıdaki ibarenin deyimsel çağrışımlarını yansıtmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bilmen, Bulaç, Çantay, Eryarsoy ve Hayrat'ın tercümeleri ise literal anlamın, metaforik temayı sıkboğaz ettiği; bizce pek de anlamlı olmayan ifadelerdir.

---

(202) T.D.K., *a.g.e.*

(203) T.D.K, *a.g.e.,* s.1488

Öneri:

-Amelleri geçersiz sayacağız.

-İşlediklerini yok sayıp/sileceğiz.

-Yaptıkları (iyi işleri) boşa çıkaracağız.   vb.

TEKÂSÜR:2

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ

Metin ve Yorum:

Konuyla ilgili bilinen rivayetlerden sonra Zamahşeri konuya şu şekilde yaklaşıyor: Ya da ölüp gömülünceye kadar mal ve evlat bakımından çoğalma, başkasından fazla toplama çabası sizi oyaladı. Ömürlerinizi dünyaya yönelik istekleriniz uğruna infak ettiniz, dünya için kıyasıya yarıştınız ve bile bile onun için helak olmayı/harcanmayı göze alıyorsunuz.

Ölüm gelip sizi buluncaya kadar dünyadan başka gayeniz yok. Nitekim ahiret ve akıbetiniz için çalışacağınıza bunlar için çalışmak daha evla olmasına rağmen (dünyaya daha çok önem veriyorsunuz.)

Ziyaret-ül Kübur, ölümden ibarettir.

Keşşaf IV.797

Devamında Zemahşeri, "zare'l kabre"nin ölüm anlamına geldiğine dair klasik Arap şiirlerinden örnekler vermektedir.

Zemahşeri'nin yukarıdaki ibareyle ilgili yorumu açıktır. Ona göre "Ziyaret-ül kûbur", ölüm demektir. Buna paralel klasik veya çağdaş bir çok yorumla karşılaşmak mümkündür. (204)

---

(204) Bkz. Bilgin, *a.g.e.,* s.58

Mealler:

-Akdemir: ...kabirlere girinceye dek...

-Atay: ...kabirlere gidip saymaya varıncaya kadar...

-Ateş: ...Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz (kabre girinceye kadar mal arttırmaya çalıştınız.)...

-Bilmen: ...Ta ki, kabirleri ziyaret ediverdiniz...

-Bulaç: ...Öyle ki (bu) mezarı ziyaretinize (kabre gidişinize, ölümünüze) kadar sürdü...

-Çantay: ...ta kabirler(e kadar gidip)* ziyaret ettiniz.**

*Beyzavi, Medarik

**Ölülerinizi de hesaba katmak için "Beyzavi, Celaleyn, Medarik" Yahud: Bu hale ölünceye kadar devam ettiniz. "Beyzavi, Medarik"...

-Davudoğlu: ...Ta kabirlere varıncaya kadar ziyaret ettiniz...

-D.İ.B.: ...mezarları ziyaretle...

-Elmalılı: ...ta ziyaret edişinize kadar kabirleri...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz*

*Ve ölülerinizin çokluğu ile övünmeye koyuldunuz...

-Hayrat: ...nihayet kabirleri ziyaret ettiniz (ve artık ölmüş olanlarınızı dahi sayarak gururlandınız.)!...

-Koçyiğit: ...Kabirleri ziyaret edinceye kadar…

-Öztürk: ...Öyle ki ziyaret edip saydınız kabirleri...

-T.D.V.: ...Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz...

-Yavuz: ...Kabirlere varıncaya kadar ziyaret ettiniz; (ölülerinizi sayıp onların çokluğu ile öğündünüz.)...

-Yıldırım: ...boylayıncaya kadar kabirleri!...

Değerlendirme:

İbareyi deyimsel anlamına uygun olarak tercüme eden beş mütercim var: Akdemir, Ateş, Bulaç, Çantay ve Yıldırım. Akdemir ve Yıldırım, deyimsel ifadeyi tercümelerine doğrudan ve gayet anlaşılır bir dille aktarırken; Ateş, Bulaç ve Çantay bu amaçla parantez içi ifadelerden ve dipnotlardan yararlanmışlardır.

Diğer mütercimlerin tümü ise ibareyi motamot bir şekilde, ilgili rivayet ve tarihi arka planı göz önünde bulundurarak tercüme etmiştir.

Kanaatimiz odur ki ayeti deyimsel anlamıyla tercüme etmek daha doğrudur. Zira Zemahşeri gibi bir dil ustasının ısrarla bu ibareyi; ölümü simgeleyen beliğ bir ifade olarak kabul etmesi; gözardı edilecek bir olay değildir.

Öneriler:

-Siz ölünceye kadar…

-Mezarlara girinceye kadar… vb.

ÂL-İ İMRÂN:103

حَبْلِ اللّٰهِ

Metin ve Yorum:

Ona sırtını dayama ve güvenme için temsil olabilir. Yüsek bir yere bağlanan, sağlam, kopmayacağından emin olunan bir iple aşağıya sarkmak gibi.

Habl; söze, i'tisam ise söze inanarak güvenmeye istiaredir. Ya da terşihtir. (sözü özlü söyleme sanatı) ki habl'in kendisine uygun olan (anlam) a istiaresi (ni sağlar.)

Mana şudur: Allah'tan yardım dileme, ona güvenme ve ondan ayrılmama konularında bir araya gelin, toplanın ya da Allah'a iman ve itaatle Allah'ın kullarına vermiş olduğu söze tutunarak bir araya gelin. Ya da Allah'ın kitabına tutunun. Rasulullah'ın şu sözüne binaen: Kur'an Allah'ın sağlam habl'idir. Harika/ilginç yönleri tükenmez, çokça okunup tekrar edinmekle eskimez, onunla konuşan doğru söyler, onunla amel eden doğru yapar, ona tutunan sırat-ı müstakime girer.

Keşşaf I. 423

(ÂL-İ İMRÂN:112)

...

Allah'tan gelen bir habl'e tutunmaları, yapışmaları, sarılmaları müstesna. Bütün hallerinden müstesna kılınan bir haldir. Bütün hallerinde zillete düçar kılınmışlar Allah'ın ve insanların habl'ına yani Allah'ın ve müslümanların

emanına/kefaletine tutunmaları/sığınmaları müstesna. Yani cizye vermeyi kabul edip (Allah'ın ve mü'minlerin) emanına sığınmaktan başka onur yoktur (onlar için).

Keşşaf I. 430

Zemahşeri'nin "hablullah" ile ilgili değerlendirmelerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür. a-Allah'ın dini b-Allah'ın kitabı c-Allah'ın ahdi vb.

Allah, Al-i İmran 103'te, müminlerin bir araya gelip birlik olmalarını ve Allah'a dayanıp güvenmelerini, böylelikle Allah'ın kendilerine güç ve kuvvet vereceğini en iyi yardımın Allah'tan gelen yardım olduğunu, Allah'ın koruyuculuğunun dünyevi her türlü güvenin üstünde olduğunu belirterek; gerçek mutluluk ve emniyetin onun "habl"ına sarılarak mümkün olabileceğini belirtmektedir. Kısacası Allah'ın "habl"ına tutunan "sırtını sağlam duvara dayamış" olacaktır.

Meallere baktığımızda "Hablullah" ibaresinin, mütercimlerin çoğu tarafından yukarıda sıraladığımız muhtemel anlamlarını yansıtmayacak şekilde tercüme edildiğini göreceğiz.

Mealler:

-Akdemir: ...Allah'ın ipine...

-Atay: ...Allah'ın andına…

-Ateş: ...Allah'ın ipine…

-Bilmen: ...Allah'ın ipine…

-Bulaç: ...Allah'ın ipine…

-Çantay: ...Allah'ın ipine*

*Kur'an-ı Kerim'e, Allah'ın dinine, Allah için ihlasa, Allah'ın emrine, Allah'a itaate...

-Davudoğlu: ...Allah'ın ipine (Kur'an'a)...

-D.İ.B.: ...Allah'ın ipine…

-Elmalılı: ... Allah'ın ipine*

*Ebu Said el-Hudri'den rivayet olunduğu üzere Hz.Peygamber şöyle buyurmuştur: Semadan arza indirilmiş olan hablullah(Allah'ın ipi) Allah'ın kitabıdır...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Allah'ın ipine…

-Hayrat: ...Allah'ın ipine (Kur'an'a)...

-Koçyiğit: ...Allah'ın ipine…

-Öztürk: ...Allah'ın ipine…

-T.D.V.: ...Allah'ın ipine (İslam'a)…

-Yavuz: ...Allah'ın dinine(Şeriatına)...

-Yıldırım: ...Allah'ın ipine (dinine)…

Değerlendirme:

Çantay ve Elmalılı'nın "Hablullah"a ilişkin açıklamaları, ibarenin anlaşılmasının önündeki engelleri bertaraf edecek nitelikte olmaları açısından son derece önemli ve gereklidir.

Yavuz ve Atay "Hablullah"ın deyimsel anlamını doğrudan tercümelerine yansıtmışlardır ki bizce burada en doğrusu budur.

Davudoğlu, Hayrat, T.D.V. ve Yıldırım'ın parantez içi ifadeleri de yine "Hablullah"ı açıklamaya yönelik yararlı çabalar olarak değerlendirilmelidir.

"Allah'ın ipi" şeklindeki tercümeler ise, "Hablullah"ın anlamsal boyutlarını karşılamadığı için bizce hatalıdır. Çünkü "Allah'ın ipi" şeklinde yapılan bir tercümeyle kast olunan doğru anlama ulaşmak, İslam ve Kur'an kültürüyle belli ölçülerde aşinalık gerektirir. Böyle bir aşinalığı olmayan veya islami terminolojiye tamamiyle yabancı olan birileri için "Allah'ın ipi"nin ne anlama geldiği, nasıl bir şey olduğu muhtemeldir ki anlaşılmayacaktır.

Öneriler:

-Allah'ın dini

-Allah'ın kitabı veya Kur'an vb.

A'RÂF:40

حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Metin ve Yorum:

...

Halat anlamındadır. Çünkü halat bir araya getirilmiş, derlenmiş iplerden oluşur .Allah'ın durumlarını (cennete girememelerini) deve ile örneklenmesi olabildiğince güzeldir. Yani halat ile iğne deliğinden geçebilen iplik arasında münasebet vardır. Ama deve ile (iplik arasında böyle bir) münasebet yoktur. (Yukarıda zikredilenler arasında) en isabetli kıraat "cemel" şeklindekidir. Çünkü iğne deliği "dar geçit"ler için mesel olarak kullanıla gelmeştir. "Falanca şey iğne deliğinden daha dar" türünde ifadeler bulunmaktadır.

Cemel ise işlenen cürmün büyüklüğünü ifade eden bir meseldir.

Şüphesiz adamlar, cüssece büyük , semiz develer değil. (Yani cennete girmeleri mümkün olmayanlar cüssece büyük, besili, semiz develer değil, burada tamamen bir temsil söz konusudur.)

Ancak geniş bir kapıdan geçmesi mümkün olabilen devenin, iğne deliğinden geçinceye kadar -ki mümkinattan değil- onlar cennete giremeyecektir denmiştir.

Keşşaf II. 99

Yukarıdaki ibare, vukuu mümkün olmayan durumlar için kullanılan bir meseldir. Söz konusu nesnenin deve veya halat olması bizce pek de önemli değil.

Nihayetinde ikisinin de iğne deliğinden geçebilecek durumda olmadıkları açıktır. Önemli olan, burada imkansız bir durumun söz konusu olduğu ve bunun beliğ bir şekilde ifade edildiğidir.

Nitekim Türkçede de bu tür durumlar için kullanılan çok güzel deyimler bulunmaktadır:

"Sonuç vermeyecek bir işe girişmek,gerçekleşmeyeceği belli bir girişimi uygun görmek için 'olmayacak duaya amin demek'; olmayacak bir iş gerçekleşirse, gerçekleşmesi olanağı bulunmayan bir şeyin gerçekleşebileceği kabul edilirse 'balık kavağa çıkarsa/çıkınca' deyimleri kullanılır." (205) Görüldüğü gibi sıkça kullandığımız neredeyse dilimize pelesenk olmuş bu deyimleri gerçekten de gerçekleşmesini asla ummadığımız olaylar için kullanırız.

Mealler:

-Akdemir: ...Halat ine deliğinden geçmedikçe*

* Genellikle mütercimler bu ayet-i kerimeyi, incillerin etkisiyle "Deve iğne deliğinden geçmedikçe..." şeklinde çevirmektedirler. Ancak dil konusuna ağırlık veren müfessirler, buradaki sözcüğün, "halat" olarak okunmasının Kur'an'ın üslubuna daha uygun düşeceğini ifade etmişlerdir. Bu yüzden, biz de çeviride bu yaklaşımı yeğledik...

-Atay: ...deve iğne deliğinden geçmedikçe…

---

(205) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.390,70 – Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.613

-Ateş: ... deve* iğne deliğinden geçinceye kadar

*Daha önceki baskılarda ayetin Arapça aslındaki el-cemel kelimesini İbn-i Abbas'ın tefsirine dayanarak el-cümmel (halat) diye tercüme etmiştik. İğne deliği ile halat arasındaki ilgi bu manayı tercih edişimize sebeb olmuştu. Fakat sonradan İncil'de de: "Deve iğne deliğinden geçinceye kadar, yalanlayıcıların gök kapılarından geçemeyecekleri" mealinde bir ayetin bulunduğunu görünce Cumhurun benimsediği manaya dönmeyi gerekli gördük...

-Bilmen: ...eve iğnenin deliğine girinceye kadar...

-Bulaç: ...halat (ya da deve) iğne deliğinden geçinceye kadar...

-Çantay: ...deve iğne deliğine girinceye kadar...

-Davudoğlu: ...deve iğne deliğinden geçinceye kadar...

-D.İ.B.: ...deve iğnenin deliğinden geçmedikçe…

-Elmalılı: ...cemel* iğnenin deliğinden geçinceye kadar

* "deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar" ... veya "halat iğnenin deliğinden geçinceye kadar..." cemel kelimesi deve manasına geldiği gibi halat, urgan manasına da gelir. Her iki halde de bu bir darb-ı meseldir ve lisanımızda "Balık kavağa çıkıncaya kadar" şeklide kullandığımız mesel gibi bir şeyin olmayacağını anlatır. Bu açıdan birinci mana daha beliğdir. Çünkü bir şeyin küçüklüğünde/inceliğinde mübalağa yapılacağı zamanda "iğne deliği gibi" denir. İrilikte mübalağa yapılacağı zamanda "deve gibi" denir. Özellikle Arap dilinde bu pek ma'ruftur...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Deve iğne deliğinden geçmedikçe*

*el- Cemel sözcüğünün "deve" anlamında olduğu ve koca bir hayvan iğne deliğinden nasıl girmesi mümkün değilse kafirin de cennete girmesi öylece

imkansızdır, diye açıklandığı gibi; Bu kelime halat, gemi halatı anlamına da gelir. Kalın ip olan gemi halatı ile iğne arasında daha yakın bir ilişki de söz konusu olabilir. Ancak "Kalın halat" anlamı "el-Cemel" kelimesinin "el-cümmel" diye okunması halinde söz konusu olacağı da belirtilmiştir. (İbn-i Kesir, III, 410; Kurtubi, VII, 207) Her iki anlama göre de kafirlerin cehennemden çıkışlarının imkansızlığı anlatılmaktadır...

-Hayrat:.... deve, iğne deliğinden geçinceye kadar...

-Koçyiğit: ...deve, iğne deliğinden geçmedikçe...

-Öztürk: ...deve iğne deliğinden geçinceye kadar…

-T.D.V.: ...deve iğne deliğine girinceye kadar*

*...Buna göre ayetin manası: "onlar asla cennete giremezler" veya "çok zor girerler" demektir...

-Yavuz: ...deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar(hiçbir zaman)…

-Yıldırım: ...eve, iğne deliğinden geçmedikçe...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimlerin bir kısmı "halat….." diye başlayarak; diğer bir kısmı ise "deve…" diye başlayarak ibareyi tercüme etmiş ve konuyla ilgili ihtilaflara ilişin nakilleri aktarmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi burada önemli olan "iğne ve deliğinden geçemeyecek olan şey, deve veya halat" değildir. Burada Allah'ın ayetlerini yalanlayanların cennete asla giremeyecek olmaları ve bunun güzel bir şekilde ifade edilmiş olması önemlidir.

Bu ibareyi Türkçeye aktarırken deve, halat ve iğne kelimeleri kullanılsa bile bunlarla amaçlanan şeyin ne olduğunun dipnotla okuyucunun dikkatine sunulması gerekir: Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, T.D.V. ve Yavuz'da olduğu gibi. Bu zatlar, ibarenin lafzi anlamına bağlı kalarak yaptıkları çevirileri dipnot veya parantezlerle daha anlaşılır hale getirmişlerdir. Ya mezkur zatlar gibi yapılmalı ya da ibareden amaçlanan anlam direkt tercümeye yansıtılmalı.Aşağıda olduğu gibi:

Öneriler:

-Onların cennete girmesi mümkün değildir.

-Onlar hiçbir zaman cennete giremeyeceklerdir.

Türkçe'deki daha önce sözünü ettiğimiz deyimlerden yararlanarak da ayetin çevirisini yapabiliriz.

-Onların cennete girmeleri (olmayacak duaya amin demek gibidir.)

-(Balığın kavağa çıkması nasıl mümkün değilse, onların da)cennete girmeleri mümkün değildir. vb.

-Onların cennete girmeleri (balığın kavağa çıkmasının mümkün olmadığı gibi) mümkün değildir.

MESED:4

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

Metin ve Yorum:

(Ve karısı) o, Ebu süfyan'ın karısı Harb'in kızı Ümmü Cemil'dir. Çalı, çırpı, diken vb. şeyleri yüklenip geceleri Rasulullah'ın yoluna bırakırdı.

Burda anlamın "fesatlık" olduğu da söylenmiştir. Fesatlığı yayanlara ve insanların arasına fitne sokanlara "Yahmilul hatebe beynehum/aralarına ateş taşıyor" yani insanların arasında fitne ateşini alevlendirir ve onlara fitne ve şer bırakır, denirdi.

Onurun göstergesi, durmaksızın başkalarını kınamayı bir av biniti/geçim sermayesi yapmamak ve toplum içinde dedikodu (hataburretb) yapmamaktır.

Keşşaf IV. 221

Zemahşeri'nin yanı sıra müfessirlerin yukarıdaki ibare ile ilgili görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür. a-asılsız sözler/iftiralar yayan, b-insanların arasını bozan, iftiracı, c-günah ve hata taşıyıcısı, d-fesat ateşini körükleyen kişi, e-günahlarını taşıyan kadın. (206) İftira ve dedikodu ile ilgili birçok Türkçe deyim bulunmaktadır:

"iftira atmak: birine yalandan ve aslı olmayan suçu isnat etmek" (207)

"dedikodu çıkarmak: iftira etmek gerçek olmayan şeyler söylemek" (208)

---

(206) bkz. Bilgin, *a.g.e.*, s.65,66,67

(207) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.283

(208) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.156

"dedikodu yapmak: baş başa verip birbirini çekiştirmek" (209)

"laf/lakırdı/söz taşımak: bir sözü birinden alıp bir başkasına yetiştirmek" (210)

"laf getirip götürmek/götürüp getirmek: bir sözü bir yerden bir başka yere taşımak; kişilerin birbirleri aleyhinde söyledikleri sözleri, ara açmak amacıyla, kendilerine ulaştırmak" (211)

"laf taşıyıcı: gammaz, dedikoducu" (212)

Mealler:

-Akdemir: ...odun taşıyan eşi...

-Atay: ...odun hamalı...

-Ateş: ...odun hamalı...

-Bilmen: ...odun hamalı...

-Bulaç: ...odun hamalı...

-Çantay: ...Karısı da (Hem) odun hamalı olarak!*

*Çünkü (Ümmü Cemil denilen ve "Ebu Süfyan"ın hemşiresi olan o kadın, Resulullah(as.)ın geçeceği yollara diken atardı. "Beyzavi, Celaleyn, Medarik" Yahud: Resulullah(s.a.v.)e düşmanlığının ve zevcini de ona eziyet etmeye teşvikinden dolayı. Yahud: Düşmanlık ateşini körükleyen nemmamlığından ötürü günahların hammalı olarak "Beyzavi" ...

-Davudoğlu: ...odun hamalı...

---

(209) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.157

(210) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.360

(211) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.360

(212) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s. 445

-D.İ.B.: ...odun hamalı...

-Elmalılı: ...Karısı da odun hamalı olarak;...*

*Hammelete'l hatab tabiri Arapça'da nemmam, koğucu dedikoducu. Öteye beriye laf götüren fesatçı manasına mesel olmuştur. Nitekim insanlar arasında nemimelerle koğuculuk eden müfside "aralarında odun taşıyor" denilir. Buna lisanımızda kundakçılık da denir ki "yangına körükle gitmek" buna benzer. Fakat lisanımızda "odun hamalı ..." tabirinden biz bu manayı değil, küçük düşürmek (tezlil) manasını anlarız. Bu nedenle biz diğer manaları da dikkate alarak ahiretteki sefaletlerini göstermek üzere odun hamalı diye tercüme etmeyi uygun bulduk.

-Eryarsoy-Ağırakça: ...odun taşıyıcısı olarak...

-Hayrat: ...odun hamalı olarak...

-Koçyiğit: ...odun hamalı...

-Öztürk: ...odun hamalı...

-T.D.V.: ...odun hamalı...

-Yavuz: ...odun hamalı...

-Yıldırım: ...odun taşıyacak*

*...Ümmü Cemil de kocasından geri kalmayan bir düşmandı. Diken toplayıp Resulullah'ın yoluna saçardı. Ahiretteki akibetini de kendisi istemiş olarak, kendini yakacak olan odunu taşıma işini devam ettirecektir...

Değerlendirme:

Anlaşılan odur ki İbaredeki anlaşılması problemli kelime "hatab/odun" kelimesidir. Aslında bu kelimeyi havi terkib ve terkibin bağlamı, kelimenin basmakalıp anlamını aşan bir mahiyette kullanıldığına işaret ediyor. Zira "hatab" kelimesi burada; kadim Arap literatüründe kendisine yüklenen sembolik anlamlarıyla vardır.

Bu ibarenin, Ümm-ü Cemil'in diken, çalı v.b. şeyler taşıyıp Peygamber (s.a.v.)'ın yoluna bırakmışlığıyla herhangi bir ilgisi yoktur. Ümm-ü Cemil'in bu tür davranışlarından dolayı böyle bir sıfat aldığını düşünmek, O'nun tarihte İslam'a ve Peygamberine karşı üstlendiği rolü ve deyimin anlamını fazlasıyla basitleştirmek, yüzeyselleştirmek olacaktır. Bilakis O'na; taşıdığı laflardan, günahlardan, hatalardan, asılsız sözlerden ve takındığı bozgunculuk tavrından dolayı bu tanımlama yapılmıştır ve artık bu deyim neredeyse sadece onu hatırlatır olmuştur.

Çantay ve Elmalılı hariç mütercimlerin tümü, ibareyi "odun taşıyıcısı/hamalı" diye tercüme ederek, deyimsel yönünü çağrıştıracak herhangi açıklayıcı bir bilgiye değer vermemiştir. Yıldırım'ın açıklaması, olayın klasik yorumuyla ilgilidir.

Çantay, ibareyle ilgili yorumları naklederek tercih hakkını okuyucuya bırakmıştır. Bu duyarlı davranış okuyucunun ilgisini uyandırabileceğinden takdirle karşılanmalıdır.

Elmalılı da Çantay gibi ibareyi deyimsel boyutuyla da değerlendirmeye vesile olabilecek açıklamalarda bulunmuştur. Bu da bizce okuyucuyu konuyla ilgili düşünmeye sevk edecek bir davranış olarak takdire şayandır.

Öneriler:

-Asılsız sözler/iftiralar yayan karısı da…

-Fesat ateşini körükleyen karısı da…

-Dedikodu yapan karısı da… vb.

BAKARA:191

حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ

Metin ve Yorum:

Onları Harem'de veya dışında yakaladığınızda. " Sekf "; güçlü ve galip bir konumdayken hasmını yakalamaktır. Akranlarına göre daha çevik ve atılgan anlamına gelen "recülün sekifun" ifadesi buna dayanır. Şairin dediği gibi:

Beni yakalarsanız (teskefuni) öldürün.

(Çünkü) ben kimi yakalarsam onun için kurtuluş yok.

Keşşaf I. 262

Zemahşeri'nin "sekf" kelimesinden yola çıkarak yukarıdaki ibareyi yorumlamasından hareketle vardığımız sonuç; burada söz konusu olanın; kafirlerin müminler tarafından herhangi bir yerde görülmesi yahut rasgele karşı bir konumdayken onları yakalamaları adeta onları kıstırmalarıdır. Burada herhangi bir şekilde şartların oluşturduğu bir karşılaşma ya da görüşmeden ziyade müminlerin kafirleri "ele geçirme" si söz konusudur.

Zemahşeri'nin yorumunu daha iyi anlamak için "ele geçirme" deyiminin hangi durumlarda kullanılabileceğini bilmemiz lazım: "Tesir ve hakimiyet altına almak, edinmek, kaçmakta olan kişiyi yakalamak için "ele geçirme" deyimi kullanılır." (213)

---

(213) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.202,Ö.A.Aksoy*, a.g.e.*, s.752

Mealler:

-Akdemir: ...onları bulduğunuz yerde...

-Atay: ...onlara nerede yetişirseniz...

-Ateş: ...onları nerede yakalarsanız...

-Bilmen: ...onları her nerede bulursanız…

-Bulaç: ...onları bulduğunuz yerde...

-Çantay: ...onları (size harp açanları) nerede yakalarsanız...

-Davudoğlu: ...o(kafir)leri bulduğunuz yerde...

-D.İ.B.: ...onları bulduğunuz yerde...

-Elmalılı: ...ve onları nerede yakalarsanız...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...onları nerede bulursanız…

-Hayrat: ...onları yakaladığınız yerde...

-Koçyiğit: ...onları(size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde...

-Öztürk: ... onları yakaladığınız yerde...

-T.D.V.: ...onları(size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde...

-Yavuz: ...o kafirleri nerde bulursanız…

-Yıldırım: ...onları nerede yakalarsanız...

Değerlendirme:

Yapılan tercümeleri iki şekilde tasnif edebiliriz:

-Onları bulduğunuz yerde…

-Onları yakaladığınız yerde…

Ayetteki atmosferi yansıtması açısından “onları yakaladığınız yerde” şeklinde tercümenin daha uygun olduğunu düşünüyoruz. Ancak anlamı daha da pekiştirmek ve Müslümanların baskın konumunu vurgulayacak alternatif ifadelerle, ibareyi tercüme etmek de mümkündür.

Öneri:

-Onları ele geçirdiğiniz yerde/zamanda…

FURKÂN:22,53

حِجْراً مَّحْجُوراً

Metin ve Yorum:

...

İntikam hırsıyla saldıran bir düşmanla ya da bir musibetle karşılaştıklarında ve benzeri durumlarda söyledikleri bir sözdür. Bu (meseli) istiaze/sığınma yerine kullanırlar.

Sibeveyhi şöyle der: Bir adam diğerine: (olumsuz şeyler kastederek) sen şöyle şöyle yapıyor musun? dediğinde diğeri: hicren/sığınırım (Allah'a) der. Hicren menee/engelledi anlamındaki hecere'nin mastarıdır. Çünkü sığınan/müsteiz, kendisine istenmeyen/sevimsiz /nahoş şeylerin ilişmemesini ve bunları engellemesini Allah'tan ister. Neticede anlam şöyle olur: Beni istenmeyen durumlardan korumasını ve onları benden uzak tutmasını Allah'tan istiyorum.

...

Ayetteki anlamı şöyledir: Onlar (inkarcılara) meleklerin inmesini yeğliyorlardı. Fakat ölüm anında yahut kıyamet gününde melekleri gördüklerinde, onlarla karşılaşmaktan hoşlanmadılar, korktular. Çünkü onların meleklerle karşılaşması hoşlanacakları bir şekilde değildi.

Nitekim melekleri gördüklerinde ancak intikam hırsıyla saldıran bir düşmanla ve musibet şiddeti ile karşılaşınca söylenebilecek bir söz söylediler: (hicren mahcura)

Keşşaf III. 278-279

Zemahşeri'nin uzun uzadıya anlattığı gibi; "Hicran mahcuren" ibaresi kişinin düşmanla veya korktuğu biriyle karşılaştığında veya herhangi bir saldırıya uğradığında; sığınma, kurtuluş amacıyla söylediği bir söz, ünlem veya çağrıdır.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus ise bu sözü kimin; meleklerin mi insanların mı söylediğidir. Zemahşeri temel argümanlarını sözün insanlara ait olduğu gerçeğine dayandırarak dile getirmiş ancak, bunun yanı sıra bu sözün melekler tarafından söylendiğini söyleyenler de var diyerek, sözü edilen görüş üzerinde durmamıştır.

Mealler:

-Akdemir: ...tamamen uzaklaşmışız...

-Atay: ...yasak oğlu yasak...

-Ateş: ...yasaktır, yasak!*

*Bu sözü müşrikler kendi kendilerine söylüyorlar. Onlarda adet idi, kötü birşeyle karşılaştıkları zaman "hicran mahcura": sevinmekten tamamen mahrum kaldık" derlerdi. Bu sözü onlara Melekler de söylemiş olabilirler...

-Bilmen: ...-müjde-haram, memnu...

-Bulaç: ...(size sevinçli haber) yasktır, yasak...

-Çantay: ...(melekler onlara: "size) müjde yasak edilmişdir, yasak!"...

-Davudoğlu: ...müjde yasaklanmıştır, yasak!...

-D.İ.B.: ...yasaktır yasak!...

-Elmalılı: ...yasak yasak*

*Hicren mehcure bazen bir yalvarış, bir sığınış, bazen de bir men ve tehdit ifade eder...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...yasak edilmiştir, yasak!...

-Hayrat: ...yasaktır, yasaklanmıştır!...

-Koçyiğit: ...artık yasak!...

-Öztürk: ...yasaktır, yasaklanmıştır...

-T.D.V.: ...yasaktır yasak...

-Yavuz: ...yasak, yasak!...

-Yıldırım: ...haram! Haram!...

Değerlendirme:

Yukarıdaki bilgiler ışığında; yapılan tercümelerin neredeyse hiçbirisinin doğru olmadığını söylemek mümkündür. Daha önce de belirttiğimiz gibi sözü edilen ibare, kafirlerin meleklerle hiç de hoşlanmadıkları bir pozisyonda karşılaşınca kurtuluş amacıyla yardım dilemek adına söyledikleri bir sözdür, çağrıdır, feryattır. Ateş ve Elmalılı'nın notları meseleyi anlamaya yönelik ipuçları içermekle beraber Ateş'in dipnotta ibareyi; "sevinmekten tamamen mahrum bırakıldık" diye tercüme etmesi hatadır.

Zemahşeri'nin yorumlarından hareketle "Hicran-mahcuren" ibaresini daha anlaşılır ifadelerle Türkçeye kazandırmak mümkündür:

Öneriler:

-Benden uzak dur!/Yok mu kurtaracak!

-Benden uzak dur!/Yok mu sığınılacak!

BAKARA:7

خَتَمَ اللّهُ عَلَى قُلُوبِهمْ

Metin ve Yorum:

Bu ayeti yorumlarken Zemahşeri, “kalp ve kulakların mühürlenmesi ve gözlere perde çekilmesi” ifadelerinin mecazi olduklarını bunun ötesinde mecaz gruplarından olan istiare veya temsil olmalarının da muhtemel olduğunu belirtir. Devamında daha çok istiare yönünden ifadeyi inceler ki bu Zemahşeri’nin konuyla ilgili eğilimini açığa çıkarır. Sonunda temsil olabilme ihtimalini de göz ardı etmeyerek şu açıklamalarda bulunur: Temsile gelince; Kendileri için yaratıldıkları ve sorumlu tutuldukları dini amaçlar yönünden yararlanmamaları sebebiyle kalp, kulak ve gözlerden her biri mühürlenerek ve perdelenerek fayda te’min edilmesi engellenen eşyaya benzetilmiştir.

Mazinilerden bir kısmı dildeki konuşamama, tutulma, kendini, meramını ifade edememe durumunu mühürlenme (hatmen) olarak kabul ederler/yorumlarlar.

...

Keşşaf I. 88-89

Zemahşeri, Allah’ın insanlara sonsuz iyilik ve güzellikler bahşettiğini, faydası inkar edilemeyecek ve daha iyi bir alternatifi düşünülemeyecek nimetler verdiğini, insan bedeninde bulunan bu nimetlerden ikisinin de kalp ve kulaklar olduğunu ancak her nimette olduğu gibi bu ikisinde de belirli amaçların söz

konusu olduğunu belirterek; bazı insanların bu nimetleri işlevsiz bıraktığını, artık onların nimet olmaktan çıkıp herhangi bir fayda sağlamayan külfet yüklü organlara dönüştüğünü söylüyor.

İnkar edenler, hayatı yaşadıkları anla sınırlandırdıkları ve doğaları gereği ikinci bir hayatı/ahireti yok saydıkları için; gereğince düşünemezler, ahiret için önlem almazlar, ilahi gerçeklerden habersiz, dalgın ve gafil bir yaşam sürerler ve bunun neticesinde de kendilerine bir bakıma yüce hedefler için bahşedilen kalp, kulak ve göz gibi organlardan adeta yoksun bırakırlar.

Türkçede; ileriyi görememek, alabileceği uygun önlemleri alamamak; her nedense iyi düşünemez, nasıl hareket edeceğini bilemez hale gelmek; gafil, habersiz, dalgın olmak gibi durumlar için, "basireti bağlanmak"; ahlakı bozulmuş, itikatsız olmak içinse "kalbi kararmak" deyimleri kullanılır. (214)

Gerçekten de bütün evreni sarıp sarmalayan ilahi hakikatleri inkar etmek için; basiretlerin bağlanması, kalblerin kararması, akılların tutulması gerekir.

Mealler:

-Akdemir: ...Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...

-Atay: ...Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...

-Ateş: ...Allah, onların, kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...

Diğer bütün meallerdeki tercümeler de bu şekildedir. Ancak bazılarında mühür basmak, mühür vurmak gibi ifadeler bulunmaktadır ki bunlar anlamı etkileyecek nitelikte değildir.

---

(214) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.72, S.307

Değerlendirme:

Mütercimlerin tercümelerinde, ayetin anlaşılmasını engelleyecek herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak biz ayette inkar edilenler için çizilen portreyi seyrettiğimizde, sözü edilen insan gruplarının bir taraftan aklı başında herkesin görüp algılayabileceği aleni bir realiteden gafil olduklarını diğer bir taraftan da bu gafilliklerini bile isteyerek kör bir inatla pekiştirdiklerini görürüz. Tamamıyla kendilerinden kaynaklanan bu durumlarını Türkçedeki deyimlerden yararlanarak daha güzel bir şekilde tercüme etmenin imkan dahilinde olduğunu düşünerek şöyle bir öneride bulunuyoruz:

Öneri:

-Allah onların basiretlerini (isyanları/nankörlükleri sebebiyle) bağlamış, kalplerini karartmıştır…

EN'ÂM:100

خَرَقُواْ لَهُ

Metin ve Yorum:

Yarattılar yani uydurdular. Bu, Yahudi ve Hristiyanların Mesih ve Üzeyr'le, Kureyşlilerin ise meleklerle ilgili sözleridir. Halekel ifke, herekehu, ihtelefehu, ihterekehu (yalan, iftira uydurdular) gibi ifadeler hep aynı anlama gelirler. Hasan'a bu kelimenin anlamı sorulduğunda, bunun Araplarca kullanılan bir söz olduğunu şöylece açıkladı: Herhangi bir adam topluluğun içinde yalan konuştuğunda, bazıları onun hakkında şöyle derdi: Vallahi yırtınırcasına atıyor (harekaha). Yırtmak anlamındaki bu ifade harkussevb'den de geliyor olabilir: O zaman anlamı, iştekke lehu benine ve benat: Onun için oğullar ve kızlar türettiler olur.

Keşşaf II. 50

Görüldüğü gibi bu ibare; yalan söylemek, iftira atmak, aslı astarı olmayan şeyler isnad etmek, yakıştırmak gibi anlamlara gelmektedir. Nitekim bunlara benzer ifadeler oldukça yaygındır. Örneğin Türkçede birine yalandan ve aslı olmayan suçu yaptı demek "iftira atmak/etmek" şeklinde deyimleşmiştir. (215)

---

(215) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.283

Meallere baktığımızda mütercimlerin çoğunlukla bu ibareyi doğru bir şekilde tercüme ettiklerini görürüz:

Mealler:

-Akdemir: ...yakıştırmışlardı...

-Atay: ...uydurdular...

-Ateş: ...icad ettiler...

-Bilmen: ...uydurdular...

-Bulaç: ...yakıştırıp-uydurdular...

-Çantay: ...uydurup söylediler...

-Davudoğlu: ...uydurdular...

-D.İ.B.: ...uydurdular...

-Elmalılı: ...saçmaladılar...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...uydurup iftira ettiler...

-Hayrat: ...uydurdular...

-Koçyiğit: ...icad ettiler...

-Öztürk: ...isnad etme saçmalığını gösterdiler...

-T.D.V.: ...yakıştırdılar...

-Yavuz: ...uydurdular...

-Yıldırım: ...yakıştırdılar...

Değerlendirme:

“Yakıştırmışlardı, uydurdular, iftira attılar, isnad ettiler” şeklindeki tercümeler bizce yeterince anlaşılır ve doğru tercümelerdir.

Ateş’in “icad ettiler” şeklindeki tercümesi bizce bu kadar güzel alternatif varken tercih edilebilecek bir seçenek değildir.

Elmalılı’nın “saçmaladılar” şeklindeki tercümesi de bizce yeterince açıklayıcı değildir. Allah’a çocuklar isnad etmek selim bir akıl nezdinde elbette ki saçmadır. Bu başka bir şey, ayette geçen ibareyi bu şekilde tercüme etmek başka bir şeydir.

Biz de tercihimizi aşağıdaki seçeneklerden yana kullanıyoruz:

Öneriler:

-...yakıştırmışlardı…(Akdemir, T.D.V., Yıldırım)

-...uydurdular…(Atay, Bilmen, Davudoğlu vb.)

-...isnad ettiler…(Esed, *a.g.e*., c.1, s.245)

NÛN(KALEM):44 - MÜZZEMMİL:11

فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ

Metin ve Yorum:

Denir ki, beni onunla baş başa bırak. Bununla şunu amaçlarlar: Onu bana bırak; ben senin yerine onun hakkından gelirim. Adeta şöyle diyor: Onun hakkından gelmek/intikamını almak için onu bana bırakman ve benimle onun arasına kimseyi sokmaman yeterlidir. Şüphesiz ben ona yapılması gerekeni yaparım. Nitekim buna gücüm de yeter.

Murad şudur: Kur'an'ı yalanlayanları cezalandırmaya muktedirim. Kalbini bunun nasıl gerçekleşeceğiyle oyalama. Ondan intikam alma konusunda bana tevekkül et. (Bu) Resulullah için teselli, yalanlayanlar için ise tehdittir.

Keşşaf IV. 599

Lafzen "beni onunla baş başa bırak" anlamına gelen yukarıdaki ibare Kur'an'ı yalanlayanlar için bir tehdittir. Allah, Peygamber (s.a.v.)'in bu duruma üzülmemesini ve onları cezalandırma işini kendisine bırakmasını istiyor.

Mealler:

-Akdemir: ...Sen, bu sözü yalanlayanla Beni baş başa bırak...

-Atay: ...Kur'an'ı yalanlayanları Bana bırak;...

-Ateş: ...Bu sözü yalanlayanı bana bırak;...

-Bilmen: ...Artık bu kelamı tekzib edenleri bana bırak,...

-Bulaç: ...Artık bu sözü yalan sayanı sen bana bırak...

-Çantay: ...Artık bu sözü* yalan sayanları bana bırak**

*(Allâh'ın kelâmı olan) Kur'ânı " Celâleyn, Medârik"

**Sen üzülme Habibim "Medârik"...

-Davudoğlu: ...O halde bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanları bana bırak...

-D.İ.B.: ...Kur'an'ı yalanlayanları Bana bırak;...

-Elmalılı: ...O halde bana bırak bu sözü tekzib edenleri,...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Artık Beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak...

-Hayrat: ...Artık bu sözü (Kur'an'ı) yalanlayanları bana bırak!...

-Koçyiğit: ...şimdi sen, bu sözü yalanlayanları bana bırak...

-Öztürk: ...Bu sözü yalanlayanla beni baş başa bırak...

-T.D.V.: ...Sen bu sözü (Kur'an'ı) yalan sayanı bana bırak...

-Yavuz: ...bu Kur'an'ı yalan sayanı bana bırak...

-Yıldırım: ...Kur'an'ı yalan sayanı bana bırak!...

Değerlendirme:

Mütercimlerin ibareyi iki farklı şekilde tercüme ettiği görülmektedir:

-Bana bırak

-Baş başa bırak

Doğru olanı mütercimlerden çoğunun tercih ettiği, "bana bırak" şeklindeki tercümedir.

Akdemir, Eryarsoy-Ağırakça ve Öztürk'ün "Baş başa bırak" şeklindeki tercümesi Türkçede var olan ve sıkça kullanılan bir deyimdir:

"baş başa bırakmak: görüşmeleri için iki kişiyi yalnız bırakmak" (216)

Görüldüğü gibi bu deyim, herhangi bir konuda görüşmek için iki kişiyi yalnız bırakmak anlamına gelmektedir. Bu deyimde yukarıdaki ibarede bulunan tehdit, korkutmak, intikam gibi temel öğeler bulunmamaktadır. Bu nedenlerle "baş başa bırak" deyimi ibarenin tercümesi için uygun bir tercih değildir.

Öneri:

-Bana bırak.

---

(216) Ö.A. Aksoy, *a.g.e.*, s.617

ZÂRİYÂT:59

ذَنُوباً

Metin ve Yorum:

Büyük su küfesidir. Bu bir temsildir. Meselin arka planı sakilerin herkese suyu hissesine göre dağıtması olayına dayanır.

Şairin dediği gibi :

Bir küfe su bize bir küfe size

Kabul etmezseniz kuyu zaten bizim

...

Şu anlama gelir: Mekkelilerden Rasulullah'a -onu yalanlayarak- zulmedenlere, Allah'ın azabından; tarihteki benzerlerinin ve yoldaşlarınınkine benzer bir pay verilecektir.

...

Keşşaf IV. 405-410

Yukarıdaki ibare, küfür ve isyan içinde olanların paylarına düşen azapla; tıpkı daha önceki benzerleri gibi azaplanacaklarını bildiriyor. Zemahşeri'nin de belirttiği gibi "zenub" kelimesi, kişiye/kişilere düşen payı sembolize eden bir meseldir. Su küfesi anlamına da gelen bu kelime, İsfahani'ye göre istiare yoluyla kişiye düşen paya işaret etmektedir. (217)

---

(217) İsfahani, *a.g.e*, "zenebe" maddesi

Mealler:

-Akdemir: ...günahları...

-Atay: ...suçları...

-Ateş: ...bir azap payı (ötekilerin başına gelen azap gibi azap) bunların da başına gelecektir...

-Bilmen: ...nasıb vardır...

-Bulaç: ...bir günah vardır...

-Çantay: ...bir nasıyb (-i hüsran)vardır...

-Davudoğlu: ...dolgun bir pay vardır...

-D.İ.B.: ...suçları vardır...

-Elmalılı: ...dolgun bir pay vardır...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...azaptan bir payları vardır...

-Hayrat: ...azaptan bir nasibleri vardır...

-Koçyiğit: ...günahları vardır...

-Öztürk: ...günahları vardır...

-T.D.V.: ...(azaptan) bir payları vardır...

-Yavuz: ...(azab) payı gibi bir pay vardır...

-Yıldırım: ...bir azap payı vardır...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Bulaç, D.İ.B., Koçyiğit ve Öztürk "zenub" kelimesini "suçları/günahları" şeklinde tercüme etmişlerdir. Bunun muhtemel sebebi "zenub"

ile "zünub" kelimelerinin karıştırılmış olması ihtimalidir. "Zenub" tekil bir kelime olup bu ayette "nasib/pay" anlamındadır. Çoğulu ise "eznibe" yahut "zenaib"dir. "Zünub" ise suçlar/günahlar anlamında çoğul bir kelimedir. Tekili ise "zenb" dir. (218) Nitekim Kur'an'ı Kerim'de konuyla ilgili bir çok örnek görmek mümkündür. "Zenb/Günah" için: Yusuf:29, Ğafir:55, Muhammed:19, Fetih:2 vd.; "zunub/günahlar" için: Al-i İmran:135, İsra:17, Furkan:58, Zümer:53 vd. Bu gerçekler de göstermektedir ki yukarıdaki ibareyi "günahlar/suçlar" şeklinde tercüme etmek doğru değildir, hatadır.

Diğer mütercimler ise ibareyi, "pay/nasib" şeklinde doğru olarak tercüme etmişlerdir.

Öneri:

-Bir pay vardır..

---

(218) İsfahani, İbn-i Manzur*, M.Vasit*, Mutçalı, *a.g.e.*ler, ilgili maddeler

SÂD:12

ذُو الْأَوْتَادِ

Metin Ve Yorum:

Esas itibariyle bu ifadenin menşei ; sağlam kazık/kolon ve temel üzerine oturtulmuş evdir.

Şair şöyle demiş:

“Amed” (kolon) olmadan ev olmaz .

(Kolonlar) evtad (kirişler)’la desteklenmedikçe sağlam olmaz.

Daha sonraları (evtad) kelimesi izzet, hakimiyet ve otoritenin bekası/sürekliliği ve sağlamlığı için istiare olarak kullanılır olmuştur.

Esved’in dediği gibi: Sağlam temeller üzerine kurulmuş bir otoritenin gölgesinde (fi zilli mülkin sabitil evtad)

Yaşamlarını bolluk içinde ve en güzel biçimde sürdürdüler .

Keşşaf IV. 77-78

Zemahşeri’nin yukarıdaki yorumundan ve müfessirlerin görüşlerinden anladığımız kadarıyla “zül evtad” güç, mülk, zenginlik, sağlamlık, işkence aracı ve piramit anlamlarına gelmektedir. Ancak müfessirlerin üzerinde daha çok durduğu yorum “güç, zenginlik ve otorite”dir. Yani kazıklar/direkler; “güç, zenginlik ve otorite” yi sembolize eden deyimsel öğeler olarak algılanmıştır. (219). Türkçe’de hükümdarlık yapmak, buyurucu durumda bulunmak, bolluk ve varlık içinde bulunmak ve benzeri durumları özlü bir şekilde anlatmak

---

(219) Diğer müfessirlerin görüşleri için bkz. Bilgin, *a.g.e*, s.79,80,81

için “saltanat sürmek” deyiminden yararlanılır. (220)

Mealler:

-Akdemir: ...kazıklar sahibi...

-Atay: ...sarsılmaz bir saltanatın sahibi...

-Ateş: ...kazıklar sahibi ... (temelleri bir kazık gibi yere çakılmış, yüksek piramitler yaptıran)...

-Bilmen: ...demir kazıklar sahibi...

-Bulaç:. : ...kazıklar sahibi*

*Dünyaya kazık çakmışcasına ölmeyeceğini sanıp ehram diken ve ya düşmanlarını kazığa vurarak öldüren firavun...

-Çantay: ...kazıklar sahibi fir’avn*

*Haşme ve saltanat sahibi “Beyzavi, Razi, Medarik, Ebüs Süud” Ba’zılarına göre bu, hakiyki ma’nâsına mahmuldur...

-Davudoğlu: ...kazıklı fir’avn*

*Fir’avn’ın bu sıfatı almasının sebebi, o, yere dört kazık çaktırır ve hışmına uğrayan kimseyi, kollarından ve bacaklarından bunlara bağlatarak işkence yaparmış...

-D.İ.B.: ...sarsılmaz bir saltanatın sahibi...

-Elmalılı: ...kazıklar sahibi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...kazıklar sahibi...

-Hayrat: ...kazıklar sahibi...

---

(220) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.428

-Koçyiğit: ...saltanat sahibi…

-Öztürk: : ...kazıklar sahibi…

-T.D.V.: : ...kazıklar sahibi...

-Yavuz: ...payidar mülk sahibi...

-Yıldırım: ...ordular sahibi*

*Zü'l evtad: Saray ve saltanat sahibi, ordular sahibi, yahut cezalandırdığı kimseleri kazıklara bağlayarak işkence yaptırması manalarına gelebilir. "Yere kazık gibi çakılan ehramlar" sahibi anlamı da düşünülebilir...

Değerlendirme:

Atay, D.İ.B., Koçyiğit ve Yavuz ibarenin deyimsel anlamını tercümelerine doğrudan yansıtarak okuyucunun maksimum düzeyde faydalanması yolunda üzerlerine düşeni yapmışlardır.

Bulaç, Çantay, Yıldırım ise aynı faydayı dipnotlarla sağlama yolunu tercih etmişlerdir. Bizce bu da mütercimlerin üzerlerine düşeni yaptıklarının bir göstergesidir.

Ateş ve Davudoğlu'nun açıklamaları ise ibare ile ilgili yorumlardan ikisi olmakla beraber Zemahşeri ve diğer müfessirlerin öncelik tanıdığı görüşler değildir. Bizce de burada bu iki yorum tali derecededir ve okuyucuyu ibarenin asıl anlamına götürmemektedir.

Akdemir, Bilmen, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, Hayrat, Öztürk ve T.D.V. nin çevirileri ise; ibarenin deyimsel boyutunu göz ardı ettikleri ve anlamayı somut bir "kazık" nesnesine doğru yönlendirdikleri için eksiktir.

Bizce bu ibare mecazi anlamı öncelenmeden anlaşılamaz.Bu münasebetle aşağıdaki tercüme örneklerinin daha doğru olduklarını düşünmekteyiz.

Öneriler:

-Payidar mülk sahibi(Yavuz)

-Sarsılmaz bir saltanatın sahibi (Atay, D.İ.B.)

-Dehşetengiz bir iktidar sahibi..

KEHF:22

رَجْماً بِالْغَيْبِ

Metin ve Yorum:

Anlamsız/anlaşılmayan sözler sarfetmek, söylemektir. "Ve yakzifune bil ğayb / anlaşılmayan sözler ortaya atmak" gibi. Sebe:53

Yahut buradaki "recm", "zan" yerine kullanılmıştır. Zannen bil gayb: Bilinmeyenlerle ilgili zanda bulunmak, zanna dayanarak konuşmak gibi. Çünkü Araplar "zanne" yerine "receme bizzanni" demeyi o kadar çoğaltmışlardır ki neredeyse bu iki ibare arasında fark kalmamıştır.

Keşşaf II. 667

Kişinin tam ve kesin bir bilgiye sahip olmaksızın; bir konu hakkında konuşması, tahmin yürütmesi, zan'da bulunması, Allah (c.c.) tarafından hoş karşılanmamış; böyle yapan kişiler yergiye maruz kalmıştır.

Aktaracağımız deyimler bu konuyla ilgilidir:

"bilgiçlik taslamak: biliyormuş gibi davranmak, yeterli bilgisinin olmadığı bir konuda bile kendisini bilgili göstermek" (221)

"atıp savurmak: öğünmek, abartmak, yalan söylemek" (222)

"gözü kapalı konuşmak: Bu deyimin birinci sıradaki anlamı konumuzla ilgilidir: düşünüp taşınmadan" (223)

---

(221) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.93

(222) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.54

(223) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.249

Mealler:

-Akdemir: ...karanlığa taş atarak...

-Atay: ...karanlığa taş atar gibi...

-Ateş: ...Görülmeyene taş atar gibi...

-Bilmen: ...gayba taş atmaktır...

-Bulaç: ...Bilinmeyene (gayba) taş atmaktır. gaybı taşlamaktır...

-Çantay: ...gaybı taşlamaktır...

-Davudoğlu: ...Karanlığa kurşun sıkmak kabilinden...

-D.İ.B.: ...Karanlığa taş atar gibi…

-Elmalılı: ...gaybı taşlama!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gaybı taşlamaktır.*

* “Recmen bilğayb: gaybı taşlamak” bilmediği bir şey hakkında biliyorum edasıyla konuşmak, iddiada bulunmak demektir. Türkçe’deki “karanlığa kurşun sıkmak” deyimi de anlamı itibari ile buna oldukça yakındır...

-Hayrat: ...gayba (karanlığa) taş atmak kabilindendir...

-Koçyiğit: ...Gayba taş atar gibi…

-Öztürk: ...Gaybı taşlamaktır/bilinmeyen hakkında atıp tutmaktır bu...

-T.D.V.: ...bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir...

-Yavuz: ...gayb için zanda bulunacaklar...

-Yıldırım: ...gayb hakkında tahmin yürütmekten ibarettir...

Değerlendirme:

Öztürk, T.D.V., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri bizce ibarenin anlamlarını eksiksiz bir şekilde karşılayan olabildiğince güzel ifadelerdir. Diğer tercümelerin ise yeterince açıklayıcı olduğunu söyleyemeyiz. "Karanlığa / gabya / görülmeyene / bilinmeyene taş atmak" gibi ifadeler her ne kadar deyim gibi görünseler de araştırmalarımız bunların deyim olmadıklarını ortaya koyuyor. Eğer deyim olsalardı zaten konuya mecazi yollarla işaret edecekleri için herhangi bir problem olmazdı. Tercümelerin bu halleriyle belirli bir kültür düzeyinin altındaki insanlar için anlaşılmasının kolay olmayacağını düşünüyoruz. Eryarsoy-Ağırakça da böyle düşündükleri için olacak ki "gaybı taşlamak" şeklindeki tercümelerini açıklama ihtiyacı hissetmişlerdir. Sözünü ettiğimiz açıklamanın ikinci bölümünde "Karanlığa kurşun sıkmak" deyiminden de yararlanma yoluna gitmişler. Aynı zamanda, Davudoğlu'nun da ibarenin karşılığı olarak seçtiği bu deyim üzerinde durmak faydalı olacaktır.

"karanlığa kurşun/tabanca sıkmak: anlamadan dinlemeden hareket etmek; boşa çaba sarf etmek, çevresini telaşlandıracak davranışlarda bulunmak" (224) Görüldüğü gibi bu deyim aslında konumuzla ilgili değildir. Yukarıya naklettiğimiz konuyla ilgili deyimlere tekrar dönülür ve karşılaştırma yapılırsa ne dediğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

---

(224) Yurtbaşı, *a.g.e.*,s.318

Öneriler:

-Bilinmeyen hakkında tahmin yürütmek

-Bilinmeyen şey hakkında atıp tutmak

-Bilinmeyen şey hakkında bilir bilmez konuşmak

-Bilinmeyen şeyle ilgili zanna dayanarak tahmin yürütmek vb.

RÛM:15

فِي رَوْضَةٍ

Metin ve Yorum:

Bir bahçede (ki orası cennettir.)

...

Araplarda bitkisi ve suyu bulunan toprağa “ravda” denir. Mesellerinde şöyle ifade edilir: “Ravdadaki/bahçedeki yumurtadan daha güzel” yumurtadan kasıt deve kuşu yumurtasıdır.

Keşşaf III. 476

Allah’ın müminlere vadettiği, her türlü güzelliği bulunan bahçeden bahsediliyor ki orası cennettir.

Mealler:

-Akdemir: ...cennette...

-Atay: ...bir cennette...

-Ateş: ...(çiçekli, ırmaklı) bir bahçe içinde...

-Bilmen: ...bir bahçede...

-Bulaç: ...bir cennet bahçesinde…

-Çantay: ...bir bahçede*

*Cennette “Beyzavi, Celaleyn, Medarik”...

-Davudoğlu: ...bir bahçede (cennette)...

-D.İ.B.: ...bir cennette...

-Elmalılı: ...bir ravzada*

*Ravza esasında sulu, yeşillikli güzel bostan demek olup, burada kast olunan cennet ravzalarından bir ravzadır...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...bir bahçede...

-Hayrat: ...bir bahçede (cennette)...

-Koçyiğit: ...cennet bahçelerinde…

-Öztürk: ...bir bahçe içinde…

-T.D.V.: ...cennette...

-Yavuz: ...bir bahçede (cennet'de)...

-Yıldırım: ...cennet bahçelerinde…

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler ibareyi açık, anlaşılır ve doğru bir şekilde tercüme etmişlerdir.

TEVBE:80

سَبْعِينَ مَرَّةً

Metin ve Yorum:

...

Seb'une, (Arapların) konuşmalarında, çokluk ifade etmek üzere mesel olarak kullanılır.

Ali b. Ebi talib şöyle demiştir. Amr b. ebi As 70 bin defa perçeminden sürüklenecektir.

Keşşaf II. 281

Zemahşeri'nin de belirttiği gibi yetmiş sayısı Araplarca kesretten kinaye olarak kullanıla gelen bir meseldir. Yoksa burada amaçlanan gerçekten yetmiş sayısının kendisi değildir.

"Yani pek çok kere. Arapça'da "yetmiş" sayısı genellikle 'çok, pek çok' anlamında kullanılır, tıpkı 'yedi' sayısının da 'muhtelif' sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılması gibi. (225) Başka derlemeler yanında Buhari ve Müslim'de kaydedilen pek çok güvenilir rivayet, Hz. Peygamber'in, düşmanlarını affetmesi için sık sık Allah'a dua ettiğini ortaya koymaktadır." (226)

---

(225) bkz. *Lisanûl-Arab Tacül-Arus*

(226) Esed, *a.g.e.,* 1.cilt, s.373, 110 no'lu dipnot

"Türkçe'de ise kesretten kinaye için "sittin sene" deyimi kullanılır. "Sittin sene": Altmış yıl boyunca; ömür/yaşam boyu; olabildiğince uzun bir süre, sonsuza kadar" (227)

Görüldüğü gibi hem Arapça hem de Türkçede, muhtemelen diğer Dünya dillerinde de kesretten kinaye olarak kullanılan sayılar vardır. Dolayısıyla bunlar mecazi ifadelerdir. Kendileriyle ifade edildikleri sayılar birer semboldür sadece. Anlatılmak istenen adı geçen sayıların bizzat kendileri değil aksine çok daha fazlasıdır.

İncelediğimiz meallerin tümünde bu ibare aynı şekilde tercüme edilmiştir:

Mealler:

-Akdemir: ...yetmiş kere...

-Atay: ...yetmiş defa...

-Ateş: ...yetmiş defa...

-Bilmen: ...yetmiş defa...

-Bulaç: ...yetmiş kere...

-Çantay: ...yetmiş def'a...

-Davudoğlu: ...yetmiş kere...

-D.İ.B.: ...yetmiş defa...

-Elmalılı: ...yetmiş kere...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...yetmiş defa...

---

(227) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.440

-Hayrat: ...yetmiş defa...

-Koçyiğit: ...yetmiş defa...

-Öztürk: ...yetmiş kez...

-T.D.V.: ...yetmiş kez...

-Yavuz: ...yetmiş defa...

-Yıldırım: ...yetmiş kere...

Değerlendirme:

Bu ibarenin tercümesinde kesretten kinaye olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. İbarenin sayısal bir değeri çağrıştırmadığı karine yoluyla da olsa tercümeye yansıtılmalıdır. Aksi halde sayılara karşı merak ve zaafı bulunan insanların, çeşitli Batınî yorumlarla, ibareyi bağlamından alıp ilgisiz mecralara sürükleme istek ve girişimlerine katkıda bulunulmuş olunacaktır. Yukarıya da naklettiğimiz gibi Türkçe'de "sittin sene" nasıl altmış sayısından ziyade, olabildiğince uzun bir süreyi imliyorsa, aynı şeyi Arapçada "yetmiş sene" yapıyor.

Öneriler:

-Onlar için istersen yetmiş kez/defalarca af dile…

-Onlar için istersen yetmiş kez/ömür boyu af dile…

-Onlar için istersen yetmiş kez/binlerce kez af dile…

-Onlar için istediğin kadar af dile... vb.

A'RÂF:149

وَلَمَّا سُقِطَ فَي أَيْدِيهم

Metin ve Yorum:

Buzağıya ibadetten dolayı pişmanlık ve hasretleri/üzüntü, keder, tasaları arttığında… Çünkü pişmanlık ve hasreti artan kişi, gamlandığından ellerini ısırır, ve elleri hasrete düşer. Çünkü ağzında hasret (ifadeleri) vardır.

…

Zeccac; "Ellerine pişmanlık düşürüldü" (ifadesi) kalp ve nefislerine pişmanlık düştü anlamındadır, demiştir…

Keşşaf II. 151

Zemahşeri'nin yorumundan -açık bir şekilde- yukarıdaki ibarenin, herhangi bir sebebe binaen kişinin duyduğu şiddetli pişmanlığı dile getiren bir deyim olduğu anlaşılmaktadır.

"Lafzen "ellerinin üzerine düşüldüğü / bırakıldığı zaman" derin bir pişmanlığı dile getiren deyimsel bir ifadedir bu. Muhtemelen, duyulan şiddetli acının ya da pişmanlığın bir ifadesi olarak ellerin birbirine (ya da bizim Türkçede kullandığımız ifade ile "dizlere") (ç.n.) vurulmasından türemiş bir deyim" (228)

Türkçede bu tür durumlarda söylenebilecek güzel deyimler vardır:

---

(228) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.301

"başını taşa/taştan taşa vurmak: çaresiz kalarak çok pişman olmak, yaptığına pişman olmak; çaresizliğine dövünerek üzülmek; (229) - fırsatı bir daha ele geçiremeyeceği ya da çaresiz kaldığı için çok üzülüp dövünmek" (230)

"bin pişman olmak: aşırı derecede pişman olmak, yaptığından dolayı büyük bir pişmanlık duymak" (231)

"böğrünü dövmek: pişmanlık içinde olmak" (232)

"dizini dövmek: yaptığı bir yanlıştan dolayı çok pişman olmak, çok pişman olmak" (233)

Mealler:

-Akdemir: ...büyük bir pişmanlık ve çaresizlik içinde ellerini ısırarak...

-Atay: ...elleri böğründe çaresiz kalıp...

-Ateş: ...ne zaman ki (pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü...

-Bilmen: ...vakta ki nedamete düştüler...

-Bulaç: ...ne zaman ki (yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup, başları) elleri arasına düşürüldü...

-Çantay: ...Vaktaki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular*

*Arap şiddetle nedametini "sukite fi yedihi" ile tabir eder. Çünkü öyle bir nedamet zamanında ellerini ısırıp sonra dizlerine vururlar. Bu suretle elleri düşmüş olur. "Beyzavi"...

-Davudoğlu: ...ne zamanki yaptıklarına pişman oldular...

-D.İ.B.: ...elleri böğründe çaresiz kalıp...

---

(229) Yurtbaşı, *a.g.e.* s.83

(230) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.,* s.625

(231) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.94 – Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.641

(232) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.112

(233) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.179 – Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.728

-Elmalılı: ...vakta ki ellerine kırağı düşürüldü*

*Bu cümlenin aslı şiddetli pişmanlık ifade eden deyimdir ve birkaç şekilde ifade etmek imkanı vardır: a-(Şiddetli pişmanlıktan kinaye olarak) ellerini ısırdılar. b-Gönüllerine pişmanlık düşürüldü. c- Kırağı düştü/kırağılandı. Kırağı hem soğukla alakadar hem de cüzi bir sıcaklıkla derhal eriyi verir bir şey olmak itibari ile, "eline kırağı düşen" hem müteessir olmuş hem de eline hiçbir şey geçmemiş olacağından, bu tabir sonu hüsran olanlar ve nedamete düşenler hakkında darb-ı mesel olmuştur...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...pişman olup...

-Hayrat: ...cidden pişman olup...

-Koçyiğit: ...pişmanlıkları artınca...

-Öztürk: ...başları avuçları arasına düşürülüpte...

-T.D.V.: ...pişman olup ta...

-Yavuz: ...kuvvetle pişman oldular...

-Yıldırım: ...son derece pişman oldular...

Değerlendirme:

Çevirileri incelediğimizde Ateş, Bulaç ve Öztürk'ün hatalı tercüme ettiklerini görürüz:

Ateş: "Ne zaman ki (pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü…" İyice düşünüldüğünde, bu tercümenin aslında herhangi bir anlama gelmediği görülecektir. Çünkü Ateş'in "başları elleri arasına düşürüldü" diye tercüme ettiği "sukite fi eydihim" ibaresi daha önce de belirttiğimiz gibi "pişman

oldular" anlamındadır. Bu gerçek göz önüne alınarak Ateş'in tercümesi yeniden okunacak olursa şöyle bir ifade ortaya çıkacaktır: Ne zaman ki (pişmanlıklarından ötürü) pişman oldular (sukite fi eydihim).

Ateş'in tercümesine yönelik eleştiri Bulaç'ınki için de geçerlidir.

Bulaç: "Ne zaman ki (yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup, başları) elleri arasına düşürüldü…" Bulaç'ın mealini ibarenin deyimsel anlamıyla beraber okuduğumuzda daha büyük güçlüklerle karşılaşıyoruz: Ne zaman ki (yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup, başları) pişman oldular(sukite fi eydihim).

Öztürk'ün yaptığı tercümenin de ibarenin deyimsel yönüyle bir ilgisinin olmadığı ortadadır.

Atay ve D.İ.B.' in "Elleri böğründe çaresiz kalıp…" şeklindeki tercümeleri de, ibarenin deyimsel anlamını yeterince yansıtmamaktadır. Çünkü "eli böğründe olmak" deyimi; umduğunu, aradığını bulamamak; boşta, çaresiz; iş yapamaz hale gelmek gibi anlamlara gelir, yani bunda pişmanlık ifadesi yoktur. Bunun yerine bizim de yukarıda naklettiğimiz "böğrünü dövmek" deyimini tercih etselerdi daha isabetli olacaktı.

Diğer mütercimlerin tercümeleri ise gerek ibarenin deyimsel anlamını direkt yansıtmış olmaları, gerekse bunu dip notlarla açıklamış olmaları yönünden olması gerektiği gibidir/doğrudur.

Öneriler:

-Büyük bir pişmanlık ve çaresizlik içinde ellerini ısırarak…(Akdemir)

-Pişmanlık içinde ellerlini dizlerine vurup ta…(Esed, c.1, s.300) vb.

A'RÂF:154

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى الْغَضَبُ

Metin ve Yorum:

Bu bir meseldir. Sanki (kuşandığı) öfke, onu yaptıklarına teşvik ediyor, ayartıyor, kışkırtıyor ve ona şöyle diyor; kavmine şöyle şöyle de, elindeki levhaları at, ve kardeşini perçeminden tutup kendine doğru çek… Bunun üzerine kızgınlık (dolu) konuşmaları bıraktı ve kışkırtılmayı kesti. (Sahih) Doğru bir zevk ve duru kişiliğe sahip herhangi biri bu kelimeleri/üslubu hırslanma anları dışında edebi ve şık kabul etmez.

...

Sonuç olarak; "ve lemma tafie ğadabuhu: kızgınlığı dindiği zaman" anlamındadır.

Keşşaf II. 155

Görüldüğü üzere, burada kabaran bir öfkenin sönmesi / dinmesi / yatışması / geçmesi söz konusudur.

Türkçede, bu ayeti açıklayabilmek için yararlanabileceğimiz son derece güzel deyimler var:

"Kendini tutarak öfkelenmesini engellemek için 'öfkesini yenmek'; çok sinirlenmiş olmasına rağmen soğukkanlılığını kaybetmemek, tepki göstermemek, davranışlarını, duygularını denetleyebilmek için 'sinirlerine hakim olmak'; öfkesi

geçmek, sakinleşmek, sinirli hali kalmamak için 'sinirleri gevşemek/yatışmak' deyimleri kullanılır." (234)

Yukarıdaki ibareyi tercüme etmek için bunca elverişli ifade tarzları varken; bazı mütercimlerin oldukça ilginç çeviri örneklerine yer verdiğini görüyoruz:

Mealler:

-Akdemir: ...öfkesi dindiğinde...

-Atay: ...Musa'nın öfkesi dinince...

-Ateş: ...öfkesi dinince Musa...

-Bilmen: ...vaktaki Musa'dan o öfke sükunet buldu...

-Bulaç: ...Musa kabaran öfkesi (gazabı) yatışınca...

-Çantay: ...vaktaki Musa'dan o öfke uzaklaşıp sükun hasıl oldu...

-Davudoğlu: ...Musa'nın öfkesi yatışınca...

-D.İ.B.: ...Musa, öfkesi yatışınca...

-Elmalılı: ...vaktaki Musa'dan gazap sustu...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Musa'nın öfkesi gidince...

-Hayrat: ...nihayet Musa'nın öfkesi yatışınca...

-Koçyiğit: ...Musa, kızgınlığı zail olunca...

-Öztürk: ...öfke Musa'yı rahat bırakınca...

-T.D.V.: ...Musa'nın öfkesi dinince...

-Yavuz: ...Musa'dan öfke sönünce…

-Yıldırım: ...Musa'nın öfkesi yatışınca...

---

(234) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.395-440

Değerlendirme:

Yukarıda yer alan bazı çeviriler üzerinde durmak faydalı olacaktır. Mesela Elmalılı'nın "vakta ki Musa'dan gazap sustu" şeklindeki çevirisi. Elmalılı ayette yer alan "sekete" fiilinin "sekene" anlamına gelmesi gerektiğini ihmal etmiş olacak ki "sustu" şeklinde tercüme etmiştir. Dolayısıyla yapılan tercüme hem dil hem de kurgu açısından zaafa uğramıştır.

Çantay'ın "Musa'dan o öfke uzaklaşıp sükun hasıl oldu"; Bilmen'in "Musa'dan o öfke sükunet buldu"; Yavuz'un "Musa'dan öfke sönünce" şeklindeki tercümeleri ise okuyucunun zihninde yaklaşık bir anlam oluşturmalarına rağmen iyi kurgulanmış cümleler değildir. Bunun sebebi "an" harfinin tercümeye doğrudan yansıtılmış olmasıdır. Oysaki "Musa'dan öfke dinince" denecek yerde "Musa'nın öfkesi dinince" demek daha anlamlı ve makul olurdu.

Öztürk'ün "öfke Musa'yı rahat bırakınca" şeklindeki tercümesi de onca deyimsel seçenek karşısında sönük/zayıf kalmaktadır. Diğer tercümeler ise daha anlamlı ve daha doğrudur.

Öneriler:

-Öfkesi dindiğinde (Akdemir, Atay vd.)

-Öfkesi yatışınca (Davudoğlu, D.İ.B. vd.)

-Sinirleri yatışınca...

-Öfkesini yenince...

-Sinirlerine hakim olunca... vb.

BAKARA:138

صِبْغَةَ اللّٰه

Metin ve Yorum:

Allah'ın temizlemesi anlamındadır, çünkü iman benlikleri/kalpleri temizler. Olayın arkaplanı şudur: Hristiyanlar ma'mudiye dedikleri sarı bir suyla çocuklarını vaftiz ederek, "bu onlar için, bir temizlenmedir" derlerdi. Herhangi bir Hristiyan bu olayı çocuğuna uyguladığında "İşte şimdi gerçek bir Hristiyan oldu" derdi.

Buna karşılık müslümanlar; Hristiyanlara şunları söylemekle emrolundular: "Biz Allah'a iman ettik, Allah bizi benzeri olmayan bir boyayla boyadı ve bizi benzeri olmayan bir temizlikle temizledi. Allah bizi kendi boyasıyla boyadı sizin boyanızla boyanmadık. Burada "sıbğa" lafzının kullanılması müşakele / benzerlik / andırma (onların sarı renkli su kullanmalarına karşılık) üslubuna göredir. Bu olay, ağaç diken birine -bu işi iyi yapan birini kastederek- falanca kişi gibi yap demeye benzer.

(Ve men ahsenu minallahi sibğaten): O , kullarını imanla süsler , onları imanla, küfrün çirkinliklerinden temizler. O'nun sıbğasından / süslemesinden daha güzel bir sıbğa / süsleme yoktur.

Keşşaf I. 222

Zemahşeri, bu ibarede geçen "sıbğa" kelimesini "temizlik" ve imanla kazanılan bir "süs" olmak üzere birbirini tamamlayan iki kelimeyle açıklar.

Hıristiyanların, insanın doğduğu hali beğenmeyip onu vaftiz ederek temizleme anlayışlarının yanlışlığına işaretle; gerçek temizliğin, süsün, güzelliğin Allah katında olduğunu belirtir.

Mütercimlerden bazıları "sıbğa" kelimesini herhangi bir açıklamada bulunmadan olduğu gibi tercüme ederek meallerine yansıtırken bazıları ise gerekli bazı açıklamalarla tercümelerini desteklemişlerdir.

Mealler:

-Akdemir: ...[işte] Allah'ın boyası...

-Atay: ...Allah'ın verdiği renge bak!...

-Ateş: ...Allah'ın boyası (ile boyan)...

-Bilmen: ...Allah'ın boyası...

-Bulaç: ...Allah'ın boyası...

-Çantay: ...Allah'ın boyasıyla(boyanmışızdır)*

* "sibğate" lugatda boyamak, "sıbğ" boyadır. (İmam Rağıb)a göre: sibğetallah Allah'ın insanlarda yarattığı akıldır ki insan ancak o sayede hayvanlardan ayrılır. Bu, ilahi bir fıtrattır. Hıristiyanlar doğan çocuklarını, yedinci gününden sonra, "amuddiye=vaftiz" denilen sarı renkli bir suya daldırırlar ve artık onun koyu bir Hıristiyan olmuş bulunduğunu sanırlardı. Bu ayet o gülünç adete bir mukaabeledir. "sibğatullah"a "hak dini, ilahi fıtrat, adetullah" gibi muhtelif manalar da verilmiştir...

-Davudoğlu: ...Allah'ın boyası...

-D.İ.B.: ...Allah'ın verdiği renge uyun...

-Elmalılı: ...Allah'ın boyası...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Allah'ın boyası*

*...“Allah’ın boyası” ise Allah’ın dini ve Allah’ın fıtratı anlamındadır...

-Hayrat: ...Allah’ın boyası*

*Allah’ın boyası, Allah’ın dini yani onun temizlemesi demektir...

-Koçyiğit: ...(işte) Allah’ın boyası...

-Öztürk: ...Allah’ın boyasını esas alın...

-T.D.V.: ...Allah’ın verdiği rengiyle boyandık*

*...Allah’ın boyası İslam fıtratı, İslam ve iman temizliğidir...

-Yavuz: ...biz Allah’ın dinine(boyasına) girmişiz...

-Yıldırım: ...siz Allah’ın verdiği rengi alınız*

*...Biz, Allah’ın doğuştan her insana verdiği temiz fıtrat olan “Allah’ın boyası ile boyandık”...

Değerlendirme:

Bu ibareyi “Allah’ın boyası” şeklinde tercüme edip bırakmak bizce yeterli değil. Çünkü bu şekildeki bir ifade okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği bir nitelikte değil. Dolayısıyla -madem ki tercümeler herkes için yapılıyor- bu ifadenin daha iyi anlaşılması için bazı açıklamalara yer veren mütercimlerin tercümelerinin daha doğru ve isabetli olduğunu belirtmek gerekiyor.

Öneriler:

-Allah’ın rengi (Esed,Atay,Yıldırım,D.İ.B. vb.)

-Allah’ın verdiği temizlik….

-Allah’ın verdiği (imandan kaynaklanan) süs… vb.

HÛD:77 - ANKEBÛT:3

ضَاقَ بِهِمْ ذَرْعاً

Metin ve Yorum:

Lût'un takati kesildi, çaresiz kaldı ve yaşadığı sıkıntıdan bir çıkış bulamadı.

Keşşaf II. 390

(Kavminin) durumu ve işleri idare yöntemleri, onun zer'ini /gücünü daralttı/ zayıflattı, yok etti. Araplar zira'ın/zer'in daralmasını, gücün/kuvvetin yitirilmesi olarak anlamışlar. "Rehebez zira' " ifadesini ise (birinin), bir şeye gücünün yetmesi durumunda söylemişler. Deyimin arka planı şu şekildedir: Zira'ı/kolu uzun olan bir adamın eli, kolu kısa olan bir adamın elinin ulaşamayacağı yere ulaşır. Dolayısıyla zira' kelimesi yerine göre acz/güçsüzlük, yerine göre de güç/kuvvet belirtecek şekilde deyimleştirilmiştir.

Keşşaf III. 457

Bu ibare, Hz. Lut (as.)'ın, kavminden gelebilecek bir saldırganlık/edepsizlik nedeni ile misafirleri adına duyduğu çaresizliği, sıkıntıyı belki de mahcubiyeti ve bütün bu olumsuzluklardan bir kurtuluş yolu bulamamayı ifade etmektedir.

"Lafzen, "onlara kol kanat germekten aciz idi" Hz. Lut'un, ziyaretçilerini, sodomluların bugün bile "sodom" denince hemen akla gelen gayri

tabii eğilimlerine karşı korumak konusundaki çaresizliğini dile getiren ve klasik Arapçada kullanılan deyimsel bir ifade. Hz. Lut, ziyaretçilerinin eli yüzü düzgün genç insanlar olduğunu görmüş olmalı ki, sapık hemşerilerinin saldırısına maruz kalacaklarına muhakkak gözüyle bakıyor.” (235)

Daha önce -Tevbe 118 ile ilgili- naklettiğimiz gibi; çok huzursuz olmak, sıkılıp bunalmak, benliğini sıkıntı kaplamak, içi daralmak, içinden çıkamadığı sorunları olduğu için gerilimli olmak, acı çekmek, ıstırabı çok olmak gibi durumlarda kullanılan güzel Türkçe deyimler var: “ Göğsü daralmak, içi/yüreği daralmak, sıkıntı basmak, kalbi kanamak, içi sıkılmak” gibi..

Mealler:

-Akdemir: ...[kendilerini koruyacak gücü olmadığından ötürü] onlar hakkında çok derin bir kaygıya kapılmış...

-Atay: ...onlardan dolayı göğsü daraldı…

-Ateş: ...onlar için arşını daraldı (ne yapacağını şaşırdı)

-Bilmen: ...onların yüzünden kalbi daraldı...

-Bulaç: ...göğsünü bir sıkıntı bastı...

-Çantay: ...bunlar yüzünden göğsü daraldı...

-Davudoğlu: ...bunlar yüzünden göğsü daraldı...

-D.İ.B.: ...çok sıkıldı...

---

(235) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.441, 107. Dipnot

-Elmalılı: ...eli ayağı dolaştı...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...göğsü daraldı...

-Hayrat: ...onlar yüzünden göğsü daraldı...

-Koçyiğit: ...iyice sıkılmış...

-Öztürk: ...göğsü daralmış...

-T.D.V.: ...onlardan dolayı içi daraldı...

-Yavuz: ...göğsüne sıkıntı geldi...

-Yıldırım: ...onlar yüzünden göğsü daraldı...

Değerlendirme:

Bu ibare, mütercimlerden çok büyük bir kısmının doğru karşılıklarla tercüme ettiği, nadir deyimlerden biridir.

Tercümelerinde hata olduğunu gördüğümüz üç zat var: Ateş, Bilmen, Elmalılı. Şimdi bunları tek tek inceleyelim:

Ateş: Onlar için arşını daraldı (ne yapacağını şaşırdı): "Arşını daralmak" ifadesini deyimler sözlüğünde bulamadık. Bulsaydık ne anlama geldiğini de öğrenecektik. Ateş de bunun yeterince açıklayıcı olmadığını bilerek parantez içi ifadeyle ne anlama geldiğini açıklamaya çalışmış. (ne yapacağını şaşırdı): Bu ifade hem sevinç, mutluluk, aşırı heyecan hem de korku, endişe ve sıkıntı durumlarını tasvir etmek için kullanılır. İnsan, bazen sevinçten ne yapacağını şaşırır bazen de korkudan veya üzüntüden… Ateş bunu "arşını daraldı " gibi ne anlama geldiği kolay kolay bilinemeyecek bir ifadeyi açıklamak için kullandığından; "ne yapacağını şaşırdı" ifadesinin sevinç mi yoksa üzüntü mü

bildirdiği okuyucu için kapalı kalacaktır. Dolayısıyla böyle bir seçim isabetli değildir.

Bilmen: “Kalbi daraldı”: Bu ifade yerine “Göğsü daralmak, kalbi kanamak, içi daralmak/sıkılmak” gibi deyimler tercih edilseydi, mezkur ibare yeterince açıklanmış olacaktı.

Elmalılı: “Eli ayağı dolaştı”: Çoğumuzun bildiği ve yeri geldikçe kullanmaktan geri kalmadığı bu deyim “Telaştan, heyecandan ne yapacağını şaşırarak düzensiz, karışık iş yapmak anlamına gelmektedir.“(236) Telaş ve heyecanlarımız sevinç ve mutluluktan kaynaklanabileceği gibi acı ve üzüntüden de olabilir. Dolayısıyla her iki durumda da kullanılabilecek bu ifadeyi; sebebini belirtmeden kullanmak hatalı olacaktır. Nitekim bu deyimi kullanırken “sevinçten…veya üzüntüden…” diye başlarız. Elmalılı bunun yerine “eli kolu bağlı olmak, eli ayağı buz kesilmek” gibi deyimleri tercih etseydi daha isabetli olurdu. (237)

Öneriler:

-Onlar hakkında çok derin kaygıya kapılmış. (Akdemir)

-Onlar adına göğsü daraldı.

-Onlar adına içi daraldı.

-Onlar için bunaldı.

-Onlar için içini sıkıntı bastı.

-(Bir şey yapamamaktan dolayı) bunaldı.

---

(236) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.755

(237) son iki deyim için bkz: Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.754-755

SÂFFÂT:93

ضَرْباً بِالْيَمِينِ

Metin ve Yorum:

...

“(Darben) bi’l yemin”; güçlü, kuvvetli bir vuruştur. (şiddet ve kuvveti sembolize etmek için) yemin (sağ el) kelimesinin tercih edilmesinin sebebi; sağ elimizin (sahip olduğumuz) iki elin daha güçlü ve kuvvetlisi olmasıdır. (Bu ibare) “kuvvet ve metanetle” anlamında da ele alınmıştır. (Bir görüşe göre), burada “yemin” kelimesinin yer alma sebebi, Hz. İbrahim’in daha önce yemin etmiş olmasıdır. (bk: Enbiya:57)

Keşşaf IV. 51-52

“Darben bil yemin” ibaresiyle ilgili olarak müfessirler genelde üç farklı görüş üzerinde dururlar: 1-Kuvvetle vurmak, 2-sağ elle vurmak, 3-Hz İbrahim’in daha önce ettiği yemin. (238)

Zemahşeri’den yaptığımız tercümeden de rahatlıkla anlaşılabileceği gibi kendisi “kuvvetle vurmak” şeklindeki görüşü tercih etmektedir.

Mealler:

-Akdemir: ...Sağ eli ile kuvvetli bir darbe indirmişti...

-Atay: ...kuvvetle vurdu...

---

(238) Bilgin, *a.g.e.*, s.124

-Ateş: ...sağ eliyle onlara kuvvetli bir darbe indirdi...

-Bilmen: ...eliyle bir vuruş vuruverdi...

-Bulaç: ...sağ eli ile bir darbe indirdi...

-Çantay: ...Nihayet onları sağ eli ile vu(rup kır)dı...

-Davudoğlu: ...sağ eliyle kuvvetli bir darbe indirdi...

-D.İ.B.: ...kuvvetle vurdu...

-Elmalılı: ...onlara kuvvetli bir darbe indirdi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Sonra onlara sağ eliyle gizlice vurdu.(bk. Enbiya 57)

-Hayrat: ...Sağ eliyle (kuvvetli) bir darbe indirmek üzere...

-Koçyiğit: ...şiddetli vurmuştu...

-Öztürk: ...Sağ eliyle bir darbe indirdi...

-T.D.V.: ...Sağ eliyle vurdu (kırıp geçirdi)

-Yavuz: ...Sağ eliyle (kuvvetle) vurup...

-Yıldırım: ...kuvvetli bir darbe indirdi...

Değerlendirme:

Bilmen, Bulaç, Çantay, Eryarsoy-Ağırakça, Öztürk ve T.D.V. ibareyi "sağ eliyle/eliyle vurdu" şeklinde tercüme etmişlerdir. Oysaki, yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi ibarenin biricik anlamı böyle değildir. Bilakis bunun dışında bir de "kuvvetle vurmak" ve Hz. İbrahim'in "yemin"i söz konusudur. Ancak otoritelerin daha çok "kuvvetle vurmak" ifadesi üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir ki bu; ibarenin ve yer aldığı ayetin bağlamının yanı sıra Hz. İbrahim'in durumu/gerilimi dikkate alındığında daha isabetli bir tercih

olacaktır. Zira uzun zamandan beri beklediği fırsatı yakalayan Hz. İbrahim, putlara sadece sağ eliyle değil, aksine belki de her iki eliyle ama olanca gücüyle vurmuş olmalıdır. Bununla beraber sadece sağ eliyle vurmasını gerektirecek özel bir neden de söz konusu değildir. Kaldı ki sağ eliyle vurduğu bir iddiaysa -mütercimlerin literal tercümeleri bunu gösteriyor- bu; "Darben bil yemin"in çağrışımlarındaki anlamlardan ziyade kesin bilgi gerektirecek bir iddiadır. Ayetin mefhumundan böyle bir anlam çıkarılamayacağına göre sadece "sağ el" üzerine odaklanmaya gerek yoktur.

Akdemir, Ateş, Davudoğlu, Hayrat ve Yavuz ise; "kuvvet ve sağ el" ifadelerini harmanlayarak ibareyi tercüme etmişlerdir. İbarenin her iki anlamından da vazgeçememenin sonucu olan bu tür tercümeler, okuyucuya nisbeten yarar sağlayacak nitelikte olsalar da; tercih edilebilir yönü açık olan yukarıdaki ibare için böyle bir yolun sağlıklı olmadığını düşünüyoruz.

Atay, D.İ.B., Elmalılı, Koçyiğit ve Yıldırım'ın çevirileri ise ibarenin anlamını karşılayacak niteliktedir. "Kuvvetle vurdu/kuvvetli bir darbe indirdi" gibi.

Öneriler:

-Olanca gücüyle vurdu.

-Bütün gücüyle vurdu.

-Bütün kuvvetiyle darbe indirdi. vb.

KEHF:11

فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ

Metin ve Yorum:

(Kulaklarına), İşitmelerini engelleyecek bir perde gerdik. Çağrılıp bağırıldığı halde işitmeyip uyanmayan uykusu ağır biri misali, onları seslerin uyandıramayacağı ağır bir uykuya daldırdık/uykuyla uyuttuk.

Keşşaf II. 659

Ashab-ı Kehf'in mağarada yıllarca uyutulmasından bahseden bu ibarede mecazi bir anlatım söz konusudur. Öyle bir uykuya daldırılmışlardır ki yıllar yılı dış dünyadan bihaber yaşamışlar. Normal şartlarda uyanmaya neden olabilecek hiçbir dış etken onları uykularından uyandıramamış.

Mealler:

-Akdemir: ...derin bir uykuya daldırmıştık...

-Atay: ...derin bir uykuya daldırdık...

-Ateş: ...onların kulaklarına ağırlık vurduk...

-Bilmen: ...onların kulakları üzerine perde vurmuş olduk...

-Bulaç: ...kulaklarına (ağır bir uyku) vurduk...

-Çantay: ...onların kulaklarına (perde) vurduk.*

*yani yıllarca tam bir sükun içinde uyuttuk "Beyzavi"...

-Davudoğlu: ...onların kulakları üzerine (engel) vurduk...

-D.İ.B.: ...onları yıllarca uyuttuk...

-Elmalılı: ...kulakları üzerine vurduk(yatırdık, uyuttuk)...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...kulaklarına vurduk(uyuttuk)...

-Hayrat: ...kulaklarına nice yıllar (perde) vurduk (uykuya daldırdık)...

-Koçyiğit: ...kulaklarına (perde) vurup mağarada onları senelerce uyuttuk...

-Öztürk: ...kulakları üzerine ağırlık vurduk...

-T.D.V.: ...onların kulaklarına perde koyduk.(uykuya daldırdık)...

-Yavuz: ...üzerlerine uyku bıraktık...

-Yıldırım: ...uykuya daldırdık...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, D.İ.B., Yavuz ve Yıldırım ibarenin mecazi boyutunu doğrudan; Çantay, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, Hayrat, Koçyiğit ve T.D.V. ise dipnotlarla veya parantez açarak tercümeye yansıtmışlar ve böylece ibarenin anlaşılmasının önündeki engelleri bertaraf etmişlerdir.

Ateş, Bilmen, Bulaç, Davudoğlu ve Öztürk ise ibarenin lafzi anlamına sıkı sıkıya bağlanarak anlamayı zorlaştırmışlar: “Kulaklarına ağırlık vurduk, perde vurduk, ağır bir uyku vurduk,engel vurduk” gibi ifadelerle, amaçlanan anlama ulaşmak zordur. Türkçe konuşan ve yazan insanların dilinde bu tür anlatımlara rastlanamaz. Mütercimler de dahil olmak üzere, konuşma ve yazılarında bu tür ifadelere yer veren insanlar olduğunu sanmıyoruz. Çünkü kime sorulursa

sorulsun, sözü edilen ifadelerde çeşitli anlatım bozukluklarının bulunduğu gerçeğiyle karşılaşılacaktır.

"Kulakları üzerine ağırlık vurduk" (Öztürk): Böyle bir cümlenin, ayetteki anlamla örtüştüğünü söylemek, dahası ayetin tercümesi olduğunu iddia etmek bir yana; ibarenin anlamıyla ilgili olduğunu düşünmek bile zordur. Kur'an, konuşulan/cari dille nazil olmuştur. Bize düşen onu aynı şekilde tercüme etmektir. Kur'an herkese inmiştir. Önemli olan onu herkesin anlayabileceği bir dille tercüme etmektir. "Çocuğumu uyuttum veya çocuğum derin/ağır bir uykuya daldı" diyen annelerle her zaman karşılarız. Ama "çocuğumun kulakları üzerine ağırlık vurdum, çocuğumun kulaklarına perde koydum/vurdum" vb. diyen bir anneyle bugüne kadar karşılaşmadık bundan sonra da karşılaşacağımızı sanmıyoruz.

Öneriler:

-Derin bir uykuya daldırdık(Akdemir,Atay vd.)

-Ağır bir uykuya daldırdık. vb.

TEVBE:118

ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ

Metin ve Yorum:

Bütün genişliğine rağmen... Bu, içinde bulundukları duruma duyulan şaşkınlığı ifade eden bir meseldir. Sanki içinde bulundukları sıkıntı ve endişe dolayısıyla yeryüzünde yerleşebilecekleri bir mekan bulamıyorlar.

Keşşaf II. 304

Ayetin bu kısmı, incelediğimiz bütün meallerde doğru bir şekilde tercüme edilmiştir. Bununla ilgili anlamı doğrudan etkileyecek bir hata söz konusu olmadığı için çeşitli değerlendirme ve açıklamalara gerek kalmadığını düşünüyoruz.

Mealler:

-Akdemir: ...yeryüzü bütün genişliğine rağmen yine de onlara dar gelmiş...

-Atay: ...Bütün genişliğiyle yer yüzü kendilerine dar gelen...

-Ateş: ...Bütün genişliğiyle beraber dünya başlarına dar gelmiş...

-Bilmen: ...yeryüzü, genişliğiyle beraber onların üzerine dar gelmiş...

-Bulaç: ...bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmişti...

-Çantay: ...yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş...

-Davudoğlu: ...yeryüzü olanca genişliğine rağmen onların başlarına dar gelmişti...

-D.İ.B.: ...Bütün genişliğine rağmen yer onlara dar gelerek...

-Elmalılı: ...yeryüzü bütün genişliğiyle başlarına dar geldi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş...

-Hayrat: ...yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş...

-Koçyiğit: ...bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş...

-Öztürk: ...Bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmiş...

-T.D.V.: ...yeryüzü genişliğine rağmen onlara dar gelmiş...

-Yavuz: ...yeryüzü bütün genişliği ile onlara dar gelmiş...

-Yıldırım: ...dünya bütün genişliğine rağmen başlarına dar geldi...

TEVBE:118

وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ

Metin ve Yorum:

Kalpleri (daraldı) demektir... Ünsiyet ve sevinç ona ulaşmaz. Çünkü keder ve aşırı yalnızlık sebebiyle sıkıntı çekmiştir/çeker.

Keşşaf II. 304

Ayette; aşırı yalnızlık, üzüntü, dert, dışlanmışlık gibi sebeplerle insanda peydah olan sıkıntı, stres,bunalma gibi psikolojik durumlar ifade edilmektedir.

Türkçede bu gibi durumların ifadesi için kullanılan çok güzel deyimler vardır:

"göğsü daralmak: nefes alamamak, çok huzursuz olmak" (239)

"içi/yüreği daralmak: sıkılıp bunalmak, benliğini sıkıntı kaplamak" (240)

"sıkıntı basmak: içi daralmak, bunalmak; içinden çıkamadığı sorunları olduğu için gerilimli olmak" (241)

"kalbi kanamak: çok acı, üzüntü çekmek; ıstırabı çok olmak" (242)

"ciğeri yüreği yanmak: çok acı duymak, büyük acı karşısında içi yanıyormuş gibi olmak" (243)

---

(239) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.234

(240) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.279

(241) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.436

(242) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.307

(243) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.132

"içi daralmak/sıkılmak: sıkılıp bunalmak, benliğini sıkıntı kaplamak" (244)

Meallere baktığımızda, bu deyimin ne yazık ki çoğunlukla hatalı bir şekilde tercüme edildiğini görürüz:

Mealler:

-Akdemir: ...içleri daraldıkça daralmıştı...

-Atay: ...canları içlerine sığmayan...

-Ateş: ...canları sıkıldıkça sıkılmış...

-Bilmen: ...kalpleri kendilerine darlaşmıştı...

-Bulaç: ...nefisleri de kendilerine dar (sıkıntılı) gelmişti...

-Çantay: ...vicdanları kedilerini sıktıkça sıkmıştı...

-Davudoğlu: ...vicdanları da kendilerini sıkmıştı...

-D.İ.B.: ...nefisleri kendilerini sıkıştırıp...

-Elmalılı: ...vicdanları da kendilerini tazyik etti...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı...

-Hayrat: ...vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış...

-Koçyiğit: ...vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmış...

-Öztürk: ...öz benlikleri kendilerini sıkıştırmıştı...

-T.D.V.: ...vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı...

---

(244) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.279

-Yavuz: ...vicdanları da kendilerini sıkmıştı...

-Yıldırım: ...vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmıştı...

Değerlendirme:

Kanaatimizce yukarıdaki tercümeler arasında en doğru/belki de tek doğru olanı Akdemir'inkidir. Çünkü "içi daralmak" ifadesi ayetin anlamını doğru bir şekilde aktarmaya yarayan bir deyimdir aynı zamanda. Zaten bizim de savunduğumuz ve yapmaya çalıştığımız budur: Deyimleri, deyimlerle tercüme etmek.

Diğer tercümeler ise çeşitli hatalarla malüldür. Mesela Ateş'in "canları sıkıldıkça sıkılmış" şeklindeki tercümesi ayette resmedilen psikolojik gerilimin ağırlığını anlatmak için yeterli bir ifade değildir. Çünkü "canı sıkılmak"; Yapacak işi olmadığından içinde bir sıkıntı duymak, bir olaya üzülmek, bir kimseye öfkelenmek gibi daha basit durumlar için kullanılır. (245)

Bilmen'in "kalpleri kendilerine darlaşmıştı" şeklindeki tercümesi ise "yürekleri daralmıştı" şeklinde olsa çok daha doğru olurdu. Çoğu mütercimin "vicdanları kendilerini sıkmıştı/sıktı" türünden tercümeleri "vicdanları kendilerini rahatsız etmişti" şeklinde olsaydı daha anlamlı olurdu belki ama yine de deyimdeki yoğun temayı yansıtmaktan uzak kalırdı. Atay'ın "canları içlerine sığmayan" ifadesiyle amaçladığı şeyin ne olduğu anlaşılmıyor, en azından biz anlayamıyoruz. Öztürk'ün "öz benlikleri kendilerini sıkıştırmıştı" şeklindeki

---

(245) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.676

tercümesi “nefis” kelimesinin “öz benlik” olarak tercüme edilmiş olmasıyla diğerlerinden daha farklı gibi görünse de anlamaya yönelik herhangi bir katkı sağlamamaktadır.

Öneriler:

-İçleri daraldıkça daralmıştı. (Akdemir)

-Yürekleri daraldıkça daralmıştı.

-(Onları) sıkıntı basmıştı.   vb.

TÂ-HÂ:5 - A’RÂF:54 - RA’D:2

عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Metin ve Yorum:

“El istiva ale’l arş”, hakimiyet /mülkle eş anlamlı olan Melik’in tahtıdır. Arş kelimesini, mülk kelimesinin yerine kinaye olarak kullanmışlar ve şöyle demişler: falanca arş’a istiva etti derken, mülkü/ hakimiyeti ele geçirdi demek istiyorlar, her ne kadar söz konusu kişi (şekli olarak) tahta oturmamış da olsa. Gerçi tahta oturması hakimiyeti sembolize etmesi açısından daha açık, daha basit ve durumu daha açıklayıcıdır. (Ama tahta oturmak fiili olarak gerçekleşmese de “istiva ale’l arş” hakimiyeti sembolize eder.)

Zemahşeri meseleyi daha açık hale getirmek için özetle şunları söyler: Nasıl eli açık ibaresi cömertlik, eli bağlı/kapalı ifadesi cimrilik için kullanılıryorsa burada da buna benzer bir durum geçerlidir. Nitekim bu ifadeler kimin için kullanılırsa kullanılsın akla cömertlik ve cimrilik gelir. Hatta hiç eli olmayan biri için bile eli açık ya da eli bağlı/kapalı deriz ve bundan cömertlik ve cimrilik net bir şekilde anlaşılır.

Keşşaf III. 54

“...Arş terimine gelince (lafzen “taht” veya “hüküm/iktidar makamı”) klasik ve modern, bütün Müslüman müfessirler ittifakla, sözcüğün Kur’an’da geçen bu mecazi kullanımının, Allah’ın bütün yaratıkları üzerindeki mutlak hüküm ve iktidarını ifade ettiği görüşündedirler...” (246)

---

(246) Esed, c.1, s.279-280 , 37. Dipnot

Bu ibare, Allah'ın varlık üzerindeki hakimiyetini, yetkinliğini ve gücünü mecazi bir yolla tasvir etmektedir.

Türkçe'de bu konuyla ilgili güzel deyimler vardır:

"avucu içinde tutmak: hükmü ve kontrolü altında tutmak,

avucunda tutmak: elinin içinde tutmak, birine her istediğini yaptırmak,

avucunun içine almak: birisini buyruğu altına almak; her istediğini yaptırır duruma getirmek" (247)

Meallere baktığımızda ibarede yer alan "arş" kelimesinin tercüme edilmediğini görürüz:

Mealler:

-Akdemir: ...arşa kurulmuş olan...

-Atay: ...arştan hükmetti...

-Ateş: ...arşa istiva etmiş (kurulmuştur)...

-Bilmen: ...arş üzerine hakim olmuştur...

-Bulaç: ...arşa istiva etmiştir...

-Çantay: ...arşı istila etmiştir…

-Davudoğlu: ...(kudretiyle) Arş'ı istila etmiştir…

-D.İ.B.: ...arşa hükmetmektedir…

-Elmalılı: ...arş üzerine istiva buyurdu.*

(247) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.56

*Rad:2' nin dipnotu "Taht üzerine kuruldu, yarattıktan sonra hepsinin üzerinde hükümlerini icra etmeye başladı"...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Arş'a istiva etti...

-Hayrat: ...arşa hükmetmiştir...

-Koçyiğit: ...Arş üzerine istiva etmiştir...

-Öztürk: ...arş üzerine egemenlik kurmuştur…

-T.D.V.: ...Arş'a istiva etmiştir (veya : Rahman, Arş'ı hükmü altına almıştır. Bak. A'raf:7/54)...

-Yavuz: ...(kudret ve hakimiyyetiyle) Arş'ı istila etti...

-Yıldırım: ...rububiyet arşına kurulmuştur...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümeler arasında sadece Elmalılı'nınki dipnot sayesinde anlaşılacak bir hale gelmiştir. Bunun dışındaki tercümelerin yeterince açıklayıcı olmadığını düşünüyoruz: "Arşa istiva etmek, arşa istila etmek, arşa istiva buyurmak, rububiyyet arşına/arşa kurulmak, arştan hükmetmek" gibi ifadeleri anlamak için okur-yazar olmanın da ötesinde, İslam ilahiyatına/kelamına vakıf olmak gerekiyor.

Bizce yukarıdaki ibareyi daha basit ve anlaşılır kelime gruplarıyla tercüme etmek mümkündür.

Öneriler:

-Varlığı, egemenliği altına aldı

-Varlığı/yaratılmışları, hakimiyeti altına aldı.

-Her şeyin hakimi oldu. vb.

HAC:11

عَلَى حَرْفٍ.......... انقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ

Metin ve Yorum:

Dinin merkezinde/ortasında değil de kenarında/ kıyısında bulunurlar. Bu, onların dinlerine bağlılık konusundaki tedirginlik/endişe/huzursuzluk ve kararsızlıkları yüzündendir. Mutmain ve kararlı değillerdir. Ordunun arka/kenar saflarında bulunup ganimet ve zafer sezinlediklerinde kararlı ve mutmain olurlar. Tersi bir durumda ise arkalarına bakmadan tabana kuvvet kaçarlar

...

Keşşaf III. 147

Bu ayette iki deyim bulunmaktadır: "Ala harfin" ve "İnkalebe ala vechihi". "Ala harfin" ibaresi; karasızlık, şüphe, samimiyetsizlik, endişe, tedirginlik gibi anlamlara gelen bir deyimdir.

"İnkalebe ala vechihi" ibaresi ise; bir şeyden yüz çevirmek, bırakıp gitmek, terk etmek gibi anlamları olan bir deyimdir.

Türkçede, yukarıdaki anlamları karşılayan deyimler bulunmaktadır. Bu deyimlerden bazılarını buraya nakledersek konuyu daha iyi özümsemiş olacağız:

"Ala harfin" ile ilgili deyimler:

"pamuk ipliğiyle bağlanmak: aralarında bağ, dostluk kuvvetli olmamak; kısa süre etkili olacak geçici; sözde çözüm" (248)

---

(248) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.404

“kıyıda/bucakta/kenarda/köşede olmak: Göz önünde olmayan, dikkati çekmeyen, göze çarpmayan, umulmayan yerlerde” (249)

“İnkalebe ala vechihi” ile ilgili deyimler:

“gerisin geri (gitmek): geriye dönmek, geldiği yere dönmek” (250)

“tornistan etmek, geriye dönmek, caymak, vazgeçmek” (251)

“ters yüzü geri dönmek: gittiği yerden istediğini elde edemeden, eli boş olarak geri dönmek” (252)

“yüz çevirmek (bir kimseden): ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek (253)

Mealler:

-Akdemir: ...en uç kenarında ... bütün benliğiyle [tekrar inançsızlığa] dönüverir...

-Atay: ...bir yar başındaymış gibi ... yüz üstü düşer...

-Ateş: ...bir kenarından (dinin bütününe inanmadan) ... yüz üstü döner (dini kötüleyerek ondan vazgeçer)...

-Bilmen: ...bir tereddüt üzre ... yüzü üzerine geri döner...

-Bulaç: ...bir ucundan ... yüz üstü dönüverir...

-Çantay: ...bir tarafından ... yüzü üstü döner*

*İrtidat eder “Celaleyn, Medarik”...

-Davudoğlu: ...Uçtan uca (şüphe içinde) ... yüz üstü dönüverir...

---

(249) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.339

(250) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.231

(251) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.474

(252) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.469

(253) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.1132

-D.İ.B.: ...bir yar kenarındaymış gibi ... yüz üstü döner...

-Elmalılı: ...kıyıdan kıyıya ... yüz üstü dönü verir...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...(dinin) bir tarafından ... yüzü üzere döner (mürted olur)...

-Hayrat: ...bir kenarından (şüphe içinde) ... yüzüstü döner (dinden çıkar)...

-Koçyiğit: ...gönülsüzce ... yüzüstü (dinden) döner...

-Öztürk: ...kıyıdan kıyıya ... yüzüstü geri dönüverir...

-T.D.V.: ...yalnız bir yönden ... çehresi değişir (dinden yüz çevirir.)...

-Yavuz: ...bir ucundan ... yüzü üstü döner (dinden çıkar)...

-Yıldırım: ...sırf bir hesaba binaen ... yüzüstü dönüverir...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerde görüldüğü gibi "ala harfin" ibaresinin neredeyse bütün anlamlarına rastlamak mümkündür. Her mütercim, bu ibarenin kendine göre doğru olan anlamını tercih etmiştir. Bu, bir yönüyle doğru kabul edilse bile gözardı edilmemesi gereken bir şey var: Birçok anlama gelebilen bir kelime ya da kalıp ifade, bulunduğu metne göre anlam kazanır. Yani metnin bağlamı kelimenin birçok mefhumunu saf dışı bırakarak anlamını daraltır. Yani birçok anlama gelebilen bir kelime bulunduğu cümlede ancak birkaç anlamıyla, bazen tek bir anlamıyla karşımıza çıkar.

Bu olgu "ale harfin" ibaresi için de geçerlidir. Ayeti bir bütün olarak düşündüğümüzde, söz konusu münafık tipolojiye sahip insanların menfaat kaygısıyla hareket ettikleri, imanlarını kazanım ve kayıplarının belirlediği dolayısıyla itikadi pozisyonlarının kınandığı görülecektir.

"Ale harfin" ibaresinin Türkçe çevirilerinde birçok tercihle karşı karşıya bırakılmışız. Bu tercihleri tek tek devre dışı bırakmak yerine; doğru olan yönleri ile tümünü kapsayacak bir tercüme yapmak gerekir.

"İnkalebe ale vechihi" ibaresinin çevirisinde ise mütercimlerin çoğunun "yüzüstü döner"; Atay'ın ise "yüzüstü düşer" ifadesini tercih ettiklerini görüyoruz. Deyim kaynaklarında bu iki ifadeyi de göremedik. Dolayısıyla söz konusu ifadeler mecazi değil gerçek anlamlarıyla anlaşılmak zorundadırlar ki bu da fiziki çağrışımlar oluşturur. Oluşan fiziki çağrışımların ibarenin buradaki anlamıyla hiçbir ilgisinin olmadığı açıktır. Bu ibareyle ilgili tek anlaşılır çeviri Akdemir'inkidir. Çevirilerin anlaşılması için başvurulan ek açıklamalar ise çoğu zaman olduğunun aksine; yeterli fayda sağlayamamıştır.

Öneriler:

-Allah'a inanmakta (menfaatlerinden dolayı) tereddüt eden insanlar vardır ... gerisin geri dönerler.

-Allah'a inanmakta (menfaatlerinden dolayı) kararsız kalan insanlar vardır ... yüz çevirirler.

-Allah'a içtenlikle/kalbiyle değil de diliyle (menfaat icabı) inanan insanlar vardır ... cayarlar/vazgeçerler.

BAKARA:5

عَلَى هُدًى

Metin ve Yorum:

"Ala hüden" sözündeki isti'la anlam olarak, onların hidayette yer edinmelerini (temekkûn), hidayette kararlı olmalarını (istikrar) ve hidayete tutunmalarını (temessûk) ifade eden bir meseldir. Halleri, bir şeyin üzerine çıkan, tırmanan, binen, terfi eden kişinin haline benzetilmiştir.

Buna benzer ifadeler "huve ale'l hakk" o, haktadır (hakta karar kılmıştır, hakka sıkı sıkıya sarılmıştır); "huve ale'l batıl" o, batıldadır (batılda karar kılmıştır, batıla sıkı sıkıya sarılmıştır) şeklindedir.

...

Keşşaf I. 85

Zemahşeri'nin Ala hüden ifadesini açıklamak için temekkün, istikrar ve temessûk kelimelerini anahtar kabul ettiği görülmektedir. Baktığımız sözlüklerin ilgili maddelerine şu anlamlar verilmiştir:

Temekkün; temekkene: Saygınlık kazanmak, muteber olmak, yayılmak, sağlamlaşmak, iyice yerine oturmak, pekişmek, güçlenmek vb.

İstikrar;Yerleşiklik, yerleşme, bir yerde kalma, konaklama, süreklilik vb.

Temessûk; Yapışma, tutunma, bağlılık, sadakat, vb. (254)

---

(254) *L.Arab, Muhit, Esasül belağa* vb. *a.g.e.*'er

Zemahşeri'nin bu ibareyi açıklamak için "temekkün, istikrar ve temessük" kelimelerine başvurmuş olması; ifadeyi anlaması ve anlamlandırmasında bizler için önemli bir ipucudur. Zira burada müminlerin Allah'tan gelen hidayeti ne şekilde algıladıkları, kavradıkları ve nasıl bir tutum içine girdikleri bütün önemiyle ön plana çıkmaktadır. Zemahşeri'ye göre müminler Allah'ın kendilerine layık gördüğü hidayete kararlı ve sağlam bir şekilde sadakat göstermişler ve bu bağlılıklarını sürekli bir hale getirerek yaşantılarının her kesitine ve anına yansıtmışlar, Hak yoluna girmişlerdir.

Nitekim Türkçede de Allah'ın emrettiği yol; doğru olan, hak kabul edilen yol için Hak yolu(na girmek)deyimi kullanılır. (255)

Ayrıca kanaatimize göre Zemahşeri bu ibarede geçen "ala" harfini "üzerinde" anlamıyla değil, fi/de-da anlamıyla yorumlamıştır. Çünkü "ala"nın anlamlarından biri de "fi**/**de-da**"**dır**.** (256)

Bu ifadeye büyük bir özen ve titizlikle yüklenen yoğun anlamları ne yazık ki Türkçe tercümelerde göremiyoruz. Mütercimler çoğunlukla "bir hidayet üzre" şeklinde tercüme ederek; ifadelerdeki yoğun anlamı bizlere yansıtacak herhangi bir açıklama veya dipnota da başvurmuş değiller.

Mealler:

-Akdemir: ...doğru yola...

-Atay: ...Rablerinin yolunda...

---

(255) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.259

(256) el-Ğülayeyni Mustafa, *Camiuddurusil Arabiyye*, 3. bölüm, s.176, 7. baskı; el-Mektebetül Asriye Sayda-Beyrut 1966

-Ateş: ...bir hidayet üzre...

-Bilmen: ...bir hidayet üzre...

-Bulaç: ...bir hidayet üzere...

-Çantay: ...hidayetin tam üzerinde...

-Davudoğlu: ...Rablerinin yolunda...

-D.İ.B.: ...Rablerinin yolunda...

-Elmalılı: ...bir hidayet üzerindedir...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...bir hidayet üzeredirler...

-Hayrat: ...bir hidayet üzeredirler...

-Koçyiğit: ...Rablarınden gelen hidayet...

-Öztürk: ...bir hidayet üzere...

-T.D.V.: ...bir hidayet üzeredirler...

-Yavuz: ...hidayet ve doğru yol...

-Yıldırım: ...doğru yola...

Değerlendirme:

Yeniden Zemahşeri'ye dönüp tercümeleri değerlendirdiğimizde göreceğimiz şudur: Tercümeler anlaşılır olmakla beraber, söz konusu ifadenin ağırlığını, ifadede iyiden iyiye hissedilen anlamsal yoğunluğu yansıtmaktan uzaktır. Mütercimlerimizin önemli bir bölümü ala harfinin literal anlamını tercümelerine yansıtma kaygısını,ifadenin bihakkın anlaşılmasının önüne geçirmişlerdir.

Bizce Zemahşeri'nin izinden gidilerek yapılacak tercümeler, daha doğru olacaktır.

Öneriler:

-Onlar, Rablerinden gelen hidayete sıkı sıkıya sarılmışlardır.

-Onlar, Rablerinden gelen hidayette kararlı/istikrarlıdırlar.

-Onlar, Rablerinin doğru yoluna sağlam bir şekilde ve sürekli olarak bağlanmışlardır.

-Onlar, Rablerinin dosdoğru yolunda karar kılmışlardır.

MÜ'MİNÛN:54

فِي غَمْرَتِهِمْ

Metin ve Yorum:

"El- Ğamretu"; boyu aşan su demektir. Bu ifade, cehalet ve körlüklerinden dolayı içinde bulundukları vaziyeti niteleyen bir mesel olarak kullanılmıştır. Ya da batıl üzere olmaları hasebiyle suyun derinliklerinde/tehlikeli bölgelerinde (risk alarak) oynayan (maceraperestlere) benzetilmişlerdir.

Keşşaf III. 193

Bu ibare, inkarcıların içinde bulundukları küfür halini ve buna rağmen nasıl gafilce/lakaytlıkla davrandıklarını betimlemektedir. Aslında itikadi olarak tehlikeli bir konumda olmalarına rağmen aymazca davranmalarının, cehaletlerinden ve basiretsizliklerinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Yukarıda tasvir edilen insanların durumunu aşağıdaki deyimlerle de izah etmek mümkündür:

"gaflet uykusuna dalmak: gerçekleri göremeyecek durumda olmak" (257)

"gaflete düşmek: dalgın olup çevresindekilerden, etrafında olup bitenlerden habersiz olmak, dalgınlık etmek" (258)

"basireti bağlanmak: İleriyi görememek, alabileceği uygun önlemi

---

(257) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.226

(258) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.226

alamamak, her nedense iyi düşünemez, ne söyleyeceğini, nasıl hareket edeceğini bilemez hale gelmek; gafil, habersiz, dalgın olmak" (259)

Mealler:

-Akdemir: ...şaşkınlıkları içinde...

-Atay: ...içine düştükleri şaşkınlıklarıyla...

-Ateş: ...(daldıkları) gafletleri içinde...

-Bilmen: ...kendi dalaletleri içinde...

-Bulaç: ...kendi gafletleri içinde...

-Çantay: ...sapıklıkları içinde...

-Davudoğlu: ...Şaşkınlıkları içinde...

-D.İ.B.: ...sapıklıklarıyla...

-Elmalılı: ...dalgınlıkları içinde...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gaflet ve bilgisizlikleri içinde...

-Hayrat: ...dalaletleriyle...

-Koçyiğit: ...Azabı görecekleri vakte kadar sen onları bırak...

-Öztürk: ...kendi gafletleri içinde...

-T.D.V.: ...gaflet ve sapıklıkları ile…

-Yavuz: ...dalgınlıkları içinde…

-Yıldırım: ...daldıkları gaflet içinde...

---

(259) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.72

Değerlendirme:

Mütercimler, ibareyi birbirine yakın ve benzer ifadelerle tercüme ederek, okuyucunun istifadesine anlamlı ve doğru çeviriler sunmuşlardır. Kanaatimizce yukarıdaki tercümelerden biri hariç diğerleri doğrudur. Neredeyse bütün mütercimlerin doğru bir şekilde tercüme ettikleri nadir ibarelerden biri de budur.

Koçyiğit'in "Azabı görecekleri vakte kadar sen onları bırak" şeklindeki tercümesinde sözü edilen ibareye karşılık gelebilecek bir şey bulamadığımızı belirterek kendi tercih ve önerilerimize geçiyoruz.

Öneriler:

-Onları her taraftan saran gaflet içinde…

-Onları aymazlık ve dalgınlıkları içinde…

NEML:40

قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

Metin ve Yorum:

...

(Bu ibarenin) Bir an evvel, kısa süre zarfında, (bir şeyi) getirmeyi/ yapmayı ifade eden bir mesel olması uygundur.

Arkadaşına; "if'al keza fi lahzatin, fi riddeti tarfin, iltefit tereni" vb. ifadelerle hitap etmen gibi olur ki bu ve benzeri ifadelerle sürat/hız ve çabukluk kastedersin.

Keşşaf III. 373

Zor bir işin en kısa zaman içinde gerçekleşmesini anlatan yukarıdaki sembolik ibareyi, Türkçedeki konuyla ilgili deyimler sayesinde daha da anlaşılır kılmak mümkündür.

"göz açıp kapayıncaya (gözünü yumup açıncaya) kadar: bir anlık sürede, çok kısa bir zamanda, çok kısa bir sürede" (260)

"göz açıp kapamadan: bir anda, hemen, şimdi, anlaşılmadan" (261)

---

(260) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.241

(261) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.241

Mealler:

-Akdemir: ...sen gözünü açıp kapamadan...

-Atay: ...gözünü açıp kapamadan...

-Ateş: ...sen gözünü açıp yummadan...

-Bilmen: ...daha kendine gözün dönmeden...

-Bulaç: ...(gözünü açıp kapamadan)...

-Çantay: ...gözün sana dönmeden(gözünü yumub açmadan)...

-Davudoğlu: ...gözünü kırpmadan...

-D.İ.B.: ...gözünü açıp kapamadan...

-Elmalılı: ...gözünü kırpmadan evvel...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gözünü kırpmadan...

-Hayrat: ...(senin) göz açıp kapaman (esnasında, henüz nazarın) sana dönmeden önce,...

-Koçyiğit: ...gözünü açıp kapamadan...

-Öztürk: ...gözünü açıp yumuncaya kadar...

-T.D.V.: ...gözünü açıp kapamadan...

-Yavuz: ...gözünü kırpmadan önce...

-Yıldırım: ...sen gözünü açıp kapamadan…

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümeleri incelediğimizde temelde iki farklı ifade biçimiyle karşılaşırız:

"Gözünü açıp kapamadan" şeklindeki tercüme ibarenin anlamını doğru bir şekilde yansıtan bir deyimdir.

"Gözünü kırpmadan" şeklindeki tercüme ise bizim tasvip edebileceğimiz türden değildir. Çünkü bu deyim iki anlama gelmekte, ama ikinci anlamı birinci anlamını gölgede bırakmakta, ikinci plana itmektedir.

Göz kırpmak: 1. Göz kapağını kapayıp açmak 2. Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak iyice düşünüldüğünde deyimin ikinci anlamının daha yaygın olduğu görüleceğindendir ki biz yukarıda belirttiğimiz gibi bunu tasvip etmiyoruz.

Bilmen'in "daha kendine gözün dönmeden" şeklindeki çevirisi ise tamamiyle literal bir çeviridir ve asla ibarenin deyimsel anlamını yansıtmamaktadır. Dolayısıyla bu çevirinin de doğru olduğunu söyleyemeyiz. Bilmen de Çantay ve Hayrat gibi parantez açarak tercümesini anlaşılır kılsaydı hedefine ulaşmış olacaktı.

Belirtmeden geçemeyeceğimiz bir husus ise, Bulaç'ın ibarenin doğru anlamını gereği yokken ve herhangi bir açıklama yapmaksızın niçin parantez içine aldığıdır.

Öneriler:

-Göz açıp kapayıncaya kadar…

-Göz açıp kapamadan…

-Göz yumup açıncaya kadar... vb.

ABESE:17 - ZÂRİYÂT:10

MÜDDESSİR:19,20 - BÜRÛC:4

قُتِلَ الْإِنسَانُ

Metin ve Yorum:

Bu bir bedduadır. (Hem de) en çirkin beddualarından. Çünkü ölüm dünyadaki şiddetin odak noktası ve en korkuncu/çirkinidir.

Keşşaf IV. 703

Adeta bütün bu şeylere (önceki ayetlerde zikredilenlere) yemin ederim ki onlar lanetlenmiştir, deniyor.

"Kutile" bedduadır. Abese 17'deki gibi.

Keşşaf IV. 730-731

Beddua olduğu açık olan yukarıdaki ibareyi, Türkçede karşılayan birçok deyim bulunmaktadır:

"canı cehenneme, canı çıkasıca, canı çıksın, cehennem ol git, cehennem olmak, cehenneme kadar yolu var, cehennemin dibine gitmek: İstemiyorum, gözüm görmesin, gitsin gidebildiğince, ne kadar kötü duruma düşerse düşsün, ölsün, gebersin, defolup gitsin." (262)

---

(262) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.124-125-130

Mealler:

-Akdemir: ...Canı çıkasıca insan!...

-Atay: ...Canı çıksın insanın...

-Ateş: ...Kahrolası insan...

-Bilmen: ...Kahrolsun insan...

-Bulaç: ...Kahrolası insan...

-Çantay: ...O kahredilesi insan...

-Davudoğlu: ...Kahrolası (kafir) insan!

-D.İ.B.: ...Canı çıksın o insanın...

-Elmalılı: ...o kahrolası insan...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Kahrolası o insan...

-Hayrat: ...Kahrolası (o münkir) insan...

-Koçyiğit: ...Allah onu kahretsin;...

-Öztürk: ...Kahrolası insan...

-T.D.V.: ...Kahrolası insan!...

-Yavuz: ...Kahrolası (kafir) insan,...

-Yıldırım: ...Kahrolası kafir insan,...

Değerlendirme:

Mütercimlerin Abese:17, Zariyat:10, Müddessir:19-20 ile ilgili çevirileri tamamıyla doğrudur. Çünkü Kur'an'daki beddua, Türkçede aynı anlamı ifade eden beddualarla tercüme edilmiştir.

Ancak, yine aynı şekilde beddua olan Bürûc:4 ile ilgili tercümelerde bazı hatalar göze çarpmaktadır.

Ateş, Bilmen, Çantay, Davudoğlu, Elmalılı, Koçyiğit, Öztürk, T.D.V. ve Yavuz; "Kutile" kelimesini "gebertilmiştir, öldürüldü, canı çıksın, gebertildi" gibi geçmiş zaman formuyla tercüme etmişlerdir. Bilindiği üzere "Kutile" kelimesi burada " beddua" formundadır. Hepimizin bildiği ve yer yer kullandığı, kullanıldığına şahit olduğu gibi beddua, geçmiş zaman kipi ile değil, emir ya da istek kipi ile yapılır. Dolayısıyla yukarıda adını saydığımız mütercimlerin Buruc 4 ile ilgili tercümeleri tamamıyla yanlıştır.

Kur'an'ın yukarıda ayet numaralarını yazdığımız beş ayrı yerinde aynı şekilde geçen bir ibareyi 4 yerde doğru 1 yerde ise yanlış bir şekilde tercüme etmenin izahı; bizce ayetlerin derli toplu bir bakış açısıyla değerlendirilmemesi olarak yapılabilir.

T.D.V.'nin tercümesi ise lafzın anlam yönünü zalimlerden, mazlumlara yöneltecek şekildedir:

- Hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü.

"Kutile" kelimesine "öldürüldü" anlamı verilirse böyle bir tercüme kaçınılmaz olur. Çünkü orda ölenler, hendeğe atılanlardır. Literal çevirinin lafzın delaletini ne şekilde değiştirdiğinin ilginç bir örneği ile karşı karşıyayız. Ve bu hata, anlam bozukluklarından kaynaklanan hatalardan çok daha büyüktür.

Öneriler:

-Lanet olası insan!

-Kahrolası insan!

-Canı çıkasıca insan!

Bürûc:4 ise şöyle tercüme edilmeliydi:

-Lanet olası Ashab-ı Uhdud / Lanet olsun Ashab-ı Uhdud'a

-Kahrolası Ashab-ı Uhdud / Kahrolsun Ashab-ı Uhdud.   vb.

TEVBE:30 - MÂİDE:75

قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنَّى يُؤْفَكُو

Metin ve Yorum:

Yani onlar; sözlerinin çirkinliğinden duyulan hayret nedeniyle (katelehumullah) ifadesine muhatap olmaya evleviyetle layıktırlar. Çirkin eylemler işlemeyi alışkanlık haline getirmiş bir topluluğa "Allah onları kahretsin ne acayip fiiller işliyorlar onlar" denmesi gibidir. Nasıl oluyor da Hak'tan yüz çevi(riliyor)lar……

Keşşaf II. 252

Yahudilerin Uzeyr'i, Hıristiyanlarınsa İsa'yı Allah'ın oğlu olarak görmelerine bir bedduayla karşılık veriliyor ve ardından onların nasıl olur da Hakk'tan yüz çevirdikleri dile getiriliyor.

Burada temel bir gerçekten/Allah'ın vahdaniyetinden, hiçbir delil olmaksızın yüz çevirmek, bunu önemsememek, hatta bile bile inkâr etmek söz konusudur.

"... Aslında, Araplar 'Allah kahretsin' yahut 'Allah yok etsin' ifadesini doğrudan bir kargış, bir beddua anlamında kullanırlardı; fakat Kur'an öncesi Arapçada dahi bu ifade, olağandışı tuhaf ve korkunç bir şeye dikkat çekip altını çizmeye yarayan deyimsel bir ifade karakterini de taşımaktaydı…" (263)

"Lafzen, 'onlar [hakikatten] nasıl sapmışlardır.' 'Efeke fiili', öncelikle,

(263) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.356

‘[bir kimseyi veya bir şeyi] geri çevirdi’ anlamına gelir: soyut anlamıyla, çoğunlukla ‘o yalan söyledi’ demektir. (Çünkü, yalan, hakikatten uzaklaşmaya işaret eder.) Ufike edilgen kalıbı, çoğu zaman, ‘o, görüşünden (yahut ‘yargısından’) saptı’ ve böylece, ‘onun zihni tersyüz oldu’ veya ‘saptırıldı’ anlamlarına sahiptir.” (264)

Türkçede bu durumu çok güzel şekilde anlatan deyimler vardır:

“yüz çevirmek: birine gösterdiği ilgiyi, yakınlığı kesmek; birine düşman olmak” (265)

“arkasını dönmek/ çevirmek: önem vermemek, ilgilenmez olmak” (266)

“Kulakardı etmek/ kulak arkısına atmak, kulak asmak, kulak tıkamak, aldırış etmemek gibi deyimler de aynı durumlarda kullanılır.” (267)

“yoldan çıkmak: doğru yoldan ayrılıp kötü yola sapmak” (268) - doğru bilinen yoldan ayrılmak, azgınlığa sapmak (269) ”

Meallere baktığımızda iki deyimden oluşan bu ibarenin birinci kısmının doğru, ikinci kısmının ise yer yer hatalı bir şekilde tercüme edildiğini görürüz.

---

(264) Esed, *a.g.e.*, c. 1, s. 207, 90. dipnot

(265) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.515

(266) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.48

(267) Yurtbaşı*, a.g.e.,* s.351-34

(268) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.509

(269) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s. 1122

Mealler:

-Akdemir: ...Allah kahretsin onları! Nasıl da [haktan] sapıyorlar !...

-Atay: ...Allah canlarını alsın! Nasılda uyduruyorlar?...

-Ateş: ...Allah onları kahretsin, nasıl da (haktan batıla) çevriliyorlar?...

-Bilmen: ...Allah Teala kendilerini kahretsin!.. Nasıl –haktan- çevriliyorlar...

-Bulaç: ...Allah onları kahretsin; nasıl da çevriliyorlar?

-Çantay: ...Hay Allah kahredesi adamlar! (Haktan baatıla)nasıl da döndürülüyorlar!...

-Davudoğlu: ...Allah kahredesi herifler! Haktan nasılda sapıyorlar!...

-D.İ.B.: ...Allah onları yok etsin! Nasıl da uyduruyorlar...

-Elmalılı: ...Allah kahredesiler nereden saptırıyorlar?...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Allah kahretsin onları ! nasıl da döndürülüyorlar!...

-Hayrat: ...Allah onları kahretsin! nasıl da (haktan) çevriliyorlar!...

-Koçyiğit: ...Allah, onları kahretsin; nasıl da uyduruyorlar!...

-Öztürk: ...Allah onları kahretsin. Nasıl da yüz geri çevriliyorlar!...

-T.D.V.: ...Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan batıla) döndürülüyorlar!...

-Yavuz: ...Allah onları kahretsin, (haktan batıla) nasıl çevriliyorlar?...

-Yıldırım: ...Hay Allah kahredesiler! Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar?...

Değerlendirme:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ibarenin birinci kısmı için tercih edilen çevirilerde herhangi bir problem yok: Allah kahretsin onları, Allah onları yok

etsin gibi… Ama ikinci kısmı için aynı şeyi söyleyemeyiz: Bu bölümde bazı mütercimlerin “yü’fekun” fiilinin edilgen çatısına takılı kaldıkları gözlenmektedir. Bu sebepledir ki “çevriliyorlar, döndürülüyorlar, saptırılıyorlar” gibi ifadeler kullanmışlardır. Kim çeviriyor, döndürüyor ya da saptırıyor onları? Allah mı? Haşa!.. peki ya kim? Sadece ve sadece kendileri. Dolayısıyla kullanılacak ifadeler “çeviriyorlar, döndürüyorlar, sapıyorlar” türünden olmalıydı.

Öneriler:

-Allah kahretsin onları! Nasıl da [Hak’tan] sapıyorlar! (Akdemir)

-Allah kahretsin onları! Nasıl da [Hak’tan] yüz çeviriyorlar!

-Allah kahretsin onları! Nasıl da [Hakk’ı] kulak ardı ediyorlar!

-Allah kahretsin onları! Nasıl da [Hakk’ı terk edip] yoldan çıkıyorlar!   vb.

YÛNUS.2

قَدَمَ صِدْقٍ

Metin ve Yorum:

Öncelik, fazilet ve yüksek makam demektir. Eğer neden öncelik, kadem diye isimlendirildi dersen; ilerleme, öne geçme ayak vasıtası ile gerçekleştiği için, güzel çabalar ve ilerlemeler kadem olarak isimlendirilmiştir, derim. Elle verildiği için nimete "yed ve ba'" denmesi gibi. Çünkü sahibi onunla (yed'le) satış yapar. Kadem'in sıdka izafesi ise faziletin fazlalığına ve sahibinin önde gelen büyüklerden olduğuna işaret eder.

İyi, hayırlı bir makam anlamına geldiği de söylenir.

Keşşaf II. 313

Allah'ın inananlara va'dettiği ödüllere işaret eden bu ibare; Zemahşeri'nin de belirttiği gibi; fazilet, iyilik, yüksek mertebe, hayırlı makam gibi anlamlara gelir.

Kur'an'da buna benzer başka ifadeler de vardır:

"Gizli-açık bütün iyi fiiller "sıdk" ile tabir edilir ve kendisiyle tavsif olunan fiil 'sıdk'a izafe edilir: 'mak'adi sıdkın': razı olunan bir mekan (Kamer:55); 'kademe sıdkın': yüksek bir mertebe (Yunus.2); 'müdhele sıdkın': günahlardan arınmış bir şekilde razı olunarak kabre girme; 'mührece sıdkın': Kabirlerden razı olunacak bir şekilde çıkıp öfke ve gazaptan emin olmak, cömertçe karşılanmak (İsra:80); 'lisane sıdkın': yad-ı cemil (Meryem:50 - Şuara:84); 'mübevvee sıdkın': razı olunan iyi menziller (Yunus.93)." (270)

---

(270) İsfahani, *a.g.e.*, s.277-278

Mealler:

-Akdemir: ...[diğerlerinin] önüne geçeceklerini...

-Atay: ...iyi işlerinin karşılığı...

-Ateş: ...doğruluk kademesi...

-Bilmen: ...bir kademe sıdk...

-Bulaç: ...gerçek bir makam*

*Allah katında yüce ve üstün makam...

-Çantay: ...kademi sıdk*

*Çantay'ın konuyla ilgili notu oldukça uzun olduğundan için naklettiği rivayetleri maddeleyerek alıyoruz: 1-Hz.Muhammed, 2-Hz.Muhammed'in şefaati, 3-Allah'ın Hz.Peygambere tevdi buyurduğu rahmet-i sabıka, 4-Müminlerin önden gönderdikleri ameller mukabilinde ihsan olunacak güzel ecir, 5-Levh-i mahfuzda müminler için sebketmiş olan saadettir, 6-Lugatte "ayak" demek olan "kadem" lafzının bu manalara ıtlakı koşmanın ve bunda kazanmanın ancak ayakla hasıl olduğundandır. Müsebbebe sebebin adı verilmiştir. Nitekim "Ni'met"e de el ile verildiği için "Yed" denilmiştir, 7-Rehber, önder, şefaatçi manalarında kullanılmıştır. Nitekim dilimizde de "ön ayak" ta'biri müsta'meldir...

-Davudoğlu: ...kademi sıdk (sadık şefaatçi)...

-D.İ.B.: ...yüksek makamlar...

-Elmalılı: ...kademi sıdk [yüce bir mertebe]...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...kademi sıdk*

*Takdim ettikleri salih ameller dolayısıyla güzel bir ecir; kendilerine gerçekten şefaatçi olacak bir peygamber (Muhammed S.A.V.), yüksek bir makam...(el-Maverdi II, 421; Kurtubi, VIII, 306)...

-Hayrat: ...kademi sıdk (peygamberin şefaati)...

-Koçyiğit: ...yüksek mertebeler...

-Öztürk: ...yüksek bir doğruluk derecesi...

-T.D.V.: ...yüksek bir doğruluk makamı...

-Yavuz: ...yüksek dereceler...

-Yıldırım: ...üstün sadakat makamı...

Değerlendirme:

Akdemir, Bulaç, Çantay, D.İ.B., Elmalılı, Eryarsoy, Koçyiğit ve Yavuz'un tercümeleri; gerek anlamın tercümeye direkt yansıtılması gerekse dipnot ve parantezler eşliğinde açıklanmış olması açısından yeterince açıklayıcıdır.

Atay'ın "iyi işlerinin karşılığı" şeklindeki tercümesi yetersizdir. Çünkü, "kademe Sıdkın" iyi işlere karşılık olarak öngörülen ödüldür.

Ateş'in "doğruluk kademesi", Öztürk'ün "yüksek bir doğruluk derecesi", T.D.V.'nin "yüksek bir doğruluk makamı" ve Yıldırım'ın "üstün sadakat makamı" ile neyi amaçladıkları tam olarak belli olmadığı gibi tercih edilen ifadeler anlamayı kolaylaştırması gerekirken aksine zorlaştırmaktadır. Okuyucunun ancak belli çabalar neticesinde anlayabileceği metinler, bütün kelimeleri Türkçe dahi olsa tercüme edilmiş sayılmazlar. Kur'an dili konuşulan

Arapçayla indirilmiştir. Tercümesinin de konuşulan ve anlaşılan bir Türkçeyle yapılması elzemdir.

Davudoğlu ve Hayrat'ın "Kadem-i Sıdk"ı, sadık şefaatçi/Peygamberin şefaatı şeklindeki tercümeleri; her ne kadar İslam kültüründeki bazı klasik yorumların yansıması olsa da bizce tercümede böyle bir yoruma yol vermek doğru değildir. (271)

Bilmen'in "Bir kademe sıdk" şeklindeki tercümesi de aşağıdaki sebeplerden dolayı hatalıdır: Böyle bir tercümenin anlaşılmasındaki zorluk hem seçilen kelimelerden hem de kelimelerin sıralanışından kaynaklanmaktadır. "Kademe ve sıdk" kelimelerinin Türkçe olmadıkları, ayetin Arapça orijinalinden aynen meale aktarıldıkları bellidir.

Kelimelerin sıralanışında ise anlamı değiştirecek oranda bir hata söz konusudur. Çünkü "bir kademe sıdk" ile "sıdk kademesi" aynı anlama gelmez. Metni Türkçeleştirdiğimizde şöyle bir durumla karşılaşırız: "Bir derece doğruluk" ve "Doğruluk derecesi". Bilmen'in mealine göre yaptığımız tercümenin; "kademe sıdk'ın" ibaresinin taşıdığı anlamı yansıtmadığı bunun da ötesinde anlamı sınırlandırdığı/daralttığı ortadadır.

Öneriler:

-Yüksek bir mertebe.

-Yüce bir makam.

-Eksiksiz bir mükafat/ödül vb.

---

(271) İlgili yorum için bkz: Semerkandi, *Bahrü'l Ulum,* c.2 , s.105-1996

EN’ÂM:125

كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاء

Metin ve Yorum:

İmkansız bir işe yeltenmek gibidir. Çünkü semaya tırmanmak ibaresi; kudret ve gücün sınırlarını aşan onların/insanların ulaşamayacağı olaylar için mesel olarak kullanılır.

Keşşaf II. 70

Zemahşeri’nin de belirttiği gibi insanların göğe tırmanması, insan gücünün sınırlarını aşan bir olaydır. Bu ibare, olması mümkün görünmeyen durumları tasvir etmek için kullanılan bir deyimdir. Allah, doğru yola ulaştırmak istediği kişi için nasıl çeşitli kolaylıklar sağlıyorsa, sapmasına izin verdiği kişiye de kaldıramayacağı ağırlıklar yükler, onu çeşitli imkânsızlıklarla yüz yüze bırakır.

Mealler:

-Akdemir: ...sanki göğe çıkıyormuş gibi...

-Atay: ...göğe yükseliyormuş gibi…

-Ateş: ...göğe çıkıyormuş gibi...

-Bilmen: ...sanki zorla göğe yükselecek imiş gibi...

-Bulaç: ...sanki göğe yükseliyormuş gibi...

-Çantay: ...o, (İslamı kabul hususunda) güya zorla göğe çıkacakmış gibi (kendinde bir imkansızlık ve) zahmet (görür)...

-Davudoğlu: ...göğe tırmanacak sanırsın...

-D.İ.B.: ...göğe yükseliyormuş gibi...

-Elmalılı: ...göğe çıkacak...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...gökyüzüne tırmanıyormuş gibi...

-Hayrat: ...sanki göğe tırmanıyormuş gibi…

-Koçyiğit: ...sanki göğe çıkmış gibi…

-Öztürk: ...göğe yükseliyormuş gibi…

-T.D.V.: ...göğe çıkıyormuş gibi…

-Yavuz: ...göğe çıkacakmış gibi (zorlukta) olur...

-Yıldırım: ...gökte yükseliyormuşçasına...

Değerlendirme:

Mütercimlerin genellikle göğe çıkmak/tırmanmak/yükselmek gibi ifadeleri tercih ettiklerini görüyoruz. Bu tür ifadeler; bir insanın gücünü aşan, yapamayacağı işler için kullanılabilecek türdendir. Bu gibi ifadelerle biz; insanın zorda kaldığını, yapamayacağı bir işle karşı karşıya olduğunu anlayabiliyoruz. Yukarıdaki tercümeler arasında bir tercihte bulunmamız gerekirse; bu, daha açıklayıcı olduğu için Çantay'ınki olur. Bununla beraber ibarenin tercümesi için başka alternatiflerin de söz konusu olabileceğini düşünüyoruz.

Öneriler:

-Kaldıramayacağı bir yükün altındaymış gibi…

-Üstesinden gelemeyeceği zorluklarla karşı karşıyaymış gibi..

-Boğulur gibi, nefessiz kalıyor gibi zorlanır

YÛNUS.24

كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالأَمْس

Metin ve Yorum:

Sanki ekinleri daha dün bile yokmuş yani hiç yeşermemiş gibi... Mananın tam olarak anlaşılabilmesi için mahzuf bir mudafın varlığı gereklidir. Burda mahzuf mudaf zer'/ekin kelimesidir.

...

Ems, yakın zamanı belirtmek için kullanılan bir meseldir. Sanki şöyle denmiş: Az önce yokmuş gibi.

Keşşaf II. 325

Çoğu zaman insan kendini varlığın asıl sahibi zannederek, elindeki imkanların, Allah'ın birer lutfu olduğunu unutur, şımarır ve kendini muktedir hisseder. Oysaki Allah dilerse bütün varlığı ansızın yok edip onu daha önce hiç olmamış gibi yapabilir. İşte yukarıdaki ibare, Allah'ın iradesinin varlık üzerinde nasıl tecelli ettiğinin deyimsel ifadesidir. "Lafzen, 'sanki (daha) dün var değilmiş gibi': klasik Arapçada, bir şeyin bütünüyle yok olup gözden silinmesini dile getirmek için kullanılan deyimsel bir ifade (Tacû'l Arus)." (272)

Burada bir şeyin daha önce yokmuş gibi olması, ondan ne bir iz ne de eser kalmaması söz konusudur.

---

(272) Esed, *a.g.e.,* c.1, s.398

"Türkçede, artık bulunmamak, yok olmak; aranılan şey artık bulunmaz olmak için 'Yerinde yeller esmek' deyimi kullanılmaktadır." (273)

Mealler:

-Akdemir: ...Sanki dün yerlerinde yoklarmış gibi...

-Atay: ...Sanki bir gün önce bir şey yokmuş duruma döner...

-Ateş: ...Sanki dün o hiç (bitkisiyle süslenip şenlenmemiş) gibi...

-Bilmen: ...Sanki bir gün evvel yokmuş gibi...

-Bulaç: ...dün sanki hiçbir zenginliği yokmuş gibi...

-Çantay: ...Sanki dün de yerinde yokmuş gibi...

-Davudoğlu: ...Sanki dün hiç yokmuş gibi...

-D.İ.B.: ...bir gün önce bir şey yokmuş gibi…

-Elmalılı: ...sanki dün hiçbir şenlik yokmuş!...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Sanki dün yerinde yokmuş gibi...

-Hayrat: ...Sanki dün hiç (üzerinde bir şey) yokmuş gibi...

-Koçyiğit: ...Sanki dün hiçbir şey yokmuş gibi...

-Öztürk: ...Sanki dün yerinde yokmuş gibi...

-T.D.V.: ...Sanki dün yerinde yokmuş gibi...

-Yavuz: ...Sanki dün yerinde bir şey yokmuş gibi...

-Yıldırım: ...sanki daha dün, o şen manzara, arada hiç olmamış gibi...

---

(273) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.506

Değerlendirme:

Yukarıdaki benzer tercümeler ibarenin anlamını az çok yansıtmakla beraber, biz bunun daha doğru ve anlaşılır bir şekilde ifade edilebileceğine inanıyoruz.

Öneriler:

-Sanki daha dün yokmuş gibi(bugün yerinde yeller esiyor).

-Sanki hiç olmamış gibi (Şimdi yerinde yeller esiyor).

İSRÂ:84

كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ

Metin ve Yorum:

(Kişinin) hidayet ve dalalet hususunda(ki) durumunu belirleyen yol ve yöntemi demektir. Bu ifade "Tarikun zu şevakil/tali yollara ayrılan yol" (meseline) dayanır.

Keşşaf II. 645

Herkesin kendisine göre izlediği bir yol ve yöntemi vardır. Olaylara buna göre yaklaşır. Değerlendirmeleri, tepkileri, tercihleri, yaklaşımları, kendisine ait yol ve yöntem ışığında şekillenir. Bu hidayet ve dalalet konusunda da böyledir.

Mealler:

-Akdemir: ...herkes kendi karakterine uygun olarak hareket eder…

-Atay: ...herkes biçimlenmesine göre davranır...

-Ateş: ...herkes kendi karekterine göre hareket eder...

-Bilmen: ...herkes kendi kabiliyyetine göre amelde bulunur...

-Bulaç: ...Herkes kendi yaratılışına (fıtrat tarzına) göre davranır...

-Çantay: ...Herbiri kendi asli tabiy'atına göre hareket eder...

-Davudoğlu: ...Herkes kendi uyarına göre hareket ediyor...

-D.İ.B.: ...Herkes yaradılışına göre davranır...

-Elmalılı: ...Herbiri kendi uyarına göre hareket ediyor.*

* “Herkes kendi hal ve mizacına uygun olan yolda hareket eder”, diğer bir deyişle “Herkes hissiyat-ı mahsusasına göre iş yapar”...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Herkes kendi tabiatına göre hareket eder...

-Hayrat: ...Herkes kendi haline (mizacına) göre amel eder...

-Koçyiğit: ...(ister şükreden olsun, ister nankörlük eden olsun), hepsi de kendi yoluna göre amel eder...

-Öztürk: ...Herkes, kendi varlık yapısına uygun iş görür...

-T.D.V.: ...Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar...

-Yavuz: ...Herkes bulunduğu hal ve niyetine göre iş yapar...

-Yıldırım: ...Her insan kendi seciye ve karekterine göre davranır...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerin genel olarak doğru olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Atay’ın “şakile” kelimesini “biçimlenme”, Bilmen’in ise “kabiliyet” olarak yorumlaması kanaatimize göre yeterince uygun değildir. “şakile” kelimesine burada verebileceğimiz en uygun karşılıklar Zemahşeri’nin de işaret ettiği gibi “yol, yöntem” veya belki de daha uygun karşılıklar olarak “seciye, karakter” vb. dir.

Öneriler:

-Her insan kendi seciye ve karakterine göre davranır.(Yıldırım)

-Herkes kendi karakterine uygun olarak hareket eder.(Akdemir) vb.

İSRÂ:13 - NEML:47 - YÂSÎN:19

أَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِي عُنُقِهِ

Metin ve Yorum:

(Tairehu), amelini demektir. Bununla ilgili gerekli açıklamayı Neml süresinde yapmıştık. İbn-i Uyeyne şu söze benzetir: Ok yaydan ayrıldığı/çıktığı zaman, “ Tare lehu sehmun“ denir. Bu mesel, “Biz işlediği amelleri (ma tare min amelihi) onunla bütünleştirdik (ayrılmaz parçası haline getirdik.)” demektir. Anlam şudur: Yaptıkları/amelleri, kolye/gerdan ya da bukağı gibi onların ayrılmaz parçaları niteliğindedir.

Arapların şu deyimleri de aynı türdendir: “Onu güvercin gerdanlığı gibi taktı. (Tekalledeha tevkal hamameti)”, “Ölüm ensesindedir. (El- mevtü firrikab)”

Keşşaf II. 610

İsra:13

Adam sefere çıktığında bir kuş alıp serbest bırakırdı, sağa uçarsa yolculuğun uğur getireceğine sola uçarsa uğursuzluk getireceğine yorardı. Uğur ve uğursuzluğu kuşa nisbet etmelerine binaen (tair), hem Allah’ın kader ve kısmet olarak belirlediği şeyler için hem de kulun rahmet ve gazaba sebeb olan davranışları için istiare olunmuştur.

Yine bu meselle ilintili olarak “Tairullah”, “la taireke” yani hayır ve şerlerin kendisine nisbet edildiği Allah’ın egemen kaderi; senin uğurluluk ve uğursuzluk yorumları yaptığın kaderin değil... Kendilerine isabet eden kıtlığa Hz.

Salih'i sebep göstererek "tayyarna bikum" (Uğursuzluğumuz senin yüzündendir.) dediklerinde (Hz. Salih) "tairukum indallah": Size hayır ya da şer dokunmasına sebep olan şey Allah'ın katındadır ki o Allah'ın belirlediği kader ve kısmettir. Dilerse rızıklandırır, dilerse de yoksun bırakır, dedi. Yasin:19, İsra:13'teki ifadeler de aynı türdendir.

Keşşaf III. 375-376

Zemahşeri, tair kelimesini; kişinin ayrılmaz parçası olan ve onlardan dolayı hesap vermek zorunda kalacağı; işlediği amelleri/eylemleri şeklinde yorumlamıştır. Bu yorum sadece Zemahşeri'ye ait değil. Aynı şekilde düşünen birçok alim var: Ferra, Semerkandi, Nisaburi, Esed, Sabuni ve Zuhayli gibi. (274)

Konunun daha da netleşmesi için Esed'in görüşlerini buraya nakletmenin faydalı olacağını düşünüyoruz: Tair, tam sözcük karşılığı "kuş" ya da daha uygun bir ifadeyle "uçan şey/uçan yaratık"tır. İslamdan önceki dönemlerde Araplar çoğu zaman kuşların uçuş tarzlarına, uçuş yönlerine bakarak olacak olan hakkında iyi ya da kötü anlamlar çıkarmaya, kısaca gelecek hakkında öngörüler üretmeye çalıştıklarından "tair" terimi zamanla deyimsel olarak "talih" yahut iyi ya da kötü, ikisini de kapsamak üzere "kader" anlamında kullanılır olmuştur.

Dolayısıyla, insanın manevi-ruhani yazgısı (ya da kaderi) kendisine bağlıdır; kişiliğin genel gidişiyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır ve insana hayatta yapıp ettiklerinden sorumlu tutan Allah olduğu için de, kendisinden "Biz her insanın kaderini kendi boynuna dolamışızdır" diye söz etmektedir. (275)

---

(274) Bilgin., *a.g.e.,* s. 159, 160, 161.

(275) Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, M.E.B., 1969

“Tair” kelimesinin yer aldığı ayetlerden özellikle İsra:13’ün Türkçeye tercümesinde hatalar gördüğümüz için bunu ele alacağız.

Mealler:

-Atay: ...Her insanın boynuna işlediğini astık...

-Ateş: ...Her insanın (amel) kuşunu boynuna doladık...

-Bilmen: ...Ve her insanın amelini boynuna dolayıverdik...

-Bulaç: ...Biz, her insanın kuşunu (işlediklerini, yaptıklarını) kendi boynuna doladık...

-Çantay: ...Herkesin (dünyadaki) amel (ve hareketi)ni kendi boynuna doladık*

* ... “Taair” lugatte “kuş” demektir. Bunun “Amel” ile tefsiri şundandır: Cahiliyet devrinde kuşlarla tefe’ül edilir ya’ni onlardan uğurluluk hükümleri çıkarılırdı. Sonra buna “Teşe’um: uğursuzluk” hükmü de katıldı. Hatta bu, daha gaalib gelerek uğursuz saymaya tetayyür” denildi. Cenab-ı Hak da ba’zı ayetlerde uğursuzluğu, o itikaada sapanların yüzüne çarpmak için, “Tair-kuş”la ifade buyurdu. Bu ayetteki “taair” -gerek hayır, gerek şer- insanlardan saadır olan bütün amel ve hareketlere şamildir...

-Davudoğlu: ...her insanın kuşunu (amelini) boynuna astık...

-D.İ.B.: ...Her insanın boynuna işlediklerini dolarız...

-Elmalılı: ...Her insanın da kuşunu boynunda kendine takmışızdır.*

Her insanın da baht u kaderini, gayb aleminden uçup gelecek olan hayır ve şer nasibini kendi zimmetine ilzam eyledik/sorumluluğu kendi talep ve ameline tahsis ettik veya vebalini kendi nefsine bağladık...-Eryarsoy-Ağırakça: ...Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık

*...

İfade ettiği anlam şudur: Gerdanlık ya da tasma nasıl insanın boynuna dolanıyor ise, her kişinin hayır ve şer türünden amelleri ve takdiri de aynı şekilde ondan asla ayrılıp uzaklaşamaz (Kurtubi, X, 232, Medarik, 11, 309)...

-Hayrat: ...ve her insanın amelini kendi boynuna bağladık...

-Koçyiğit: ...her insanın boynuna kendi amelini doladık...

-Öztürk: ...Her insanın uğursuzluk kuşunu onun boynuna takmışızdır...

-T.D.V.: ...Her insanın amelini(veya kaderini) boynuna bağladık...

-Yavuz: ...Her kesin amelini kendi boynuna taktık...

-Yıldırım: ...Her insanın vebalini, kendi nefsine bağladık, (her insan yaptıklarına göre muamele görür)...

Değerlendirme:

Birçok ayete göre anlaşılması daha zor olan bu ibareyi, mütercimlerin neredeyse tamamı, ya parantez açarak ya da dipnotla uzun uzadıya açıklayarak okuyucunun zorlanmadan anlayabileceği açıklığa kavuşturmuşlardır. Hata söz konusu olduğunda nasıl eleştirilerimizi dile getiriyorsak, doğrular söz konusu olduğunda aynı şekilde takdirlerimizi ifade ediyoruz.

Bu durumda sadece Ateş ve Öztürk'ün tercümelerinde gördüğümüz hataları okuyucunun ilgisine sunmamız gerekiyor:

Ateş, "(amel) kuşunu" şeklinde bir ifadeye yer vermiştir. Böyle bir ifadenin anlamsız olacağı, medlulünün okuyucuya yansıyamayacağı ortadadır. Ateş, açıklama niyetiyle yazdığı "amel" kelimesini, bir sonraki kelime ile isim

tamlaması olacak şekilde kurgulamış, Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç açıklamadan ziyade bilemediğimiz bir kuş türünün varlığına işaret edecek hale gelmiş.

Öztürk'ün "uğursuzluk kuşu " şeklindeki tercümesi de sağlıklı değildir. Uçurulan kuşların bizatihi kendilerinin uğur veya uğursuzlukla bir ilgisi yok. Uğur ya da uğursuzluk kuşların uçuş yönlerinin tayin ettiği bir sonuçtur. Bir de şu var: Neden "uğur kuşu" değil de "uğursuzluk kuşu"…? Yani bu durumda Öztürk, kuşların sadece sola uçabileceklerini düşünüyor olacak ki "uğursuzluk kuşu" diyor. Oysa kuşların her iki tarafa da uçması muhtemeldir.

Yıldırım'ın tercümesinde ise "vebal" kelimesi dikkatimizi çekmektedir. İnsanın yaptıklarını ve yapacaklarını sadece "vebal" kelimesi ile açıklayamayız. Çünkü "vebal" kelimesini kullandığımızda akla insanın sadece suç ve günah işlediği/işleyeceği gelir. Oysaki parantez içindeki açıklama olayı gayet güzel bir şekilde açıklamaktadır.

Öneriler:

-Her insanın kaderini kendi boynuna dolamışızdır. (Akdemir vd.)

-Her insanın amelini boynuna dolayıverdik. (Bilmen vd.)

-Her insanın kaderini / kazasını boynuna doladık.

ENBİYÂ:51

وَكُنَّا بِه عَالِمِينَ

Metin ve Yorum:

Allah'ın onu biliyor olmasının anlamı ondaki harika halleri, hayran bırakan sırları, razı olduğu ve övdüğü özellikleri bilmesi demektir. Öyleki onu kendisi için önde gelen dost ve ihlaslı kişilerden eylemiştir. Bu, senin insanların hayırlılarından olan biri için söylediğin "ben falancayı bilirim/tanırım" şeklindeki ifadene benzer ki bu, o şahsın mertebece yüksek olan güzel özelliklerini ihtiva eder.

Keşşaf III. 122

Allah, burada; İbrahim (a.s.)'ın peygamberliğe layık/ehil biri olduğunu, onda iyi ve güzel haller bulunduğunu, insanların özenebileceği kişilik özellikleri ile temayüz ettiğini ve bütün bunların kendisi tarafından çok iyi bilindiğini, İbrahim'i hiç kimsenin tanıyıp bilemeyeceği kadar tanıdığını ve bildiğini belirtiyor.

Mealler:

-Akdemir: ...[onu böyle konuşmaya iten nedeni de] çok iyi biliyorduk...

-Atay: ...biz onu biliyorduk...

-Ateş: ...zaten biz onu (n olgun insan olduğunu) biliyorduk...

-Bilmen: ...biz ona alimler idik...

-Bulaç: ...biz onu (doğruyu seçme yeteneğinde olduğunu) bilenlerdik...

-Çantay: ...biz onu(n buna ehil olduğunu) bilenlerdik...

-Davudoğlu: ...onu(n buna ehil olduğunu) biliyorduk...

-D.İ.B.: ...biz onu biliyorduk...

-Elmalılı: ...biz onu bilenleriz...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...biz onu (buna layık) biliyorduk...

-Hayrat: ...ve onu(n buna ehil olduğunu) bilenler idik...

-Koçyiğit: ...zaten onu biliyorduk...

-Öztürk: ...onu bilmekteydik biz...

-T.D.V.: ...biz onu iyi tanırdık...

-Yavuz: ...ve biz, buna (peygamberliğe) ehil olduğunu biliyorduk...

-Yıldırım: ...Biz onun halini pek iyi biliyorduk...

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerin her biri İbrahim(a.s)'ın farklı yönlerine dikkat çekmektedir. Olgun biri olduğuna, peygamberliğe layık olduğuna, doğruyu seçme yeteneğine sahip olduğuna, vb. Bunlardan her biri; İbrahim(a.s)'ın farklı bir özelliğine işaret etmesi hasebiyle doğru kabul edilebilecek bir nitelikte olsa da aslında tüm iyi özelliklerini kapsayan bir tercüme daha doğru olurdu. Bu eksiklik "onu biliyorduk/bilenleriz/bilmekteyiz" gibi ifadeler için de geçerlidir. T.D.V.'nin "biz onu iyi tanırdık." şeklindeki tercümesinde ise bizce "vurgu" yeterli değildir.

Bilmen'in "biz ona alimler idik." şeklindeki tercümesinde yer alan "alimler" kelimesi, "tanımak" anlamını yansıtmaktan ziyade; bilginleri çağrıştıran bir göstergeye dönüşmüştür.

Akdemir'in "çok iyi biliyorduk" şeklindeki tercümesi, tek başına; - köşeli parantez olmaksızın- mealde yer alsaydı daha doğru olurdu. Çünkü köşeli parantez bizce ayeti bağlamından koparmıştır.

Öneriler:

-Biz onun (bütün iyi özelliklere sahip biri olduğunu) biliyorduk.

-Biz onu (bütün iyi halleriyle, övülmeye ve sevilmeye değer hasletleriyle iyiden iyiye) tanıyorduk. vb.

BAKARA:117 - NAHL:40 - YÂSÎN:82

كُن فَيَكُونُ

Metin ve Yorum:

Sözün mecazındandır. Söylenecek başka söz kalmadığı anda söylenen bir meseldir.

...

Anlamı şöyledir: (Allah) herhangi bir işin olmasını, meydana gelmesini istediğinde, hiçbir engel ve duraksama olmaksızın o iş olur. Emrolunduğunda baş kaldırmadan, duraksamadan görevini yerine getiren emre amade memur gibi.

Keşşaf I. 208

(Kun fe yekun) hudûs ve vücud anlamında ki "kane-i tammeden" (nakıs kane'den değil)dir. Bir şeyi meydana getirmek istediğimiz zaman ol deriz ve o beklemeksizin hemen oluverir. Bu (Kun fe yekun) ifadesi, Allah'ın engellenemez muradı için meseldir. Allah'ın iradesi söz konusu olduğunda vücuda gelmek beklemeksizin olur. Bu, itaat edilen bir amirin emri altındaki itaatkar, emre amade memurun durumu gibidir ki emirden sonra söylenecek söz olmaz, hemencecik meydana gelir. Anlamı şöyledir: Yapılabilecek (makdur) herşey Allah nezdinde bu denli kolayken yapılabileceklerden bir parça olan yeniden diriliş nasıl mümkün olmasın?

Keşşaf II. 566

Bu ibare, Allah’ın sınırsız gücünü, engellenemez iradesini, eşya ve tabiatın onun karşısındaki edilgen konumunu veciz bir şekilde anlatmaktadır. Nitekim Allah’ın istediği her şey herhangi bir engele takılmaksızın anında meydana gelir.

Türkçede, buyruğunu yaptırmak, sözünü dinletmek; söylediklerini yaptırmak, isteklerini yerine getirmek için “sözünü geçirmek”; her istediği hemen yapılmak, her istediği anında yerine getirilmek içinse “bir dediği iki edilmemek/olmamak ” deyimleri kullanılır. (276)

Bizce Türkçedeki bu deyimler, Kur’an’da geçen yukarıdaki ibarenin birer güzel tefsiri niteliğindedirler.

Mealler:

-Akdemir: ...“ol!” der; o da hemen oluverir...

-Atay: ...“ol!” der ve olur...

-Ateş: ...“ol” der, o da hemen oluverir...

-Bilmen: ...“ol” der, o da hemen oluverir...

-Bulaç: ...“OL” der, o da hemen oluverir...

-Çantay: ...“ol” der, o da oluverir...

-Davudoğlu: ...“ol” der, o da oluverir...

-D.İ.B.: ...“ol” der ve olur...

-Elmalılı: ...“ol” der, oluverir...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...“ol” der, o da oluverir...

---

(276) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s. 97-447

-Hayrat: ...“ol!” der, o da hemen oluverir...

-Koçyiğit: ...“ol” der, o da hemen olur...

-Öztürk: ...“ol” der. Artık o, oluverir...

-T.D.V.: ...“ol!” der, o da hemen oluverir. (Allah tealanın bir şeyi murad etmesi, onun hakkında “ol” emridir. Allah’ın dilediği her şey vakti saati gelince mutlaka olur)...

-Yavuz: ...“ol” der, o da hemen oluverir...

-Yıldırım: ...“ol” der, oluverir...

Değerlendirme:

Meallerdeki “ol der o da hemen oluverir.” şeklindeki tercümeleri doğru kabul etmekle beraber, yukarıda sözünü ettiğimiz deyimlerden faydalanmanın, tercümeleri anlam ve güzellik yönünden daha da pekiştireceğini düşünüyoruz.

Öneri:

-Bir şeyin olmasını istediğinde “ol! “ der ve bir dediği iki olmaz (hemen oluverir).

ŞU'ARÂ:225

فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ

Metin ve Yorum:

Vadi ve başıboş kelimelerinin zikredilmesinin sebebi şudur: Burada şairlerin sakınmaksızın sözün her türüne dalmalarına, gelişigüzel (bir şekilde) yanlış yola sapmalarına mantığın ve maksudun sınırlarını aşma konusunda aşırı gitmelerine/özensiz davranmalarına işaret eden bir mesel vardır. Öyle ki insanların en korkağını/kahramanına (Antere) en cimrisini cömerdine (Hatem-i tayy) tercih ederler, üstün görürler. İyiyi ve sakınanı fısk ve kötülükle itham ederler.

Keşşaf III. 348

Zemahşeri'nin yorumu açıkça göstermektedir ki, yukarıdaki ibare mecazi bir boyuta sahiptir ve zalimden yana saf tutan şairlerin; gelişigüzel konuştuklarına, konuşmalarını mantıksal bir düzleme oturtmadıklarına, atıp tutarak ileri geri konuştuklarına, hakikati göz ardı ederek değerlendirmelerinde ölçüyü kaçırıp aşırılığa saplandıklarına, amaçsız ve tutarsız laflar sarf ettiklerine işaret etmektedir.

Sözü edilen şairlerin durumunu aşağıdaki Türkçe deyimler sayesinde daha iyi kavramak mümkündür:

"bin/her kalıba girmek: dönek olmak, birbirine benzemeyen çeşitli işlere girip çıkmak; hiçbir düşüncesinde sebat etmemek, sık sık iş ve düşünce değiştirmek." (277)

"her boyaya boyanmak: dönek olmak; her şeyi; her mesleği yapmaya kalkmak." (278)

"şaşkın şaşkın: çok şaşırmış, ne yapacağını bilmez halde" (279)

"şaşkınlık içinde olmak: ne yapacağını bilemez durumda olmak" (280)

Mealler:

-Akdemir: ...boş sözlerle uğraştıklarını...

-Atay: ...onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını...

-Ateş: ...(nasıl) her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar?...

-Bilmen: ...onlar her vadide şaşkıncasına yürür dururlar...

-Bulaç: ...onlar, her bir vadide vehmedip durmaktadırlar...

-Çantay: ...onların her vadide hakiykaten ifrata (mübalağaya) düşe geldiklerini*

* "Müfredat-ı Rağıb" Maksadsız, gayesiz, yüzükoyun gitiklerini. "Hazin". Boş ve faidesiz her vadiye daldıklarını "İbn Abbas radiyallahu anhuma". Şerefleri, izzet-i nefisleri hetk ettiklerini, soya sopa kadar söğdüklerini, medhe layık olmayanları övdüklerini "Medarik". Zira başlangıçlarının çoğu hakiykati olmayan hayallerdan ibarettir. Kelimelerden galib olan karekter nesebe, şerefe sövmek, batıl ile

---

(277) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.94

(278) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.269

(279) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.455

(280) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s. 455

böbürlenmek, medhe layık olmayanlara dalkavukluk etmek, bu hususta ifrata, mübalağaya düşmekdir. “Beyzavi”...

-Davudoğlu: ...onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar...

-D.İ.B.: ...Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını…

-Elmalılı: ...bunlar her vadide hayran olurlar.*

*Şairler eğri-doğru, iyi ve kötü her konuya dalar, her vadide otlar ve ifadede ne denli hayret ve şiddetli arzulara dalarsa o kadar etkili olacağından, her telden çalmak için iyi ve kötü her vadide mest olmuşcasına dolaşırlar...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...her vadide* sessizce gezerler...

*Yererken, hicvederken, haksız yere överken.

-Hayrat: ...her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar (da her türlü yalan ve çirkin sözü söylerler)...

-Koçyiğit: ...her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar…

-Öztürk: ...her vadide şaşkın-tutkun dolaşırlar…

-T.D.V.: ...onların her vadide başı boş dolaştıklarını…

-Yavuz: ...her yöne meyleder ve boş şeylere dalarlar...

-Yıldırım: ...her vadide sözcüklerin, hayellerin peşinde dolaşır...

Değerlendirme:

Akdemir, Çantay, Elmalılı ve Yavuz’un tercümeleri; Akdemir ve Yavuz’un anlamı direkt tercümeye yansıtmış olmaları, Çantay ve Elmalı’nınsa dipnotlarla uzun uzadıya açıklanmış olmaları hasebiyle, ibarenin mesajını okuyucuya aktarmaya, okuyucunun işini kolaylaştırmaya müsait tercümelerdir.

Eryarsoy-Ağırakça ve Hayrat'ın; tercümelerini açıklamaya matuf çabaları ise Çantay ve Elmalılı'da olduğu gibi aydınlatıcı değildir ve dolayısıyla okuyucu için anlayamama riski oluşturan yönlerden tamamıyla arınmamıştır.

Diğer tercümelerde ise ayetin deyimsel kurgusuyla ilgili en ufak bir emare yahut ayrıntı söz konusu değil. Bunlarda, "vadi" ve "gezme/dolaşma" kelimeleri somut veriler olarak algılanmış ve mecaz, gündeme bile gelmemiştir. Bu tür tercümeler, yanlış anlaşılma ihtimalini yüksek düzeyde taşıdıkları için, sakıncalı ve hatalıdır.

Öneriler:

-Ölçüyü kaçırıp aşırılığa saplandıklarını…

-Amaçsız ve tutarsız sözler sarf ettiklerini…

-Gelişigüzel/ileri geri konuştuklarını…

-Sözün her çeşidine dalarak atıp tuttuklarını… vb.

ÂİDE:68

لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ

Metin ve Yorum:

Fesad ve butlanından dolayı geçerli olmayan bir din üzerindesiniz. Öyle ki üzerinde bulunduğunuz şey yok gibidir. Bu birşey değildir, yok gibidir dediğinde onu tahkir edersin ve niteliğini alçaltırsın. Mesellerinden biri de şudur: "Ekallu min la şey": Yoktan da az, eksi….

Keşşaf I. 693

Yüce Allah bu ibarede, Ehl-i kitab'ın içinde bulunduğu durumu yermekte ve onlardan kendilerine gönderdiği hükümleri ikame etmelerini istemektedir. Aksi halde halihazırdaki durumlarının din açısından herhangi bir kıymet-i harbiyyesinin bulunmadığını belirtmektedir. Sağlam bir konumda olmadıkları bilakis çürük bir temel üzerinde yaşamlarını sürdürdüklerini bildirmektedir. Allah'ın indirdiği Tevrat ve İncil'e uymayıp, diğer hükümleri de ihya etmedikleri sürece gerçek kabul edilen dinle bir ilgilerinin olamayacağını hatırlatmaktadır.

Mealler:

-Akdemir: ...[inanç konusunda] hiçbir temel üzerinde değilsinizdir...

-Atay: ...bir temeliniz olmaz...

-Ateş: ...bir esas üzerinde değilsiniz...

-Bilmen: ...hiç bir şey üzerinde değilsinizdir...

-Bulaç: ...hiç bir şey üzerinde değilsiniz...

-Çantay: ...hiç bir şey (hiçbir kanaat) üzerinde değilsinizdir…

-Davudoğlu: ...hiç bir şey üzerinde değilsiniz…

-D.İ.B.: ...bir temeliniz olmaz...

-Elmalılı: ...hiç bir şey değilsiniz...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...(din namına doğru) bir şeye sahip olamazsınız...

-Hayrat: ...hiç bir şey (hiçbir hakikat) üzere değilsiniz!...

-Koçyiğit: ...herhangi bir şey üzerinde olmuş olamazsınız...

-Öztürk: ...hiç bir şey değilsiniz...

-T.D.V.: ...(doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir de…

-Yavuz: ...dinden hiç bir şey üzere değilsiniz...

-Yıldırım: ...hiçbir temele dayanmış sayılmazsınız…

Değerlendirme:

Yapılan tercümeler "bir/hiçbir şey değilsiniz, bir/hiçbir şey üzerinde değilsiniz, bir temeliniz olmaz, bir temel üzerinde değilsiniz" vb. şeklindedir.

Akdemir ve Hayrat'ın tercümeleri diğerlerine oranla daha anlaşılır olmakla birlikte, biz söz konusu ibarenin Türkçeye daha da anlaşılabilir bir nitelikte tercüme edilebileceğine inanıyoruz.

Öneriler:

-İnançlarınızı sağlam bir temele oturtmuş olmazsınız. (281)

-[Gerçek dine dayanan] sağlam bir temel üzerinde değilsiniz. vb.

---

(281) Esed, *a.g.e.,* c.1, s.206

MERYEM:50 - ŞU'ARÂ:84

لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيّاً

Metin ve Yorum:

Güzel bir şekilde anılmak. Lisanla tabir edilen/lisandan sadır olan şeyler yerine, bizatihi lisan kelimesi kullanılmıştır. (Ki burda dilin söyledikleri, güzel şeylerdir) Elin işledikleri/elden sadır olan şeyler yerine, "el/yed" kelimesinin kullanılması gibidir. "Atıyye" ye/cömertliğe, "yed/el" demeleri de bu türdendir.

Şair şöyle demiş:

Kendisiyle sevinmediğim bir lisan aldım. Mektup aldım demek istiyor. Keza lisan'ül arab, Arapların sözcük ve konuşmaları demektir. (lisan'ül arab'daki lisan kelimesi somut anlamıyla dil demek değildir.)

Keşşaf III. 24

Zemahşeri'nin yorumuna göre burada "dil" kelimesiyle amaçlanan somut olarak "ağızdaki dil" veya "konuşulan dil" değil; mecazi olarak dille aktarılabilen şeylerdir. Deyimsel olarak; güzel bir şekilde anılmak, hatırlanmak, yad-ı cemil anlamlarına gelir. Allah'ın insanları bu şekilde anılmayı nasip etmesi büyük bir nimettir. Yad-ı zişt/çirkin, kötü anma (282) ne kadar büyük bir bedbahtlıksa, yad-ı cemil de o kadar güzeldir ve bu, Allah'ın bir bağışıdır.

Türkçede bu konuyu çok güzel şekilde anlatan bir deyim vardır:

"hayırla anmak/yad etmek; iyiliklerinden söz etmek; ölmüş bir kimsenin ardından iyi konuşmak, onu, iyi yanlarını överek anmak" (283)

---

(282) Develioğlu, *a.g.e.*, s.1154

(283) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.267

Mealler:

-Akdemir: ...gerçağin yüce dili...

-Atay: ...üstün şekilde anılmalarını...

-Ateş: ...yüce bir doğruluk dili...

-Bilmen: ...dillerde yüksek, doğru bir sena...

-Bulaç: ...yüce bir doğruluk dili…

-Çantay: ...çok yüce sadakat dili de verdik*.

*Bütün dinlerde onların nam-ı celilini i'la ettik "Celaleyn"...

-Davudoğlu: ...Hepsini dillere destan ettik...

-D.İ.B.: ...her dilde üstün şekilde anılmalarını sağladık.

-Elmalılı: ...dillerde yüksek bir yâd-ı sıdk [nam u şan] verdik.

-Eryarsoy-Ağırakça: ...doğruyu söyleyen yüce bir dil*

*Yahut onlardan doğru olarak ve övgü ile sözedilmesini sağladık...

-Hayrat: ...(nice dillerde) doğru, yüksek bir lisan (güzel bir medihle anılmayı) nasib ettik...

-Koçyiğit: ...en üstün medh ü senaları...

-Öztürk: ...yüksek bir doğruluk dili…

-T.D.V.: ...haklı ve yüksek bir şöhret...

-Yavuz: ...dillerde (bütün dinlerde) güzel ve yüksek bir övgü...

-Yıldırım: ...dillerde ve dinlerde yüksek ve güzel bir nam bıraktık...

Değerlendirme:

Zemahşeri'nin yorumunu izleyerek yaptığımız değerlendirmelere göre karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Mütercimlerin çoğu özellikle "lisan" kelimesinin mecazi boyutunu ihmal etmiştir; bu durum, doğal olarak tercümelerinin hatalı olmasına sebep olmuştur. "Lisan" kelimesinin literal anlamına gösterilen sıkı bağlılık; çoğu zaman kapalı lafızların anlaşılması yolunda önemli işlevler üstlendiğine inandığımız ve tasvip ettiğimiz parantez içi açıklamalar ve dipnotların da burada yeterince faydalı olmalarını engellemiştir.

Bu bağlamda Atay, Davudoğlu, Koçyiğit ve T.D.V.'nin tercümeleri; anlamın tercümeye yansıdığı ifade biçimleridir.

Tercümelerini parantez ve dipnotlarla anlamlı kılmaya çalışan Çantay, Elmalılı, Eryarsoy, Hayrat ve Yavuz'un istifademize sundukları ifadeler de anlamayı nispeten kolaylaştıran unsurlardır.

Bunların dışında kalanlar, yukarıda izah ettiğimiz problemlerden dolayı yeterince faydalanılabilecek tercümeler değildir.

Öneriler:

-Övgüyle anılmayı …

-Yad-ı cemil /güzel hatıralarla anılmayı…

-Güzel bir nam ile hatırlanmayı…   vb.

ANKEBÛT:5

لِقَاء اللّٰهِ

Metin ve Yorum:

(Sırasıyla) Ölüm meleği, yeniden diriliş, hesap ve ceza ile karşılaşma aşamalarından sonra neticeye ulaşmayı ifade eden bir meseldir.

Bu şuna benzer: köle uzun bir zaman aralığından sonra efendisine varır. Efendisi, getirdiklerini/yaptıklarını ve terk ettiklerini/yapmadıklarını öğrenir. Eğer onu güzel ve iyi bir şekilde karşılarsa bu, efendinin kölesinin yaptıklarından memnun olduğunu, tam tersi bir durum ise efendinin memnuniyetsizliğini gösterir. "Men kane yercu lika Allah" ın anlamı, bu hali uman, arzulayan kimseler demektir ki onlar Allah'tan iyilik/cömertlik, müjde/güleryüz umarlar.

Keşşaf III. 444

Zemahşeri'nin yorumuna göre bu ibare; dünyada iyi ve güzel işler yapan insanların ahretteki beklentilerini ifade etmektedir. Bu insanlar Allah'ın kendilerine iyilikle mukabele edeceğine ve kendilerini güzel bir şekilde karşılayacağına inanırlar.

Mealler:

-Akdemir: ...Allah'a kavuşmayı...

-Atay: ...Allah'a kavuşmayı...

-Ateş: ...Allah ile buluşmayı...

-Bilmen: ...Allah'a kavuşmayı...

-Bulaç: ...Allah'a kavuşmayı...

-Çantay: ...Allah'a kavuşmayı...

-Davudoğlu: ...Allah'a kavuşmayı...

-D.İ.B.: ...Allah'la karşılaşmayı...

-Elmalılı: ...Allah'a ermek...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...Allah'a kavuşmayı…

-Hayrat: ...Allah'a kavuşmayı...

-Koçyiğit: ...Allah'a kavuşmayı...

-Öztürk: ...Allah'a kavuşmayı...

-T.D.V.: ...Allah'a kavuşmayı...

-Yavuz: ...(cennette) Allah'a kavuşmayı...

-Yıldırım: ...Allah'a kavuşmayı...

Değerlendirme:

İbarenin tercümesiyle ilgili üç tercihle karşı karşıyayız:

" Allah'a kavuşmak, Allah ile buluşmak, Allah'a ermek"

Yukarıdaki tercümeler anlaşılır olmakla beraber, "Allah'a kavuşmanın, Allah ile buluşmanın ve Allah'a ermenin" nasıl olacağını belirtmediği için bir yönüyle de eksiktir"

Söz konusu tercümelerde her ne kadar "buluşma, kavuşma ve erme" nin iyi/güzel olacağına dair karineler yok değilse de bunu açık bir şekilde belirtmenin herhangi bir sakıncası yoktur, aksine faydası vardır.

Başka bir husus ise şudur: İbaredeki "Lika" kelimesinin en doğru karşılığı D.İ.B.'nin de tercümesinde tercih ettiği üzere "karşılaşma" dır. Kavuşma ve buluşma bu kelimeyi dolaylı bir şekilde karşılarken "karşılaşma" doğrudan karşılıyor.

Öneriler:

- Allah'la (İyi bir şekilde) karşılaşmayı...

Ya da Zemahşeri'nin yorumunu daha da belirginleştirerek:

- Allah (tarafından iyi bir şekilde) karşılanmayı... vb.

NAHL:77

كَلَمْحِ الْبَصَرِ

Metin ve Yorum:

Gecikse bile Allah'a göre kolaydır. (Bilkuvve mevcud olmakla berabar bilfiil gecikebilir.) Meydana gelmesinin yakın olduğunu bildiğiniz birşey için "huve kelemhi'l basar"; yakınlığında mübalağa ettiğiniz bir şey için "huve ekrabu" dersiniz.

...

Anlamı şudur: Kıyamet gününün gelmesi/getirilmesi ve dirilerin canlarının alınması, önceki ve sonraki ölülerin diriltilmesi en kısa ve en hızlı zamanda olur.

Keşşaf II. 582

Bu ibare, Allah'ın sonsuz güç ve kudretinin; en zor işleri bile çok çabuk ve en kısa zaman parçasında yapmaya fazlasıyla yeteceğini ifade etmektedir. Allah'ın sadece istemesinin bir şeyin gerçekleşmesi için yeterli olduğunu, bunun için beklemek, çeşitli engellere takılmak, işlerin ters gitmesi vb. insanlar için geçerli olan mânialarn söz konusu olamayacağını anlıyoruz.

Türkçede, bir anlık bir sürede, çok kısa bir zamanda çok kısa bir sürede, büyük bir hızla, bir anda gerçekleşen olayları anlatmak için "göz açıp kapayıncaya (gözünü yumup açıncaya) kadar" veya " göz kapayıp açıncaya kadar" deyimleri kullanılır. (284)

---

(284) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.241-243

Mealler:

-Akdemir: ...bir göz kırpması gibi...

-Atay: ...bir göz kırpması kadar...

-Ateş: ...bir göz açıp yumma gibi...

-Bilmen: ...göz kırpıp açacak kadar...

-Bulaç: ...göz açıp kapama gibidir...

-Çantay: ...ancak göz kırpma gibidir...

-Davudoğlu: ...ancak göz kırpma gibi...

-D.İ.B.: ...bir göz kırpması kadar...

-Elmalılı: ...sade lemh-i basar[göz kırpmak] gibi...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...ancak göz kırpma gibidir...

-Hayrat: ...ancak bir göz açıp kapama gibi...

-Koçyiğit: ...bir göz açıp kapama gibidir...

-Öztürk: ...bir göz açıp yummak gibi...

-T.D.V.: ...göz açıp kapama gibi...

-Yavuz: ...ancak göz kırpması gibidir...

-Yıldırım: ...ancak göz açıp kapama ...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Bilmen, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B, Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça ve Yavuz "göz kırpma" deyimini kullanarak ibareyi tercüme etmişlerdir. Bu, bizim tasvip ettiğimiz bir yöntemdir. Ancak seçilen deyimin anlamla

örtüşmesi, en azından birkaç anlama gelse bile yaygın anlamının tercümede kullanılmaya yarayışlı olması şartıyla. Bu bağlamda "göz kırpma" deyimine baktığımızda karşımıza iki anlamıyla çıktığını görürüz: "1. göz kapağını kapayıp açmak. 2. başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak" (285) Görüldüğü gibi deyimin kullanıldığı her iki yerde de "çabukluk, hız, sürat" vb. söz konusu değil. "Göz kırpma" eyleminin çok kısa bir sürede gerçekleşiyor olması, bu deyimin "çabukluk, hızlılık, süratlilik" anlamına geldiğini göstermez. Bunlar tamamıyla ayrı şeylerdir.

Bilmen'in "göz kırpıp açacak kadar" şeklindeki tercümesi de hatalıdır. Çünkü "göz kırpmak" -yukarıda da geçtiği gibi- zaten gözü "kapayıp açmak"tır. Dolayısıyla "göz kırpıp açacak" demek anlamsızdır. Çünkü göz kırpan, gözünü kapatıp öylece bırakmaz ki sonradan açsın.

Ateş, Hayrat, Koçyiğit, Öztürk, T.D.V. ve Yıldırım ibarenin tercümesi için doğru bir tercihte bulunarak isabetli davranmışlardır.

Öneriler:

-Göz açıp kapayıncaya kadar,

-Göz kapayıp açıncaya kadar. vb.

---

(285) Ö. A. Aksoy, *a.g.e.*, s.810-811

BAKARA:189

وَلَيْسَ الْبِر بِأَنْ تَأْتُوْا الْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا.......وَأْتُواْ الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا

Metin ve Yorum:

Zemahşeri ayetle ilgili klasik materyalleri aktardıktan sonra ayetin iç bağlamını ve siyakını göz önünde bulundurarak bu ifadenin muhtemelen deyim olabileceğini belirtir ve şöyle yorumlar:

Bu, sorularındaki yersizliği dile getiren bir meseldir. Buradaki kişilerin durumları, muhtemelen, kapıyı gözardı ederek eve arkasından giren kişinin durumuna benzer.

Anlamı şu şekildedir: Belirlemeniz gereken konum ve (asıl yapmanız gereken) iyilik, meselelerinizi çarpıtmak değil, bilakis doğru konumda bulunup doğru soru sormaktır. "Ve'tûl bûyute min ebvabiha", olaylara olması gereken şekilde yaklaşın/ele alın ve çarpıtmayın, demektir. Bundan amaç, nefisleri ve kalpleri hiçbir soruya, şüpheye ve itiraza mahal bırakmayacak şekilde rahatlatmaktır. Çünkü sorular, ancak şek ve şüphe söz konusu olduğunda sorulur.

Keşşaf I. 261-262

Zemahşeri'ye göre bu ayet, Arapların içinde bulunduğu bir yanlışlığa işaret etmekte; olayları çarpıtarak gündeme getirmelerini ve Peygamber (s.a.v.)i; müşkil durumda bırakma isteği içinde olmalarını eleştirmekte, söz ve davranışlarına belli bir usul içinde çeki düzen vermelerini istemektedir.

"Yani gerçek erdemlilik, imani meselelere 'arka kapıdan' yaklaşmak, yani yalnızca çeşitli dini vecibelerin ifası için konulmuş şekil ve sürelere uymaktan ibaret değildir. (karş. 2/177). Bu şekil ve süre sınırlamaları, kendi başlarına ne kadar önemli de olsalar, her eyleme onun ruhsal 'giriş kapısı'ndan, yani Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyarak yaklaşılmadıkça, gerçek hedeflerine ulaşmış olmazlar. Bab ('kapı') kelimesi, mecazi olarak 'bir şeye nüfuz etmenin, yahut ona ulaşmanın yolları'nı gösterdiğinden (bkz. Lane I- 272), 'bir eve (ön) kapısından girme' mecazı, klasik Arapçada çoğunlukla bir probleme doğru yaklaşımı anlatmak için kullanılır. (Razi)." (286)

Türkçede konuyla ilgili güzel deyimler bulunmaktadır ki nakledeceğimiz iki tanesi meselenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

Türkçede; aksilik eden, müşkil çıkaran, işi uzatan, sarpa saran kişiler için; "sağ kulağını sol elinle gösterme" (287); Kısa yoldan kolayca yapılabilecek bir işi, dolambaçlı yollara başvurarak, güç başarılabilir biçimde yapmaya çalışan kişiye "sağ elinle (başının arkasından) sol kulağını gösterme"(288) denir.

Meallere baktığımızda ayetin deyimsel yönünün nerdeyse tüm mütercimler tarafından ihmal edildiğini görüyoruz.

---

(286) Esed*, a.g.e. c.*1, s.54

(287) Yurtbaşı, *a.g.e*., s.425

(288) Ö. A. Aksoy, *a.g.e.,* s. 1024

Mealler:

-Akdemir: ...Erdem [sandığınız gibi] asla evlere arkalarından girmenizde değildir ... o halde artık evlere kapılarından girin...

-Atay: ...Evlere arkalarından girmeniz iyi değildi ... Evlere kapılarından girin...

-Ateş: ...Evlere arkalarından girmek iyilik değildir... Evlere kapılarından girin...

-Bilmen: ...İyilik, evlere arka taraflarından gelmeniz değildir ... ve evlere kapılarından geliniz...

-Bulaç: ...İyilik, (bir), evlere arkalarından gelmeniz değildir … Evlere kapılarından gelin...

-Çantay: ...iyilik ve taat, evlere arkalarından gelmeniz değildir ... Evlere kapılarından gelin...

-Davudoğlu: ...İyilik, (ihramda) evlere arkalarından girmeniz değildir ... Evlere kapılarından girin...

-D.İ.B.: ...Evlere arkalarından girmeniz iyi değildir ... Evlere kapılarından girin...

-Elmalılı: ...Bununla beraber erginlik [hayra ermek], Evlere arkalarından gelmeniz değildir* ... Evlere kapılarından gelin

*Burada hakiki ve kinai olmak üzere iki mana vardı.:a- “Cahiliye ehlinin ihramdayken yaptığı bu davranış bir ibadet değildir.” b-Allah’ın Resulü’ne ilm-i nucuma dair soru sormak, peygamberi - haşa- bir müneccim ve Kur’an’ı bir nucum kitabı yerine koymak ve diğer ilimlerle nübüvvet ilminin maksatlarını ayıramamak,

işe tersinden başlamak demektir ki işlere böyle tersinden başlamakla hayra erilmez!

-Eryarsoy-Ağırakça: ...İyilik(ve taat) evlere arkalarından girmeniz değildir ... o halde evlere kapılarından girin...

-Hayrat: ...İyilik, (batıl bir adetinize binaen) evlere arkasından girmeniz değildir ... Artık evlere kapılarından girin...

-Koçyiğit: ...İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir ... Evlere kapılarından girin...

-Öztürk: ...Hayra ulaşmak evlere arkalarından girmeniz değildir … Evlere kapılarından girin...

-T.D.V.: ...iyi davranış asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir ... Evlere kapılarından girin...

-Yavuz: ...iyilik, (cahiliyet devrinde yapıldığı gibi) evler arkalarından (girmeniz) gelmeniz değildir ... Evlere kapılarından gelin...

-Yıldırım: ...Evlere arka taraftan girmeniz fazilet değildir ... öyleyse evlere kapılarından girin...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler ayetin tercümesinde oldukça katı literalci bir tutum sergilemişlerdir. Naklettiğimiz mealler arasında sadece Elmalılı'nınki, dipnot sonlarına eklediği yorum sayesinde, ayetin deyimsel yönüne işaret etmektedir.

Öneriler:

-Erdem, işlere tersinden başlamak değildir … işlere düzgün/doğru dürüst (dürüstçe) bir şekilde başlayın.

-Erdem, meseleleri çarpıtmak değildir … Meselelere usulünce/yol yordam bilerek başlayın. vb.

MÜNÂFİKÛN:5

لَوَّوْا رُؤُوسَهُمْ

Metin ve Yorum:

(Başlarını) eğip büktüler, tekebbürle ve yüz çevirerek eğip büktüler, çevirdiler.

Keşşaf IV. 542

Yukarıdaki ibare, kişinin beğenmediği, hoşlanmadığı, benimsemediği ve umursamadığı bir şeye/kişiye karşı gösterilen davranışı sembolize etmektedir. Lâfzen "kafalarını/başlarını eğip büktüler, çevirdiler" anlamına gelen bu ibare, aslında benimsenmeyen bir şeyden; büyüklenerek, hor görerek, yüz çevirmek anlamındadır. Türkçede de bu anlamları karşılayan deyimler vardır:

"burun kıvırmak/burun burmak: küçük ve değersiz görmek, beğenmemek, küçümsemek, aşağılamak" (289)

"omuz silkmek: aldırmamak, önem vermemek, benimsememek" (290)

"tepeden (yüksekten, yukardan) bakmak: kendini karşısındankinden üstün görmek" (291)

"hor bakmak/görmek/tutmak: küçümsemek, değer vermemek, değersiz saymak, aşağılamak" (292)

---

(289) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s. 273

(290) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.395

(291) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.,* s.1071

(292) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s. 273

Mealler:

-Akdemir: ...başlarını çevirirler...

-Atay: ...başlarını çevirirler...

-Ateş: ...başlarını çevirirler...

-Bilmen: ...başlarını çevirmiş olurlar...

-Bulaç: ...başlarını yana çevirdiler...

-Çantay: ...başlarını çevirdiler...

-Davudoğlu: ...başlarını çevirirler...

-D.İ.B.: ...başlarını çevirirler...

-Elmalılı: ...başlarını bükerler...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...başlarını çevirirler...

-Hayrat: ...başlarını çevirirler...

-Koçyiğit: ...başlarını çevirirler...

-Öztürk: ...kafalarını öteye çevirirler...

-T.D.V.: ...başlarını çevirirler...

-Yavuz: ...başlarını bükerler...

-Yıldırım: ...kibirlerinden ötürü başlarını sağa sola büker, içten içe homurdanırlar...

Değerlendirme:

İbarenin çevirisiyle ilgili iki ifade türüyle karşı karşıyayız: "Başlarını çevirirler ve başlarını bükerler". İbarenin literal çevirileri olan bu ifadeler herhangi bir mecazi içeriğe de sahip değildirler. Dolaysıyla orijinal ibaredeki

deyimsel yoğunluğu yansıtmaktan uzaktırlar. Bu tür ifadeler; orijinal ibarede bulunan beğenmek, hoş görmek, umursamamak gibi anlamları hiçbir şekilde taşımamaktadır. Bu münasebetle tercih edilen çevirilerin doğru olduğunu söyleyemeyiz.

Yıldırım'ın çevirisinde ise doğru anlama ulaşmayı sağlayacak bazı unsurlar söz konusudur. "Kibirlerinden ötürü homurdanırlar" gibi..

Öneriler:

-Yüz çevirdiler.

-Umursamadılar.

-Aldırmadılar. vb.

NÛN:11

مَّشَّاء بِنَمِيمٍ

Metin ve Yorum:

(Bu ibare), insanların/toplulukların arasını bozmak, ifsad etmek için çokça laf getirip götürüyor, anlamındadır. "Nemim ve nemime", çokça laf getirip götüren demektir.

Bazı Araplar bana şu şiiri okumuşlardı:

"Fitne ateşini yak,

Zehra'nın Temim'i yaktığı gibi…"

Teşebbüb: Yakmak.

Nemime: İnsanları birbirine düşürmek için sözü çarpıtıp ballandıra ballandıra anlatmak.

Zehra: Fitneci bir kadın.

Temim: Bir kabile. (591. sayfa 2 no'lu dipnot)

Keşşaf V. 591

Yukarıdaki ibare; çoğu kez sonunda bozgunculuk ve fitneye sebep olan dedikodudan söz etmektedir. Türkçede konuyla ilgili güzel deyimler bulunmaktadır:

"dedikodu çıkarmak: iftira etmek, gerçek olmayan şeyler söylemek;

"dedikodu yapmak: baş başa verip birini çekiştirmek" (293)

---

(293) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.156-157

"laf/lakırdı/söz taşımak: bir sözü birinden alıp bir başkasına yetiştirmek (294) - birinin bir kimse aleyhindeki sözlerini o kimseye ulaştırmak (295)

"laf getirip götürmek/laf götürüp getirmek: bir sözü bir yerden bir başka yere taşımak; kişilerin birbirileri aleyhinde söyledikleri sözleri, ara açmak amacıyla, kendilerine ulaştırmak" (296)

"laf taşıyıcı: gammaz, dedikoducu" (297)

Mealler:

-Akdemir: ...durmadan söz taşıyana...

-Atay: ...kovuculuk eden...

-Ateş: …söz götürüp getiren…

-Bilmen: …laf götürüp getiren...

-Bulaç: ...söz getirip götüren (gizlilik içinde söz ve haber taşıyan)…

-Çantay: ...laf getirip götürmiye koşan...

-Davudoğlu: ...koğuculuk peşinde gezene…

-D.İ.B.:.. kovuculuk eden...

-Elmalılı: ...koğucukla gezer*

*Hafiyyelik, boşboğazlık ile yaşar…

-Eryarsoy-Ağırakça: ...onun bunun sözünü taşıyana…

---

(294) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.360

(295) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.955

(296) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.360

(297) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.445

-Hayrat: ...hep koğuculuk peşinde gezen…

-Koçyiğit: ...laf getirip götürene...

-Öztürk: ...koğuculuk için dolaşıp duran...

-T.D.V.: ...durmadan laf götürüp getiren...

-Yavuz: ...koğuculukla gezeni...

-Yıldırım: ...söz gezdiren...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler, yukarıdaki ibareyi aynı anlama gelen birbirinden farklı deyimlerle tercüme etmeye çalışmışlar ve çoğunlukla da isabet etmişler. Ancak çoğu kişi için önemsiz gelebilecek, ama aslında konumuz açısından önemli olan bir ayrıntıya dikkat çekmek istiyoruz:

Ateş ve Bulaç'ın, söz götürüp getiren/getirip götüren şeklindeki tercümeleri ibarenin uygun karşılıkları değildirler. Çünkü böyle deyimler Türkçede yoktur.

Bunun yerine, yukarıya da naklettiğimiz gibi "Laf getirip götüren veya söz taşıyan", şeklindeki ifadeler kullanılsaydı ibare gerçek anlamına kavuşmuş olurdu.

Eryarsoy- Ağırakça'nın, " onun bunun sözünü taşıyan" şeklindeki ifadesi ise hem şık değil hem de deyime başka kelimelerle müdahale edildiği için ibarenin karşılığı değil. Bunun yerine sadece "söz taşıyan" denseydi çok daha doğru olurdu.

Yıldırım'ın "söz gezdiren" şeklindeki ifadesi de isabetli bir tercih değil.

Deyim kaynaklarında böyle bir ifadeyle karşılaşmadık.

Önemsiz gibi görülebilecek böyle bir ayrıntıyı gündeme getirmemizin sebebi şudur: Tezin birinci bölümünde de bahsedildiği üzere; deyimler kalıp ifadelerdir ve deyimi oluşturan kelimelerden herhangi biri eş anlamlı dahi olsa başka bir kelimeyle değiştirilemez. Örneğin; "Ayıkla pirincin taşını." deyimi, "Ayıkla bulgurun taşını." biçiminde söylenemeyeceği gibi "Tut kelin perçeminden" deyimi de "kelin perçeminden tut" biçiminde kullanılamaz. Kısacası deyimlerde sözcükler ve söz dizimi çok önemlidir. Değiştirilemez. (298)

Bir ibareyi deyimlerle tercüme etme zorunluluğumuz yok. Aynı anlamı karşılayabilecek başka ifadelerle de tercüme edebiliriz. Ama eğer deyimlerle tercüme etmek istiyorsak o zaman deyimlerin otantikliğine özen göstererek sözcüklerini ve söz dizimin bozmamalıyız.

Öneriler:

-Dedikodu yapana…

-Laf/söz taşıyana…

-Laf götürüp getirene… vb.

---

(298) Bkz. Ö..A.. Aksoy, *a.g.e.*, s.38

KAMER:55

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ

Metin ve Yorum:

Razı olunan bir mekandadır.

Keşşaf IV. 411

Yukarıdaki ibare, Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak sorumluluk bilinci ile kuşanmış müminlerin cennette bulunacakları yeri betimliyor. Bu yer, oraya gidenlerin hoşlanacağı, razı olup memnun kalacakları bir yerdir. Orada malaya'ni şeyler yoktur.

Mealler:

-Akdemir: ...doğruluk meclisinde...

-Atay: ... doğruluk meclisinde...

-Ateş: ...doğruluk koltularında(memnunluk içinde)dirler...

-Bilmen: ...bir doğruluk ikametgahında...

-Bulaç: ...doğruluk makamındadırlar…

-Çantay: ...Hak meclisinde*

*o meclisde ne boş lakırdı, ne günaha sokan bir şey yoktur … "Celaleyn" yahut : Hoşnutluğunu mucip bir mekanda "Beyzavi, Medarik"...

-Davudoğlu: ...hak meclisinde…

-D.İ.B.: ...yüksek bir derecede...

-Elmalılı: ...sadakat meclisinde...

-Eryarsoy-Ağırakça: ...sıdk meclisinde...

-Hayrat: ...bir doğruluk ikametgahında...

-Koçyiğit: ...hoşnut olunacak bir yerde...

-Öztürk: ...özü-sözü birlere has oturma yeri…

-T.D.V.: ...hak meclisindedirler…

-Yavuz: ...rıza gösterilen bir yerde…

-Yıldırım: ...Hak ve dürüstlük meclisinde…

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerin çok büyük bir kısmı, ibarenin lafızlarına bağlı kalınarak yapılmıştır: "Doğruluk/sadakat meclisinde/ikametgahında, hak meclisinde" gibi. Bütün ifadelerin, ibarenin deyimsel karşılıkları olmadıkları ve dolayısıyla ibarenin mefhumunu yansıtmadıkları ortadadır.

Hatta bu tür ifadelerin çoğu okuyucu için anlamı algılanabilecek ifadeler olmadıklarını söylemek dahi mümkündür. "Doğruluk ikametgahı" gibi.

Bizce ibarenin anlamını en iyi yansıtan tercümeler Çantay ve Yavuz'unkidir. Çantay dipnotta ibareden ne anlaşılması gerektiğini kaynaklar eşliğinde belirtirken, Yavuz bunu direkt tercümeye yansıtmıştır.

Öneriler:

-Razı olunan bir yerde...

-Hoşlandıkları/beğendikleri bir yerde...

YÛNUS.28

مَكَانَكُمْ

Metin ve Yorum:

Yerinizden ayrılmayın, size yapılacakları görünceye kadar orayı terk etmeyin!...

Keşşaf II. 327

“Mekaneküm” ibaresi, müşriklere ve taptıklarına yönelik bir hitaptır ve azarlayarak, kızarak, kınayarak; durun yerinizde, olduğunuz yerden ayrılmayın gibi anlamlara gelmektedir.

“ ‘Mekaneküm’ ifadesi (Lafzen, ‘yeriniz’, yani deyimsel ifade olarak ‘yerinizde kalın!’) bir aşağılama ve tehdit unsuru taşımaktadır.” (299)

Türkçede hiç kıpırdamadan olduğu yerde kalmak anlamında “yerinde mıhlı gibi kalmak” deyimi kullanılmaktadır. (300)

Mealler:

-Akdemir: ...yerlerinize geçin!..

-Atay: ...yerlerinize!..

-Ateş: ...yerlerinize!..

---

(299) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.400

(300) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.505

-Bilmen: ...yerlerinizde durunuz...

-Bulaç: ...yerinizden ayrılmayınız...

-Çantay: ...durun yerinizde...

-Davudoğlu: ...yerinizde durun!..

-D.İ.B.: ...yerlerinize!..

-Elmalılı: ...yerinize!..

-Eryarsoy-Ağırakça: ...durun yerinizde...

-Hayrat: ...(Haydi) yerinize!..

-Koçyiğit: ...yerlerinize...

-Öztürk: ...yerlerinize!..

-T.D.V.: ...yerinizde bekleyin...

-Yavuz: ...durun yerinizde...

-Yıldırım: ...yerlerinize!..

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Ateş, D.İ.B., Elmalılı, Hayrat, Koçyiğit, Öztürk ve Yıldırım'ın "yerinize, yerlerinize, yerlerinize geçin" şeklindeki tercümeleri yeterli değil. Çünkü bu tür ifadeler daha çok yerlerini bırakıp gitmiş, terk etmiş kişiler için kullanılır. Oysa ibarede böyle bir durum yok. İbare, yerinde duran müşriklere; tehditkâr ve istihzai bir üslupla "Sakın ola ki yerinizden ayrılmayasınız ha!" diyor.

Bilmen, Bulaç, Davudoğlu ve T.D.V.'nin tercümeleri ise ayette yer alan pekiştirilmiş anlatımı yeterince yansıtmıyor. Çünkü "Yerinizde durun" ifadesi ile "durun yerinizde!" ifadesi aynı etkiyi uyandırmaz. Birincisi çoğu kez bir tavsiye

cümlesidir ve sonuna nokta konur. İkincisi ise kararlılıkla söylenmiş tehdit ve uyarı içeren bir cümledir. Nitekim sonuna da nokta değil, ünlem konur. Bu fark basit gibi görünen bir takdim te'hir işlemiyle ortaya çıkar ve anlamı etkiler.

Çantay, Eryarsoy – Ağırakça ve Yavuz'un "durun yerinizde" şeklindeki tercümeleri bizce daha doğrudur.

Öneriler:

-Olduğunuz yerde kalın!.. (Esed, *a.g.e.*, c. 1, s.399)

-Durun yerinizde!.. (Çantay, Eryarsoy-Ağırakça, Yavuz)

-Kalın yerinizde!..

-Oturun oturduğunuz yerde!.. vb.

BAKARA:112

مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ

Metin ve Yorum:

Her kim, benliğini/varlığını tamamıyla Allah'a hasreder/odaklar ve ona şirk koşmazsa...

Keşşaf I. 204

Zemahşeri'nin, bu ifadeyi, kelimelerin lafzı anlamlarıyla açıklamadığı, mecazi boyutlarıyla yorumladığı ortadadır. Çünkü burada amaçlanan, kelimelerin somut anlamları değildir. Her ne kadar "vech" kelimesi somut olarak insan bedeninin "yüz" bölgesi anlamına geliyorsa da mecazi yönüyle "zikr-i cüz irade-i küll" kabilinden bütün varlığını, benliğini sembolize eder. Dolaysıyla söz konusu olan; insanın Allah'a teslim edeceği bütün zatı ve O'na, yalnızca O'na hasredeceği ibadetidir.

"Lafzen 'kim yüzünü Allah'a teslim eder.' Kişinin yüzü, bedeninin en anlamlı parçası olduğundan klasik Arapçada insanın bütün kişiliğini yahut bütün benliğini göstermek için kullanılırdı. Kur'an'da defalarca tekrarlanan bu ifade, İslamın mükemmel bir tanımını vermektedir -ki, esleme ('Kendini teslim etti') kök-fiilinden türetilmiş olan bu kelime 'kendini (Allah'a) teslim etmek' anlamına gelir:

ve Kur'an'ın tümünde İslam ve Müslim terimleri bu anlamda kullanılmışlardır…" (301)

---

(301) Esed , *a.g.e.*, c.1, s.31

Mealler:

-Akdemir: ... bütün benliğini Allah'a teslim edecek olursa...

-Atay: ... kendini Allah'a veren...

-Ateş: ... özünü Allah'a teslim ederse...

-Bilmen: ... yüzünü Allah için salim kılarsa...

-Bulaç: ... kendisini Allah'a teslim ederse...

-Çantay: ... yüzünü (kendini)* tastamam Allah'a teslim ederse

* "Zikr-i cüz, irade-i küll" kabilindendir...

-Davudoğlu: ... kendini Allah'a teslim ederse...

-D.İ.B.: ... kendini Allah'a veren...

-Elmalılı: ... kim ... yüzünü tertemiz Allah'a teslim ederse...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... yüzünü (ihlas ile) Allah'a teslim ederse...

-Hayrat: ... kendini Allah'a teslim ederse...

-Koçyiğit: ... yüzünü Allah'a çevirirse...

-Öztürk: ... yüzünü Allah'a teslim ederse...

-T.D.V.: ... yüzünü Allah'a döndürürse (Allah'a hakkıyla kulluk ederse)...

-Yavuz: ... kendini tamamen Allah'a teslim ederse...

-Yıldırım: ... kendisini Allah'a teslim edip...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi konumuza esas teşkil eden ifade, mütercimlerin zihinlerinde iki farklı şekilde yansımasını bulmuş:

1.Benliğini/kendini/özünü Allah'a teslim ederse...

2.Yüzünü Allah'a teslim ederse…

Bizce birinci grupta topladığımız tercümeler doğru olanlardır. "yüzünü..." şeklinde başlayan ve açıklayıcı herhangi bir dipnot ya da parantez içi ifade bulunmayan tercümeler ise hatalıdır.

Çünkü hatalı diye nitelendirdiğimiz tercümelerde, Kur'an ifadesindeki deyimsel temayı yansıtacak herhangi bir ipucu bulunmadığı için "vech" kelimesi somut anlamıyla "yüz, çehre" olarak öne çıkmaktadır.

Öneriler:

-Her kim tüm benliğini Allah'a teslim eder... (Esed)

-Bütün benliğini Allah'a teslim edecek... (Akdemir)

-Kendini tamamen Allah'a teslim ederse… (Yavuz) vb.

KÂF:25 - NÛN:12

مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ

Metin ve Yorum:

Malın hakkı olanı (sadaka, zekat, infak vs.) çokça engelliyordu. Bunu bir alışkanlık haline getirmiş ve asla malından hiçbir şeyi (başkası yararına) harcamıyordu. Ya da "iyilik"le "iyiliğe layık olanın" arasına girerek, iyliğin layık olana ulaşmasına engel oluyor.

Velid b.Muğire hakkında nazil olduğu söylenir. Kardeşlerinin çocuklarının İslam'a girmesini engelliyor ve sizden her kim müslüman olursa, yaşadığım sürece ona faydam dokunmayacak, diyordu.

Keşşaf IV. 390

Aynı ifade ile ilgili Nûn:12'de şu yorumlar yer almaktadır:

Nun:12 : Cimridir. Hayr, mal demektir. Ya da bazılarına göre (bu ifade), yakınlarını "hayr"dan yani "islam" dan alıkoyan demektir. Memnu'un minhu (hayr, İslam, mal) zikredilmiş, ama memnu' (kimi engellediği) zikredilmemiştir. Adeta Allah, "Mennain minel hayr" demiştir ki bu ifade hayrı (iyiliği ,İslamı) herkesten engellediği (akraba veya değil) anlamına gelir.

...

Keşşaf IV. 591

Zemahşeri ve müfessirlerin geneli “mennaün li’l hayr” ibaresini cimrilik ve hayra/iyiliğe engel olmak şeklinde yorumlamışlar. Ama daha çok cimrilik üzerinde durmuşlar. (302)

“Hayr” kelimesinin “mal, mülk, madde” gibi anlamlara da geldiği kaynak niteliğindeki bütün sözlüklerde geçmektedir. Ayrıca Kur’an’da “hayr” kelimesinin “mal” anlamına geldiği başka ayetler de bulunmaktadır: Bakara:215,272,273 - Adiyat:8 gibi. Sad:32’de yer alan “hayr” kelimesi ise birçok müfessir tarafından “at” diye yorumlanmıştır.

Bu bağlamda “hayr” kelimesinin her yer ve durumda iyilik/sevap/hayırlılık anlamına gelmediğini söylemeliyiz. Ancak mütercimlerin çoğu şimdiye kadar üzerinde durduğumuz gerçekleri göz ardı ederek ibareyi “hayrı engellemek” şeklinde tercüme etmiştir:

Mealler:

-Akdemir: ... sürekli olarak iyiliği engelleyene...

-Atay: ... iyiliği sürekli olarak engelleyen...

-Ateş: ... Hayra engel olan...

-Bilmen: ... Hayırdan men’e çalışıp durana...

-Bulaç: ... hayrı engelleyip sürdüren...

-Çantay: … Hayırdan durmayıp men eyleyen*

*İmandan, Allah yolunda harcamaktan, iyi amel ve harekelerden vazgeçiren.

---

(302) İlgili görüşler için bkz: Bilgin, *a.g.e.,* s.169-170

“Beyzavi, Medarik” Cimri olan. “Medarik” Bu vasıfları üzerinde taşıyan. (Velid b. Muğire) ın -ki cumhura göre maksud odur- on oğlu vardı. Bunlara ve fakirlere “İçinizden kim müslüman olursa aç bırakırım.” derdi. “Medarik”...

-Davudoğlu: ... Hayra engel olana...

-D.İ.B.: ... iyliği daima engelleyen...

-Elmalılı: ... hayır engeli*

*Hiç hayra yanaşmaz, kendi cimri olduğu gibi başkalarının yapacağı hayra da mani olur…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Hayra durmadan engel olan…

-Hayrat: … her zaman hayra mani’ olan…

-Koçyiğit: ... hayra engel olana...

-Öztürk: ... Hayrı engelleyen...

-T.D.V.: ... iyliği hep engelleyen...

-Yavuz: ... Hayırdan alıkoyan...

-Yıldırım: ... hayrın önünü kesene...

Değerlendirme:

“Hayr” kelimesinin ayetteki muhtemel anlamlarını dipnotlarla açıkladıkları için Elmalılı ve Çantay’ın tercümeleri hariç, diğerleri kanaatimizce isabetli değildir.

Akdemir, Atay, D.İ.B. ve T.D.V. “hayr” kelimesini “iyilik” olarak tercüme etmişler. Her ne kadar bu yorum Zemahşeri’nin de içinde bulunduğu bazı

müfessirlerin tali yorumlarıyla örtüşüyorsa da bizce aynı müfessirlerin öncelediği yorum daha güçlüdür.

Diğer meallerde ise "hayr" kelimesi hiçbir aydınlatıcı açıklamaya başvurulmadan tercüme edildiği için doğru anlamı yansıtmaktan uzaktır. "Hayr" kelimesinin; herkesçe bilinen, değişmez, yorumlanamaz tek bir anlamı yoktur ki hiç el sürülmeden olduğu gibi yazılsın. Aksine daha önce de belirttiğimiz gibi bu kelimenin birden fazla çağrışımı vardır ve özellikle bu ibarede sözü edilen çağrışımların mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mütercimlerin "mennaün lil hayr" ibaresindeki "hayr" kelimesi üzerinde durmamalarından/yorum zenginliğinden yararlanmamalarından daha ilginç olan durum; Adiyat:8'deki "hayr" kelimesini istisnasız olarak "mal/mala düşkünlük, servet, çıkar" şeklinde yani doğru bir şekilde tercüme etmiş olmalarıdır.

Öneriler:

-Cimridir.

-Eli sıkıdır. vb.

İSRÂ:83 - FUSSİLET:51

وَنَأى بِجَانِبِهِ

Metin ve Yorum:

Kararlılıkla yüz çevirmektir. Bir şeyden nefret etmek/hoşlanmamak; ondan yüzünü (n yönünü) çevirmektir. (Ven ne'yu bi'l cenbi) omuz silkerek birşeye sırtını dönmektir. (Bu hareketiyle) böbürlenmeyi amaçlar,zira bu (hareket), böbürlenenlerin yaptıklarındandır.

Keşşaf II. 645

Zemahşeri "Nea bicanibihi" ibaresini; büyüklenerek, gururlanarak, böbürlenerek; bir şeye karşı çıkmak, kabul etmekten geri durmak, ona karşı kendini müstağni görmek şeklinde yorumlamıştır. Burada, bahşedilen nimete ve onu verene; küçümseme, aşağılama, yukarıdan bakma, değersiz görme gibi tavırlarla karşılık verilmektedir.

Türkçede bu tür durumları özlü bir şekilde anlatan olabildiğince güzel deyimler var:

"burun burmak: beğenmemek, küçümsemek, aşağılamak;

burun kıvırmak: küçük ve değersiz görmek" (303)

"tepeden bakmak: başkalarına göre kendini üstün görmek, etrafındakileri küçümsemek" (304)

---

(303) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.116-117)

(304) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.468

“yüz çevirmek: birine gösterdiği ilgiyi, yakınlığı kesmek; birine düşman olmak” (305)

“sırt (arka) çevirmek: bir arkadaşına, dostuna, yakınına artık ilgi göstermemek, önem vermemek; bir şeye aldırmamak, önem vermemek, ilgi göstermemek” (306) vb. birçok deyim bulunmaktadır.

Mealler:

-Akdemir: ... uzaklaşır... (Fussilet:51: yan çizer.)

-Atay: ...yan çizer...

-Ateş: ... yan çizer...

-Bilmen: ... yan çizer... (Fussilet:51: böbürlenmekte bulunur.)

-Bulaç: ... yan çizer...

-Çantay: ... yan çizer... (Fussilet:51: nefsi ondan uzaklaşır.)

-Davudoğlu: ... yan çizer...

-D.İ.B.: … yan çizer...

-Elmalılı: ... yan büker...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... yan çizer...

-Hayrat: ... yan çizer...

-Koçyiğit: ... uzaklaşır... (Fussilet:51 büyüklük taslar.)

---

(305) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.515

(306) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.438

-Öztürk: ... yan çizer... (Fussilet:51> yan yatar.)

-T.D.V.: … yan çizer...

-Yavuz: ... yan çizer... (Fussilet:51> yan büküp uzaklaşır.)

-Yıldırım: ... umursamaz.... (Fussilet:51> başını alır uzaklaşır.)

Değerlendirme:

Atay, Ateş, Bilmen, Bulaç, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B, Eryarsoy-Ağırakça, Öztürk, T.D.V. ve Yavuz bu deyimi başka bir deyimle tercüme etmişlerdir. "Yan çizmek". Bu deyim karşı çıkma, böbürlenme, küçümseme vb. anlamlar için kullanılmamaktadır. Yan çizmek; bir işten kaçmak [kaytarmak] anlamına gelir. (307) Dolayısıyla tam on iki mütercimin söz birliği etmişçesine aynı tercihte bulunmuş olmaları, onları hataya düşmekten alıkoyamamıştır.

Elmalılı'nın "yan büker" şeklindeki çevirisi, ibarenin lafzi anlamına fazlasıyla bağlı kalmanın sonucudur ve hedeflenen anlama götürmekten uzaktır.

Akdemir ve Koçyiğit'in "uzaklaşır", Yıldırım'ın "umursamaz" şeklindeki çevirileri diğerlerine oranla daha doğrudur.

Burada başka bir noktaya işaret etmekte yarar var: Yukarıda İsra:83'ün tercümesini esas aldık. Ancak dikkat edilirse bazı mütercimlerin Fussilet:51 ile ilgili çevirilerini de karşılarına yazdık. Bu iki ayette geçen ibare ve bağlam anladığımız kadarıyla tamamıyle aynıdır. Her iki yerde de "Nea bicanibihi" şeklinde ve aynı bağlamda yer alan bu ibarenin tercümelere niye farklı şekillerde

---

(307) Ö.A. Aksoy, *a.g.e.*, s.1104

yansıdığı önemlidir. Mütercimlerin hangi amaçla bunu yaptıklarını bilemiyoruz. Ama bizce bunun sebebi, meallerin her yönüyle sistematik ve Kur'an'ın tümüne yayılan bütüncül bir bakış açısı olmaksızın hazırlanmasıdır.

Öneriler:

-Büyüklük taslar.

-Böbürlenir / gururlanır / büyüklenir. vb.

BAKARA:100,101

ÂL-İ İMRÂN:187 - HÛD:92

نَبَذْ - فَنَبَذُوهُ وَرَاءِ ظُهُورِهِمْ - نَّبَذَه

Metin ve Yorum:

Misakı ve bağlayıcılığını red ettiler.Yani misaka uymadılar ve ona hiç iltifat etmediler. "En-Nebzu verae zahri", red etmek, kabul etmemek ve güveni boşa çıkarmak vb. için kullanılan bir meseldir. Bu meselin karşıtı "Elkahu beyne ayneyhi", "ce'alehu nasbe ayneyhi": Önemsedi, değer verdi, ilgi gösterdi, anlamlarına gelen ifadelerdir.

Keşşaf I. 478

Nebz, azarlayarak, paylayarak nahoş bir şekilde red edip atmaktır/ önemsememektir.

Abdullah iptal etmek, geçersiz saymak anlamında olduğunu söylemiştir.

Tevrat için mi yoksa Kur'an için mi olduğu tartışmalıdır. Hangisi için olursa olsun buradaki "nebz" kelimesi, kibirlenerek ve inatlaşarak O'nu/Kitab'ı, kulak ardı etmek anlamındadır. Kitab'ı terkedip, ondan yüz çevirmelerini ifade eden bir meseldir. Çok az ilgi duyularak ve müstağni kalınarak kulak ardı edilen şeyler için mesel kılınmıştır. Şa'bi, O Kitap önlerindedir, O'nu okuyorlar ama amel etmiyorlar, derken; Süfyan, O'nu ipekten yapılmış süslü mahfazalara koydular, altınla süslediler, ancak helallerini helal,haramlarını haram olarak kabul etmediler, demiştir.

Keşşaf I. 197

Bu ifadenin anlamı, bir şeyi kabul etmemek, ona karşı çıkmak, tepki göstermek ve benimsememekten dolayı ilgi ve önem göstermemek, yokmuş gibi davranmak, lakaytlık içinde olmaktır.

Bu durumu çok güzel bir şekilde ifade eden deyimler bulunmaktadır: Önem vermemek ilgilenmez olmak için "Arkasını çevirmek/dönmek" deyimi kullanılır. (308) Dinlememek, dikkat etmemek, önem vermemek için "kulak ardı etmek/arkasına almak" deyimi kullanılır. (309)

Dinlememek, oralı olmamak, aldırış etmemek için "Kulak asmamak" deyimi kullanılır. (310) Anlamazlıktan gelmek, sezmemiş görünmek, kendisine söylenmemiş gibi davranmak için "oralarda/oralı olmamak" deyimi kullanılır. (311)

Mealler:

-Akdemir: ... onu arkalarına atmışlar…

-Atay: ... Ama, onlar o kitabı arkalarına attılar...

-Ateş: ... Fakat onlar verdikleri sözü sırtlarının ardına attılar...

-Bilmen: ... onlar ise onu omuzlarının arkasına atıverdiler...

-Bulaç: ... Fakat onlar, bunu arkalarına attılar...

-Çantay: ... onlar ise o sözü sırtlarının arkasına attılar...

-Davudoğlu:... Onlarsa onu omuzlarının arkasına attılar...

-D.İ.B.: ... onu arkalarına atıp...

-Elmalılı: ... Derken Onlar onu omuzlarının arkasına attılar...

---

(308) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.48

(309) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.351

(310) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.943

(311) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.392

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Onlar ise onu kulak ardı ettiler...

-Hayrat: ... Halbuki (onlar) onu (kulak ardı ederek) sırtlarının gerisine attılar...

-Koçyiğit: ... onlar onu arkalarına atıp umursamamışlar...

-Öztürk: ... Ama onlar kitap'ı sırtlarının gerisine attılar...

-T.D.V.: ... onlar ise bunu kulak ardı ettiler...

-Yavuz: ... onlar ise o söz ve te'minatı sırtlarının arkasına attılar...

-Yıldırım: ... Fakat onlar bu ahdi önemsemeyerek kulak ardı ettiler...

Değerlendirme:

Mütercimler bu deyimi genellikle "arkalarına, sırtlarının ardına/arkasına, omuzlarının arkasına attılar" şeklinde daha çok "zuhur" kelimesinin sözlük anlamına bağlı kalarak tercüme etmişler. İfadenin deyimsel niteliğini birebir yansıtacak Türkçe karşılıklar/deyimler varken böyle bir tercüme doğru olamaz. Kaldı ki ibarenin bağlamı dikkate alınarak değerlendirildiğinde Türkçede; yukarıda hatalı olduğunu söylediğimiz türde ifadelerin kullanılamayacağı, kullanılsa bile yeterince anlamlı olamayacağı açıktır.

Verdiği sözde durmayan birine "niye sözünü sırtının/omzunun arkasına attın?" veya yapılan anlaşmaya sadık kalmayan birine "Niye anlaşmayı arkana/sırtının arkasına attın?" denmez. Bunların yerine "Niye sözünde durmadın?" ya da "Anlaşmayı neden kulak ardı ettin, sırt çevirdin, önemsemedin?" denir.

Eryarsoy- Ağırakça'nın tercümesi bizce ayetin deyimsel boyutunu birebir yansıtan doğru bir tercümedir.

Hayrat ve Koçyiğit'in tercümelerinde ise kelimelerin sözlük anlamlarından vazgeçememenin hissettirdiği kararsızlıktan kaynaklanan gereksiz tekrarlar söz konusudur.

Diğer mütercimlerin tercümelerinin ise doğru olmadığı açıktır.

Öneriler:

-Sırt çevirdiler.

-Kulak ardı ettiler.

-Onu önemsemediler.

-Kulak asmadılar. vb.

KÂF:16

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Metin ve Yorum:

(Nahnu akrebu ileyhi) mecazdır. Amaç, Allah'ın zati olarak değil, bilgi vukufiyyeti açısından yakınlığıdır. Allah'ın, ma'lumat ve ahvaline dair bilgisi hiçbir şeyi gizli bırakmayacak niteliktedir. Bundan dolayı sanki Allah'ın zatı yakınmış gibi bir (ifade kullanılmıştır.) "Allah her yerdedir" ifadesi gibi. Oysa ki Allah mekandan münezzehtir.

"Hablu'l verid", ziyadesiyle yakınlık belirtmek amacıyla mesel olarak kullanılır.

(yakınlık ifade eden iki mütedavil) meselleri de şu şekildedir:

Huve minni ma'kedel kabileti : O, bana, ebenin doğuran kadına yakınlığı kadar yakındır.

Ma'kedel izar : Uçkurun yakınlığı kadar...

...

Keşşaf IV. 386-387

Zemahşeri'nin de açık ve net bir şekilde belirttiği gibi burada söz konusu olan zati/cismani yakınlık değil; Allah'ın, bilgisiyle, insanı, düşüncelerini ve içinden geçirdiklerini her yönüyle -hiçbir şey gizli kalmamacasına- kavraması ve bunlardan haberdar olmasıdır. Dolayısıyla ibarede geçen "akreb: en yakın" ve

“hablü’l verid: şah damarı” gibi ifadeler, mecazi yönleriyle anlaşılmak durumundadırlar.

Mealler:

-Akdemir: … Biz ona şah damarından daha yakınız…

-Atay: ... Biz ona şah damarından daha yakınız…

-Ateş: ... biz ona şah damarından daha yakınız…

-Bilmen: ... biz ona şah damarından daha yakınız…

-Bulaç: ... Biz ona şah damarından daha yakınız…

-Çantay: ... biz ona şah damarından daha yakınız…

-Davudoğlu: ... biz ona şah damarından daha yakınız...

-D.İ.B.: ... Biz ona şah damarından daha yakınız...

-Elmalılı: ... biz ona habli veridden [şah damarından] daha yakınızdır...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... biz ona şah damarından daha yakınız...

-Hayrat: ... biz, ona şah damarından daha yakınız...

-Koçyiğit: ... biz ona şah damarından daha yakınız...

-Öztürk: ... Biz ona, şah damarından daha yakınız...

-T.D.V.: ... biz ona şah damarından daha yakınız...

-Yavuz: ... biz ona şah damarından daha yakınız (her halinden haberdarız ve her an kudretimiz altındadır.)...

-Yıldırım: ... biz ona şah damarından daha yakınız...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi Yavuz hariç bütün mütercimler ibareyi lafızların temel anlamlarından hareketle tercüme ederek, mecazi yönünü göz ardı etmişlerdir. "Şah damarından daha yakın" ifadesi, Araplar tarafından yakınlık bildirmek, bir şeye vakıf olmak gibi anlamlara gelebilecek şekilde kullanılmaktadır. Ancak Türkçede ifadenin böyle bir işlevi yoktur. Ne deyim kaynaklarında böyle bir ifadeye rastladık ne de sözlükler de bu ifadenin, yakınlık bildirmek için kullanıldığını gördük. Diğer önemli bir husus ise bu şekildeki Türkçe ifade, bir ihtimal yakınlık için kullanılsa bile, ibarenin orijinalinde var olan vukufiyyet anlamını yansıtmamaktadır ki bu azımsanacak bir eksiklik değildir.

Gördüğümüz kadarıyla ibarenin doğru anlamını tercümesine yansıtan tek kişi Yavuz'dur.

Öneriler:

-Bizim, onun hakkında en ince noktalara kadar bilgimiz var.

-İlmimizle, onun her halinden haberdarız.

-Biz, onun hakkında her şeyi en ince ayrıntılarına kadar biliyoruz. vb.

HİCR:23

وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ

Metin ve Yorum:

Mahlûkâtın helakından sonra baki kalan/geriye kalan Allah(tır). Baki (olan Allah'a), "Vâris" denmesinin sebebi, ölünün arkasından Baki kalan "varis" istiaresidir. Çünkü vâris, meyyitin arkasından geriye kalır/kalandır.

Keşşaf II. 538

Allah Te'âla burada, bütün mahlûkâtın yok olacağını, bu yok oluşun geride hiçbir şey kalmamacasına kapsamlı olacağını, fakat sonuçta sadece kendisinin Baki kalacağını beyan ediyor.

"Lafzen "varisler (varisun) Biziz [ya da "Biz olacağız"!] istisnasız tüm müfessirlerin ortak görüşüne göre, varis teriminin, "selefi (öncülü) göçüp gittikten sonra geride kalan kimse" anlamındaki kullanımına dayanan deyimsel bir mecaz. Yukarıda, yaratılmışlar âlemi sahneden çekildikten sonra baki kalacak olanın Allah olduğu ifade ediliyor." (312)

Türkçede de kalımlı olmak, anlamında "baki kalmak" deyimi kullanılmaktadır. (313)

---

(312) Esed, *a.g.e.*, s.517

(313) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.69

Mealler:

-Akdemir: ... [Her şey yok olduktan sonra] kalacak olan da sadece Biziz!..

-Atay: ... hepsinin gerisinde Biz kalırız…

-Ateş: ... gerçek varis olan da biziz (her faninin mülkü bize geçer. Ölmeyen, daima kalan yalnız biziz.)…

-Bilmen: ... varisler olanlar da bizleriz…

-Bulaç: ... varis olanlar biziz…

-Çantay: ... Biz (hepsinin) varisleriyizdir…*

*yalnız baakıy olan biziz … "Beyzavi"

-Davudoğlu: ... Hepsinin varisleri de biziz!..

-D.İ.B.: ... hepsinin gerisinde de Biz kalırız…

-Elmalılı: ... hepsine varis de biziz!..

-Eryarsoy-Ağırakça: ... (Hepinize) varis olacaklar da Bizleriz...

-Hayrat: ... (mahlukatın) hepsine varis olanlar da biziz!..

-Koçyiğit: ... Asıl varis de biziz...

-Öztürk: ...Ve biziz sonunda mirasçı kalan...

-T.D.V.: ...Ve her şeye biz varis oluruz...

-Yavuz: ... hepsinin varisleri de biziz (onlar hep helak olacak, biz ise ebediyen bakiyiz)

-Yıldırım: ... hepsinden sonraya kalacak olan baki de Biziz.

Değerlendirme:

Akdemir, Ateş, Çantay, D.İ.B., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri bizce yeterince anlaşılabilecek durumdadırlar.

Diğer meallerde ise vâris kelimesinin tercüme edilmediğini görüyoruz. Bu meallerdeki haliyle vâris kelimesi, bilenen yaygın anlamıyla (miras düşen kimse, mirasçı) anlaşılacaktır.

Dolayısıyla bu ibareyi tercüme ederken, Allah'a işaret ettiğini göz ardı etmeksizin O'nun kalımlılığını tercümeye yansıtmalıyız.

Öneriler:

-[Her şey yok olduktan sonra] kalacak olan da sadece Biziz! (Akdemir)

-Her şeyin sahibi olarak kalacak olan yine Biziz . (Esed)

NÛN:16

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

Metin ve Yorum:

"El vechu" (yüz), bedenin en değerli yeridir. Burun (enf) ise yüzü geçmesi (daha önde, ilerde) olması nedeniyle, yüzün en değerli yeridir. Bu (fiziki olgu)dan dolayı, burnu izzet ve gurur mekanı kabul etmişler. "Enf" kelimesinden kibirlilik anlamına gelen "eniffe" kelimesini türetmişler. Bununla ilgili olarak "El enifffu fil enfi" : Kibirlilik burundadır. "Hamiye enfehu" onurunu korudu, "Fülanun şamihu'l arneyn" (burun): Falanca gururludur, demişlerdir. Zelil içinse şu ifadeleri kullanmışlar: "Cedue enfuhu" (literal olarak) burnu çatlasın, (mecazi olarak) ise rezil olsun; "Rağume enfuhu" / onun inadına....

Nişan, alamet ve dağlamanın mekanı olarak "enf": burun/hortum kelimesinin tercih edilmiş olması alçaltma ve tahkir amaçlıdır. Yüzdeki nişan kusur ise ve itibarın zedelenmesine sebep ise, - hal böyleyken- nişan, yüzün en değerli mekanı olan burunda olursa nice olur?

Yazar, devamında İbn-i Abbas'ı develeri yüzlerinden işaretlerken gören Rasulullah'ın: "Ekrimu el-vücuhe: Yüzlere saygılı olun." dediğini nakleder ve şöyle der: "Yüzün dağlanması olayı hayvanlar için dahi kabul edilemez olduğuna göre insanlar için söz konusu edilmesi büyük bir hakarettir." "Enf" yerine "hortum" kelimesinin seçilmiş olması daha da alçaltıcıdır.

...

Keşşaf IV. 591

Zemahşeri, açık bir üslupla ibarenin mecazi yönüne işaret etmekte ve "rezil etmek, zelil kılmak, küçümsemek" gibi anlamlara geldiğini uzun uzadıya izah etmektedir.

Türkçede bu durumu güzel bir şekilde betimleyen deyimler bulunmaktadır:

"burnu sürtülmek: eski kibir ve gururu kırılıp iddiasız bir duruma düşmek; böbürlenmekten vazgeçmek; taşkın davranışlarının cezasını çekerek veya güçlükler ve başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı bir yol tutmak; uslanmak, yola gelmek." (314)

"burnundan fitil fitil getirmek: yaptıklarının acısını çıkarmak; bir şeyi yaptığına, söylediğine pişman etmek" (315)

"burnunu sürtmek: bir kimseyi başarısızlığa uğratarak, sıkıntı çektirerek kibrini kırıp istediğini kabul ettirmek; boyun eğdirmek" (316)

"burnunu kırmak: büyüklenen kimseyi sert eylemlerle hırpalayarak artık büyüklenemez duruma getirmek" (317)

Mealler:

-Akdemir: ... burnuna damga vuracağız!..

-Atay: ... Onun havada olan burnunu yakında yere sürteceğiz…

-Ateş: ... Biz onu, burnunun üzerine damga vurup işaretleyeceğiz…

---

(314) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.115

(315) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.115

(316) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.116

(317) Ö.A.Aksoy, *a.g.e.*, s.666

-Bilmen: ... Biz yakında onun burnu üzerine damga basacağız…

-Bulaç: ...Yakında biz onun hortumu(burnu) üzerine damga vuracağız…

-Çantay: ... Biz yakında onun hortumunun üstüne damga basacağız…*

*Burnunu, kibrini kıracağız...“Beyzavi, Razi, Medarik”...

-Davudoğlu: ... yakında onun burnuna nişan vuracağız!..*

*Hakikaten Bedir Harbi’nde Velid’in burnu kesilmiş ebedi kusurlu kalmıştır...

-D.İ.B.: ... Onun havada olan burnunu yakında yere sürteceğiz…

-Elmalılı: ... Yakında biz onu hortumunun* üzerinden damgalayacağız

* “Hortumu dağlamak, damgalamak” bizim lisanımızda “Burnu kırmak” şeklinde tabir ettiğimiz son derece zelil etmekten kinayedir. Burnun yerine hortum tabir edilmesi ise daha önceki ayette işaret ettiğimiz kibir-gurur fiiline işarettir...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Biz burnu üzerinden damgalayacağız onu…

-Hayrat: ... Yakında onun hortumunun (burnunun) üzerine damga basacağız (da onu rezil edeceğiz)!..

-Koçyiğit: ... Yakında, onun burnu üzerine damgasını vuracağız…

-Öztürk: ...Yakında biz onun hortumu üzerine damga basacağız burnunu sürteceğiz...

-T.D.V.: ... Biz yakında onun burnuna damga vuracağız. (Kibrini kırıp rezil edeceğiz)…

-Yavuz: ... Biz yakında onun burnunu dağlayacağız…

-Yıldırım: ... yakında onun burnunu dağlayıp damga basarız…

Değerlendirme:

Atay, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B., Elmalılı, Hayrat, Öztürk, ve T.D.V. ibarenin literal anlamıyla yetinmeyerek çeşitli açıklamalardan hareketle okuyucunun anlamasına katkıda bulunmuşlar. Bizim tasvip ettiğimiz de literal çevirilerin ya parantez içi ifadelerle ya da dipnotlarla anlaşılacak bir hale getirilmesidir.

Diğer mütercimlerin çevirileri ise bu halleriyle anlaşılmaktan uzaktır. Çünkü "burna damga basmak, burnu damgalamak, hortumu özerine damga vurmak, burnunu dağlamak" gibi tercümeler gerçekten de anlaşılmaya elverişli ifadeler değildir. Mecazi ifadeler motamot tercüme edildiklerinde edebi özelliklerini/anlamlarını yitirirler.

Bu nedenle yapılması gereken, Türkçenin hayli geniş anlatım imkanlarından yararlanmaktır. Aşağıdaki tercümelerin ibarenin deyimsel yönünü, herhangi bir anlam kaybına yol açmadan yansıtabilecek niteliklerde olduğunu düşünüyoruz.

Öneriler:

-Onu rezil/zelil kılacağız.

-Onun burnunu sürteceğiz.

-Onun burnunu kıracağız/rusvay edeceğiz.

BAKARA:223

نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ

Metin ve Yorum:

“Harsun lekum: Sizin için hars yerleri/mekanlarıdır.” Bu bir mecazdır. Allah, rahimlere atılan neslin aslı/kaynağı olan nutfeyi, tarlaya atılan tohuma benzetmiştir.

“Fe’tu harsekum enna şi’tum”, temsildir. Yani nasıl ki size ait olan tarlayı istediğiniz yönden ekebiliyorsanız, onlara da istediğiniz yönden yaklaşın. Tarlanıza herhangi bir yönden tohum ekmenizin sakıncası yoktur. Nesli çoğaltma mekanı aynı olduktan sonra istediğiniz yönden yaklaşmakta serbestsiniz.

“Fe’tu harsekum enna şi’tum ifadesi, ince kinaye ve güzel kabul edilen imalardandır. Allah’ın kelamındaki bu ve benzeri ifadeler güzel ûsluplardır. Müslümanların da örnek alıp öğrenerek bu uslubu kazanmaları diyalog ve yazışmalarında benzerlerini kullanmaları gerekir.

Keşşaf I. 294

Tercümesi en zor ibarelerden biriyle karşı karşıyayız. Bu zorluk “hars” kelimesine ibarede yüklenen anlamların; aynı kelimenin Türkçe karşılıklarında birebir bulunmamasıdır. Arapçada “hars” kelimesi “ekin yeri/tarla” anlamına gelmektedir. Ancak ibarede kelimeye yüklenen mecazi anlam hem cinsi münasebete hem de bu münasebet sonucunda meydana gelen çocuğa işaret etmektedir. “Hars”ın Türkçe karşılığı olan “tarla” ise söz konusu iki anlamı

karşılamaktan uzaktır. Dolayısıyla kelimenin “tarla” olarak tercüme edilmesi, ibaredeki mecazi boyutun ortaya çıkmasını engelleyerek, ayetin anlaşılmasına yardımcı olmamaktadır. Bu kelimeyi anlaşılabilir, her iki anlamını da yansıtacak şekilde Türkçeye aktarmak gerekmektedir. Ancak bu, sanıldığı kadar kolay değildir. Meallere baktığımızda kelimenin “tarla” olarak tercüme edildiğini görüyoruz.

Mealler:

-Akdemir: ... Kadınlarınız sizin için bir tarladır...

-Atay: ... Kadınlarınız sizin döl yerinizdir...

-Ateş: ... Kadınlarınız sizin tarlanızdır...

-Bilmen: ... Kadınlarınız sizin için bir ekin mahallidir...

-Bulaç: ... Kadınlarınız sizin tarlanızdır...

-Çantay: ... Kadınlarınız sizin (evlad yetiştiren) tarlanızdır...

-Davudoğlu: ... Kadınlarınız sizin tarlanızdır...

-D.İ.B.: ... Kadınlarınız sizin tarlanızdır...

-Elmalılı: ... Kadınlarınız sizin için bir harstır*

* “Kadınlar sizin ekinliğinizdir” Hars ziraat gibi “ekin ekmek” demek olup ekin yeri, mezra manasına isimdir. Bu tabir ile kadının kadınlık uzvu bir yere, erkeğin nutfesi tohuma, doğacak çocuk da hasılata benzetilerek bir istiare yapılmış ve bununla Allah’ın emrettiği hars/ekin yeri izah buyrulmuştur...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Kadınlarınız sizin için bir tarladır...

-Hayrat: ... Kadınlarınız sizin için bir tarladır...

-Koçyiğit: ... kadınlarınız sizin için bir tarladır...

-Öztürk: ... Kadınlarınız sizin tarlanızdır...

-T.D.V.: ... Kadınlarınız sizin için bir tarladır...

-Yavuz: ... Kadınlarınız, çocuk yetiştiren ekin tarlanızdır...

-Yıldırım: ... Eşleriniz sizin nesil yetiştiren tarlanızdır...

Değerlendirme:

Mütercimler "hars" kelimesini "tarla" anlamıyla ele alarak "cinsi münasebet" anlamını tercümelerine yansıtmamışlardır. "Tarla" şeklinde yapılan tercümenin ise ayette anlam kaybına neden olmakla kalmadığı gibi, mecazi bir yön de taşımadığı ortadadır. Mesela "çocuk/nesil/evlad yetiştiren ekin tarlaları" şeklindeki tercümelerin herhangi bir anlama geldiğini söylemek mümkün müdür acaba? Hiçbir mecazi çağrışımı olmadığı için bu ifadelerden anladığımız, çocuk yetiştiren tarlaların bulunduğudur.

Bu ibarenin tercümesinde izlenecek yol tıpkı Arapçasında olduğu gibi, lafızların gerçek anlamlarına takılı kalmayıp, kastedilen her iki anlamı da yansıtacak ifadelere başvurmaktır. Ayetin inmesine sebep olan olayı da göz önünde bulundurarak -Ki ayet mütercimlerin söyledikleri gibi kadını tanımlamak amacıyla nazil olmamıştır.- kadınlarımızla nasıl ilişkiye girebileceğimizi ve kadınlarımızın soyumuzun devamını sağlayan eşlerimiz olduklarını anlatan önerilerimizi sıralayabiliriz:

Öneriler:

-Kadınlarınız, kendileriyle cinsel ilişkiye girdiğiniz (eşler) ve nesillerinizin devamını sağlayan/sağladığınız kaynaklar/döl yataklarınızdır.

-Kadınlarınız, istediğiniz şekilde birlikte olabileceğiniz (sevişebileceğiniz eşleriniz), (berberaberce) soyunuzun devamını sağladığınız döl yataklarıdır.

-Size çocuk verecek olan eşlerinizle istediğiniz şekilde (yönde) birleşebilirsiniz.

-Döl yatağınız olan eşlerinizle istediğiniz şekilde (yönde) ilişkiye girebilirsiniz.

-İstediğiniz yönden ilişkiye girebileceğiniz eşleriniz, sizin (soyunuzun devamını sağlayan) döl yataklarınızdır.

-İstediğiniz yönden (şekilde) ilişkiye girebileceğiniz eşleriniz, (soyunuzun devamını sağlayan) döl yataklarıdır.

ENBİYÂ:65 - SECDE:2

نُكِسُوا عَلَى رُؤُوسِهِمْ

Metin ve Yorum:

“Nekestehu”: Altüst ettin , “intekese”: inkelebe/baş aşağı oldu: nefislerine danışıp objektif davrandıklarında doğruyu buldular ve iyi fikirler (donanarak) geldiler/iyi fikirler elde ettiler. Sonra bu (olumlu) tavırlarından/hallerinden vazgeçtiler ve batıl, kuru iddialarla (İbrahim’e karşı) mücadeleye giriştiler .

...

Keşşaf III. 125-126

“Nükisu ala rüusihim” ibaresinin bu ayette mecazi anlamıyla öne çıktığı ve aslında “rüus” kelimesinin somut anlamdaki re’s/kafa ile hiçbir anlamsal yakınlığının bulunmadığı, aksine “eski düşünceler, inançlar, inkarlar, cehaletler, görüşler, tartışmalar” vb. anlamlara geldiği gayet açıktır.

“Lafzen, ‘başları üzerinde geri döndürüldüler’: Zihnen tepetaklak olmayı, fikrinden caymayı ifade eden deyimsel bir ifade burada, Hz. İbrahim’i temize çıkarma temayülünden aniden vazgeçip eski suçlayıcı tavırlarına dönmelerini anlatmak için kullanılmaktadır.” (318)

---

(318) Esed, *a.g.e.*, c.2, s.656, 63.dipnot

Konumuzla ilgili olduğunu düşündüğümüz bazı güzel deyimleri de aktardığımızda ibare daha iyi anlaşılacaktır:

"gerisin geri (gitmek): geriye dönmek; caymak, vazgeçmek" (319)

"tornistan etmek: geriye dönmek; caymak, vazgeçmek" (320)

"eski tas eski hamam: her şey eskisi gibi; değişen bir şey yok" (321)

"allak bulak olmak: düzeni bozulmak, altı üstüne gelmek, darmadağın olmak; sağlıklı düşünemez hale getirmek" (322)

Mealler:

-Akdemir: ... eski düşüncelerine dönmek…

-Atay: ... kafalarındaki eski inançları depreşerek...

-Ateş: ... yine eski kafalarına döndürüldüler...

-Bilmen: ... başları üzerine döndürüldüler...

-Bulaç: ... yine tepeleri üstüne ters döndüler...

-Çantay: ... sonra (eski) kafalarına döndürüldüler…*

*Yine mücadeleye döndüler… "Külliyat-ı Ebi'l- Baka"...

-Davudoğlu: ... yine(eski) kafalarına döndürüldüler…

-D.İ.B.: ... kafalarında olan eski inançlarına dönerek…

-Elmalılı: ... yine tepeleri üstü ters döndüler.. .

-Eryarsoy-Ağırakça: … sonra baş aşağı edildiler...

---

(319) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.231

(320) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.474

(321) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.212

(322) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.38

-Hayrat: ... sonra yine eski kafalarına döndürüldüler..

-Koçyiğit: ... tekrar eski kafalarına dönmüşler…

-Öztürk: ... yine kendi kafalarına döndürüldüler…

-T.D.V.: ... tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler...

-Yavuz: ... yine eski kafalarına(kafalarına) döndüler...

-Yıldırım: ... Yine önceki görüşlerine dönüp...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Ateş, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B., Hayrat, Koçyiğit, T.D.V., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri; "eski düşünceler, eski inançlar, eski tartışmalar, eski kafalar" şeklinde özetlenebilir. Bu çeviriler hem Zemahşeri'nin yorumuyla örtüştüğü hem de ibaredeki deyimsel temayı belirginleştirdiği için doğrudur. Bunun yanı sıra "eski kafa" deyimi zaten Türkçede sık sık kullanıldığına şahit olduğumuz; kişiye ait eski düşünce, inanç ve anlayışları; yeniliğe karşı çıkmayı dile getiren bir tabirdir. (323)

Bilmen, Bulaç, Elmalılı ve Eryarsoy'un tercümeleri ise bizce okuyucuyu hedeflenen anlamla buluşturacak nitelikte değildir. "Tepeleri üstü ters dönmek, başları üzerine dönmek" gibi tercümeler, "rüus" kelimesinin bilinen somut anlamından vazgeçememenin doğurduğu hatalı ve belki de anlamsız ifadelerdir. Eryarsoy-Ağırakça'nın "baş aşağı edildiler" şeklindeki tercümesi de zihinsel bir allak bullaklıktan ziyade fiziki bir duruma işaret edecek niteliktedir. Öztürk ise tercümesinde "kendi" kelimesi yerine "eski, önceki" vb. kelimeler kullansaydı yapılan iş o zaman amacına ulaşırdı.

---

(323) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.770

Öneriler:

-Eski düşüncelerine döndürüldüler/döndüler. (Akdemir)

-Eski inançlarını döndürüldüler/döndüler. (Atay, D.İ.B.)

-Eski kafalarına döndürüldüler/döndüler. (Ateş vd.)

-Özlerindeki ilk hallerine döndürüldüler/döndüler. vb.

RAHMÂN:31

سَنَفْرُغُ لَكُمْ

Metin ve Yorum:

Rahatsız/tehdit edilen birinin rahatsız edene söylediği sözlerden müsteardır. (Rahatsız edilen rahatsız edene şöyle der.) Sıran gelecek, senin de hesabını göreceğim. Seninle uğraşmamı engelleyen nedenlerden soyutlanıp sadece senin hesabını göreceğim. Öyle ki senin hesabını görmek dışında başka bir meşgaliyetim olmayacak, demek istiyor. Kastedilen, onu aceleyle hezimete uğratarak intikam almaktır. Şu da kastedilmiş olabilir: Dünyanın sonu gelecek Allah'ın "külle yevmin huve fi şe'n" sözünde belirttiği yaratılmışların işi bitecek ve sizin cezanız dışında hiçbir iz kalmayacak. Bu ifade, mesel yoluyla, sıranın onlara (da) geleceğini, hesaplarını görmek dışında Allah'ın bir işinin olmayacağını belirtir.

Keşşaf IV. 448

Yukarıdaki ibare, Allah'ın ahirette insanlara hesap soracağını tehditvari bir üslupla ifade etmektedir. İnsanların dünyada yaptıklarının karşılığı ahirette verilecektir. Allah'ın hesabı ahirete ertelemesi, O'nun böyle uygun görmesindendir. Yoksa çok meşgul olduğu için vakit bulamadığından değil. Allah zaman ve mekan kavramlarıyla sınırlandırılamaz. Çünkü ikisine de hükmeden kendisidir. Burada Sünnetullah'a uygun bir sıralama söz konusudur ve bu sıralamaya göre, önce insanların dünyada ne yaptıklarına bakılacak sonra da ahirette hesaba çekileceklerdir.

Aşağıdaki deyimler yukarıdaki ibareyle ilgilidir:

"sırası gelmek: uygun zamanı gelmek; bir başkasından sonra sıra kendisine veya bir diğerine gelmek" (324)

"hesaba çekmek: bir kişiden, bir grup veya topluluktan yaptığı işler hakkında çalışma ve savunma istemek" (325)

"hesap sormak: birini yaptıklarından, yasa ve yöntem dışı davranışlarından ötürü sorguya çekmek; bir konuda açıklama ve savunma istemek, sorumlu tutmak; yapılan bir işin nasıl yapıldığı üzerinde durmak; hesaplaşma isteğinde bulunmak" (326)

Mealler:

-Akdemir: ... yakında sizin için de boş vaktiniz olacaktır…

-Atay: ... sizin de hesabınızı ele alacağız…

-Ateş: ... sizin (hesabınızı görmek) için de boş vaktimiz olacak (sizin de hesabınızı göreceğiz)…

-Bilmen: … Yakında sizin için teveccüh edeceğiz…

-Bulaç: ... yakında (ahiretle hesabınızı görmek üzere) sizin için de vakit bulacağız…

-Çantay: ... ileride siz(in hesabınızı görmi)e yöneleceğiz…

-Davudoğlu: ... yakında sizin hesabınıza bakacağız...

-D.İ.B.: … sizin de hesabınızı ele alacağız…

---

(324) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.473

(325) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.270

(326) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.271

-Elmalılı: ...Yarın size kalacağız…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... yakında sizin hesabınıza bakacağız…

-Hayrat: ... yakında size (hesabınızı görmek için) yöneleceğiz!..

-Koçyiğit: ... Hesabınızı görmek için yakındı size yöneleceğiz…

-Öztürk: ... sizinle de meşgul olacağız…

-T.D.V.: ... sizin de hesabınızı ele alacağız…

-Yavuz: ... yakında sizi hesaba çekeceğiz…

-Yıldırım: ... yakında sizin de sıranız gelecek...

Değerlendirme:

Meallerdeki bir çok tercümenin ibarede var olan "hesaba çekmek" anlamını yansıttığını söyleyebiliriz.

Akdemir, Bilmen, Elmalılı ve Öztürk'e ait tercümelerin ise "hesaba çekmek" anlamını taşıdığını söylemek zordur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Allah'ın, hesabı ahirete ertelemesinin nedeni boş vaktinin olmaması değildir. Vakit, ancak insanlar için hükmedilmesi zor bir realitedir. Fakat Allah için böyle bir sorun yoktur. Allah'ın, hesabı ahirete ertelemesinin yegane nedeni O'nun değişmez sunnetidir.

" Sizin için teveccüh edeceğiz, size kalacağız, sizinle de meşgul olacağız" gibi ifade tarzları da "hesaba çekeceğiz" ibaresindeki tehditvari üslubu ve kesinliği yansıtmaktan uzak, düşük yoğunluklu ifadelerdir.

Öneriler:

-Yakında sizi hesaba çekeceğiz.

-Yakında sizden hesap soracağız. vb.

YÛSUF:92

لاَ تَثْرَيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ

Metin ve Yorum:

Size azarlama, paylama, tekdir yoktur. Tesrib işkembeyi kaplayan yağ tabakası anlamındaki "serb"den gelir. (Hz.Yusuf'un kardeşlerini) azarlamaktan vazgeçip (affetmesi) anlamındadır. Derinin yüzülmesine teclid; tüylerin yolunması/dökülmesine takri' denildiği gibi. Çünkü tüylerin deriden dökülmesi zayıflığın son kertesidir. Bu ifade şeref ve utanma duygusunu yok edici durumlarda mesel olarak kullanılır.

(İbarenin) anlamı şudur: Bugün size azarlama, paylama, tekdir yoktur ki bugün sizin azarlanmayı, paylanmayı, tekdir edilmeyi beklediğiniz bir gündür.

...

Keşşaf II. 473

Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kaygı ve mahcubiyet içinde azarlanmayı, ayıplanmayı bekledikleri bir günde kendilerine söylenmiş bir sözdür. Bu sözle, onlara kendilerinin Hz. Yusuf'a davrandıkları gibi davranılmayacağı, verilen imkan ve nimetlerin başa kakılmayacağı belirtilmektedir. Aslında utanılması gereken hatalı/kasıtlı davranışlarının yüzlerine vurulmayacağı, bundan sorgulanmayacakları ifade edilmektedir.

Mealler:

-Akdemir: ... Bugün kınanacak değilsiniz...

-Atay: ... Bugün size sitem yok...

-Ateş: ... Bugün sizi kınama yok...

-Bilmen: ... Bugün sizin üzerinize bir levm yoktur…

-Bulaç: ... Bugün size karşı sorgulama, kınama yoktur…

-Çantay: ... Bugün hiçbir başa kakma ve ayıblama yok...

-Davudoğlu: ... Bugün size tekdir yok!..

-D.İ.B.: ... Bugün azarlanacak değilsiniz,...

-Elmalılı: ... Size karşı tekdir(kınama, serzeniş) yok bugün!..

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Bugün başınıza bir şey kakılmayacaktır…

-Hayrat: ... Bugün (benim tarafımdan) size bir kınama (bir başa kakma) yok!..

-Koçyiğit: ... Bugün artık sizi suçlamanın faydası yok...

-Öztürk:... Bugün azarlanmayacaksınız...

-T.D.V.: ... Bugün sizi kınamak yok...

-Yavuz: ... Bugün size ayıplama yok;…

-Yıldırım: ... Bugün sizi kınayacak, serzenişte bulunacak değilim…

Değerlendirme:

Yukarıdaki tercümelerin tümünün, ibarenin deyimsel anlamını yansıttığını söylemek mümkündür. Ama Çantay ve Elmalılı'ya ait tercümelerin daha açıklayıcı olduğunu belirtmek gerekiyor.

Öneriler:

-Bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yok.(Çantay)

-Size karşı tekdir (kınama, serzeniş) yok bugün! (Elmalılı) vb.

İSRÂ:29 - TEVBE:67

MÂİDE:64

يَدُ اللّهِ مَغْلُولَةٌ - وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ

Metin ve Yorum:

Bu, cimrinin cimriliğini ve müsrifin savurganlığını men eden bir mesel olup cimrilikle savurganlık arasında orta yolu/tutumluluğu/iktisadı emreder.

Keşşaf II. 620

"Ğûllu'l yed ve bastü'l yed" ibareleri cimrilik ve cömertliği ifade eden mecazlardır. Allah'ın İsra 29'daki sözü de bunun gibidir. Bu ifadeleri kullanan biri somut bir "el": ve bu elin açık veya kapalı olmasını amaçlamaz. "Ğûllü'l yed ve bastü'l yed" mesellerini kullanan birine göre bunlarla; bunların sembolize ettiği cimrilik ve cömertlik kelimeleri arasında fark yoktur. (Yani ğullü'l yed derken kapalı bir el, bastü'l yed derken açık bir el kastedilmez; bilakis, bu ikisi ile sırasıyla cimrilik ve cömertlik kastedilir).

...

Beyan ilmine vakıf olmayan biri bu ve benzeri ayetlerin yorumuyla ilgili doğru kanıtları görmekten aciz kalır ve kendisiyle dalga geçenlerin elinden kendini kurtaramaz.

Keşşaf I. 687-688-689

Elleri boyuna bağlamanın cimrilik, onları tamamen açmanınsa israf anlamına geldiği ve ayetlerde yer alan bu tür mecazi ifadelerin deyimsel

temalarıyla anlaşılması gerektiği gerçeği; Zemahşeri'nin yorumlarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Benzer yorumları yanı başımızda bulunan herhangi bir tefsir kitabına baktığımızda da görürüz. Örneğin incelediğimiz kadarıyla Semerkandi, İbn-i Mülekkin, Mevdudi, Zühayli ve Sabuni de bu şekilde düşünmektedirler. (327)

Sonuç olarak yukarıdaki ayetlerde, İnsan bedenindeki bazı organlara, cimrilik ve müsrifliğin yasaklanmasını sağlamak yolunda sembolik görevler yüklenmiştir.

Türkçede de gereksiz yere para harcamamak, hesaplı davranmak, tutumlu olmak için, "hesabını/kitabını bilmek", "tutumlu olmak" deyimleri kullanılır. (328) Çok para harcayan, cömert kişiler için "eli açık"; kolay kolay para harcamayan, cimri kişiler içinse "eli sıkı" deyimleri kullanılır. (329)

Mealler:

-Akdemir: ... Eli sıkı olma... elini alabildiğince açma!..

-Atay: ... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme ve büsbütün de açıp tutumsuz olma...

-Ateş: ... El(ler)ini boynuna bağlamış yapma, tamamen de açma*

*Ellerin boyna bağlanmış olması cimriliği temsil eder. Ellerin açılması da israftan kinayedir. Yani ne öyle ellerini boynuna bağlamış gibi cimri ol; ne malını saçıp

---

(327) Bilgin, *a.g.e.*, s. 49-50

(328) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s. 271

(329) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.754-761

savur. Her iki hal de insanın kınanmasına, üzüntü içine düşmesine sebeb olur.

-Bilmen: ...Ve elini boynuna bağlanmış kılma ve onu büsbütün de açma...

-Bulaç: ... Elini boynunda bağlanmış olarak kılma, büsbütün de açık tutma…

-Çantay: ... Elini boynuna bağlı olarak asma* onu büsbütün de açıp saçma…**

*Cimrilik etme… "Beyzavi"

**İsrafa da sapma, i'tidal ve iktisada riayet et… "Beyzavi" Bu "sehavet"i tavsiyedir. Çünkü cimrilikle israfın hadd-i i'tidali cömertliktir… "Hüccetüllahil-Baliğa"...

-Davudoğlu: ... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme.Onu büsbütün de açıp israf etme…

-D.İ.B.: ... Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma…

-Elmalılı: ... Hem elini bağlayıp boynuna asma (cimrilik etme), hem de büsbütün açıp saçma (israf etme)…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... (Zincire vurulmuş esirler gibi) elini boynuna bağlanmış kılma (cimri olma) Onu büsbütün de açma (israf da etme)…

-Hayrat: ... Hem elini boynuna bağlı kılma (cimri olma; onu büsbütün geniş davranarak da açma!..

-Koçyiğit: ... Elini boynuna asıp bağlama; onu büsbütün de açıp yayma...

-Öztürk: ... Elini bağlayıp boynuna asma.Ama onu büsbütün de açma...

-T.D.V.: ... Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma...

-Yavuz: ... Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) ve büsbütün de onu israf etme...

-Yıldırım: ... Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma…

Değerlendirme:

Atay, Ateş, Çantay, Davudoğlu, D.İ.B., Elmalılı, Eryarsoy-Ağırakça, Hayrat, T.D.V., Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri, parantez içi ifadeler ve dipnotlar sayesinde, ayetin anlamını yansıtacak bir niteliğe kavuşmuştur. Ancak bu tercümelerde de gördüğümüz eksiklik "el, kol, boyun, bağlamak" gibi kelimelerin Tenafür-i huruf oluşturacak şekilde fazlasıyla zikredilmiş olmalarıdır. İdeal bir tercümede bunlara gerek olmayacaktır.

Akdemir'in çevirisinin birinci kısmı, Arapça deyimin Türkçe deyimle tercüme edilmiş olması açısından gayet güzeldir. Ancak ikinci kısmı için aynı şeyi söyleyemeyiz. Çünkü "elini alabildiğine açmak" farklı bir şey; "eli açık olmak" daha farklı bir şeydir.

Bilmen, Bulaç, Koçyiğit ve Öztürk'ün tercümelerinde ise sadra şifa bir şey yok. Bu zatlar, ibareyi, literal formunu aşamadan tercüme ederek alegorik yönünden sarf-ı nazar etmişlerdir. Bu tercümeler olsa olsa, okuyucuyu ibarenin vermek istediği açık ve net mesajlardan uzaklaştırarak farklı mecralara sürükler. Türkçede "elini boynunda bağlanmış olarak kılma" veya "elini bağlayıp boynuna asma" gibi ifadeler cimrilik yerine; "onu büsbütün de açma" ya da "büsbütün de açık tutma" gibi ifadeler ise "israf" yerine kullanılmamaktadır. Bizce bu ayeti tercüme ederken, ibarede geçen sembol niteliğindeki organlara takılıp kalmamak daha doğrudur.

Öneriler:

-Ne cimri ol, ne de müsrif!

-Ne cimri ol, ne de savurgan!

-Ne eli sıkı ol, ne de (fazlasıyla) eli açık!   vb.

HUCURÂT:1

لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

Metin ve Yorum:

Şüphesiz buradaki bu ibare, bir mecaz türü olarak değerlendirilmektedir ki beyan ehlinin temsil olarak adlandırdığı tam da budur. İbarenin burada bu şekilde ve bu anlamlarla bezenmiş olarak bulunmasında, yalın/basit sözlerde bulunamayacak faydalar vardır. Bu ibare, nehy olundukları davranışları kitap ve sünnet mihengine vurmaksızın hareket edenlerin durumlarının çirkinliğini ve edebe aykırılığını betimlemektedir.

Şu anlama gelir: Allah ve Resül'ünün herhangi bir konuda kesin hüküm ve emirleri olmadıkça siz durumu sonuca bağlamayın. (Eğer böyle davranırsanız, yani Allah ve Rasül'ünün hüküm ve iznini beklerseniz) Ya inen vahiyle amel etmiş olacak ya da Resullullah'a uymuş olacaksınız.

Zemahşeri devamla, İbn-i Abbas ve Mücahit gibi alimlerin bu doğrultudaki görüşlerini naklediyor.

Keşşaf IV. 251-352

Bu ibare ile, mü'minlere, adeta adab-ı muaşeret dersi verilmektedir. Herhangi bir konuda Allah ve Resulullah eğer henüz görüş belirtmemişse; mü'minlerin kendi başlarına hareket ederek, akıllarına uyarak, akıllarına estiği gibi, Allah ve Resul'üne kulak asmaksızın görüş bildirmeye, karar vermeye hakları yoktur.

Mealler:

-Akdemir: … Allah'ın ve elçisinin önüne geçmeyin…

-Atay: ... Allah'tan ve elçisinden öne geçmeyin…

-Ateş: ... Allah'ın ve elçisinin önüne geçmeyin (onlardan önce konuşmağa, bir iş hakkında hüküm beyan etmeye kalkmayın)...

-Bilmen: ... Allah'ın ve Resülünün önüne geçmeyiniz...

-Bulaç: ... Allah'ın Resulü'nün huzurunda öne geçmeyin…

-Çantay: ... Allah'ın ve resulün'ün huzurunda (sözde ve işde) önüne geçmeyin…

-Davudoğlu: ... Allah'ın ve peygamberin huzurunda öne geçmeyin…

-D.İ.B.: ... Allah'tan ve peygamberinden öne geçmeyin;…

-Elmalılı: ... Allah'ın ve Resulü'nün önüne geçmeyin...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Allah'ın ve Resulü'nün huzurunda öne geçmeyin*

*Allah, Resulü'nün aracılığı ile hükmünü belirtmeden siz hüküm belirtmeyin(Maverdi,V,325)...

-Hayrat: ... Allah'ın ve Resulünün önüne geçmeyin!..

-Koçyiğit: ... Allah'ın ve Resulünün önüne geçmeyin…

-Öztürk: ... Allah'ın ve resulünün önüne geçmeyin…

-T.D.V.: ... Allah'ın ve Resulü'nün önüne geçmeyin…

-Yavuz: ... (söz ve hareketlerinizle ileri varıb da) Allah'ın ve Resulü'nün önüne geçmeyin;…

-Yıldırım: ... söz ve hareketlerinizle ileri gidip de Allah'ın ve Resulünün önüne geçmeyin*

*Mümin, karşıkarşıya kaldığı meselelerde Allah'ın ve Elçisi'nin bir hükmünün bulunup bulunmadığını araştırmak ve ona uymakla yükümlüdür...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler, ibareyi “Allah ve Resulü’nün önüne geçmeyin” şeklinde tercüme etmişlerdir. Bizce herhangi bir açıklamadan yoksun tek başına böyle bir ifade doğru anlaşılmaktan uzaktır. Çünkü okuyucu, hangi konuda, nasıl, niçin, ne zaman, nerde Allah ve Resulü’nün önüne geçmemesi gerektiğini, böyle bir tercüme sayesinde anlayamaz. “Önüne geçmek” deyimi, “önünde yer almak, önlemek” gibi anlamlara gelir. (330) Buradan hareketle “önüne geçmeyin” ifadesi “önünde yer almayın, önlemeyin” anlamlarına gelecektir ki bizce bu, maksadı hasıl etmek için kafi değildir.

Ateş, Eryarsoy-Ağırakça, Yıldırım ve az da olsa Çantay’ın ibarenin anlaşılması amacıyla yaptıkları açıklamalar, okuyucunun anlama problemi ile karşı karşıya kalmasını önlemektedir. Adlarını zikrettiğimiz özellikle ilk üç şahsın bu ibareyle ilgili tercümelerini okuyan kişi ne anlamasını gerektiğini bilecektir.

Öneriler:

-Bir konuda Allah ve Resulü hüküm vermeden önce siz hüküm vermeyin.

-Allah ve Resulü’nün bir konudaki kararını beklemeksizin (akl-ı evvel davranarak) karar vermeyin.

---

(330) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.997

BAKARA:268

وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاء

Metin ve Yorum:

Amir memur ilişkisi gibi sizi cimriliğe ve sadaka vermemeye teşvik eder. Araplara göre “fahiş”, “cimri” demektir.

Keşşaf I. 343

Her türlü iğrenç ve tiksindirici söz ve eylem, zina ve fahişelik anlamlarına gelen fahşa kelimesi Zemahşeri’nin de kesin ve net bir şekilde işaret ettiği gibi cimrilik anlamına da gelmektedir. (331) Kelimenin ayetteki bağlamı ve suredeki sibakı düşünüldüğünde cimrilik anlamına geldiği daha iyi anlaşılır.

Türkçede borcunu kolay ödemeyen ve kolay kolay para harcamayan kimseler için “eli pek/sıkı olmak” deyimi kullanılır. (332)

Mealler:

-Akdemir: ... size hayasızlığı fısıldar...

-Atay: ... size hayasızlığı emreder...

-Ateş: ... size çirkin şeyleri yapmayı emreder...

---

(331) Zuhayli, *a.g.e.*, s.46 - Esed*, a.g.e.*, s.81 - Zemahşeri, *Esasü’l Belağa*, s.465

(332) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.205

-Bilmen: ... sizlere çirkin şeyler ile emreder...

-Bulaç: ... size çirkin-hayasızlığı emrediyor...

-Çantay: ... size cimriliği* emreder

*Arap cimriliğe " fahiş" der "Şehzade"...

-Davudoğlu:... çirkin çirkin şeylere teşvik eder…

-D.İ.B.: ... cimriliği ve hayasızlığı emreder...

-Elmalılı: ... çirkin çirkin şeylere teşvik ediyor…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... size fahşayı* emreder

*Arapça'da aynı kökten gelen "fahiş" cimri demektir. (Nesefi, 1, 135) Buna göre burada "fahşa" da fakirlik anlamındadır...

-Hayrat: ... size çirkin işleri emreder...

-Koçyiğit: ... size cimriliği emreder...

-Öztürk: ... sizi görünür görünmez çirkinliklere sürükler...

-T.D.V.: ... size cimriliği telkin eder...

-Yavuz: ... size cimrilik ve sadaka vermemekle emreder...

-Yıldırım: ... sizi cimriliğe ve çirkin şeylere teşvik eder...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimler genellikle "fahşa" kelimesini "hayasızlık ve çirkin şeyler" olarak tercüme etmişlerdir ki bu tercih, kelimenin bağlamını göz önünde bulundurmaksızın, Lügavi anlamına bağlı kalmanın sonucudur.

Çantay, Koçyiğit, T.D.V. ve Yavuz'un tercümeleri, - kelimenin mecazi yönünü tercih etmiş olmak bakımından - daha isabetli ve takdire şayandır.

D.İ.B. ve Yıldırım'ın tercümelerinde ise mütercimlerin kararsızlık içinde oldukları sezilmektedir. Bir taraftan "fahşa"yı, "cimrilik" olarak tercüme edip öte taraftan bununla yetinmeyerek "çirkin şeyler" ibaresini de eklemiş olmaları tercüme ile ilgili net bir tutum içinde olmadıklarını gösteriyor. Zira "fahşa" kelimesi burada aynı anda hem cimrilik hem de çirkin şeyler anlamına gelmiyor. Eğer cimrilik de aynı zamanda bir nevi çirkinliktir denirse, o zaman gereği yokken yapılan tekrarların anlatım bozukluklarına sebep olduğu gerçeğinden hareketle tercümenin yine hatalı olduğu gündeme gelecektir.

Eryarsoy-Ağırakça'nın "fahşa"yı açıklamak adına kaynaklardan edindikleri bilgileri dipnot olarak okuyucunun ilgisine sunmuş olmaları yararlıdır. Ancak yine dipnotta yer alan yorumun işi iyiden iyiye karmaşık hale getirdiğini belirtmekte yarar vardır.

Öneriler:

-Size cimriliği emreder/fısıldar.

-Size eli sıkı olmayı emreder/fısıldar. vb.

MÂİDE:11

يَبْسُطُوا۟ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ

Metin ve Yorum:

Birisinin yerilmesi, kötülenmesi, sövülmek istenmesi durumunda "Besete ileyhi lisanehu"; birisinin vurulmak, dövülmek, saldırılmak istenmesi durumunda ise "Besete ileyhi yedehu" ifadeleri kullanılır.

Mümtehine suresindeki "Yebsutu ileyküm eydiyehüm ve elsinetehüm bi'ssui" ayette olduğu gibi "Bastü'l yed"in anlamı dövülene, saldırılana elini uzatmaktır/dövmektir.

Falanca "besitül ba'" ve" medidu'l ba'" /çevresi geniş, cömert, güçlü, kuvvetli biridir, şeklindeki sözlerine bakmaz mısın?

Keşşaf I. 649

Lafzen "size ellerini uzatırlar" şeklinde tercüme edilebilecek bu ibareyi, Zemahşeri mecazi yönüyle ele alarak vurmak, dövmek, saldırmak anlamında yorumlamıştır. Bu yorumunu klasik Arap kültüründe bulunan başka deyimlerle de güçlendirmiştir.

Deyimin meallerdeki karşılığının çoğunlukla hatalı olduğunu görüyoruz.

Mealler:

-Akdemir: ... ellerini üzerinize uzatmaya...

-Atay: ... size el uzatmaya...

-Ateş: ... size el uzatmaya (tecavüze)...

-Bilmen: ... size ellerini uzatmayı...

-Bulaç: ... size ellerini uzatmaya...

-Çantay: ... size ellerini uzatmayı...

-Davudoğlu: ... size ellerini uzatmayı...

-D.İ.B.: ... size tecavüze kalkışmıştı...

-Elmalılı: ... size el uzatmayı...

-Eryarsoy-Ağırakça: … size ellerini uzatmak...

-Hayrat: ... size (su-i kasd yapmak için) ellerini uzatmaya...

-Koçyiğit: ... size ellerini uzatmaya (ve peygamberi öldürmeye) ...

-Öztürk: ... ellerini size uzatmaya...

-T.D.V.: ... size el uzatmaya...

-Yavuz: ... size ellerini uzatmayı (sizi öldürmeyi)...

-Yıldırım: ... size el uzatmaya, sizi öldürüp yok etmeğe...

Değerlendirme:

Ateş, D.İ.B., Hayrat, Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri gerekli açıklamalarla beraber ayetteki deyimsel yönü açığa çıkarmış olmaları açısından doğru kabul edilmelidir. Hele D.İ.B.'in "size tecavüze kalkışmıştı" şeklindeki tercümesi bizce ideal/örnek bir tercümedir.

Diğer mütercimlerimiz ise "size el uzatmaya/el uzatmak" şeklinde tercüme etmişlerdir. Türkçede böyle bir deyim vardır ve ilk bakışta ayetin anlamını doğru bir şekilde yansıttığı düşünülebilse de, bu deyimin hangi

durumlarda kullanıldığı hangi anlamları ifade etmeye yaradığı incelendiğinde, ayetin tercümesinde kullanılamayacağı görülecektir.

"el uzatmak: dokunmak, almaya kalkışmak, almak; bir işi yapmaya teşebbüs etmek; yardım etmek, yakınlık göstermek; karışmak, karıştırmak veya bozmak için müdahale etmek; yayılmak, sirayet etmek" (333)

Görüldüğü gibi bu deyim; vurmak, dövmek, saldırmak gibi durumlar için kullanılmamaktadır. Kaldı ki deyimin anlamlarından biri de "yardım etmek, yakınlık göstermek"tir. Ayetin bağlamıyla örtüşmediği açıkça ortada olan bu deyimden faydalanılamayacağını düşünüyoruz.

Biz tercih etmeyeceğiz ama burada "el uzatmak" deyimi yerine; kötü bir şey yapmayı düşünmek anlamına gelen "niyeti bozmak" (334) deyiminden yararlanmak daha doğru olabilirdi.

Öneriler:

-Sizi vurmaya…

-Size saldırmaya…

-Size tecavüze … (D.İ.B.)

-Sizi alt etmeye… (Esed, *a.g.e.*, c.1, s.187) vb.

---

(333) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.199

(334) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.384

HÛD:5

يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ

Metin ve Yorum:

Hakk'tan dönerler/vazgeçerler/O'na muhalif olurlar/uzaklaşırlar ve O'ndan ayrılırlar. Çünkü bir şeye yönelen/kabul eden ona göğsünü/yüzünü/ön cephesini döner. Kim yüz çevirir ve saparsa sırtını döner.

Keşşaf II. 359

Zemahşeri, "yesnune südurehüm" ibaresini; "Hakk'tan vazgeçmek/dönmek, ona muhalif olmak, ondan ayrılıp uzaklaşmak, sırtını dönmek ve yüz çevirmek" şeklinde yorumlamıştır.

Yukarıdaki ibare kafirlerin, Hakk'a ve onu anlatan peygamber (s.a.v.)'e karşı takındıkları tavrı, muhalif duruşu mecazi yollarla anlatmaktadır.

Türkçede bu gibi durumları anlatan güzel deyimler bulunmaktadır:

"yüz çevirmek: birine gösterdiği ilgiyi, yakınlığı kesmek; birine düşman olmak" (335)

"sırt (arka) çevirmek: bir dostuna, arkadaşına, yakınına artık ilgi göstermemek, önem vermemek; bir şeye aldırmamak, önem vermemek, ilgi göstermemek" (336)

"arkasını dönmek/çevirmek: önem vermemek, ilgilenmez olmak" (337)

---

(335) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.515

(336) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.438

(337) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.48

"kulak ardı etmek/kulak arkasına atmak/kulak asmamak: dinlememek, dikkat etmemek, önem vermemek, aldırış etmemek" (338)

"kulak tıkamak ve aldırış etmemek" de aynı anlamlarda kullanılmaktadırlar"(339)

Mealler:

-Akdemir: ... kalplerini örtmektedirler...

-Atay: … iki büklüm olurlar...

-Ateş: ... göğüslerini bükerler...

-Bilmen: ... göğüslerini bükerler...

-Bulaç: ... göğüslerini büker (Hakk'tan kaçıp yan çizer) ler…

-Çantay: ... göğüslerini dürüp bükerler...

-Davudoğlu: ... göğüslerini çeviriyorlar...

-D.İ.B.: ... iki büklüm olurlar…

-Elmalılı: ... Göğüslerini büküyorlar…*

*Lisanımızda "göğüs bükmek" tabiri pek kullanılmaz. Fakat malumdur ki bir topluluk içinde bakanlardan gizli bir şey yapmak isteyen bir kimse göğsünü büker, sırtını döner. Nitekim gocunduğu bir kimseye rastladığı zaman da kişi yüzünü saklamak için aynı şeyi yapar. Allah'ın kelamından "Allah'tan gizlenmek için göğüs bükmek, ' haktan yan çizip kaçınmak' demektir. Ayrıca bu tabir, dıştan iyi görünüp, içinde münafıklık/mürailik etmek manasından kinaye de olabilir...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... göğüslerini dürüp bükerler*

---

(338) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.351

(339) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.351-34

*Yani müslümanlara düşmanlıklarını kalplerinde saklayıp aksini izhar eder (Kurtubi, IX, 5)...

-Hayrat: ... göğüslerini bükerler...

-Koçyiğit: ... (Karınlarını birleştirecek şekilde) göğüslerini eğmek istemektedirler...

-Öztürk: ... göğüslerini bükerler...

-T.D.V.: ... göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler)...

-Yavuz: ... göğüslerini haktan çevirirler, arkalarını dönerler...

-Yıldırım: ... eğilip bükülerek haktan yan çizer,...

Değerlendirme:

Elmalılı'nın dipnotlarla zenginleştirdiği, Yavuz'un ise mecazi ifadeyi direkt yansıttığı tercümeler bizce muhatap açısından en anlaşılır tercümelerdir.

Akdemir'in tercümesi ise ibarenin mecazi anlamını yansıtmamaktadır. Atay ve D.İ.B. "iki büklüm olurlar" şeklindeki Türkçede yaygın olan bir deyimle tercüme etmişler ama söz konusu deyimin konumuzla ilgisi yoktur. Çünkü; "iki büklüm" deyimi, çok yaşlanmak, dik durmayacak hale gelmek, yaşlılıktan kamburu çıkmak; eğilmekle ya da yaşlılıktan beli çok bükülmüş gibi durum ve kişiler için kullanılır. (340)

Ateş, Bilmen, Çantay, Hayrat, Koçyiğit ve Öztürk "göğüslerini bükerler/dürüp bükerler/eğerler" şeklinde tercüme etmişlerdir ki bizce bu, doğru

---

(340) bkz. Bilgin, *a.g.e.*, s.106 – Ö..A..Aksoy *a.g.e.*, s.875

bir tercih değildir. Çünkü hem Türkçede böyle bir deyim yoktur hem de bu tercüme Kur'an'daki ifadeyi harfiyyen Türkçeye aktarmak istemenin sonucudur. Tıpkı Davudoğlu'nda olduğu gibi.

Bulaç, Eryarsoy, T.D.V. ve Yıldırım'ın tercümeleri nisbeten daha anlaşılır olmakla beraber bizce yine de olması gerektiğe şekilde değildir.

Öneriler:

-Yüz çevirirler…

-Sırt çevirirler…

-Umursamazlar…

-Kulak asmazlar… vb.

MÜZZEMMİL:17

يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيباً

Metin ve Yorum:

(Dehşetin) şiddetini anlatan bir meseldir. Şiddet dolu günler için; "çocukların şakaklarını ağartan gün" ifadesi kullanılır. Bunun aslı şöyledir: Hüzün ve keder art arda bir insana dadandığında onun yaşlılığını/saçlarındaki ağarmayı hızlandırır.

Ebu Tayyib şöyle der:

"Gam yiğidi çürütür, çoçuğun saçlarını ağartır ve onu yaşlandırır."

...

Keşşaf IV. 642

Zemahşeri'nin de açıkça belirttiği gibi yukarıdaki ibare; zor geçen/zor geçeceği belli olan günleri tasvir etmek için kullanılan bir mesele dayanmaktadır. Çocukların şakaklarını ağartan gün meseli, sözü edilen günün insanları ne kadar etkilediğini, insanların bugün dolayısıyla ne kadar hırpalandıklarını anlatır. Bugün, o kadar zor, meşakkatli ve nahoş şeylerle doludur ki, insana hiç bitmeyecekmiş gibi gelir. Adeta bir çocuğun büyüyüp yaşlanıncaya/saçı başı ağarıncaya kadarki süre yani bir ömür gibi uzun gelir. Zor geçen her türlü gün için kullanılan bu mesel, burada spesifik olarak ahireti sembolize etmektedir. Yani çocukları yaşlandıran/şakaklarını ağartan gün, "kıyamet günüdür".

Mealler:

-Akdemir: ... çocukları ihtiyarlatan...

-Atay: ... gençleri ihtiyarlatan...

-Ateş: ... çocukları ihtiyarlatan...

-Bilmen: ... çocukları ak saçlı ihtiyarlara çeviriverir...

-Bulaç: ... çocukların saçlarını ağartan...

-Çantay: ... çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek...

-Davudoğlu: ... çocukları ihtiyarlatan...

-D.İ.B.: ... gençleri ihtiyarlatan...

-Elmalılı: ... çocukları ak saçlı kocalara çevirir?...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... çocukların saçlarını ağartacak...

-Hayrat: ... çocukları ak saçlı ihtiyarlara çeviren...

-Koçyiğit: ... çocukları ihtiyarlatan...

-Öztürk: ... çocukları ak saçlı ihtiyarlara çeviren...

-T.D.V.: ... çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek...

-Yavuz: ... çocukları ak saçlılar haline çevirecek...

-Yıldırım: ... çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi yukarıdaki ibare, kelimelerin lafzi anlamlarına bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Literal çevirisi bile çok güzel olan bu ibare Arapçada kıyamet için oldukça etkili bir tasvir gücüne sahip olmasına karşın, Türkçede bu

etkiden yoksundur. Çünkü Türkçede zor geçen günler için yahut kıyamet için böyle bir ifade kullanılmamaktadır. Dolayısıyla tercümeye sözü edilen günün, zor geçeceği belli olan kıyamet günü olduğunu çağrıştıracak bazı ifadelerin eklenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Öneriler:

-(Şiddet ve zorluğunun etkisiyle) çocukları bile ihtiyarlatan hesap gününde…

-Çocukların bile şakaklarını ağartacak korkunç olayların yaşanacağı hesap gününde

HADÎD:29

بِيَدِ اللَّهِ

Metin ve Yorum:

Allah'ın yetki ve tasarrufundadır. "Yed" meseldir.

Keşşaf IV. 481

Yukarıdaki ibarenin yer aldığı ayette Yüce Allah; peygamberlik, bilgi, takva gibi faziletlerin kendi tasarrufunda olduğunu ve bunu dilediğine verdiğini/vereceğini bildirmektedir. Bu konularda Yahudilerin söz ve yetki sahibi olmadıklarını, her şeyin kendi elinde olduğunu/tek yetkilinin kendisi olduğunu belirtmektedir. Bir şeye veya şeylere tek başına sahip olmak anlamına gelen Türkçe deyimler de bulunmaktadır:

"söz sahibi olmak: bir konuda görüş bildirme, karar verme gücüne ve yetkisine sahip olmak" (341)

"tekeline almak: bir şeye tek başına sahip olmak; herhangi bir alanda kendi görüşünü egemen kılmak" (342)

Mealler:

-Akdemir: ... Allah'ın elinde...

---

(341) Yurtbaşı, *a.g.e.,* s.1045

(342) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.460

-Atay: … Allah'ın elinde...

-Ateş: ... Allah'ın elinde…

-Bilmen: ... Allah'ın elindedir...

-Bulaç: ... Allah'ın elinde...

-Çantay: ... Allah'ın elinde...

-Davudoğlu: ... Allah'ın yed(i kudret)indedir…

-D.İ.B.: ... Allah'ın elindedir…

-Elmalılı: ... Allah'ın yedindedir[elindedir]…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Allah'ın elinde...

-Hayrat: ... Allah'ın elinde...

-Koçyiğit: ... Allah'ın elinde...

-Öztürk: ... Allah'ın elinde....

-T.D.V.: ... Allah'ın elinde...

-Yavuz: ... Allah'ın elinde....

-Yıldırım: ... Allah'ın elindedir...

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi Davudoğlu hariç mütercimler ibareyi "Allah'ın elindedir" diye tercüme etmişlerdir.

Davudoğlu ise Allah'ın yed(-i kudret)indedir diye tercüme etmiş. İbarenin mecazi yönünü yansıtan bu açıklama Türkçe kelimelerle yapılmış olsaydı daha faydalı olurdu.

“Allah’ın eli” tarzındaki bir tercümenin ibareyi mecazi yönden karşılamadığı açıktır. Zemahşeri’ye göre “yed” kelimesi meseldir ve Allah’ın yetkisini, tasarrufunu sembolize etmektedir. Dolayısıyla tercüme ederken Zemahşeri’nin bu yorumunu göz önünde bulundurarak ibareyi daha anlaşılır kılabiliriz.

Öneriler:

-Allah’ın yetkisindedir / tasarrufu altındadır.

-Allah’ın tekelindedir.

-(Bu konuda) söz sahibi (yalnızca) Allah’tır   vb.

NÛN:51

لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ

Metin ve Yorum:

Şu demektir: sana yönelttikleri sert bakışlarıyla, düşmanca ve kindar gözlerle yan bakarak neredeyse ayaklarını kaydıracaklar yahut seni yok edecekler. Bu (ifade Arapların) şu sözlerinden alınmıştır: "Nezara ileyye nezran yekadu yusriuni ve yekadu ye'kûluni" Bana öyle bir bakış fırlattı ki nerdeyse beni sersemletecek veya yiyecekti. Yani eğer bakışlarıyla sersemletmek ya da yemek mümkün olsaydı bunu yapardı.

Keşşaf IV. 600

Yukarıdaki ibare, inkârcıların, Hz. Muhammed'e Kur'an okurken nasıl da kin ve nefret duyarak, onu yok etmek istercesine düşmanca bakışlar yönelttiklerini anlatmaktadır. Yukarıdaki ibareyi şu deyimle daha anlaşılır kılmak mümkündür:

"gözünü kan bürümek: adam öldürecek kadar öfkelenmek, çok öfkelenip her türlü kötülüğü yapabilecek duruma gelmek" (343)

---

(343) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.252

Mealler:

-Akdemir: ... neredeyse seni gözleriyle yıkıp devirecekler!..

-Atay: ... neredeyse seni gözleriyle kaydıracaklardı…

-Ateş: ... neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi…

-Bilmen: ... seni gözleriyle kaydırıversinler....

-Bulaç: ... seni neredeyse gözleriyle yıkıp-devireceklerdi…

-Çantay: ... az kaldı seni gözleriyle yıkacaklardı…

-Davudoğlu: ... az kalsın gözleriyle seni yıkacaklardı (Nazardan çatlatacaklardı)…

-D.İ.B.: ... neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi…

-Elmalılı: ... az daha seni gözleriyle kaydıracaklardı;...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... neredeyse gözleriyle seni devireceklerdi…

-Hayrat: ... nerede ise seni gözleri ile devireceklerdi...

-Koçyiğit: ... neredeyse seni gözleriyle yere yıkacaklardı…

-Öztürk: ... az kalsın gözleriyle seni devireceklerdi…

-T.D.V.: ... neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi…

-Yavuz: ... az kalsın gözleriyle seni devireceklerdi…

-Yıldırım: ... neredeyse seni bakışlarıyla kaydıracak, adeta gözleriyle yiyecekler!..

Değerlendirme:

Çoğunlukla lafızlara bağlı kalınarak yapıldığı belli olan yukarıdaki benzer tercümelerde ortak bir eksiklik söz konusudur; vurgu eksikliği. zaten

lafızlara bağlı kalınarak yapılacak tercümelerde bazı eksikliklerin bulunması kaçınılmazdır. Kelimelerin mecazi yönlerini ön plana çıkarıp vurguyu gerektiği gibi yansıtırsak karşımıza daha anlamlı ve anlaşılır tercümeler çıkacaktır.

Öneriler:

-Sert ve kin dolu bakışlarla neredeyse seni yiyip bitireceklerdi.

-Gözünü kan bürümüş (biri gibi) neredeyse seni yok edeceklerdi vb.

RÛM:59

يَطْبَعُ اللّهُ عَلَى قُلُوبِ

Metin ve Yorum:

"Tabaallahu" ibaresinin anlamı; kalpte bulunup onu ferahlandıran ve doğruyu kabul etmesine vesile olan inceliklerin yok edilmesidir. Bu inceliklerin yok edilmesinin sebebi; (Kalbi mühürlenenlere) fayda vermeyeceğinin ve kalplerinde (olumlu) bir etki bırakmayacağının bilinmesidir. Anlatacaklarının boşa gideceğini bilen vaizin, etkilenmeyen ve faydalanma isteği olmayan birine anlatmaktan vazgeçmesi gibi. Kalplerinin katı olması, hırs ve pas bürümesi sebebiyle "Tabaallahu" ifadesi bu duruma kinaye yapılmıştır. İşte bu şekilde cahillerin kalpleri katılaşır ve paslanır. Öyle ki iyi/haklı insanlara, kötü/haksız damgasını vururlar. Böyle yapanlar Allah'ın yarattıkları arasında kötülüğün dibini bulanlardır.

Keşşaf III. 490

Hakk'a karşı çıkmanın, inatlaşmanın ve inkarın bir sonucu olarak Allah onların/cahillerin kalplerini karartmıştır.

"Kalplerin kararması"; inancın, imanın yok olması, kalmaması anlamlarına gelir. (344)

Bu ibarenin meallere genellikle "kalpleri mühürler/ kalplere mühür basar" şeklinde yansıdığını görüyoruz:

---

(344) T.D.K., *a.g.e.*, M.Doğan, *a.g.e.*, Kalp maddesi

Mealler:

-Akdemir: ... Kalplerini böylece mühürlemektedir...

-Atay: ... Allah ... böylece mühür basar...

-Ateş: ... Allah ... kalplerini böyle mühürler…

-Bilmen: … kalplerini Allah öylece mühürler…

-Bulaç: ... Allah ... kalplerini böyle mühürler…

-Çantay: … Allah böyle mühür basar…

-Davudoğlu: ... kalblerini Allah böyle mühürler…

-D.İ.B.: ... Allah ... kalplerini işte böylece kapatır…

-Elmalılı: … kalplerini Allah öyle tab' eder [mühürler]…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... kalpleri üzerine Allah böyle mühür vurur…

-Hayrat: ... kalplerini (küfürlerindeki inadları sebebiyle) Allah böyle mühürler…

-Koçyiğit: ... kalplerini işte böyle mühürlemiştir…

-Öztürk: ... kalpleri üzerine Allah işte böyle mühür basıyor…

-T.D.V.: ... kalplerini Allah böylece mühürler…

-Yavuz: ... kalplerini Allah böyle mühürler…

-Yıldırım: ... Allah ... kalplerini böyle mühürler…

Değerlendirme:

Tercümelere baktığımızda ibareyi, D.İ.B. hariç bütün mütercimlerin "kalpleri mühürler/mühür basar" şeklinde tercüme ettiklerini görürüz. "Kalpleri mühürlemek" ifadesi özellikle inançla ilgili konularda gerçeklere kalplerini

kapatan, gerçekleri kabul etmemekle kalmayıp direnen, inkârcı bir tutumla hareket eden kişiler için kullanılan bir kalıptır. Deyim gibi görünen bu ifadeyi ne yazık ki deyim kaynaklarında ve sözlüklerde bulamadık. Deyim kaynaklarında ve sözlüklerde olmasa bile biz bu kalıp ifadenin, Kur'an ibaresinin tercümesinde faydalanılabilecek bir nitelikte olduğuna inanıyoruz. Yazılı kaynaklarda olmasa bile sözlü olarak halk dilindeki yaygınlığından ve konumuzla doğrudan ilişkilendirilebilecek bir yapıda olmasından dolayı tercümede kullanılmaya müsait ve eleştirmenler tarafından tolere edilebilir olduğunu düşünüyoruz.

Ama tabiki en doğrusu; yukarıda anlamıyla ve kaynaklarıyla beraber naklettiğimiz "kalpleri kararmak" deyimini kullanmaktır. Bu bağlamda yukarıdaki Kur'an ibaresinin aşağıdaki şekilde tercüme edilmesinin daha uygun olacağını düşünüyoruz:

Öneri:

-Allah kalpleri karartır vb.

FURKÂN:27

يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ

Metin ve Yorum:

"Addü'l yedeyn ve'l enami'l, es-sukutu fi'l yed , eklu'l benan, harku'l esnan ve'l erem ve kar'uha" : Bütün bunlar öfke, pişmanlık hayıflanma bildiren kinai ifadelerdir.

...

Keşşaf III. 280

Yukarıdaki ibare kişinin pişmanlık, çaresizlik, üzüntü, hayıflanma gibi durumlarda söylediği, sembollerle örülmüş bir ifadedir.

Saydığımız nedenlerden dolayı, zalim kişide oluşan gerilim halini betimleyen söz konusu ibareyi, bire bir karşılayan Türkçe deyimler bulunmaktadır:

"başını taşa/taştan taşa vurmak: çaresiz kalarak çok pişman olmak, yaptığına pişman olmak; çaresizliğinden üzülerek dövünmek" (345)

"bin pişman olmak: aşırı derecede pişman olmak, yaptığından dolayı büyük bir pişmanlık duymak" (346)

"böğrünü dövmek: pişmanlık içinde olmak" (347)

---

(345) Yurtbaşı*, a.g.e.*, s.83

(346) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.94

(347) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.112

"dizini dövmek: yaptığı bir yanlıştan dolayı çok pişman olmak" (348)

Mealler:

-Akdemir: ... zalim, [çaresizlik içinde] ellerini ısıracak...

-Atay: ... zalim kimse ellerini ısırıp...

-Ateş: ... zalim ellerini ısırıp...

-Bilmen: ... zalim iki elini ısırır...

-Bulaç: ... zulmeden, ellerini (hınçla) ısırarak...

-Çantay: ... zaalim (nedametle) iki elini ısırıb...

-Davudoğlu: ... zalim ellerini ısıracak...

-D.İ.B.: ... zalim kimse ellerini ısırıp...

-Elmalılı: ... zalim ellerini ısıracak...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... zalim ellerini ısırıp...

-Hayrat: ... zalim kimse, ellerini ısırıp...

-Koçyiğit: ... zalim, o gün elini ısıracak...

-Öztürk: ... zalim, ellerini ısırarak...

-T.D.V.: ... zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp...

-Yavuz: ... zalimlerden her biri (pişmanlığından) elini ısırdığı...

-Yıldırım: ... zalim parmaklarını ısırır...

Değerlendirme:

İnsanoğlu karşılaştığı/başa gelen olaylara yönelik çeşitli tepkiler gösterir:

---

(348) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.179

Sınavı kazandığında sevinir, çığlık atar, hoplayıp zıplar. Başarısız olduğunda üzülür, somurtur, bir köşeye çekilip içine kapanır. Yani karşılaştığı her bir olay için birden fazla tepki verir/verebilir. Ama bir olay için verdiği tepkiler birbirinden farklı da olsa aynı şeyi gösterir. Dizini döven de, başını taştan taşa vuran da, eli böğründe kalan da, elini kemirip ısıran da bunu aynı şeyler için yapmıştır: Üzüntü/çaresizlik/pişmanlık vb. Yani bütün bunların anlattığı şey aynıdır. Bütün bunlar benzer durumlar karşısında belki de gayr-i ihtiyari geliştirilen tepkilerdir. Dolayısıyla önemli olan söz konusu tepkilerin neyi ifade ettiğidir. Tepkilerin bizatihi kendileri birer figür olarak önemli değildir. Önemli olan birinin sevinmesi veya üzülmesidir. Sevinç veya üzüntü esnasında yaptıkları değildir. Bir insan üzüntüden elini ısırır, ama onun için; "falanca adam elini ısırıyor", arkasından da buna engel olalım denmez. Bilakis falanca adam üzüntülüdür, onu teskin edelim, üzüntüsünü paylaşalım, denir. Kısacası sembol ve simgeler, işaret ve ifade ettikleri olay ve durumlar bağlamında önem kazanırlar. Halk arasında yaygınlaşınca da, ilgili oldukları durum sadedinde kullanılırlar. Bu tür ifadelerin tercümesinde ise, sembolize edilen olayın veya durumun ne olduğuna bakılarak hareket edilir ve o, uygun ifadelerle bir başka dile aktarılır. Ya da bir başka dilde aynı durum veya olay için söylenen deyimler varsa onlardan yararlanılır. Söz konusu ifadelerin tercümesinde yapılmaması gereken önemli bir şey var: Sembol ve simgeleri bire bir tercüme etmek. Dolayısıyla incelediğimiz Kur'an ibaresini lafızlarına bağlı kalarak "zalim kimse ellerini/parmakların ısırıp" şeklinde tercüme edemeyiz. Çünkü Türkçede bu ifade üzüntü, çaresizlik, pişmanlık anlamına gelmiyor. Böyle bir tercüme yerine tamamıyla farklı

sembollerden oluşan ama aynı konuyla ilgili olan deyimlerden yararlanmak daha doğru olacaktır.

Parmaklarını ısırır, yerine dizini döver.

Ellerini ısırır, yerine böğrünü döver gibi.

Akdemir, Bulaç, Çantay, T.D.V. ve Yavuz her ne kadar bazı ek bilgilerle tercümelerini anlaşılır kılmaya çalışmışlarsa da bizce bu yeterli değildir. Diğer mütercimlerin tercümeleri ise hatalıdır.

Öneriler:

-Zalim, üzüntü, pişmanlık ve çaresizlik içindedir.

-Zalim, üzüntü, pişmanlık ve çaresizlik içinde dizini döver.

-Zalim, (eli böğründe/böğrünü döverek) üzüntü, pişmanlık ve çaresizlik içindedir.

vb.

BAKARA:245

يُقْرِضُ اللّٰهَ

Metin ve Yorum:

"İkradullah", sevap umularak işlenen amelleri ifade eden bir meseldir. "El-kardu'l hasen", kişisel ibadetler yahut Allah yolunda infak anlamına gelir.

Keşşaf I. 319

Zemahşeri'nin bu ifadeyi farklı şekillerde yorumladığı görülmektedir: 1. Sevabı umularak işlenen ameller ki bu oldukça kapsamlı bir yorum olup içinde iyilik barındıran her türden eylemi kapsar. 2. Kişinin kendisi için ifa ettiği ibadetler 3. Allah yolunda infak.

Ayetin bağlamına baktığımızda burada infakla kastedilenin; mal ile yapılan infaktan veya borç vermekten ziyade kişinin kendi nefsinden fedakârlıkta bulunması olduğudur.

"Yani, kişinin hayatını Allah yolunda feda etmesiyle yahut O'na adamasıyla" (349)

Bu ifadenin meallere anlaşılır bir şekilde yansıdığını söylemek güçtür.

Mealler:

-Akdemir: ... bir borcu Allah'a verecek olan...

---

(349) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.73, 234. dipnot

-Atay: ...Allah rızası için güzel bir ödünç...

-Ateş: ... Allah'a güzel bir borç versin de...

-Bilmen: ... Allah için güzel bir ödünç ile ödünçte bulunur...

-Bulaç: ... bir borcu verecek olan...

-Çantay: ... Allah'a güzel bir ödünç versin de...

-Davudoğlu: ... Allah'a gönül hoşluğu ile bir ödünç verecek...

-D.İ.B.: ... güzel bir ödünç takdiminde...

-Elmalılı: ... bir karz-ı hasen arz edecek*

* "Kimdir o yiğit ki gönlünden koparak hüsn-i niyetle ve ihlasla dişinden tırnağından bir ödünç versin, Allah yolunda sarf etsin?"...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... bir ödünç verecek olan...

-Hayrat: ... Allah'a güzel bir borç versin de...

-Koçyiğit: ... Allah'a güzel bir ödünç verip de...

-Öztürk: ... Allah'a güzel bir şekilde borç verecek...

-T.D.V.: ... Allah'a güzel bir borç(isteyene faizsiz ödünç) verecek...

-Yavuz: ... gönül hoşluğu ile bir ödünç verecek...

-Yıldırım: ... Allah'a güzelce ödünç verir...

Değerlendirme:

Görüldüğü üzere ayet, nerdeyse bütün mütercimler tarafından aşağı yukarı aynı şekilde tercüme edilerek -Elmalılı hariç- herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Yukarıdaki tercümelerin yanlış olduğunu değil; yetersiz olduğunu düşünüyoruz. Çünkü "Allah'a borç vermek, Allah rızası için borç

vermek, Allah’a güzel bir borç vermek” gibi ifadeler daha çok verilen borcun maddi nitelikte olduğunu gösterir. Bunun en azından burada böyle bir anlama gelmediğini belirtmenin en iyi yolu; meseleyi açıklayıcı, doğru anlama ulaşmayı kolaylaştırıcı bilgilere herhangi bir şekilde yer vermekdir.

Elmalılı’nın ilgili yorumu bizce ayetin bağlamına uymamakta ve anlamayı daha da zorlaştırmaktadır.

Öneriler:

-Canını feda ederek Allah’a güzel bir borç verecek olan kimdir?

-Kendini adayarak Allah’a güzel bir borç verecek olan kimdir?

KEHF:42

يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ

Metin ve Yorum:

"Teklibu'l keffeyn", pişmanlık ve üzüntü ifade eden bir kinayedir. Çünkü pişman, elini çevirip durur/iç dış eder. (Elleri ile dövünür) Ellerin ısırılması ve ellere düşürülme (sukut fil yed) tabirleri pişmanlık ifade eden kinayeler olarak bu tür durumları ifade ederler.

...

Sonuç olarak (bu tür ifadeler), " pişman oldu" anlamındadırlar.

Keşşaf II. 676

Bu ibarede işlenen günahlardan ve suçlardan, yapılan hatalardan sonra duyulan aşırı derecede pişmanlık anlatılmaktadır. Aşırı derecede pişman olan kişi farklı tepkiler verir. Bu tepkilerden biri de ellerini ters-düz edip durmasıdır. Dil insan zihnine, heyecanına ve halet-i ruhiyesine tercüman olan en önemli öğedir. Bazen soyut durumlar, somutlaştırılarak çok güzel bir ifade tarzına büründürülür. Burada olduğu gibi. Üzüntü ve pişmanlık temelde halet-i ruhiyeyle ilgili soyut durumlar olmakla beraber, dil aracılığıyla somut bir kisveye büründürülmüştür. Dilin somutlaştırma sürecinde farklı somut öğelerden faydalandığını görmek mümkündür. Aşağıda vereceğimiz deyim örnekleri sözü edilen konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır:

"başını taşa/taştan taşa vurmak: çaresiz kalarak çok pişman olmak, yaptığına pişman olmak, çaresizliğinden üzülerek dövünmek" (350)

---

(350) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.83

"bin pişman olmak: aşırı derecede pişman olmak, yaptığından dolayı büyük pişmanlık duymak" (351)

"böğrünü dövmek: pişmanlık içinde olmak" (352)

"dizini dövmek: yaptığı bir yanlıştan dolayı çok pişman olmak" (353)

Meallere baktığımızda ne yazık ki sukut-u hayale uğruyoruz:

Mealler:

-Akdemir: ... ellerini oğuşturmaya...

-Atay: ... ellerini oğuşturup...

-Ateş: ... ellerini oğuşturmaya...

-Bilmen: ... avucunu ovuşturmaya...

-Bulaç: ... avuçlarını (esefle) oğuşturuyordu...

-Çantay: ... avuçlarını oğuştura kaldı!..

-Davudoğlu: ... avuçlarını ovuşturmaya...

-D.İ.B.: ... ellerini oğuşturup...

-Elmalılı: ... avuçlarını ovuşturdu kaldı...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... ellerini oğuşturmaya...

-Hayrat: ... avuçlarını oğuşturmaya...

-Koçyiğit: ... el oğuşturup...

---

(351) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.94

(352) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.112

(353) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.179 vb.

-Öztürk: ... avuçlarını ovuşturup...

-T.D.V.: ... ellerini oğuşturup...

-Yavuz: ... avuçlarını oğuşturmaya...

-Yıldırım: ... avuçlarını oğuştura kaldı...

Değerlendirme:

Mütercimlerin deyimi deyimlerle tercüme etmeye çalıştıklarını görüyoruz. "Ellerini oğuşturmak" ve "avuçlarını oğuştumak/ovuşturmak". Önce birincisi üzerinde duralım. Bu deyim kaynaklarda "el ovuşturmak" şeklinde yer alıyor ve şu iki anlamda olduğu belirtiliyor: "1. kimse karşısında saygılı durum alıp buyruk beklemek. 2. ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek" (354) Görüldüğü gibi bu deyim, pişmanlık bildirmek için kullanılmamaktadır. İkincisini ise deyimlerle ilgili kaynak kitaplarda bulamadık.

Bu durumda mütercimlerin yanlış deyimler tercih ederek hatalı tercümeler yaptıklarını söylemek mümkündür.

Öneriler:

-Pişmanlık içinde…

-Bin pişman olmuş halde…

-Dizini döve döve…

-Başını taştan taşa vurarak…

Tercümelerde yer alan "ellerini ovuştura ovuştura" veya "avuçlarını ovuştura ovuştura" ifadelerinin yerine yukarıdaki önerilerimizden hangisi yerleştirilirse yerleştirilsin daha doğru ve güzel bir sonuca varılacaktır.

---

(354) Ö..A..Aksoy, *a.g.e.*, s.764

HiCR:99 - MÜDDESSİR:47

الْيَقِينُ

Metin ve Yorum:

Yani ölüm (sana gelinceye kadar)…

Keşşaf II. 553

Zemahşeri bu ibareyi açık ve net bir şekilde tek bir kelimeyle açıklamış: "ölüm"…

"Lâfzen "erişmesi muhakkak/kaçınılmaz olan (el-yakin) sonra erişinceye kadar." Kur'an'da ölümü ima etmek üzere sıkça kullanılan bir deyim. (Buhari, Kitabü't-tefsir). Bununla birlikte bkz. söz konusu terimin Kur'an'da ilk defa geçtiği 74:47" (355)

"… Ölüm sana gelinceye kadar, (ölüm) değişmez/kesin bir olgu olduğu için 'yakiyn' diye isimlendirilmiştir." (356)

"Vukuu kesin olarak bilinen ölüm." (357)

Türkçede de ölümü karşılamak için kullanılan bazı deyimler vardır:

"ölüm saati çalmak: ölüm anı gelmek,

vakti dolmak: Ayrılan süre tamam olmak,

vadesi gelmek: süresi bitmek, ömrü dolmak" (358)

---

(355) Esed, *a.g.e.*, c.2, s.525, 70. dipnot

(356) Zuhayli, *a.g.e.*, s.268

(357) el-Hamsi, *a.g.e.,* s.267

(358) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.397-489

Mealler:

-Akdemir: ... ölünceye dek...

-Atay: ... bilinç...

-Ateş: ... yakin (yani ölüm)…

-Bilmen: ... ölüm...

-Bulaç: ... yakin...

-Çantay: ... ölüm*

* “Beyzavi, Celaleyn, Saire”...

-Davudoğlu: ... ölüm...

-D.İ.B.: ... ölünceye kadar...

-Elmalılı: ... yakin (ölüm)...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... ölüm...

-Hayrat: ... ölüm...

-Koçyiğit: ... ölüm…

-Öztürk: ... şaşmaz ve kesin bilgi...

-T.D.V.: ... yakin (ölüm)…

-Yavuz: ... ölüm...

-Yıldırım: ... ölüm*

*Yakin: müfessirlerin ekserisi tarafından “ölüm” diye tefsir edilmektedir. Süleyman Ateş “kesin bilgi” diye yorumlayarak : Rabbine ibadet et ki sana yakin gelsin...

Değerlendirme:

Kur'ân-ı Kerim'de, türevleriyle beraber onlarca defa zikredilen bu tabir sadece iki yerde; Hicr:99 ve Müddessir:47'de ölümü ifade etmektedir. Mütercimlerin çoğu bu nüansa muttalli olmuşken üç tanesinde aynı şeyi göremiyoruz:

Atay: bilinç - Bulaç: yakiyn - Öztürk: Şaşmaz ve keskin bilgi.

Görüldüğü gibi Bulaç "Yakiyn" kelimesini tercüme etmeyi gerekli görmemiş. Bizce bu hatadır. Birçok yerde kullanılan kelimenin hangi bağlamda ne anlama geldiğini açıklamayarak bunu okuyucuya bırakmak doğru değildir. Atay ve Öztürk'ün "Yakiyn" için tercih ettikleri tercümeler elbette ki bu kelimenin anlam çerçevesine dahildir. Ancak burada da bağlam konusunu gündeme getirmek zorundayız. Atay ve Öztürk tarafından ön görülen anlamların; kelimenin bağlamıyla düşünüldüğünde hatalı olduğu görülecektir.

Kaldı ki herhangi klasik veya çağdaş bir tefsir kitabına bakıldığında bunu görmek mümkün olacaktır.

Öneri:

-Ölünceye kadar!

-Ölünceye dek (Akdemir)

NÛN:42

يُكْشَفُ عَن سَاقٍ

Metin ve Yorum:

“El keşfu anissak” ve “el ibdau anilhidam” (ibareleri) durumun şiddetini ve (yaşanılan) olayın zorluğunu belirten iki meseldir. Bu meseli; kadınların korku, hezimet ve kaçış esnasında örtülerini atması ve halhallarını açıkta bırakacak şekilde paçalarını sıvaması… vb. durumlar için kullanırlar.

“Yevme yükşefu an sak” durumun/olayın şiddet dozunun artması ve çözümsüzlükle karşı karşıya kalması, içinden çıkılamaz bir hal alması, anlamındadır. Yoksa burada somut olarak “sıvamak” ve “paça” söz konusu değildir. Cimri için “eli bağlı” ifadesinin kullanılması gibi. Nitekim “eli bağlı” ifadesinde de somut bir “bağlı el” söz konusu değildir. İfade cimriliği simgeleyen bir meseldir.

Zemahşeri, “Yevme yükşefu an sak” ifadesinin teşbih olduğunu söyleyenlerin beyan ilminden bihaber olduklarını belirterek, konuya devam etmektedir.

Keşşaf IV. 597-598

Yukarıdaki ibare, inkârcının kıyamet gününde zorluklarla ve şiddetle yüzleşince yaşayacağı çaresizlik, telaş ve korkudan peydah olan heyecanı tasvir etmektedir. Tıpkı aşağıdaki deyimler gibi:

“paçaları tutuşmak: aşırı telaş ve heyecana kapılmak” (359)

---

(359) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.403

"eteği/etekleri tutuşmak: çaresiz kalmak, tehlikeye düşmek, heyecana kapılmak" (360)

Mealler:

-Akdemir: ... Baldırların açılacağı...

-Atay: ... Baldırlar açılır...

-Ateş: ... Bacaktan açılacağı (işlerin güçleşeceği)...

-Bilmen: ... Bacaklar açılır...

-Bulaç: ... Ayağın üstünden (örtünün) açılacağı*

* Gerçeğin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkacağı...

-Çantay: ... baldır(lar)ın açılacağı*

*(Her hakıykatın çırılçıplak meydana çıkacağı), hisab ve cezanın bütün şiddet ve dehşetiyle hüküm sureceği "Beyzâvi, Râzi, Celâleyn, Medârik, Ebüssûud"...

-Davudoğlu: ... Paçalar sıvanır (iş kızışır...)…

-D.İ.B.: ... baldırlar açılır...

-Elmalılı: ... sâktan bir keşf olunur [iş şiddetlenir/hakkın hükmü tecelli etmeye başlar]...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... Baldırın açılacağı*

* ilgili meal bu kadar. Mütercimler, okuyucuyu ifadeyle ilgili bazı kaynaklara sevkediyor: Buhari ve Mûslim'deki Tevhid ve iman babları vb. ...

-Hayrat: ... paçalar sıvanır (iş zorlaşır)...

---

(360) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.214

-Koçyiğit: ... Bacakların açıldığı...

-Öztürk: ... Baldırın çıplak kalacağı...

-T.D.V.: ... incikten açılır...*

*(Arapçada "incikten açılmak" deyimi ile, işlerin güçleşmesi veya bütün hakikatlerin apaçık ortaya çıkması kastedilir.) ...

-Yavuz: ... iş güçleşip hakikat perdesi açılmağa başlıyacak, ...

-Yıldırım: ... işler son derece güçleşir, paçalar tutuşur…

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimlerin büyük bir kısmı ibareyi " baldırlar/bacaklar açılır veya açılacağı" şeklinde tercüme etmiştir. Böyle bir ifadenin ne demeye geldiği açıklansaydı okuyucu neyi anlaması gerektiğini bilecekti. Herhangi bir açıklama veya dipnotun bulunmadığı bu tür ifadelerin, doğru olan anlamı yansıtmak açısından faydalı olduklarını söyleyemeyiz.

Ateş, Bulaç, Çantay, Davudoğlu, Elmalılı, Hayrat ve T.D.V.'de ibareyi mot a mot tercüme etmişler ama arkasından usulünce açıklamalarda bulunmuşlar ve böylece okuyucunun amaçlanan anlamı algılamasına yardımcı olmuşlardır ki bizce yapılması gereken de budur.

Eryarsoy-Ağırakça "baldırın açılacağı" şeklindeki tercümelerin anlaşılması için okuyucuya zor bir yük yüklemişler. Yapılması gereken; amaçlanan anlamın elde edilebilmesi için sadece kaynak göstermek değil, kaynaklarda bulunan bilgiyi özlü bir şekilde aktarmak ondan sonra da kaynak göstermektir.

Yavuz ve Yıldırım'ın tercümeleri ise bizce ibarenin anlamını yansıtmaları açısından son derece doğru ve yarar sağlayacak niteliktedirler.

Öneriler:

-İşlerin sarpa sarıp paçaların tutuşacağı…

-İşlerin güçleşip eteklerin tutuşacağı…

NİSÂ:102

فَيَكُونُ مِن وَرَآئِكُمْ

Metin ve Yorum:

Zemahşeri, korku namazının kılınışını anlatırken “min veraikum” ifadesini “yehrusuneküm” ifadesiyle açıklıyor.

Keşşaf I. 593

Bütün tefsir ve fıkıh kitaplarında, bu ayet çerçevesinde korku namazı anlatılırken “arkada bekleyenlerin” namaz kılmakta olanları korumakla yükümlü oldukları böyle bir amaçla beklemeleri gerektiği belirtilir.

“Lâfzen “onlar secdeye vardıklarında diğerleri (yani öteki grup) sizin arkanızda dursunlar.” Bu deyimsel ifade, lafzi anlamıyla yorumlanmamalıdır. Klasik Arapça kullanımında “kane min veraike” (Lafzen ‘O sizin arkanızda idi.’) deyimi ‘O sizi korudu.’ yahut (askeri deyimle) ‘O size siper oldu.’ anlamlarına gelir, yoksa iki kişinin veya grubun karşılıklı maddi konumlarını tanımlamaz.” (361)

“… onları iki gruba ayır… bir grup seninle namaz kılarken diğeri düşmanı kontrol etsin. Seninle beraber namaz kılan grup her an tetikte olmak adına namazda silahlarını yanlarında bulundursunlar. Seninle beraber namaz kılanlar secdeye vardıklarında diğer grup, düşmana karşı onlara

---

(361) Esed, *a.g.e.*, c.1, s.164

koruyuculuk/bekçilik yapsın.” (362) Konuyla ilgili yüzlerce delil getirmek mümkünken bu ifadenin birçok mealde doğru karşılık bulmamış olması şaşırtıcıdır.

Mealler:

-Akdemir: ... arkanıza geçsinler…

-Atay: ... arkanıza geçsinler…

-Ateş: ... arkanıza geçsinler…

-Bilmen: ... arka tarafınızda bulunsunlar...

-Bulaç: ... arkanızda olsunlar...

-Çantay: ... arkanızda bulunup düşmana karşı dursunlar...

-Davudoğlu: ... ötekiler arkanızda beklesinler…

-D.İ.B.: ... arkanıza geçsinler…

-Elmalılı: ... diğer kısım arkanızda beklesinler…

-Eryarsoy-Ağırakça: ... arkanızda bulunsunlar…

-Hayrat: ... arkanızda bulunsunlar…

-Koçyiğit: ... arkanıza geçip (düşmana karşı orada) bulunsunlar…

-Öztürk: … arkalarında beklesinler…

-T.D.V.: ... arkanızda olsunlar…

-Yavuz: ... düşmanın karşısına gitsinler...

-Yıldırım: ... arkanızda beklesinler…

---

(362) Zuhayli, *a.g.e.,* s.96

Değerlendirme:

Görüldüğü gibi mütercimlerin çoğu ayetin konumuzla ilgili bölümünü "arkanızda beklesinler", "arka tarafınızda bulunsunlar", "arkanıza geçsinler", "arkanızda olsunlar" vb. şekillerde tercüme etmişlerdir. Arkada beklemesi istenenlerin ne amaçla beklemeleri gerektiği ne yazık ki bu tür tercümelerle anlaşılamamaktadır.

Mütercimlerin bunun sebebini bilmemeleri mümkün değil. Ancak önemli olan "Kur'an'ı tercüme etmek" gibi ağır bir sorumluluk altına giren zevatın Kur'an'ı gerçekten anlaşılır bir şekilde tercüme edip etmediğidir.

Bu bağlamda; çok güzel ifade edilememiş de olsa Çantay, Koçyiğit ve Yavuz'un tercümeleri hariç geriye kalanlar muhatap için sadra şifa olacak nitelikte değildir.

Mütercimlerin "arkaya geçmekle" kastedilen şeyin ne olduğunu açıklamamalarına sebep olabilecek iki husus aklımıza geliyor. 1. Ma'lumu i-lam etmeyi gerekli görmemiş olabilirler. 2. Kelimelerin gerçek anlamlarına gösterilen sadakat, iyi niyet göstergesi olarak düşünülebilecek bu tutumlar eğer Kur'an'ın anlaşılması karşısında engel olarak duruyorlar ve işi zorlaştırıyorlarsa bizce önemlerini yitirirler. Çünkü her şeyden daha önemli olan; Kur'an'ın anlaşılabilecek bir şekilde tercüme edilebilmesidir.

Öneriler:

-Size koruyuculuk yapsınlar. (Esed, *a.g.e.,* c.1, s. 164)

-Düşmana karşı siper alsınlar. v.b.

İBRAHİM:41

يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Metin ve Yorum:

Yani (hesap günü) geldiğinde... Ayakları üzerinde duran kişinin durumundan müsteardır. Bunun delili "kamet-il harbu ale sakiha", savaş kızıştı ifadesidir. Arapların, ayakları üzerinde duruyor gibi görünen güneşin doğuşu ve ışığının yükselmesi ile ilgili söyledikleri "terecceletiş şems", güneş ayağa kalktı/ayakları üzerinde durdu, ifadesi de bu türdendir. İnsanların ahirette uyanacak olmaları (kıyam) hisab kelimesine mecazi bir isnad olabileceği gibi, bu ifade Yusuf:82'deki "Ves'eli'l keryete", köye sor ifadesiyle türdeş de olabilir.

Keşşaf II. 567

Yukarıdaki ibare mecazi bir üslupla, kıyametten, özellikle de insanların hesaba çekileceği günden bahsetmektedir. Zemahşeri, yukarıda da görüldüğü gibi ibarenin mecazi boyutuna, Araplar arasında yaygın olarak kullanılan deyimsel ifadelerle dikkat çekmektedir. Lafzen "hesabın ayağa kalkacağı gün" anlamına gelen bu ibareyle amaçlanan; Türkçede de kullanılan ve hemen hepimizin de söylediği şekliyle "hesap günü"dür. (363)

---

(363) Yurtbaşı, *a.g.e.*, s.271

Mealler:

-Akdemir: ... Hesabın görüleceği gün...

-Atay: ... Hesabın görüleceği günde...

-Ateş: ... hesabın görüleceği gün...

-Bilmen: ... hesap zuhura geleceği gün...

-Bulaç: ... hesabın yapılacağı gün...

-Çantay: ...hesab ayağa kalkacağı gün...

-Davudoğlu: ...Hesap kurulacağı gün...

-D.İ.B.: ... Hesap görülecek günde...

-Elmalılı: ... hesap başa dikileceği gün...

-Eryarsoy-Ağırakça: ... hesabın görüleceği gün...

-Hayrat: ... Hesabın görüleceği gün...

-Koçyiğit: ... Hesabın görüleceği gün...

-Öztürk: ... hesabın ortaya geleceği gün...

-T.D.V.: ... (amellerin) hesap olunacağı gün...

-Yavuz: ... Hesap kurulacağı kıyamet günü...

-Yıldırım: … kıyamet günü...

Değerlendirme:

Akdemir, Atay, Ateş, Bulaç, D.İ.B., Eryarsoy-Ağırakça, Hayrat, Koçyiğit T.D.V. ve Yıldırım'ın tercümeleri, doğru ve anlaşılırdır.

Diğer tercümeler de aslında anlaşılır niteliktedir ama seçilen bazı kelimelerin, anlamı güçlü kılacak daha iyi alternatiflerine göre zayıf kaldığını düşünüyoruz.

Bilmen: “hesap zuhura geleceği”

Çantay: “hesap ayağa kalkacağı”

Davudoğlu/Çantay: “hesap kurulacağı”

Elmalılı: “hesap başa dikileceği”

Öztürk: “hesabın ortaya geleceği”

Görüldüğü gibi çoğunlukla lafza bağlı kalma endişesiyle yapıldığı belli olan yukarıdaki tercümeler, herkesin anlayabileceği türden değildir. İlk dördünün yerine rahatlıkla “hesabın görüleceği gün” ibaresini yerleştirebilir ve metni herkes için anlaşılabilir bir noktaya taşıyabiliriz.

Öztürk’ünki içinse söyleyebileceğimiz şudur: Hesap ortaya gelmez; ortaya dökülür veya görülür.

Unutmayalım ki Allah Kur’an’ı herkesin anlayabileceği bir üslupla; üstelik bilgisiz bir toplumu dikkate alarak gönderdi. Kur’an tercümelerinin de her seviyedeki insan gözetilerek yazılması zorunludur.

Öneriler:

-Hesabın görüleceği gün (Akdemir) vd.)

-(Amellerin) hesap olunacağı gün (T.D.V.)

SONUÇ

Bir metnin ikinci bir dile çevrilmesinin tam anlamıyla mümkün olmadığı bilinen bir gerçektir. Hele bu metin mecazi ifadelerle bezenmiş Allah kelamı ise, iş daha da zorlaşır. Ancak işin zor olması çeviri yapmamayı gerektirmez. Bundan dolayıdır ki yüzyıllardan beri değişik kitaplar farklı dillere sürekli tercüme edilmekte ve bu tercümeler sayesinde yeni oluşumlar, gelişmeler, atılımlar, ilerlemeler söz konusu olmaktadır.

Bütün insanlara gönderilmiş bir kitap olan Kur'an'ın da bütün dillere tercüme edilmesi zorunludur. Çünkü Kur'an insanlara anlaşılsın diye gönderilmiştir. Eğer insanların Kur'an'ı anlamak için çevirisinden faydalanmak dışında başka bir imkanı/şansı yoksa bu durumda tercüme işi hem elzem olur hem de aciliyyet kesbeder. Çünkü insanların tümünün Kur'an'ı anlamak için Arapça öğrenmeleri söz konusu olamaz. Ancak Kur'an'ın tercümesinin gerekliliği kadar, belki de daha fazla üzerinde durulması gereken nokta, tercüme işini deruhte edecek şahısların yapılan işin sorumluluğunu idrak etmeleridir.

Kanaatimizce hem kendi konumuzla hem de diğer konularla ilgili çeviri hatalarının giderilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi zorunludur.

1. Özellikle tercüme yapacak şahsın, Allah'ın kelamını tercüme ettiğini ve bunun ne kadar ağır bir sorumluluk olduğunu bilmesi gerekir ki kendisinin hem ilmen hem de manen bu iş için yetkin olup olmadığı hususunda fikir sahibi olabilsin.

2. Bizce çeviri işinde ihmal edilmeyecek hususların önemlilerinden biri de bu işin tefsirler eşliğinde yapılmasıdır. Yani Kur'an'ı

tercüme edecek zât, söz konusu süreçte, sürekli faydalanabileceği temel tefsir kitaplarını yanıbaşından ayırmamalıdır. Bu tefsirlerin özellikle edebi tefsirler olması gereklidir. Bu meyanda Zemahşeri'nin Keşşaf'ı, Kur'an çevirmeninin müstağni kalamayacağı bir klasiktir.

3. Tefsirler eşliğinde yapılacak tercümelerde parantez ve dipnot açıklamalarına yer verilecek olması mütercimi, bunun, kendisi için bir handikap olduğu fikrine sevk etmemelidir. Zira önemli olan kapalı ifadelerin anlaşılabilecek seviyede açıklanmasıdır. Bu açıdan Çantay ve özellikle Esed'in meallerinin ne kadar başarılı oldukları ortadadır. Oysa son dönem mütercimleri, çevirinin daha kolay, akıcı ve anlaşılır olacağı gerekçesiyle mümkün mertebe parantez ve dipnot kullanmaktan kaçınmaktadırlar. Bu niyet ve çaba özünde güzel olmakla beraber sonuç itibariyle mütercimi bazı hatalara, okuyucuyu ise yanlış anlamalara sürüklediği için hedefine ulaşamamaktadır. Tercüme yapılırken bir kelimenin tam karşılığını vermek elbette ki en doğrusudur ama Kur'an Arapçası ile Türkçe arasındaki dil farklılıkları, mütercimlerin her iki dile de olması gerektiği şekilde hakim olmamaları gerçekleştirilmek istenen doğru ile aramızdaki mesafeyi kısaltmamaktadır.

Kaldı ki mütercim, her iki dile de bihakkın vakıf olsa bile Kur'an'ın kelimesi kelimesine tercümesi mümkün değildir. Zira bu, diller arasındaki ilişkilerin, farklılıkların doğasına aykırıdır.

4. Parantez kullanmanın metni okumayı zorlaştırdığı ortadadır. Bu durumda

mütercim, mecazi ifadeleri ya paranteze ihtiyaç duyurmayacak belagatte ifade edecek -ki deyimsel ifadeler için en doğru yol budur- ya da dipnot kullanmaktan kesinlikle kaçınmayacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye'de Kur'an'ın anlaşılması konusunda gerçekten büyük bir fonksiyona sahip olduğunu kabul ettiğimiz mütercimlere müteşekkir olduğumuzu ifade ederken mütercimlerin çevirilerini, özellikle ilk dönem tefsir ve lügat kitapları eşliğinde, yeniden gözden geçirmeleri zaruretine işaret etmeyi bir görev bildiğimizi belirtmek istiyoruz.

Kaynakça

- Abdurrahman, Afif, *Mu'cemü'ş-Şuara*, Darü'l-Menahil, Beyrut,1996

- Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfazi'l- Kur'ani'l-Kerim*, 2. Baskı, Darü'l-Hadis, Kahire,1988

- Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya, 1999

- Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Dağıtım, Konya, 1987

- Akdemir, Salih Prof. Dr., *Son Çağrı Ku'an*, Ankara Okulu Yay., Ank., 2004

- Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*, Akid Yayınları Ankara, 1989

- Aksan, Doğan, *Anlambilim ve Türk Anlambilimi*, Ankara Üniv. DTCF Yayınları, 1987

- Aksan, Doğan, *Anlambilim*, Engin Yay., Ank., 1998

- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1990

- Aksan, Doğan, *Türkçenin Gücü,* Türkiye İş Bankası Yayınları,1986

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş., İst., 1988

- Atay, Hüseyin, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, S/E/K yayınları, Ankara, 1995

- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitapevi, Ankara, Tarihsiz.

- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ank., 1997

- Bahadınlı, Yusuf Ziya, *Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları*, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1984

- Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, M.E.B., İst., 1992

- Bilgegil, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri(Belağat)*, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989

- Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an'da Deyimler ve Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü*, Pınar Yay., İst., 2003

- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996

- Bolelli, Nusreddin, *Belağat (Arap Edebiyatı Bilgi ve Teorileri),* İFAV, İstanbul, 1993

- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Girişim Yayınları, İstanbul, 1990

- Caferoğlu, Ahmet Prof. Dr.*, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İst., 1993

- Cary, Edmont, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, Tercüme: Mete Çamdereli, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996

- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi(1-2)*, Fecr Yayınları, Ankara, 1996

- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulu*, T.D.V., 7. Baskı, Ankara, 1989

- Cündioğlu, Dücane, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*, 2. Baskı, Tibyan Yayınları, İstanbul, 1997

- Cündioğlu, Dücane, *Anlamın Tarihi*, Tibyan Yayınları, İstanbul, 1997

- Cündioğlu, Dücane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kitabevi, İst., 1999

- Cündioğlu, Dücane, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*,Tibyan Yayınları, İstanbul, 1995

- Cündioğlu, Dücane, *Sözün Özü*, Tibyan Yayınları, İstanbul, 1996

- Cürcani, Seyyid Şerif, *Kitabüt ta'rifat*, Tercüme ve Şerh: Arif Erkan, Bahar Yay., İst., 1997

- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim* 14. Baskı, Naşiri: Mürşid ÇANTAY, İstanbul,1990

- Çiçek, Halil, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996

- Çögenli, M. Said, *Arapça Deyimler Sözlüğü*, Fen- Edb. Fak., Ofset Tesisleri, Erzurum, 1993

- Çögenli, M. Said-Kılıçlı, Mustafa-Şafak, Yakup, *Arapça Edatlar ve Deyimler Süzlüğü*, Fen-Edb.Fak., Ofset Tesisleri, Erzurum, 1988

- Çörtü, Meral, *Arapçada Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri*, İFAV, İstanbul, 1995

- D.İ.B., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı(Meal)*, 14. Baskı, Hazırlayan: Kurul, Ankara, 1987

- Davutoğlı, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1981

- Derveze, İzzet, *Kur'anu'l Mecid*, Tercüme: Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997

- Dilçin, Cem, *Türk Şiir Bilgisi*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1983

- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996

- el- Hamsi, Muhammed Hasan, *Tefsir ve Beyanu Müfredatil Kur'an*, Darürreşid, Dımeşk

- el- Meydani, Ebul Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim Niysaburi, *Mecmeül Emsal*, Dar-ül Kütüb'il İlmiye, Beyrut, Lübnan

- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Emir Yay., İst., 2000

- *Encyclopedia Of İslam*, New Edition, Leiden, Nederland,1986

- Eren, Şadi Doç. Dr., *Ku'an'da Teşbih ve Temsiller* , Işık Yay., İst., 2002

- Eryarsoy, Beşir- Ağırakça Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Buruc Yay., İst., 1997

- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı (Meal- Tefsir)* Terc.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996

- Esirüddin, Mufaddal İbn-i Ömer el-Ebheri, *İsaguci (Mi'yaru'l- Ulüm),* Tercüme: Rauf Pehlivan Gür, Gonca Yayınları, İstanbul, 1987

- Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, *Meani'l Kur'an,* Tahkik: Ahmet Yusuf Necati, Muhammed Ali Neccar, Daru's Surur,1955

- Firuzabadi, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *El-Kamusu'l-Muhit*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1995

- Gürbüz, Faruk Dr., *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İst., 2004

- Güven, Şahin Dr., *Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, Denge Yayınları, İst., 2005

- Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat, İst., 2001

- Hizmetli, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, 3. Baskı, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997

- İbn-i Kayyım el-Cevzi, *El-emsal fi Kur'an'il Kerim*, Tahkik: Seyyid Muhammed Nerm el-Hatib, Dar-ül ma'rife, Beyrut, Lübnan, 1983

- İbn-i Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail, *Muhtasar-u Tefsir-i İbn-i Kesir,* İhtisar ve Tahkik: M. Ali es-Sabuni 5.Baskı, Daru'l Kalem, Beyrut, 1986

- İbn-i Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisanu'l Arab*, 3.Baskı, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994

- İbnü'l Mülekkin, Siracüddin Ebi Hafs Ömer b. Ebi Hasan Ali b. Ahmed, *Tefsir-u Garibi'l- Kur'an*, Tahkik: Semir Taha el- Meczub, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1987

- İsfahani, Ebu'l-Kasım Hüseyn Rağıb, *El-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, Tarihsiz

- *İslam Ansiklopedisi (Kurul)*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, M.E. Basımevi, İstanbul, 1964

- İşler, Emrullah, *Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve KUR'AN'IN Türkçe çevirilerinde Yapılan Yanlışlar*, Y.Y.Ü.İ.F. Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu, Van, 2001

- Jansen, J.J.G., *Kur'an'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar*, Tercüme: Halilrahman Açar, Fecr Yayınları, Ankara, 1993

- Kafiyeci, Muhyiddin Ebu Abdillah Muhammed b. Süleyman, *Kitabu't Teysir fi Kavaid-i İlmi't-Tefsir*, 2. Baskı, Hazırlayan: İsmail Cerrahoğlu, A.Ü.İ.F. Yayınları

- Karahan, Leylâ Prof. Dr., *Türkçe'de Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ank., 1999

- *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kült. Baknl. Yay., Ankara, 1991

- Koç, Turan, *Din Dili*, Rey Yayınları, Kayseri, 1995

- Koçak, Süleyman, *Arap Dili ve Edb. Deyim,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak., Sivas, 1997

- Koçyiğit, Talat, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Kılıç Kitapevi, Ankara, 1993

- Mahluf, Muhammed Hasaneyn, *Kelimatu'l-Kur'an,* Tebliğ Yayınları, İstanbul, Tarihsiz

- Mevdudi, Abu'l- A'la, *Tefhimü'l Kur'an*, Terc.: Kurul, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986

- *Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1986

- Muhammed b. Ebibekir b. Abdulkadir er-Razi, *Muhtaru's-Sıhah*, Daru'l-Kalem, Beyrut, Tarihsiz

- Mustafa, İbrahim - Ziyat, Ahmed Hasen - Abdulkadir, Hamid-Neccar, Muhammed Ali, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1986

- Mutçalı, Serdar, *Türkçe-Arapça Sözlük (Mu'cemu Dağarcık, Turki- Arabi)* Dağarcık Yay., İst., 2004

- Naci, Muallim, *Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri, (Sanihatü'l Arab)* Hazırlayan: Ömer Hakan Özalp, YZY, İst., 2002

- Nisaburi, Muhammed b. Ebi'l-Hasan b. Huseyn, *Vadhu'l Burhan fi Müşkilati'l Kur'an,* Tahkik: Safvan Adnan, Darü'l Kalem, Dımeşk, Darü's-Samiye, Beyrut, 1996

- Öztürk, Abdulvehhap, *Kur'an- ı Kerim ve Meali*, Emek OfsetYayınları, Ankara, Tarihsiz

- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an- ı Kerim Meali (Türkçe Çevirisi)*, Yeni Boyut, İstanbul, 1993

- Piriş, Şaban, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İlkbahar Yayınları, İstanbul, 1998

- Sabuni, M. Ali, *Safvetü't Tefasir*, Terc.: Kurul, Yeni Şafak, İstanbul, 1995

- Semerkandi, Nasruddin Muhammed b. Ahmed Ebu'l Leys, *Bahrü'l-Ulum*, Tahkik: Muhibuddin Ebi Said Ömer Gerheti el- Amri, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1996

- Soyalan, Mehmet Yaşar, *Elmalılı Tefsirinde Kur'an'i Terimler ve Deyimler*, Ağaç Yay., İst., 2003

- Suyuti, Celalüddin- Mehelli, Celalüddin*, Tefsirü'l Celaleyn,* Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz

- Şahiner, Necmettin*, Kur'an'da Sembolik Anlatımlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995

- Şukan, Ziya, *Farsça-Türkçe Lügat, Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*, M.E.B., İst., 1984

- T.D.V., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, T.D.V. Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Hazırlayan: Kurul, Ankara, 1993

- Tapanoğlu, Meliha Zeynep, *Anlayarak Okumak için Kur'an Lügati*, Nil Yayınları, İzmir, 1992

- TDK, *Türkçe Sözlük*, (1-2), Ankara, 1988

- Timurtaş, Faruk Prof. Dr., *Eski Türkiye Türkçesi Gramer-Metin-Sözlük*, Edb. Fak. Basımevi, İst.

- Toparlı, Recep-Çögenli, M. Sadi, *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat, Zarf, Deyim ve Terkipler,* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edb. Fak. Yayınları, 1990

- *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, Milli kütüphane Bşk., M.E.B., İst., 1992

- Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Temsili Anlatım*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995

- Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Madve Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997

- Yaşar, Hüseyin, *Kur'an'da Anlamı Kapalı Ayetler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997

- Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âlisi*, Sönmez Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul, 1974

- Yazıcı, Numan, *Arapça- Türkçe/ Türkçe- Arapça Atasözleri ve Deyimler*, Rağbet Yay., İst., 2003

- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İslamoğlu Yayıncılık, Hazırlayan ve Notlandıran: Dücane Cündioğlu, İstanbul, 1993

- *Yeni Türkçe-Almanca Sözlük,* Öğretmen Yayınevi, İst., 1970

- Yıldırım, Suat Prof. Dr., *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay., İst., 2002

- Yılmaz, M. Lütfu-Yüksel, Azmi, *İngilizce- Türkçe-Arapça Sözlük (Atasözleri ve Deyimler),* Birleşik Yayınları, Ankara, 1993

- Yüksel, Edip, *Kur'an Çevirilerindeki Hatalar*, Milliyet Yay., İst., 1998

- Zemahşeri, Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *Esasü'l Belağa*, 1. Baskı, Daru'n Nefais, Beyrut, 1992

- Zemahşeri, Ebu'l Kasım Muhammed b Ömer, *el- keşşaf'an–Hakaiki't- Tenzil ve 'Uyuni'l Ekavil fi Vucuhi't- Te'vil*, Tahkik ve Tahric: Adurrezak el-Mehdi , Dar-u İhya-i Türasi'l Arabi, Beyrut,1997

- Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed Abdullah, *el-Burhan fi Ulumi'l- Kur'an*, Tahkik: Muhammed Ebu Fadl İbrahim, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1972

- Zuhayli, Vehbe, *et- Tefsirü'l- Veciz Ala Hamişi'l- Kur'ani'l- Azim ve Meahu Esbabu'n- Nuzul ve Kavaidu't – Tertil*, 2. Baskı, Daru'l Fikr, Dımeşk, 1996